BOŽENA NĚMCOVÁ

POVÍDKY

II

KNIHOVNA KLASIKŮ

BOŽENA NĚMCOVÁ

POVÍDKY

II

KNIHOVNA KLASIKŮ

Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění

Praha 1953

SPISY BOŽENY NĚMCOVÉ

řídí Ústav pro českou literaturu Československé akademie věd

Hlavní redaktor Bohuslav Havránek

Redakční rada : Rudolf Havel, Josef Hrabák,
Miloslav Novotný

Tento svazek připravily Zdeňka Havránková a Felicitas Wünschová
Graficky upravil František Muzika

V ZÁMKU A V PODZÁMČÍ

I

V ZÁMKU BYLO PRÁCE A BĚHU O PŘEKOT. – KLÍČnice provětrávala pokoje, zahradník snášel květiny k ozdobení jich; rovnalo se, čistilo se po zámku i po dvoře, by vrchnost vše v nejlepším pořádku našla. – Čekali paní na druhý den.

„Bude veselejší život," těšil se zámecký lid. – „Dá Pánbůh, bude snad i více výdělků," povídali si chudí lidé a řemeslníci v podzámčí. – Druhý den ráno přijelo služebnictvo, pak vozy panské, na nichž naloženy byly vaky a bedny. – Odpoledne vyjížděl na vršek, na němž pěkný zámek ležel, pohodlný cestovný kočár, v němž seděla milostpaní Skočdopolová ze Springenfeldu. – Naproti ní po koních seděla komorná její, mamsel Sára, na kozlíku u kočího panská, panna Klárka, a vedle milostpaní ležel miláček její. – Nebyl to manžel – ani bratr, ani přítel –, byl to Joli, anglický psíček nejmenšího druhu, s dlouhýma ušima, srsti jak aksamit jemné, bílé, černé a hnědé barvy, zvířátko to velmi roztomilé. – To byl panin mazánek!

Dokud býval ještě pan Skočdopole panem Skočdopolem a lidé o něm více nevěděli, než že je bohatý, chodilo to v domě jinak; paní neměla mazlíčka, ani komornou, nebylo zámku, nebylo tolik služebnictva, nebylo koní ani chrtů; pan Skočdopole nejezdíval na lovy, nezval hosti, a pánové nepřijížděli k nim ven užít zdravého povětří. – Ale když se panu Skočdopolovi peníze hromadily, že nevěděl kam s nimi, aniž věděl, mnoho-li jich má, znelíbilo se paní to sprosté jméno Skočdopole – naváděla pana manžela tak dlouho, až jí koupil přídavné jméno „von Springenfeld". – To se milostpaní velice líbilo, znělo to zcela jinak, a od té doby ji nikdo nesměl pojmenovat sprostým hlavním jménem, nechtěl-li se zbavit její milosti. – „Veliký pták i velikého hnízda potřebuje." – Titul byl, muselo být i panství. – Za peníze se všecko spraví. Koupilo se panství, koupili se koně, chrti, najalo a opremovalo se služebnictvo – jelo se do lázní, dávaly se hostiny, bály. – Kdo má koláč, najde i družbu – našlo se přátel dost a dost – zvlášť oněch cizopásků, kteří se živí z tuku

jiných. – Pán ze Springenfeldu platil za honetního kavalíra, a paninu krásu, dobrý vkus, vtip, a bůh zná co všecko, vychvalovali do nebes. – Paní ze Springenfeldu nebyla paní nehezká, ale že se zdála hezčí než byla, k tomu hlavně přispívala její komorná, mamsel Sára. – Ale také jí mnoho platu dávat musela na rok a mnoho darů, aby si ji udržela; — jen tímto lákadlem dostala ji od hraběnky jedné, která měla pověst nejelegantnější dámy hlavního města — a u níž byla Sára jen druhou panskou a ne velmi dobře placená, ale zato řeklo se: je u hraběnky, — a proto se zdráhala vstoupit do služby k novopečené šlechtičně. — Peníze ale srdce její hrdé obměkčily. Mamsel Sára byla paninou důvěrnicí, a když řekla Sára: „Tak by to mělo být, tak jsme to měli v našem zámku" (to myslila svoji předešlou paní), tu to hned paní ze Springenfeldu nechala udělat, jak Sára řekla, aby vše bylo jako u hraběnky. – Jedenkráte řekla Sára: „Psíčka by měla mít vaše milost. Měli jsme u nás (to jest u hraběnky) také jednoho, dostali jsme ho z Anglicka – ach rozkošný můj Joli – nemohu naň zapomenout!" – a tu začala o něm vypravovat, doložíc, že takové psísko mít patří k nóbl tónu. – Paní ze Springenfeldu hned se pídila po psíčku, a jeden dobrý přítel, chtěje se bohaté paní zavděčit, objednal jí žádaného mazánka – a dal za něj osmdesáte dukátů. Myslil si, že mu budou dobře splaceny, a věru se nemejlil, neboť tím darem získal si paninu přízeň. – To bylo radosti, dokonce když mamsel Sára řekla, že je krásnější než hraběnčin. – Dali mu jméno Joli – jako hraběnčinu – a ustanovil se pro jeho pohodlí a rozkoš jistý řád, který se přísně musel zachovávat. Dohled nad ním měla mamsel Sára. – V ložnici mamsel Sáry na měkounké lenošce ležel polštář hebký, aksamitem potažený a na tom Joli líhal. – Ráno, když mamsel Sára snídala, snídal i on, kávu neb smetánku, a po snídaní donesla ho Sára k paní, aby se s ním trochu potěšila. Když se paní oblékala, dostal ho pod ochranu lokaj; jsouc se strojením paní hotová, vykoupala psíka, učesala, zaobalila do tenkého prostěradla, přikryla modrou atlasovou pokrývkou, která již k tomu určena byla, a nechala na polštáři uschnouti. Psísko navyklé mazlení nechalo s sebou dělat co chtěly. Potom šla s ním trochu na procházku do zahrady, aneb když byly v hlavním městě, vyjely s ním v kočáře. – V poledne měl

k druhému snídání trochu zadělávaného masa a ve čtyry hodiny sekaninku z prsíček kůřích, koroptvích neb jiného lehko záživného masa. To se denně střídalo, aby se mu nepřejedlo. Lokaj vždy na porcelánovém talíři jídlo mu na stůl přinesl a prostřel, jinak by se psísko bylo jídla ani netklo, a po obědě musel mu hubu utřít. – Ostatní hodiny dne uběhly mu hejčkáním, hraním, až ho zase Sára na lůžečko uložila. – Jestli se trefilo, že nechtěl Jolínek hrát ani žrát, tu se domnívaly, že je nemocen, a hned se poslalo k lékaři. – Když byly na panství, nebylo tak lehko s předpisem a měly již vždy recept s sebou. – Lékař byl sice hodný a šikovný muž, ale psíka nikdy léčit nechtěl; mamsel Sára ovšem radila, aby mu paní z Springenfeldu vzala deputát, že to paní hraběnka také tak udělala lékaři a že ještě rád přišel, anebo aby si vzala domácího lékaře, ale v tom ji paní poslechnout nemohla, na venku nebyl jiný lékař na zavolání, a domácího lékaře si vydržovat bylo jí přece trochu drahé. – V hlavním městě to bylo jinak, tam nebyli všickni lékaři tak pedantičtí, a našel se, který milostpaní za několik dukátů i pro psíčka prášek předepsal.

Jedenkráte se paní ze Springenfeldu roznemohla – a Joli byl celé dny, co ležela, smuten a u postele její ležel. – To paní pohnulo. – Mamsel Sára povídala, že hraběnčin Joli též tak smuten byl, když se hraběnka jednou roznemohla, a že hraběnka tenkráte tak pohnuta byla, že určila psíčkovi doživotní pensi pěti set zlatých, když by ji přežít měl. – To se paní ze Springenfeldu velmi zalíbilo – a za vznešeným příkladem hraběnčiným i ona taktéž ustanovila pět set zlatých stříbra pro psa, kdyby déle živ býti měl než ona, a pět set tomu, kdo ho chovat bude, – a to vše písmem svým i pečetí dotvrdila.[1] – Mamsel Sára, jestli psíka dříve si předcházela, potom ještě víc. – Když se pověst o tomto podivném závětu v kruzích přátel paní z Springenfeldu roznesla, všickni chválili nejen panskou štědrost její, ale i ušlechtilý cit, který v tomto ustanovení se jevil. – Přirovnali ji jedné kněžně, která dostavši koně krásného od svého miláčka, schvalně maštal pro něho samého vystavět dala, v níž byly dubové parkety, mramorový žlab, žebřiny i stojany polírované. – Měl i svého sluhu, –

[1] Žádná pohádka, úplná pravda.

a když se jí vrch koně jezdit znelíbilo, nesměl nikdo více naň sednout. – Jen ho na procházku vodili, žemlemi a otrubami krmili, každý den dostal kus cukru; a takové pohodlí by měl až do smrti, ustanoveno bylo též písemně.

Jen pan Skočdopole ustanovení to paní neschvaloval, ale jen v mysli. Choval se k ní více než šetrně a pražádných překážek v jejích marnostech jí klást si netroufal, z příčin, které nikdo nevěděl, a protož nechal i to být – mysle si: do té doby než umře, kdoví kde pes bude! – Pan Skočdopole měl též svých slabostí, ale přitom byl srdečný, dobrý a urozenost svou vysoko nestavěl, staré jeho jméno bylo mu přece jen milejší a ten přívěsek koupil jen proto, aby měl v domě pokoj. – Jeho vášeň dříve již byl lov, a panství ho těšilo jen kvůli tomu. – Přátelé jeho byli sami lovci a s těmi se vzájemně navštěvoval. – Nedbali tak přísně na tu etiketu, nebyli tak ulízaní jako panáčkové okolo paní se kroužící, bylo v nich zdravějšího jádra, a proto pan Skočdopole raději v jich společnosti po lesích těkal, anebo při poháru vína rozmlouval, než v salonu vůní zapáchajícím své paní, kde nikdy volno mu nebylo. – Služebníci však i úředníci raději pána měli nežli paní. Mamsel Sáru ale nikdo rád neviděl, – ačkoliv si ji i Joliho dost předcházeli ti, kteří čeho od pána obdržeti chtěli, – každý se bál křivě se na ně podívat. – Jediní, kteří se ho nebáli a z malého kavalíra pranic si nedělali, byli venkovští bisonové, řezničtí, ovčáčtí, hlídací a ostatní hrubiánští psové. Když mamsel Sára po prvé do zámku přijela a s ním na procházku si vyšla, tu se okolo něho sběhli, sápali se naň, zuby cenili, neslušně kolem něho se otírali a nanejvýše jeho jemnost uráželi, – takže mamsel nemohouc to snést do náruče ho vzala a do zámku si nesla. Stěžovala si velmi důtklivě na tu sprostou lůzu psovskou paní a navrhla, že by nejlíp bylo, aby se nikdo s psem do zahrady vejít neopovážil. Rozkaz ten se ihned také na tabulkách napsaný okolo zahrady rozevěšel, a mimo to vodili Jolínka vždy na dlouhém stříbrném řetízku.

Mamsel Sára byla by ráda více ještě vládla v domě celém i na panství, ale to ještě úplně se jí nedařilo, nebo měl také pán co říci, a na neštěstí její neměl ji pán příliš v lásce. – Kuchaři nepřála, poněvadž jí nechtěl kořiti se a že jí neposílal mlsky, kdy

si jich přála; – ale toho měl pán rád, a paní také mu přála, poněvadž jeho umělostí tabule její velmi rozhlášená byla, a mnozí oň se drali, a protož mu p ištívání její neuškodilo. – Pannu Klárku také vystát nemohla, ale ta byla dcera staré klíčnice, která již u paniny matky sloužila a co vdova zase u paní mnoho let za hospodyni byla, když ještě nevedli panský dům. Klárinka byla hezké děvče, uměla pěkné i sprosté práce ženské, byla tichá a dobrá. Matka ovdověla, když Klárka ještě děcko byla, – i dala si ji k sestře na vychování do venkovského městečka, sama pak šla k paní Skočdopolové do služby. Klárinka byla u tetky, až vyrostla, a matka na ni jen pracovala a pro ni střádala. – Když se stala z paní Skočdopolové vrchnost a z paní Márinky klíčnice v zámku, tu si vzala Klárinku k sobě. – Paní se děvče ale zalíbilo, a poněvadž potřebovala panskou, řekla o ni matce a domlouvala jí, že to bude Klárčino štěstí, že se při Sáře vycvičí, že uvidí svět, a kdyby se neměla jinak zaopatřit, že může později Sářino místo obdržet. – Matce se to nelíbilo, ale co měla vrchnosti říci! – „Neudělám to," myslila si, „přijdu i já o službu, a pak bych těch pár zlatých, co jsem pro to děvče nastřádala, aby měla lehčí výživu a sloužit nemusela, sama utratila. Nech jde tedy; Pánbůh bude nad ní všude bdít, když se ho nespustí," – svolila tedy, a Klárka stala se panskou. Sára ji ale vystát nemohla a sužovala ji kde mohla, a Klárinka, když byly v hlavním městě, mnoho slzí prolila – kvůli ní; ale když přijely na panství, kde byla pod ochranou matky, tu si přece na ni netroufala, ačkoliv matka o její zlomyslnosti nevěděla. Klárka si nežalovala. – Paní nebyla na Klárku zlá, jakož vůbec na žádného, – ale co ona udělala, nezdálo se jí tak pěkné, jako kdy to Sára udělala, ačkoliv si děvče fortele při strojení záhy přiosobilo a mnohdy si myslilo, že by lépe paní přistrojila než Sára. – Co však nejvíc Sáru proti Klárce popouzelo, byla mladost a sličnost její, čímž se ona chlubit nemohla, a poněvadž byla i zlá ještě a hrdá, neměl ji také nikdo v lásce, leda jí někteří na oko lichotili, kdy jim potřeba bylo přímluvy její u paní. – Klárku každý miloval, nejvíc však správcův písař; Klárka mu také přála a matka její chválila ho, že je hodný člověk, ale mamsel Sára ho právě proto nenáviděla, chtěla, aby jí se kořil. – Také ji velmi uráželo, že jí „panno" říkal a ne mamsel. „A což ten

písař hrubián neví, kterak mně říkat? Myslí, že má před sebou sprosté děvče venkovské, že mne tituluje panno?" schvalně jednou Klárince řekla, chtíc ji tím uraziti.

„My sprostá venkovská děvčata," odpověděla jí Klára velmi vlídně, „nedáme si jinak říkat, to je naše nejkrásnější uctění, ale když vám to nesvědčí, zapovězte si, aby vám tak neříkal. - Však mamsel je chybně vyslovené francouzské slovo mademoiselle, a to znamená též panno."

„Hleďme – vy mne budete chtít poučovat, co to znamená! Já dávno zapomněla, čemu vy se teprv učit musíte," hněvivě jí odsekla mamsel. – Podobné hádky byly často mezi nimi, ale Klára vždy v pravý čas přestala, – a tím zavřela ústa i své odpůrnici.

Když paní do zámku přijela, čekali ji úředníci a tam ji vítali: tak ona to měla ráda; pan důchodní pomáhal jí z kočáru, pan správec chopil se šálu jejího, jejž v kočáře ležet nechala, a písař, jakkoli by nejraději byl Kláře k službám býval, uposlechl pokynutí správcova, a skočiv ke kočáru, chtěl vzít do náručí psíčka. Sára myslíc, že pro ni sahá, nahýbala se k němu, když ale po psíku sáhal, zlostně se ucukla a sama po psíku sahala, ten ale oběma proklouznuv dolů s kočáru skočil. Písař se rychle po něm sehnul, pes ale pod kočár utekl. – Tu Sára vykřikla, paní se ohlédla, a vidouc psa pod kočárem také vykřikla, jako by již po něm bylo. – Strhl se povyk pro nic za nic, neboť se psíku pranic nestalo; „ale kdyby koně byli trhli kočárem, jaké neštěstí by to bylo," opakovala Sára ustavičně, Jolínka k srdci tisknouc, a přitom vždy na písaře jedovatým svým okem šlehla.

Ubohý písař dělal si náději, že se stane pojezdným, byl k tomu i oprávněn, myslil si již na hezkou hospodiňku, a tu mu pan správec, když bylo po vítání, povídá: „No, vy jste si to vyvedl; bude div, stanete-li se nyní pojezdným. Třeba, abyste si psíčka udobřil, sice je po všem!"

„Když mám štěstí svoje psovi děkovat, raději je budu hledat jinde. – Já myslím ale, že bude pán dle zásluh a spravedlnosti jednat," řekl písař zkormoucen.

„Což je to platno, – paní vládne pánem, a paní zase vládne mamsel a pes. – Jinou radu vám nemohu dát, než abyste si mamsel zavděčil, a zase ní vládnul."

„Nikdy to neudělám, té zlé sám kořit se nebudu, aniž snad psovi tlapky líbat," hrdě se ozval písař.

„Můj zlatý Kalino, někdy třeba i čertu svíčku zažehnout!" usmál se správec, který písaři přál.

II

Zámek stál na vršku a pod ním leželo městečko. Řeka tekoucí okolo města u paty vršku dělala hranice mezi majetností panskou a městskou a jedním pramenem jejím bylo město kolkolem obehnáno. – Obyvatelé městečka dělili se na tři třídy. Do první třídy počítali se zámožní hospodáři, co měli svůj dům, dvorec a hodně polí a jejichž paní a dcery klobouky nosily a v parádním pokoji kávové společnosti dávaly.

Z těch boháčů volila se obyčejně městská rada a starosta dle rady starého přísloví „kde peníze, tu i rozum!" – Do druhé třídy počítali se chudší řemeslníci, co měli jen kousek pole a domek; těch ženy nosily se v čepcích, a velmi za zlé jim to měla ta první třída, jestli dovolili dcerám klobouky nosit, rovnajíce se jejich dcerám. – Třetí třída konečně byla tak zvaná lůza, podruhovina, která živa byla „z ruky do úst!" – Tuto by chtěl kdo přirovnat v čemkoli s třídou první, bylo by největší urážkou pro ně bývalo; – když podruhyně milostpaní z první třídy ruku políbila, honem si ji utřela, aby se jí od polibku nečistého nepoškvrnila, aneb jí nastrčila jen rukáv.

Dvorce boháčů a baráky chudších řemeslníků byly z většího dílu u vody, na valech. V každém tom dvoru bylo po několika komorách, schválně pro podruhy zřízených, komory ty byly tmavé, v každé bylo malinké okýnko, podlaha žádná ani kamna nebo pec. Ohřívat se v zimě a vařit svoji potravu chodili tito podruzi do velké ratajny k nádvorníku. Za takovou komoru musel podruh platit dvanácte zlatých stříbra nájmu do roka; za tu lacinou činži ale byl zase zavázán majiteli dvora, u něhož bydlel, pracovat po celý rok za jistou mzdu, a jinam do práce, byť se mu byla i výnosnější naskytla, najímat se nesměl. Ale který podruh měl četnou rodinu, přišel mu i ten zlatý stříbra měsíčně za

těžko platit, zvlášť v zimě, kde práce málo bylo a menší plat, protož si brali buď jen nocleháře, kteří u nich noc přespali a jen za noc jim platili, neb soudruhy, kteří s nimi bydleli ustavičně, aby jim snadněji ta činže přišla. Někteří zase bydleli u chalupníků v komorách, kde také víc neplatili a nikomu zavázáni nebyli. V každé takové komoře měli podruzi i svoje sklady zimní poživy. Pod lůžkami byly vykopány jámy a v těch měli zásoby bramborů.

Bylo to za pěkného rána, nedlouho po tom, když paní do zámku přijela, když ve dvorci z komory tmavé, ztuchlinou zapáchající, žena vyšla s dvěma dětma. Jedno nesla v náručí, druhý chlapec asi sedmi- neb osmiletý se jí vedl za sukně, nesa malý raneček v druhé ruce. – Oděv její i oděv dětí byl chatrný, pln záplat, ale čistý. – Za ní v patách vycházela druhá žena a za tou několik dětí se vleklo.

„Jak povidám, milá Karásková," hovořila tato, „mileráda dopřála bych vám toho noclehu i dále, třebas jste mi nic dát nemohla, ale toť sama vidíte, že jsme jako v jíše. Já mám pět dětí, švakr tři, vy dvě, velkých osob je nás pět, pomyslite, co tu lidu. – Vždyť víte, jak jsme těsně líhali. – V zimě je aspoň tepleji, ale v letě je dušno. Pán tu včera poroučel nádvorníkovi, aby nás nespalo mnoho pohromadě, že prý zase v Praze lidé mřou na choleru, aby to nepřišlo sem, jak povidám. A nádvorník také hřeší, když si bereme nocleháře, že prý je to peleš a že mu kradou!"
„I bože bože," vzdychla si žena, slovy těmi bolestně dotknutá, a bledá, vychudlá tvář se jí zbarvila studem.

„To si z toho nic nedělejte, osobo, na vás nikdo nemyslí, jak povídám, ale víte jak to chodí, musí trpět nevinný s vinným. Jsou lidé zlí i dobří, kdo lehce věří, snadno pochybí, proto dobře, když má člověk oči vpřed i vzad. Nádvorník musí za všecko stát, jemu se za zlé brát nesmí, neboť je pán zlý. Jak povídám, vy jste byla ale vždy poctivá a počestná osoba, na vás nikdo nemyslí, a ráda bych vás tu nechala, kdybych směla, – jak povidám. Ale snad se jinde obejdete. Tu máte na cestu." Při těch slovech vyndala podruhyně ze zástěry několik v popeli pečených bramborů a ženě je podala.

„Zaplať vám to Pánbůh vše, co jste mi udělali, nastokrát – a dej

vám stálé zdraví. Spánembohem!" vzlýkala žena, vycházejíc ze dvorce.

„Už nebudeš u nás spát, Vojtěchu?" volaly děti za chlapcem, ten se ale neohlídl.

„Nechala bych ji tu," řekla podruhyně, „ale co, ona mi tu umře – je na zhasnutí, a já bych ji pak musela nechat pohřbít. Jak povídám. Člověk má sám s sebou co dělat – vždyť ona najde někoho, kdo se jí ujme." –

Zatím rychle, co síla její stačila, pospíchala bledá žena po valech okolo dvorců k mostu. Uprostřed mostu podepřela se o zábradlí, a oko její divě jaksi pohlíželo dolů na tiše plynoucí řeku. –

„Mamičko," ozval se chlapec Vojtěch, „uvažte mi Josífka na záda, já ho ponesu, vás bolejí ruce; pojďte, tamhle u kříže na lukách svítí slunečko, tam se ohřejem – pojďte, mamičko, nebuďte tak smutná – třebas nám nedali nocleh, můžeme spát venku, je už teplo!" –

„Ach dítě, kdybychom raději všecky tři spali u tatínka v hrobě, bylo by pro nás nejlíp," vzdychla žena, přitiskla malé k srdci a dala se do pláče. Vojtěch plakal s ní a tak plačící kráčeli zvolna přes most na druhou stranu. V posledním dvorci u mostu vázalo několik dělnic povřísla a ustavičně mezi sebou o všeličem hovořily. Když šla Karásková okolo vrat, viděly ji. „Kampak se ta s těmi dětmi vleče?" povídaly si.

„Kam, něco si vydělat snad," řekla jiná.

„Ta by si vydělala, ani bez chleba na nůž," zasmála se jedna.

„Neobtěžuj si svědomí, Kateřino," okřikla ji stará jedna, „Karásková byla živná osoba, dokud vládla, – ale nyní je chudák jako krucifix. Je ubohá k politování – muže ztratit, do bídy přijít, nemocná být a žádná pomoc, to je něco říci!"

„Trvám, už půl roku má tu zimnici?"

„Ba půl roku," ozvala se zase stará, „a zbejt se jí nemůže, a přitom dítě kojí, a do úst nic než brambor. Ženy, ta je k politování. – Když si pomyslím, co to bylo za děvčici, krev a mléko, a jako čamrda, a čistá vždycky jako kvítí. To se paničky o ni draly, každá ji chtěla mít za panskou, umí ona také pěkně s jehlou zacházet."

„Kdyby si byla jen s tím Karáskem svět nezkazila, to pochybila."

„Inu ženy," ozvala se jiná, „vždyť jsme tu ženy – víme jak to chodí – když se mají dva rádi – a jsou mladí. Já, – nu co bych to neřekla, také jsem to dokázala, na mojí svatbě také věnce nevily." – „Bodejť bys zapírala, co je na bíle dni," ozvala se ta uštěpačná.

„Inu holečku, každý se k pravdě nepřizná – mohla bys říci slečně Staziče pravdu – ta by ti vycinkala – a je to také na bíle dni. – No každý musí odnést za své; však se já dost nařvala pro to. My bychom se byli vzali dříve, ale to pořád že nic nemáme, kterak živi budem, abych ho nechala, a začali ho zrazovat. Jednou k nám přišel a já břečela a žalovala si mu na tu chudobu. ‚I jdi mi, Andulko,' povídá mi, ‚chudý člověk a neveselý, to je pravá bída; má dost bohatý se smutkem co dělat. – Jen ty buď veselá, a mějme se rádi, třeba bychom se nenajedli, přece se vyspíme!' – Já si to vzala také nalehko, když jsem ho měla ráda, a padli jsme oba v lehkost."

„To je pravda, tvůj muž je vždycky vesel, ten srdce nezarmoutí."

„To je jeho," opakovala, „že se zasměje a zazpívá, říká, že je to jeden plat, jako by břečel. – Já ale se hanbila a byla bych se ráda dala oddat – ale to jsme měli tolik platu, že jsme nemohli sehnat od oddavek, – a Jiří říkal: ‚My jsme svoji, můžem čekat, když nás zadarmo neoddají.' – Mě to ale trápilo – když je člověk, kdyby i Pánbůh odpustil, – a to nemluvně také – přece jen tak v opovržení u lidu. I dodala jsem si srdce – šla k panu kaplanovi a prosila ho o radu; když jsem mu všecko řekla, povídal, abych k němu Jiříka poslala. Šel tam tedy a pan kaplan nám to zapravil všecko sám. Za tři neděle byli jsme svojí, a pak nám taky Vašíčka zadarmo okřtil.

„Ten pan kaplan je hodný k chudým, to je pravda. A co říkal Jiří?"

„Byl také rád, to on se jen tak dělal, jako by mu to bylo jedno. On má také pana kaplana rád, a když něco potřebuje k dílu nebo nějakou posílku, to on, kdyby noc nastavit měl, jinému to nepřepustí."

„Inu, u tebe to bylo jinak," ozvala se zase stará, „ale u Karáskové to bylo také jinak; to víte že jeho máma bránila, že prý její syn je zedník, že si vydělá hezký groš, že si může vzít řemeslnickou

dceru, a ne podruhovu. Je už na věčnosti – ale byla to baba. – Ne a ne! A nechtěla dát dovolení, pan kaplan na ni, pan učitel; ale pánbůh chraň, hlava jako zeď. – A co z toho pošlo? Karásek přece Kateřinu nenechal – a obtížila si svědomí hříchem. – Už potom chtěla jít Kateřina zase s dítětem k ní prosit, aby jim dala požehnání, ale ona jí vzkázala, že ji koštětem vyžene i s parchantem, a poctivý vlas na ní nenechala, až se Kateřina umořit mohla nad tím žalostí." –

„To byla jedubaba!" přetrhly některé staré řeč.

„Ba, však on to syn také těžce nesl a chtěl jít už odtuď pryč, kdyby v tom byl Pánbůh prostředek neudělal, že starou k sobě vzal. Na smrtelném loži teprv se poznala, a dala jim požehnání."

„A měla ta baba peníze?" ptala se Andula.

„I toto, trochu toho odění a co tak na ten pohřeb stačilo, nic více po ní nezůstalo."

„A nač byla tak pyšná?"

„Že byla její máma radního pána dcera a strýc její že je kdesi děkanem. Nakašlat jí na to. Moje teta má prý kdesi mlejn, ale co je mi do toho – když mně nemele. – Taková příbuznost platná jako stará plachta. – Ano, ano, proto si nechtěla stará Karásková ten svůj vznešený stav s podružským smíchat a děti svoje sužovala. – Potom si ulehčili a dobře se jim vedlo, Josef si hezký groš vydělal, a Kateřina měla od paniček díla dost, a toho chlapce Vojtěcha si pěkně šatila. Já je ráda viděla, když šli z kostela spolu a toho chlapce si vedli, pěkně jim to slušelo. – Ty můj bože, jak jim to dlouho trvalo; když se nynčko na ni podívám, je mi do pláče. Také jsem jednou od ní sukni dostala a hrnéček polívky ne jednou; kdyby nebyl člověk starý a tak chudý, že sám co do úst dát nemá a kam hlavu položit, já bych se s ní rozdělila. – Dokud byla v sednici, chodila jsem k ní, posloužila jí leckdy, ale když musela do komory, přestalo všecko a ona také nic přijmout ode mne nechtěla, řkouc, že sama nic nemám."

„Bože," začala jedna zase, když přestala, „až mne zima pochází když si vzpomenu, jak to lešení s Karáskem spadlo. Byla jsem zrovna pro něco tam v ulici, a tu křičí lidé: ‚Ježíš Maria, lešení u Opršálků spadlo, Karásek je zabit!' – Já ji vidím, ona byla jako křída, když tam běžela. – Kdyby ho byl Pánbůh raději hned k sobě

vzal, než to dlouhé trápení – bylo by jí alespoň těch pár zlatých zůstalo a nemusela by žebrat."

„Ale prosím vás," pravila ona stařena, „ono se vám to řekne, ale kdo koho rád má, dá poslední krůpěj krve. – Ona byla ráda, že jí ho živého přinesli, a jak pak ráda mu sloužila a dnem a nocí pracovala, jen aby mu všecko pohodlí zaopatřit mohla. Vždy říkala, i třebas mrzák byl, že by si nežalovala, jen kdyby jí ho Pánbůh nechal. V tom čase pomohl jí Pánbůh s tím malým, ale ani to jí ještě nesklátilo. – Když ale po deseti týhodnech muž přece umřel, jako by jí žíly podťal. Ulehla, a od té doby leda se vlékla."

„Ale pomáhali jí prý dost; paní Opršálková, co se při jejím domě Karásek poranil, prý jí ustavičně posílala?"

„Moje ženy, kdo z darů se šatí, bez sukně chodí. – Dlouho štědrým být, věc obtížná. – A doprošovat se, k tomu Kateřina není. Už prodala mnoho, když ještě on žil; vytrhněte komáru nohu, jsou hned i střeva venku, to víte. – Pak její nemoc, nevládnost – a tu to máte."

„Ale přece měla šití mnoho od paní."

„Měla, měla, dokud zůstávala v hezké sednici; když ale musela do komory, tu jí nechtěly svěřit šití, leda nějakou správku nebo pletení punčoch, copak si přitom vydělá? – Konečně se takový smutný nemocný člověk s dvěma dětmi stane každému obtížným. Chtěli si vzít Vojtěcha za pasáka hus, a že ho nechtěla dát, začali jí nadávat, že co si myslí o sobě – a že nezasluhuje dobrodiní. A co by si chudák bez toho chlapce počala, on jedině jí to dítě opatruje, když sama nemůže. – Inu, co je to platno, teď je jí už dokonce zle – kdopak se tak chudého člověka ujme; jen Pánbůh – jen ten jí pomůže. Kdo neví, co je zle, ten neuvěří!"

„Ba ani nebude mít pomalu kde hlavu skrýt, kdo nemá svou komoru; vždyť prý dnes pán tu byl, abychom nebrali noclehářе a mnoho nás pohromadě nespalo, že prý se zase ukazuje ta morová nemoc?"

„Já tu byla sama," odpověděla ta uštěpačná, „když pán ráno přišel; přivstal si – povídal, abychom nebrali noclehářе, abychom si komory provětrávali, abychom prý všecku neřest nesnědli. – Ale já jsem vám ho, zlaté ženy, zpražila. – I já řku: milostpane, my budem raději jíst kus masa a knedlík než kopřivy, lebedu

a brambor, jen nám račte tolik platit, abychom si to mohli koupit; bohatý jí, co chce, chudý, co má. – Komory bychom provětrávali, nemůžem ale otevřít okna, protože, jak ráčíte vědět, jedna tabulka jen je, ta je v rámci zadělaná, rámec přibitý ke zdi. Dvéře otevřeny nechat nemůžem, aby nám někdo tu trochu, co máme, nevzal, když celý den doma nejsme. A ty brambory bychom neměly v komoře, kdybychom je směly jinde mít. – Také si nebudem držet nocleháře, milostpane, když se nám sleví z činže. Ani vám neřekl mý tvý, pěkně šel, jako kdy ho pes kousne. – Mně se ale odlehčilo, myslela jsem si, teď to víš!"

„Ono se žádnému umříti nechce, ani chudému, neřku-li bohatému; ale smrti neuteče, ani ji křížem neodžehná, ani neodmodlí, Pánbůh-li na něho vzpomene. Pročpak nám tedy nepomohou, když se o nás bojí!" řekla stará.

„I což myslíte, že štěká pes pro ves, i ne – to pro sebe. Mají strach o svou kůži. K čemu by nám ale pomáhali, dokud ještě hladem nemřeme, potom bude dost času," prohodila zase ta uštěpačná.

„No vidíme," začala zase stará, „lonského roku, jak se ta kometa ukazovala, povídali lidé, že to neznamená nic dobrého. Tu to máme. Ženy zlaté, čím dále tím hůř; Pánbůh nás chraň a neopouštěj."

„Ba kdybychom neměly doufat v Pánaboha, kam bychom se poděly v té bídě a psotě. Ty můj pane, vždy se o chudého každý otře."

„A kdyby nebylo chudobných, ani by slunce nehřálo," prohodila zase ta ostrá.

„Tyť jsi ještě od prvějška jakási rozkvašená?" řekly jí druhé.

„O já mám svrchu na našeho pána, a je to pravda, třicet rynských za tu komoru, je to láce. Když nám chtějí nějakou milost prokázat, aby nám alespoň spravili byt jako pro lidi, a ne pro dobytek, za ty peníze. My nebudem tu dlouho, ať se o jiného dělníka stará; – půjdem na panské. – Člověk tam také mnoho nedostane, ale za takového ošlapka přece není jako zde, – alespoň kdo hodně dělá, dostane pořádný plat, a můj muž zastane kus díla, i při tom, že se má špatně, a kdyby nic jiného nebylo, nebude mi nikdo vyčítat děti, to já mu nemohu ani odpustit, – a proto jsem mu dala dnes

sama výpověď, aniž jsem na muže čekala; však on mi to schválí."

„I prosím tě!" divily se všechny.

„Kdopak si to nechá líbit, aby člověku i děti vyčítal, toť je proti Pánubohu. – Víte ale, co jsem mu řekla?"

„Nevíme, povídej co – ty máš, Doroto, šlakovitou kuráž!"

„Když mně vám o té čistotě začal, a já mu pověděla, šel, ale nejspíše ho to mrzelo, i vrátil se zase, a že se prý ztratilo kůře, že budem vědět, kdo je vzal. – Pomyslite; já bych mu byla s chutí do té jeho pazdrny vjela. Povídám, že to nemáme my na starosti, že o něm nevíme a nechť jsem nehodna svého jména, vím-li."

„Ale vždyť ho včera nádvorníková uvařila, viděla jsem to," ozvala se jedna.

„No tu to máte, – ale kdyby mu to i řekl, on to nevěří. No já řekla, že nevím. I tu on začne klít, a že máme každý půl kopy dětí, že se beztoho jen pelešíme – a pak že nemáme tomu co dát, že krademe, a oni by nás živili. I já řku" – a přitom si Dorota, odhodivši povříslo, boky podepřela, a oči jí jen sršely – „já řku: vždyť on Pánbůh ví, proč nám více dětí svěřuje než pánům, – na nás na chudobných svět stojí – a ještě jsem mu hodně vyčtla, a konec koncem bylo, že jsem mu vypověděla."

„Dobře jsi udělala, však my to asi co nejdřív také uděláme. – Ty můj bože – i těch dětí nám nepřejou, – a kdo by na ně pracoval, kdyby nás nebylo?"

„No to – z našich mozolů tyjou. A našinec ani se nenají, neohřeje, neoděje – a ještě mu to má být vyčtěno. – Můj bože, kdypak se na nás dostane."

„Jen nechte, ženy – i k nám přijde království nebeské; za chudými jde Pánbůh!" ozvala se stará.

„No vy tam, zapomněly jste na práci, a držíte sněm? Co máte k vyjednávání?" ozval se ode vrat nádvorníkův hlas.

„Práce je hotová, a sněm je ukončen; – škoda, že jste nepřišel dříve, mohl jste poslouchat, co jsme vyjednávaly!" odsekla mu Dorota, odhodivši poslední povřislo na hromadu k ostatním.

III

Co zatím ženy ve dvorci o Karáskové si povídaly, ubírala se ona s dětmi cestou na louku; pak se daly okolo sadu a u kříže si sedly do trávy. – Vojtěch byl již přestal plakat a jedl brambory, od matky mu podané. Byl to pěkný hoch, podoben k matce. – Na jeho tváři nebyl ale růžový nádech zdravoty, jejžto již drsná ruka bídy byla setřela, a ve velkých modrých očích nejevila se také ona bezstarostná dětská mysl, veselost, jarost, která nás, dívající se do očí dítěte, tak mile dojímá, – mdlé byly, a smutné, zvlášť když je na utrápenou tvář matčinu upřel; ale jevila se v nich veliká dobrota a rozum, v tom stáří neobyčejný. – Dítě bohaté dlouho zůstává dítětem, ono užije blahé doby krásné mladosti v radosti; – nezná jiných bolestí, leda když se mu hračka nedá nebo nepodaří, nebo pokárání rodičů, nezná jiných starostí, leda o své učení. – Slabé jsou to mráčky, co nebe jeho kalí. Chudé dítě nezná takových radostí. V nejútlejším věku již život se všemi trpkostmi a bolestmi se před ně staví v celé své nahotě. Chladným ostrým dechem setře s něžného květu dětské duše útlý pel i skvoucí barvivost, jako mráz kdy spálí sotvy rozvité poupě.

Vojtěch byl ještě mladičký hoch, a již musel bývat matčinou podporou – byl jejím jediným přítelem. Sotva byl s to chleba si ukrojit, a musel pomáhat již na něj si vydělávat. – Sám ještě dítě, musel, když matka pracovat ještě mohla, bratříčka opatrovat, jako statná chůva. A Vojtěch dobře ho obstaral; nemoha ho nosit, sedl s ním před komoru na prah, hejčkal ho, zpíval mu, jak to od matky vídal i slýchal, tak dlouho, až chlapec usnul. Když se pak probudil, hrál s ním, těšil ho, že maminka hned si ho vezme, rozmlouval s ním, ač bledé, choré dítě nerozumělo, co mu povídá, přece oči po něm obracelo a na řeč poslouchalo. Vojtěch těšil i sám sebe vypravováním o tatínkovi a lepších časích: „Milý Josífku," vypravoval dítěti, „kdyby tatínek živ byl, ten by nám často přinesl dalamánek, jablka, a měli bychom se lépe. Holečku, tatínek nás měl tuze rád. Jednou mně koupil na jarmarku koně a trubku; ale Honzík Holubovic mně ji zkazil – tu trubku. Holečku – to mne posadil tatínek na koleno a houpal, a já jsem troubil, a zpíval mi, Jede, jede poštovský pacholík'. – I kdyby tatínek živ byl, to bychom

nebyli v komoře; holečku, to jsme měli hezkou sedničku – zůstávali jsme u Zafonků - počkej, až budeš větší, já ti ukážu ty okna. - Tam měla maminka květiny – a já jsem tam u ní seděl, když šila, a díval jsem se ven. Holečku, měli jsme také stolice a stůl, a obrázky, a já jsem měl malou postýlku a peřiny. – To bys byl spal se mnou, kdybys býval tenkráte na světě byl. K snídaní měli jsme polívku, k obědu také polívku a ještě něco – a v neděli maso. V neděli šel jsem s maminkou a tatínkem do kostela, a odpoledne šli jsme do háje, tatínek pil pivo, a mně koupil žemličku a hrála tam muzika. – Oh holečku, to byly časy! – Ale teď nemáme nic!" To byly ty utěšené vzpomínky chlapcova mládí – a i ty mu příliš záhy zanikly, a vždy je oplakal!

Když se u kříže rozložili, položila matka Josífka do trávy, přikryvši ho sukní, co v ranečku schovanou měla. Kromě té bylo tam jen několik kousků prádla chatrného a malý dřevěný koník, památka to Vojtěcha od otce, již si schovával, že ji dá zase Josífkovi, až si bude umět hrát.

„Co si počneme, děti?" smutně tázala se Karásková pohlížejíc na bledé dítě, nad jehož tváří držel Vojtěch široký list lopuchu co stínidlo. „Kam se podějem, kterak mohu doufat pomoci u cizích lidí, když jsem břemenem těm, kteří mne znají a jimž jsem pracovala, dokud síla stačila?"

„Mlčte, mamičko, mlčte, půjdeme do vsi – víte že nám radila stará Dorotka, abychom šli, že ve vsi almužnu neodepřou a že nás nechají vyspat na seně. Počkejte, já poprosím některého sedláka, aby vás u sebe nechali, že jim budu zadarmo husy pást, a oni tak udělají, uvidíte, a pak vám bude hned lépe."

„Ach synku, já věřím, snad by nám bylo ve vsi líp; když by mně Pánbůh trochu pomohl, selkám bych šila, ale už je pozdě. Kterak se kam dovleku, nemám žádné síly v nohou, mám je oteklé, těžké."

„Půjdeme zvolilinka, mamičko, já ponesu Josífka celou cestu sám, a můžete se na mne opírat, mamičko."

„Ach dítě moje!" vzdychla matka, a vezmouc chlapce za ruku, dala se do pláče. – Chlapcovi se zalily oči nad matkou. Josífek se trochu probouzel, a tvář jeho svraštělá, zesinavělá stahovala se jako k pláči.

„Co je ti, broučku? Máš hlad a žížeň, viď? Pystičky máš okoralé! Bože, a já ti nemám co dát," naříkala matka, a vezmouc studené ruce dítěte do svých, dýchala na ně.

„Maminko, já poběhnu do zámku, snad si tam něco vyprosím, a koupíme Josífkovi trochu mléka, počkejte zde," vzchopil se Vojtěch, a hned se měl k činu.

„Ne Vojtěchu, nechoď do zámku, víš, že tě tamodtud onehdy vyštvali, – nechoď tam, třebas by tě bili."

„I to byl ten lokaj, co mne vyhnal, vodil tam psíka, a ten na mě tolik štěkal; – stará Dorotka povídala, že když půjdu, abych šel ke kuchyni, kuchař že je dobrý, dá, když přijde žebrák, aneb stará klíčnice, ta že dá každému žebrákovi po krejcaru. – Jen se neboj, mamičko, já dám pozor, aby mě neviděl lokaj."

„Copak je ti to platno, jak přijdeš k zámku, musíš do kuchyně, a kamkoli chceš, okolo vrátnice, a kdyby tam i vrátný nestál, jsou tam uvázáni velicí psové, kteří na každého štěkají, a to vrátný vyjde."

„Projdu zahradou, plot je nizoučký, lehko přeskočím a skrze kře se nějak do kuchyně provleku."

„Oh hochu, takových cest nikdy nehledej; jen vždycky přímo. – Lidé všude jsou; hlídači viděli by tě, chytli a ptali by se, kudy to chodíš; přišel bys do hanby. – Chraň se toho, dítě."

„Nepůjdu, maminko, půjdu tedy přímo – dá Pánbůh, že nikoho nepotkám a do kuchyně se dostanu," řekl chlapec, a odhodlaně se od matky obrátiv, pospíchal k zámku; matka zůstala sedět u dítěte.

Slunce hodně pálilo, ale dítě bylo studené, ač mělo pod sebou i peřinku ještě a v sukni zaobalené bylo; ani dýchání matčino nebylo s to ručky mu zahřát. Oči jeho byly obráceny k modré obloze a neobracely se po matce – okolo úst svaly pohrávaly, celý obličej dostával jinou podobu, – a dech byl těžký. – Matka se strachem naň hleděla; vždyť se na ni smávalo vždy, hladilo ji a rádo rámě kolem krku jí otáčelo, a to po prvé, že se na ni neohlídlo. – Od narození byl Josífek již chorý, slabý, takže bezmála rok starý ani nemluvil, ani sedět neuměl. Tělo jeho bylo vychudlé, a když matka ruce a nohy mu líbala, vždy nad ním plakala a myslila si: bylo by ti lépe, kdyby si tě Pánbůh vzal, ale v nejbližším okamžení je vroucně k srdci vinula a poslední krůpěj krve byla by dala za

jeho zdraví a život. – Vidouc dítě tak zcela změněné, projelo bolestné tušení její duši, a s hlasitým pláčem ruce lomíc vrhla se pod kříž na kolena. – „Tatíčku nebeský – smiluj se – u lidu není slitování – povolej nás k sobě – Josefe, oroduj za svoje nevinně trpící děti – za svoji Kateřinu - před trůnem božským! – Smilování – sice si musím zoufat!“ naříkala srdce proníkajícím hlasem. – Dlouhou chvíli se tak modlila a plakala, tu ji vytrhl Vojtěchův hlas, který běžel cestou od zámku, zdaleka na matku radostně volaje. – Matka ohlédla se po dítěti, a vidouc, že očka zavřelo a tišeji dýchá, kynula přicházejícímu chlapci, aby tich byl.

Chlapec přiběhl, všecek uchvácen radostí a během.

„Ma-ma-maminko – podívejte se, co mám!“ zadychoval se, a vytáhna z jedné kapsy kus pečeně, z druhé krajíc chleba, buchtu, drobky rozličného masa a pečiva, všecko to matce do klína kladl, dívaje se s radostí na její udivenou tvář. „Viďte, to se divíte, ale počkejte, ještě něco – zavřete ale oči, prosím vás, a neotvírejte je, až řeknu ‚už‘.“

Matka skoro mechanicky udělala, jak chlapec chtěl; ten ale sáhl do nohavic, vytáhl z papírku stříbrný dvacetník, vzal matčinu ruku, obrátil vzhůru dlaň, a na dlaň položiv dvacetník, pravil tiše „už!“ – Matka otevřela oči, a uviděvši dvacetník, až se lekla. „Probůh, kdo ti to dal, chlapče, – šel jsi?“

„Přímo k vrátnici, mamičko, ale modlil jsem se celou cestou, aby mi Pánbůh dal potkat se s dobrým člověkem. – Přijdu k vratům, stál tam ten tlustý vrátný a zpíval si; myslel jsem: to je dobře, když si zpívá, nebude na mě zlý, – prosím ho, aby mě pustil do kuchyně, že si chci u pana kuchaře kousek jídla vyprosit. ‚Milý hochu,‘ povídá, ‚tam já nesmím žádného žebráka pustit; a pan kuchař by ti sotva co dal. – Jdi do dvoru, tam spíše co dostaneš.‘ – I povidám: ‚Tam jsem byl nedávno, – oni by mě hřešili, když bych přišel zase.‘ – ‚Ty jsi nějaký nezbeda, viď, a co dostaneš, promarníš?‘ ostře se na mě obořil, – až mně to bylo líto. – Povídám mu, čí jsem a že jste nemocná i Josífek. – Obrátil se a přinesl mi ze stavení tuten krajíc chleba – a povídal mi, abych si přišel třebas každý den pro takový, – ale k němu do vrátnice. Chtěl jsem ho prosit o krejcar, abyste mohla koupit mléka, ale styděl jsem se. – Když jsem chtěl odcházet, přišla k nám od zámku nějaká panička,

Vrátný jí hned řekl: ‚Nemáte, panno Klárinko, pro toho malého chlapce něco k snědku?‘ A hned jí vypravoval o tatínkovi, a že ho dobře znal. Panna Klárinka se mě ptala na vás, a když jsem jí všecko pověděl, plakala, a to mi všecko přinesla, i ten dvacetník. – Ta musí být hodná, maminko. Povídala, abych si každý den asi ve dvě hodiny s poledne přišel do vrátnice, že mi pan Kohout – to je ten tlustý vrátný – vždy něco k jídlu dá pro všecky, a kdyby tam on nebyl, že se dovím, kde jídlo hledat. – Ještě mě pohladila a tak se na mne pěkně podívala, jako vy. Viďte maminko, to mi Pánbůh dal, že jsem tam šel, mně už ráno jako by něco šeptalo: jdi do zámku.“

Matka neřekla nic, ale odloživši jídlo do trávy, klekla pod kříž a pomodlila se a chlapec klekl vedle ní.

Když byla Pánubohu poděkovala, že jí dobrodince seslal, začala jídlo rozdělovat, když ale největší a nejlepší sousta Vojtěchu dávala, nechtěl takovému dělení chlapec nikterak přivolit. – „Ale mamičko,“ řekl, „vždyť já mám dobré zuby – dejte mi to tvrdší; to měkké si nechte – a ty sladké dobroty a buchtu Josífkovi, ten se bude dívat, a mléko až dostane, ale mamičko, já pro ně dříve doběhnu?“

„Ne, najez se dříve, on spí ještě. – Dojdeš pro ně k Hájkové; je to blízko. – Ta ti dá dobrou míru, je hodná žena; mnohdy mi dala na kaši, ale já se pak styděla k ní chodit, má také dost starostí se svými. Posilni se, hochu, pak půjdeš. – Bože jakých to věcí!“ a matka s chutí pustila se do jídla i s chlapcem.

Nějaký pán z první třídy obyvatelstva městského šel mimo po cestě; vida, že jedí maso, myslil si: ta žebrotina, naříká to, jako by hladem mřeli, a zatím se to má dobře. I copak těm je nejlíp, nemusejí se o nic starat.

Matce i chlapci dobře chutnalo. – „Ti páni se mají dobře. Bože a takové jídlo má prý ten psíček panin každý den, a ještě lepší.“

„Inu chlapče, kdo čeho dost má, rád tím plýtvá.“

„Proč to raději nedají chudým?“

„Sytý lačnému nevěří; a kdyby věděli, jak je zle mezi lidem, přece by snad dali, ale to oni nevědí, milý hochu. – Až zase tu dobrou pannu uvidíš, řekni jí, kdyby měla nějakou práci pro mne, až dá-li Bůh, se trochu posilním, že jí budu ráda pracovat, ať je

to cokoli. – Pánbůh jí to zaplatí všecko," řekla matka, odkládajíc jídlo, co zbylo, do uzlíčku, buchtu ale položila vedle dítěte, – a drobečky zanesla na mraveneční hromádku. – „Aby měli také posvícení," povídala. – Vojtěch vzal buchtu a položil ji na sukni, níž byl bratříček přikryt, aby ji hned viděl, jak se probudí. – „A teď doběhnu pro mléko, – aby se Josífek také radoval, on beztoho asi od hladu tak smutný – viďte maminko? Už se kolik dní ani nezasmál na mne, a je tak tuze bledý – a studený."

„Ach já se bojím, že Josífkovi nebude žádná pomoc," smutně řekla matka, sedajíc zase vedle dítěte.

„I bude, mamičko, neplačte, počkejte jen, až se bude mít teď dobře; víte že vám jednou řekl pan doktor, že mu jen to pomůže. – Tak mi dejte ten dvacetník a povězte, jak mám říct?"

„Tu máš dvacetník, dej ho paní Hájkové, ona ti dá mléka žejdlík a drobných nazpátek; dobře ty peníze schovej a — řekni jí, kde nám je Pánbůh nadělil!"

Vojtěch vzal od matky peníz, strčil do kapsy a byl již na obrátu, an tu náhle Josífek oči otevře – a naň je opře.

„Josífku!" zvolal Vojtěch, a vezma buchtu, chtěl ho ještě potěšit než odběhne, ale matčin hlas ho zalekl. – „Nech," zvolala – a položivši dítěti ruku na čelo, studené jako led, úzkostlivě volala: „Josífku, Josífku! – Neznáš mne? – Dítě! Pánbůh s tebou!" – Nahnula se nad jeho obličej, aby mu byla v zraku, – dítěti se ale oko obracelo pomalu v sloup – kalilo se. Matka třesoucí rukou sáhla po srdéčku – zdálo se jí, že bije. – „Josífku!" zalkala. – „Josífku!" volal plačícím hlasem Vojtěch. – Dítě pootevřelo ústa jako k úsměchu – a oddechlo si zlehka jako ptáče ve spánku. – Byl to poslední vzdech.

„Copak je mu, maminko?" ptal se Vojtěch polekán.

„Umřel," odpověděla matka bezzvučným hlasem, a bolestí přemožena sklesla na zem vedle mrtvoly dítěte.

IV

Krejčí Sýkora měl malý domeček bez polí, měl pět dětí, – a výdělky šly špatně. – Když přišel z vandru domů, tu měl práce, sotva stíhl; každý chtěl mít oděv od nového, který přišel z Vídně

a podle módy šil; držel si kolik tovaryšů, oženil se, a tak se mu dobře vedlo, že si pomalu i domek zakoupil. Ale přišli jiní synkové z Vídně, stali se mistry a byli vyhlášenější než Sýkora, ne že by on špatnější dílo byl snad odváděl, ale proto, že noví mistři vysoko se nesli, paním ruce líbali na potkání, a jen o samých knížatech a hrabatech mluvili, pro něž ve Vídni pracovali. – Přinesli s sebou krásné módní obrázky, podle nichž šili, – a každý myslil, když bude mít kabát od toho nového krejčího, že bude hned tak krásný, jako ten panák na tom obrázku. Sýkora nepotřeboval záhy kolik tovaryšů, ba konečně ani jednoho; jen ti staří mu zůstali věrní, kteří měli rádi šat pohodlný, třeba ne právě dle módy, důkladně ušitý, a nerádi mnoho od něho platili. Ale nebylo jich mnoho, neboť mimo Sýkoru bylo ve městečku ještě přes dvacet krejčovských mistrů. – Na štěstí šil Sýkora také pro pana správčího do zámku oděv, co tak pro domácnost potřeboval, – sváteční dal z Prahy přivézt, aby podle módy byl; obyčejně se v něm ale na pohodlí zvyklý pán nemohl ani sehnout ani pohnout, a Sýkora musel ho předělat tak, jak to pan správce chtěl, aby mu to nikde nevadilo. – Sýkora kabát rozpáral, přešil, a když se pak správce před zrcadlem v něm zatočil, ruce vzhůru zdvíhl, kolem sebe máchnul, na oba boky se přehnul, a kabát nikde nevadil ani nepraskl, liboval si: „No teď jsme tomu trefili na zub!“ – Zaplatil Sýkorovi tři čtyry zlaté od přešití, a měl pražský kabát podle žurnálu. – Ale nové kabáty nebyly tak zhusta, – kdo si ho jednou pořídil, tomu kolik let vytrvat musel, a pak se teprv obrátil, a od obracení nechtěli lidé tolik platit, ačkoliv to více práce stálo. – Proto byl Sýkora přinucen chopiti se konečně ještě jiného výdělku. – Byl poctivý, hodný člověk, v platu nikoho nepřetáhl, a proto také mnoho neměl. – Pro sebe on mnoho nepotřeboval a ženu měl také hodnou a skromnou; ale děti by byli rádi dali vycvičit. – Jednoho dali do Prahy na zámečnictví, rok za rok; ale Sýkora vždy o sv. Janě a o sv. Václavu do Prahy šel se podívat, jak se chlapec chová; máma mu vždy hleděla poslat prádlo a tatík střádal, aby mu kus oděvu „spíchl“, jak říkal. – Dvě děvčata, dvojčata, chodily do šití, aby pak do pořádné služby šly aneb šitím se živily; dvanáctiletý chlapec končil školní léta, by též na řemeslo šel, a děvčátko šestileté batolilo se ještě u matky. – Štěstí, že šil Sýkora

pro pana správce, ten mu dal na ruku, aby si najmul panský sad pod zámkem, a když Sýkora poslechna peníze k té potřebě na domek si vypůjčil, pomohl mu k tomu, aby jej za slušný peníz najal. – Sýkora byl rád, že se mu to podařilo; třešně se již hezky zapalovaly a ostatní ovoce se pěkně ukazovalo, byla čáka, že bude na ně úrodný rok; Sýkora prosil vstávaje léhaje Pánaboha, jen aby chránil je od pohromy. – Postavil si pod zámkem v sadu boudu, – a poněvadž ještě s česáním ani s prodáváním ovoce práci neměl, mohl si ještě i šít, což také dělal. – Žena neb dcerky nosily mu jíst. – Na noc přicházel k němu synek, a ten mu pomáhal hlídat. – Od kříže k sadu nebylo daleko. – Sýkora sedě před boudou na stoličce, viděl, když se Karásková s dětmi tam usadila, viděl, i když odběhl Vojtěch, a slyšel radostné výsknutí, když se vracel. – „Chudák, zajisté dostal hezkou almužnu; inu tam by mohli dát; – kopa raků!" povídal. (To bylo Sýkorovo přísloví.) – Když viděl, že se modlili a jedli, začal zpívat nábožnou píseň a dále spravoval, neohlížeje se kolem sebe. Hlasitý pláč a křik ho vytrhl z tohoto poklidu; první jeho kouknutí bylo, když hlavu uleknut od práce pozvedl, ke kříži, a tu viděl Karáskovou ležet v trávě a Vojtěcha nad ní naříkat. „Toť se musím podívat – bodejťže, co se té osobě stalo – je jako stín!" a dořekna, rychle práci odloživ, pospíchal ku kříži. – „Co se stalo?" ptal se zdaleka.

„Ach pane Sýkoro, Josífek nám umřel," s pláčem chlapec odpověděl.

„No to snad ne?"

„I ano, je studený a nehýbá se ani trošičku."

„Kopa raků!" přisvědčil krejčí, podívaje se na mrtvé dítě, jež matka vždy ještě za ručku držela.

„No potěš vás Pánbůh, Karásková; přejte mu radost věčnou, kopa raků! – Co byste mu lepšího mohla přát? – Pánbůh vám chtěl ulehčit; on nejlepší ví, co nám poslouží! – Kdyby mně bylo všech deset zůstalo, – kopa raků, co bych tu měl starostí. – Upokojte se, – musíme donést holečka do města a oznámit to. – Pojďte, pojďte zatím do sadu. Ty chlapče – kterak ti říkají?"

„Vojtěch."

„Kopa raků – Vojtěch, – měli jsme také Vojtěcha; zaběhni k nám, víš, kde zůstáváme?"

„I vím.“

„Běž a řekni, aby Dorotka a Johanka sem přišly hned, rozumíš?“

Vojtěch hned běžel, podívaje se dříve na matku, která se dala Sýkorovi pozvednout. Neplakala, ani nemluvila – a mlčky chtěla se zase pro dítě shýbnout.

„Jen nechte, to já ponesu, bodejťže,“ to řka, opatrně mrtvolu zvedl i s zaobalením a šel k sadu. Karásková šla s ním. Zanedlouho přiběhly děvčata s Vojtěchem.

„Zůstaňte zde zatím, musíme tomu holečkovi rakvičku zaopatřit, dojít k panu doktorovi, aby se na něj podíval, a k panu kaplanovi dojdeme. Pak doneseme holečka do kaple na svaté pole.“

„Ale z čehopak já zapravím, – bože, vždyť ničehož nemám!“ pravila žena smutně.

„Máme dvacetník, mamičko, tu ho máte,“ řekl Vojtěch.

„Jen si ho nech, kopa raků, kampak to stačí,“ řekl Sýkora, „však se to nějak zapraví, dá Pánbůh. – Zůstaňte tu, já přijdu záhy.“

Odešel. – Děvčata smutně se dívaly na nešťastnou rodinu. Vojtěch dal se do pláče, když se podíval na Josífka, ale matka neplakala – jen si chvílemi sáhla k srdci a hluboce si vzdychla.

Bylo již odpoledne, když se Sýkora vrátil do sadu; Vavřínek, syn jeho, šel s ním a nesl rakvičku.

„No, matko, máte vše zapraveno. Rakvička je zde – pan doktor přijde se na ně podívat, a pan kaplan je vykropí. Hrobaři také nějak stlučeme – bodejťže.“

„Kterak se já vám kdy odsloužím?“ pravila ubohá matka.

„I vždyť on ví svatý Martin, zač dává plášť,“ usmál se dobrý krejčí.

Matka si dítě sama převlekla a s pomocí děvčat je pak do rakvičky uložila. Přinesly kvítí z louky, vyložily jím rakvičku a dítě jím obložily. Johanka běžela domů pro obrázky, a Dorotka sundavši na krku zavěšený mosazný křížek, dítěti jej do sepjatých ručiček uložila. Sto slzí matčiných skropilo tělo, než je víkem zaklopili. Několik dětí a žen z valů přišlo se podívat, a večerem odnesl Sýkora sám dítě do umrlčí kaple na hřbitov. – Karásková s Vojtěchem šli s ním. – Na hřbitově při zdi byl hrob, na němž zelenal se muškát a fiala květla, – to byl hrob jejího muže. –

Někdy v blaženějších pro ni dobách krášlívaly ty květiny její okénko, – pak je postavila co pomník na hrob svých zašlých radostí. – Tam se obrátila ubohá žena, když dítě v kapli uložila, a přemožená bolestí tělesnou i duševní sklesla u hrobu na zem. – Sýkora odešel s Vavřínkem nazpět do sadu, Sýkorová ale, která též za nimi byla přišla, přistoupla k naříkající ženě, řkouc velmi laskavě: „Pojďte, matko, pojďte se mnou – odpočiňte si u nás, je vám toho třeba. – Vidíte tamto v koutku tu zahrádku – to je mých pět hrobečků – já vím také, co to je – ale jak Pánbůh chce. – Pojďte! – Vojtěchu, vezmi matku za ruku!“

Vojtěch poslechl a Karásková nechala se mimovolně od nich odvést ze hřbitova na valy, do Sýkorovic domku. – Jak přišli domů, hned vařila krejčová polívku jim k večeři. Karásková jíst nemohla a naříkala si na bolesti v žaludku.

„To máte od lítosti; počkejte, já vám uvařím matečního koření, a po tom vás přestane bolest. – A pojďte si raději hned lehnout.“ – Karásková udělala hned, jak jí raděno. Vypila si koření a krejčová dovedla ji do komory, kde bylo na morání[1] čistě ustláno; – ubohá žena ani nevěděla, kterak má dobré krejčové děkovat. – Ulehla. Vojtěch ale jedl polívky a přitom vypravoval ostatním o Josífkovi, jak byl v zámku a co dostal.

„No vidíš, hochu, když je nejhůř, pomoc nejblíž,“ řekla mu Sýkorová. – „Všude dobrých lidí, ale jenže jich musí člověk hledat, na potkání jich nenajde. – Noclehy mohli jste u mne mít, kdyby jen bylo matce napadlo přijít, – ty můj bože, já nikam nejdu, nedovím se. – No nynčko dá Pánbůh, že se vám ulehčí, když byste měli ten kousek jídla, – posilnili byste se záhy.“

Potěšen odešel Vojtěch také spat; když se byl pomodlil, ulehl vedle matky na čisté lůžko a vroucně se k ní přitulil. – Liboval si lože. - Dávno nespali na takovém; peřinu na přikrytí nemívali, jen pro Josífka měla matka chatrnou peřinku; Vojtěch i ona líhali obyčejně ustrojeni, dílem by jim tepleji bylo, dílem že spali obyčejně mezi více lidmi. Karáskovou to nejvíc trápívalo, že nemůže ani ranní ani večerní pobožnost v tichosti vykonat a že rozličným lidem na světlosti být musí.

[1] T. palanda, palata.

„Mně je nejvíc líto, maminko," řekl Vojtěch, „že Josífek už nic z toho dobrého jídla nezakusil, a snad chudáček hlady umřel."

„Už se těší v lepších radostech a nezávidí nám, hochu," odpověděla matka tiše. „Je u tatínka v nebi; snad si zavolá maminku za sebou, měl pravé očko otevřené jako tatínek, a to se říká, že někoho za sebou volá."

„Ach maminko, to bych já také umřel s vámi, copak bych si tu počal bez vás," dal se Vojtěch do pláče, a vezma matku okolo krku, tiskl ji k sobě.

„Jak Pánbůh chce, Vojtíšku, – kdybych ti měla umřít, bude se Pánbůh o tebe starat a pošle ti lidi, kteří by tě rádi měli jako já."

„Oh maminko, já nechci – já umru s vámi, když vy umřete, – tak mne žádný nebude mít rád jako vy."

„Mlč, hochu, nesmíme se proti Pánubohu prohřešovat, – já se už dost prohřešila, že jsem sama na sebe smrt volala. Pánbůh tě neopustí, když se ho nespustíš, – a jednou se všecky v radosti věčné shledáme," řekla matka, a políbivši chlapce na čelo, po líci ho pohladila. – Vojtěch se ale upokojit nemohl – ptal se matky, co ji bolí, a když řekla, že jí je dobře – aby jen spal –, nemohl přece ještě spát, musel dříve povědít, čím ho byla Sýkorová potěšila, – a on zase chtěl těšit matku, i doložil, aby se jen nestarala, že jim nastanou lepší dnové a že bude i ona zdráva. – Ubohý nevěděl ještě, že se vždy neděje, jak se člověk naděje.

Ráno, sotva se rozbřeskovalo, šel Sýkora vzbudit Vavřínka, aby vstal a hlídal, by on si zase odpočinout mohl, neboť tu noc hlídal on. – Synek vstal a otec ještě nelehl, když tu přiběhne Johanka z města, všecka udychaná. „Tatínku," volala zdaleka už, „pojďte domů rychle, Karásková nám umírá, a maminka si neví rady!"

„I kopa raků! – Co se jí stalo?" ulekl se starý, a svléknutý kabát rychle obleknuv, pospíchal s dcerou domů. Na cestě vypravovala mu dcerka, že přišel v půlnoci Vojtěch do sednice s pláčem, že je mamince tuze zle a že neví, co je jí. – Sýkorová že hned k ní do komory šla, ale že ji našla všecku studenou a bez mluvu, – že poslala pro pana pátera, a když pan páter přišel, že hned museli pro doktora.

„A co říkal doktor?" dychtivě se ptal krejčí. – „Že jí není pomoci, že má tu zlou nemoc, co teď panuje!"

„Chraň nás Pánbůh!" vzdychl si Sýkora. - Když přišli k stavení, vycházel právě doktor z něho; Sýkorová ho provázela.

„Jak je, pane?" ptal se krejčí.

„Už je v Pánu ubohá!" vyřkla rychle Sýkorová místo doktora.

„Přetrpěla své! – Jen hleďte, ať se mrtvola záhy odnese do umrlčí komory, – hodně stavení provětrejte a několik nocí možná-li v komoře nespěte. Karásková měla choleru, - proto se ale bát nemusíte, že byste i vy ji dostali," doložil doktor.

„Vždyť jsme v ruce boží, pane!" řekl Sýkora.

Vtom vyšly ze sednice děti, a Vojtěch chtěl se vkrást do komory. – Sýkorová mu ale bránila říkouc, že matka spí. Chlapec poslechl, a přistoupiv k doktoru, zkroušeně ptal se ho, jestli maminka neumře. – Doktor se na něho obrátil, položil mu ruku na hlavu, řka útrpně: „Chudáku!" S jednoho na druhého podíval se chlapec – a s nářkem a pláčem, že chce maminku vidět, hnal se do komory; – Sýkorová ale pojmula ho v náruč. „Mlč, Vojtíšku, přej mamince, že má konec trápení, ona by nikdy nebyla zdráva. Nyní je v nebi. Mlč, a když mne budeš tak poslouchat jako maminku, budu tě tak ráda mít, jako ona tě měla," těšila ho dobrá krejčová.

„Kam ho dáte?" ptal se doktor Sýkory.

„Stará má pravdu – kopa raků! Když uživíme pět, uživíme dá Pánbůh i šesté. Necháme si ho, pane."

„Přijďte, prosím vás, zítra ke mně," řekl doktor, a hluboce před krejčím smeknuv, odešel pryč.

Druhý den k večeru pochovali Karáskovou i dítě její do jednoho hrobu, vedle Karáska. Pohřeb chudého bývá tichý. – Kněz vykropil hrob, hrobař se Sýkorou spustili ji do hrobu, a krejčovic rodina a několik podruhyní okolo hrobu se modlilo. - Jako by mu klíny do srdce vráželi, tak bylo ubohému Vojtěchu, když musel sám první tři hrstky hlíny do matčina hrobu hodit a tvrdé hrudy dutě od rakve odrážet slyšel. – Ach on by se byl raději vrhl sám do hrobu, nechat se i s matkou zasypat, tak mu bylo bez ní na světě teskno.

Že mohl Sýkora Karáskovou pochovat, k tomu dopomohl mu pan páter a doktor. Mimo to slíbil mu doktor, když k němu přišel, že mu bude měsíčně na chlapce připlácet, aby ho mohli pořádně

vychovat. – „Sám bych si ho vzal, ale jsem svoboden a málo se stavím doma; u vás bude lepší schován," doložil ještě dobrosrdečný doktor, který při vší své šikovnosti nebyl u paní první třídy obyvatelstva velmi oblíben, a sice proto, že jim nelichotil, že jim ruce nelíbal, a každé pravdu přímo do očí řekl. Nazývaly ho: hrubiánem.

V

Druhý den po pohřbu Karáskové roznášela se po městečku strašná zvěst: „Cholera je tu!" – „Kdo umřel?" – „Kdo umřel?" – „Kolik jich umřelo?" ptal se jeden druhého.

„Karásková a její dítě včera měly pohřeb, Šafránková stará byla na pohřbu, už je dnes na prkně – a stará Dorota se rozstonala. V Zavrtalovém dvorci lehly dnes dvě podruhyně." – Tak se povídalo. – Boháči dostávali strach. – „Vždyť jsem já to povídal," pravil jeden pán z první třídy druhému, „jestli nám ta nemoc přijde, že toho vinna bude ta podružská spřež. – Kažte jim co kažte, neposlechne to. Co jim pod ruku přijde, to snědí, komory si to nevětrá, nečistota, kam se člověk ohlídne, kterak to může jinak být."

„Jen jim něco řekněte, hned máte na míse: platte nám lépe – budem se lépe mít. – To je rota hrubiánská, prohnaná, ani se to neostýchá říci člověku takové slovo do očí. – Já dělám co mohu, i v zimě dal jsem jim výdělek, aby to hlady neumřelo, – a to máte za to dík. – Podejte jim prst, chytí vás hned za celou ruku." –

„Známe to, pane Čmuchálku – čiňte čertu dobře, peklem se vám odslouží. – To je bezedná pec; nedosype se té, kdyby nepřestal sypat. – A nejde to, časy jsou špatné, mnoho platu, a obilí – místo co by mělo připlácet, padá. – Šlakovitá věc, já čekal na lepší ceny a myslím, že jsem prohloupil."

„To nemůže tak zůstat, pane Vydřihoste, nemůže – povídali mi v Praze, že půjdou ceny zase nahoru, – kterakpak by to bylo. Já mám dvě stě korců ležet přihotově, čekám také na lepší trhy."

„Já také doufám. Včera stálo v novinách, v Budějovicku že potlouklo, šlo prý to od Prahy, jednou čárou až do Rakous. A to máme teprv při počátku, bude ono toho víc. Jen *nás* Pánbůh chraň."

„Ba, člověk žije beztoho v samé starosti. Dokud je to na poli, je o to strach, a když to konečně sklidí, pak to neplatí. – A pak ještě taková trampota, že není člověk jist, když večer lehne, jestli ráno vstane, to je už to nejhorší."

„Oh já si hned šel pro ně!" řekl pan Vydřihost, vytáhna z kapsy láhvičku kapek. „Člověk musí být na vše přichystán. Řekl jsem také paní, ať mi nepřijde na stůl zelenina, ať se pilně vykuřuje a všecko dělá, jak to doktor poroučí. Snad se přece uchráníme." – „Jen kdyby nemusel člověk okolo těch dvorců a s těmi lidmi zacházet; ale co dělat, kdybych nedohlídl, všecko mi pokradou. – Jen kdyby se mohl člověk bez těch lidí obejít, to je metla na nás!" vzdychl si pan Čmuchálek.

Jestli měli pánové strach, tím větší paní. – Žádná podruhyně nesměla přes práh, a když je potkaly a chtěly jim ruce líbat, zdaleka kývaly, „jen aby nechaly být!" – Uvolily se vařit jim polívky, dávat mimo to týdně almužny, dokud by nemoc trvala, aby měli na posilněnou, a mimo to dávaly na modlení. – Pánvice s octem nepřicházely z pokojů, heřmánek, kapky vždy byly při ruce – a hrubiánský pan doktor stal se najednou nejvítanějším hostem i bez poklon a lichocení. – Jen umíráček byl jim protivný, a když zacinkal, bledly a mráz je pocházel. – Paní Zavrtalová chtěla jeti do Prahy dát si dělat šaty podle nové módy, paní Opršálková nashromáždila si již sto zlatých stříbra na zlatý řetěz a sto na hodinky. Ona byla paní prvního radního; – paní starostová, čili jak se paní mezi sebou jmenovaly, „paní z pürgermeistru" – měla řetěz i hodinky, a ona ještě ne – což ji velmi hnětlo, an se počítala být po ní první osobou ve městě. – Chtěla tedy jít s paní Zavrtalovou do Prahy koupit si hodinky a řetěz. – Paní Nemastová chtěla kupovat dceři věno, třetí paní se chtěla s nimi svézt, aby jim bylo veseleji, a čtvrtá tam měla bratrance. – Ale všecky ty krásné plány zůstaly prozatím pohádkou, žádná si netroufala paty z domu vytáhnout, ba ani v kostele dlouho nepobyly, aby se na studených dlažicích od nohou nenastudily, a pak i proto, že se tam všelikého lidu sejde a nečistý vzduch bývá.

Jen ta třetí třída obyvatelstva pranic v svém živobytí nezměnila. – Byli sice pánům vděčni za ten žejdlík polívky každý den, proto ale byli rádi, když jim mlynář za laciný peníz prodal otruby

a prach na knedlík neb placku, a lebedu vařili přece za přívar, aby se zasytili. – Na kterého se několik grošů peněžité almužny za týden dostalo, měl pro ně deset míst. – Při práci neměli kdy na smrt myslit, aniž je strašila, když na ni vzpomněli, vždyť neměli čeho ztratit. Když slyšeli umíráček, pomodlili se za nebožtíka, přejíce mu radost věčnou. Veselý Jirka si vždy ještě při práci zpíval zamilovanou svoji: „Blaze tomu, kdo nic nemá, nestará se, kam co schová", – a když ho Andula kárala, by vesel nebyl, říkal: „A proč bych nebyl vesel, když mi Pánbůh přeje, na světě dal mi tebe, po smrti mi dá nebe."

„Ale pomysli, jaké máme smutné časy, na obrátku člověka smrt skosí!"

„Ty blázne, cožpak to nebývalo od jakživa – či jsi kdy slýchala, že se dala smrt dříve do *hlasu*, než na lidi přišla? – Člověk živ, neví dlouho-li, umře, neví brzo-li – doma nebo na poli. Pobudem, nebudem, světa nepřebudem!" zazpíval Jirka ženě, a ona konečně byla radší, že jí zazpíval, než kdyby ji byl rozsmutnil ještě více.

Důvěrná modlitba byla chudému lidu jediným lékem. Po práci scházívali se podvečer u kříže za mostem a tam zpívali a modlili se, aby je Bůh uchránil od náhlé a nenadálé smrti.

Také do zámku zvěst o choleře záhy se donesla. Paní ze Springenfeldu velmi smrti se bála, ihned si dala doktora zavolat a měl jí stát za živobytí, dát jí prostředek jistý proti té nemoci, poradit jí, zdali by raději ze zámku odjeti neměla. Doktor nenadělal mnoho řeči, ani nebyl dryáčník, řekl jí krátce, ať jede nebo nejede, že není nikde života jistá, aniž jí za něj kdo ručit může. – Ale domluvil jí, aby se nebála, že není tak zle. – I ptala se, z čeho ta nemoc povstala, a doktor začal jí vypravovat o životu chudého lidu.

Poživa, byt, všeliké jiné potřeby, že čím dále, tím výše v ceně stojí, mzda za práce však nezvýšuje se v té míře, aby se to vyrovnalo, a tudy čím více jedna část obyvatelstva drahotou bohatne, tím více druhá část chudne a do bídy upadá, a následek bídy a strasti bývá konečně úmor, kterého se pak boháči lekají. – Proč neotevřou boháči svoje zásobárny a neprodávají chudým lidem obilí za levnou cenu, aby se mohli pořádnou stravou posilnit, proč nevystaví dům, kde by měli za levnější činži zdravé byty, – proč nezřízují opatrovny pro děti chudých, aby když pro ně rodiče pra-

cujou, nemuseli je přenechat náhodě, - proč nezřídí nemocnice, aby chudý člověk ochuravě měl patřičného dohledu a opatrování, a tolik pracujícího lidu z nedostatku toho do roka nemřelo aneb nezmrzačilo? – Proč smlouvají s chudým dělníkem o denní mzdu a toho do práce berou, kdo jim donucen nouzí za nejlevnější cenu pracovat se uvolí? – Kdyby na to vše se dbalo, nebylo by tolik nouze, bídy a hladu, nebylo by tolik nemocí, nebylo by žebroty – a co nejhlavnější – nemuselo by se naříkat na mravní zkázu lidu, - která vždy pochází z nouze a nevědomosti lidu.

„Oh doktore, kampak myslíte, k tomu je mnoho třeba!" pravila paní ze Springenfeldu.

„K tomu, milostpaní, jen potřeba obecnomyslnosti a pravé lásky, kde ta je, tu nebývá nic nemožného, ani nejtěžší obět. Bohužel, mezi námi je ale mnoho lásky na jazyku, v srdcích však pramálo!"

„Tomu není tak," řekla paní skoro trochu uraženým hlasem; neboť se domnívala, že má srdce láskyplné. Ano, ona měla vskutku dobré srdce, ale slabé, a tak snadno dala se svést k dobrému jako k zlému. Nouzi nikdy neznala a pravdu jí nikdo nepověděl, aniž ji na pravou cestu poukázal, a nemajíc děti a žijíc proto v nespokojenosti, vrhla se se vší živostí na cestu prázdné marnosti, a to dusilo vše, co v ní dobrého bylo. – „Tomu není tak. – Co se mne dotýče, já bych třebas všechno přání vaše splnila, kdyby to v mé moci stálo, a co jsem mohla, vždy jsem pro chudý lid učinila, – ale letošní zimu bylo v domácnosti velmi mnoho vydání, nemohu tedy takového cos podniknout. Co se obilí týče, to má správec pod mocí, a já se do těch věcí nemíchám. Ale přijede ty dni můj manžel, promluvím s ním a budeme hledět, aby se něco k ulehčení bídy stalo. Prozatím vezměte a rozdejte dle vlastního uznání." – S těmi slovy vyndala ze psacího stolu dvě pětizlatové bankovky a doktorovi je podavši uklonila se na znamení, že je propuštěn. – Doktor políbil jí ruku a odešel, jda ze zámku přímo k Sýkorovi do sadu. Tomu dal obdržené peníze, aby mohl Vojtěchovi zaopatřit čistý oblek a posílat ho do školy.

Pán přijel do zámku a s ním přijelo mnoho hostí, samých to milovníků lovu jako on. Bylo tu hluku, radovánek, jedna druhou střídala, paní ze Springenfeldu měla plnou hlavu jiných věcí a za-

pomněla dočista na chudý lid i na choleru, a žádný neměl kdy ji na ni pamatovat. Nepřišla nemoc ta ještě mezi první třídu obyvatelstva, jen mezi chudým lidem na valech se potloukala, a jednoho za druhým ve vší tichosti ze světa provázela. Chudý člověk tiše odbývá křest i pohřeb, nenadělaly tedy pohřby jejich žádného dívání, a v zámku dokonce málo všímali si, co se v podzámčí děje. –

Vojtěch byl by všecek šťasten býval, krejčí i žena jeho měli ho co své dítě, děti dobře se s ním rovnaly, dostal čistý oděv, lože i jídlo, nic mu nechybělo – jen matka, kdyby mu živa bývala. Po té se mu nevýslovně stýskalo, a každý podvečer chodíval se na její hrob modlit a poplakat si. Klárka stála mu v slovu, každý den ve dvě hodiny s poledne měl Vojtěch uchystané jídlo, všeličeho, mnohdy velmi vzácné kusy pečeně a pečiva moučného. On ale nikdy do úst nevzal z toho, pokud Sýkorové neodevzdal a pokud ona i svým dětem po stejném díle nedala a pro sebe a pantátu z nejlepších kousků na stranu neodložila. Upřímnost jeho tím více je těšila, a jak on jim, tak přáli i oni jemu.

Že Klárinka jídlo svoje s chlapcem dělí a k tomu i ještě všelicos od kuchaře vyprošuje, toho všímla si matka; vrátný i někteří ze sloužících ji vidívali každý den do vrátnice chodit, ale nemluvilo se o tom dále, a sice z té příčiny, že měl každý sám s sebou a svými pány co dělat. – Ani Sára nestíhala Klárinčiny kroky tak jako jindy, měla co dělat s paní, která se kolikrát za den jinak a jinak převlékala, a sama s sebou, poněvadž bylo v zámku četné družiny mužské, z nichž by si byla mamsel Sára ráda některého ulovila. – Proto se šperkovala a líčila, a zvala je k sobě, častujíc je vybranými lahůdkami. – Klárka se k ní nedružila, což jí bylo velmi milé, – neboť Klárčina sličnost pánům velmi do očí píchala, – a kde ona byla, tu neviděli mamsel Sáru. – Klárka byla ke všem zdvořilá, ale výše toho nevšímala si pána ani nepána, a nejmilejší jí bylo, když večer mohla posedět v matčině pokojíku neb s ní vyjít do sadu neb do polí, kde je vždy náhodou či nenáhodou potkával písař Kalina a domů doprovázel.

Poštěstilo se přece mamsel Sáře, že se jeden z těch cizích sluhů – pan komorník Jacques – do ní – ne zamiloval, ne, – ale že její marnosti lichotil a jí používal k svému prospěchu. – Byl u jednoho

barona, ale neměl se tak dobře jako starý Josef pana Skočdopole, a proto dělali s mamsel Sárou plán, kdyby on pan Jacques mohl do domu, že by to lépe chodilo, že by se pak o vládu v domě podělili s mamsel Sárou. Mamsel Sára sice nezapírala těžkosti, s jakými by se odstranění starého Josefa potkalo, ale nezoufala – a byla také pevného úmyslu vše vynaložiti, aby se Jacques, když ne k pánovi, alespoň k paní do služby dostal. – To byly ty myšlénky, které jí daly pozapomenouti na všelijaké řeči, kterých si jindy ráda všímala, ač do jejího oboru nepatřily, ba pro které i na svého miláčka Jolínka zapomínala, ani ho nehejčkajíc, ani s ním se nemazlíc. – Když i Klárku viděla s písařem jít a s ním mluvit, nepopudilo ji to k takovému hněvu jako dříve, s opovržením jen po nich mrštila okem, myslíc si: Ty sprosťáku v té plátěné haleně, ani nejsi hoden mé milosti – ani bysi ke mně se nehodil! – Zajisté; pan Jacques se celý rok z černého fraku a bílé vesty nevyloupl, a na suchém těle mamsel Sáry viselo vždy hedbáví, od hlavy mašle, na prstech lesklyse prsteny. On páchnul pačulía ona „mille de fleurs".

Klárinka vždy jednoduše, čistě přistrojená, žádný šperk než svoji krásu, žádnou jinou vůni, než co vydychovala zdravá, čistá její duše. – Kalina písař měl také frak, měl i bílou vestu, dal si to dělat Sýkorovi, než vrchnost přijela, aby se mohl slušně představit. – Pan správec mu také k tomu radil, aby si dal frak ušít, tu všeobecnou livrej prý panského světa. – Všední den ale chodil Kalina po hospodářství, a tu nosil jen plátěnou halenu. Nechodě jen po parketách a kobercích, přišel mnohdy k paní klíčnici i v juchtových botách, a jak do dveří vcházel, zavílo to v pokoji lesem a polem. Tvář měl opálenou jak cikán a ruce nebyly ani bílé, ani měkké. – Ale Kalina se mohl zabalit do cuckového plátna a povříslami povázat, Klárka do pavučin se zabalit, přece by se byli jeden druhému líbili. Copak je to platno, „kdo komu miloučký, i neumyt hezoučký". – Klárce a Kalinovi nechybělo pranic jiného než „služba pojezdného", všecko ostatní bylo by pak přišlo samo sebou. Oni to předobře věděli, ačkoli o tom ještě nemluvili, ale když Kalina na psisko, skrze něž u paní do nemilosti padl, a na Sáru od srdce si zaklel, Klárka si vždy vzdychla.

Kalina doufal na pána, také správec šel stranu té věci hned druhý den, jak přišel, k pánu svému dát za Kalinu dobré slovo, ale Sára

první den již poštvala paní, a paní za tepla žalovala pánu, že by jí nešika písař byl o málo Jolínka se světa sprovodil, a nejenom nešikovným byl v jejích očích písař, ale byl zlomyslný i hloupý a hrubý! Pan Skočdopole ji trpělivě vyslechl, neřekl ani be ani ce, a paní také více neřekla; byla uvykla, že manžel její vše, co se jí nelíbilo, odstranil, co se jí líbilo, jí zaopatřil, a protož myslela i tenkráte, že je dost těch několik slov, více že netřeba o tom mluvit.

Když správec druhý den nato k pánu přišel a za Kalinu prosil, řekl mu tento: „Můj milý správčí, – já vím, že toho místa nikdo více hoden není než Kalina, přeju mu, ale moje paní se na něho velice mrzí, že prý by ji byl psíka zbavil, a protož mu nemohu nyní dát žádnou naději, – nechci mít v domě hněv."

Správec začal pánovi vypravovat, jak to bylo a že jen mamsel Sára milostpaní popudila, a všecko to upřímně vypověděl. Pan Skočdopole nebyl tak hloupý, jak se zdál, on dobře věděl, jak to chodí v domě.

„No, ať prozatím Kalina je písařem, jakož býval, ale pojezdného – neuděláme jiného, až se to trochu utiší, rozumíte mi?"

„I rozumím, milostpane, to je tak, koně nebij a ženy nepopouzej, chceš-li s nimi dobře vyjít," usmál se správec.

„Ano trefil to můj milý správčí," poklepal mu na rameno se smíchem pan Skočdopole. Rozuměli si.

Nicméně byl nad touto malou potěchou Kalina přece velice zaražen, a kdyby byl věděl kam jít, i by o Klárku mu tu nebylo, byl by se hned ze služby poděkoval, ale správec ho těšíval, říkaje mu: „Inu buďte trpěliv, Kalino, pomine trýzeň a nastane přízeň." – Ale Kalinu ty sliby a trošty nic nepotěšovaly, – a co pán přijel, byl skoro ustavičně smuten a zamyšlen, a byl by snad ještě dlouho v tom stavu byl zůstal, kdyby se nebylo něco přihodilo, čímž se poněkud okolnosti jeho a jiných změnily.

VI

Jak již povědíno, mamsel Sára sedící při panu Jacquovi, nebo v myšlénkách o budoucnosti pohřížena, zapomínala na všecko i na svého mazílka. – Měla jiného lepšího. – Bylo to nedlouho po pá-

nově příjezdu – den byl parný, společnost bavila se dílem ve chladném salonu při zemi, aneb se procházeli v zahradě v stínu. Služebnictvo následovalo příkladu svých pánů, dílem spali, dílem lenošili, dílem se zabavovali dle svých chutí. – V pokojíku mamsel Sáry byl chládek; ona šila, Jacques seděl vedle ní a pohrával si tu s náprstkem, tu s voskem, rozstřihoval pohozené kousky, přišeplávaje mamsel Sáře přitom náramně mnoho vášnivých a krásných slov, které mu ale ze srdce neplynuly; ale mamsel Sára věřila, byla všecka u vytržení, neboť slova jeho, marnosti její lichotíce, zdály se jí sladší nad med. – Lokaj přinesl Jolínkovi druhé snídaní, bažantí prsíčka sekané, na porcelánovém talíři. – Jindy vše Sára prohlížela, není-li jídlo staré, je-li talíř dost čistý, nejsou-li křupavky neb kostky v masu – a j. v., – ten den ani nešpetla, byla ráda, že lokaj hned odešel, – to ani si nevšimla, že dvéře za sebou pořádně nezavřel, ani u Jolínka nestála, ač se na ni psík obracel, jestli k němu půjde. Nešla, a pes se pustil do snídaní. – Když byl s tím hotov, šel k mamsel a zůstal před ní stát; čekal, že mu jako vždy utře čumák servítkem, ale ona si ho nevšímala, až ji prackou poškrábl.

„Jdi mrcho, ani chvilku nemá člověk pokoje," uškubla se na něho, a nechajíc jednu ruku v ruce Jacquové, druhou psísko od sebe odstrčila. Pes začal vrčet, očima svítit a zalezl pod sesli – to se mu ještě nepřihodilo, ačkoliv poslední čas všeliké zanedbání od své druhé paní snášeti musel. – Chvíli stál pod seslí; čekal, že ho bude volat; ale ani nešpetla, nýbrž sehnula se k panu Jacquovi a nechala se obejmout. Tu se psík rozzlobil, žárlivě začal vrčet, vyskočil na stůl, chtěl k Sáře na klín, a na pana Jacquesa štěkal. Ten mu ale po sprostu řekl „kuš" – a shodil ho se stolu. A Sára ani jedinkého slova neřekla, ani se po něm neohlédla. – Nanejvýše zaražen a vzteknut touto surovostí, otřásl se Jolínek a tiše kradl se pod sesli; po chvíli pak, vida, že si chranitelka hledí svého, bylo mu v pokoji úzko a vykradl se pomalu skrze pootevřené dvéře. – Ti dva si toho nevšimli. – Tu najednou skoro za čtvrt hodiny vytrhl je z rozkošného láskání křik a hluk ze zahrady. Poslouchali – vyskočili – Sára rozevřela okno. – „Co se stalo?" mimobčžícího zahradníka se ptala.

„Vzteklý pes je v zahradě!" odpověděl zahradník, pospíchaje dále.

„Joli!" vykřikla Sára, obrátíc se rychle do pokoje; ale Joli se ne-

ozval. Všecka třesoucí shýbla se pod sesle, protřásla lože, do všech koutečků se podívala.

Joli byl ten tam – a teprv ji Jacques upozornil, že jsou dvéře pootevřené.

„Rychle – pryč odtud jděte, ať vás nevidí, shánějte se po něm – bylo by všecko zkaženo!" třesoucím hlasem jektala Sára a milána svého ze dveří vytlačila. – Sama pak ještě jednou pokoj prohledala, a pak teprv běžela podívat se do ostatných. – Zatím byl již celý zámek poplašen. Dvéře se zavíraly – pán vyběhl ven s ručnicí, křičel, ať psi se svolají, – vrátný stál u bud svých psů též s nabitou ručnicí, správec kázal pozavírat chlévy a psy uvázat – ženské se schovávaly, a které byly v práci, křičely na sebe: „Kdybyste ho viděly, vyhněte mu na pravou stranu, on je každý vzteklý pes na pravé oko slepý!" – Odvážnější muži běhali po zahradě s kyjemi neb zbraní střelnou, co kdo popadl. - Jeden křičel: tu je ve kříchl – druhý: ne, do dvora běžel! – třetí, že pod zámkem! – a tak to běhalo sem tam, jen písař dal se od vrátnice rovnou cestou okolo sadu k městu. „Joli, Joli, přineste mi Joli!" volala milostpaní hned, jak se stal křik, a když vyrozuměla, co se děje. – Lokaj, který mu byl snídaní přinesl, skočil do Sářina pokoje, ale nebylo tam ani jí, našel ji v jiném pokoji, všecku zmatenou hledající psa.

„Toho vy jste vinen, nechal jste mi dvéře otevřené – a vyběhl mi!" lomila ruce Sára.

„I jakpak mamselko, tomu je hodná chvíle, co jsem mu nesl snídaní, od té doby mohla jste to pozorovat –, kdybyste byla neměla oči pro jiného."

„Držte hubu – vy jste toho vinen, kdybyste byl zavřel, nebyl by mohl vyběhnout, – jen vy a vy!"

Lokaj chtěl jí pořádně odseknout, ale vtom přišla paní a ještě jiná dáma, poněvadž se nemohla Jolínka dočkat.

„Kde je pes?" ptala se rychle Sáry.

„Odpusťte, milosti – on mi vyběhl z pokoje, ale musí být zde někde v pokojích – hledám ho. Franc mu přinesl snídaní, a při odchodu nezavřel dvéře, čehož jsem si nevšimla. Když se najedl, utřela jsem mu hubičku, on si šel lehnout na polštář, a já se zabrala do práce. - Jista, že leží na polštáři, neohlédla jsem se, až povstal křik! Ach - já nemohu ani leknutím mluvit – ach můj miláček –

já se všecka třesu, jestli se mu něco stane, – to bude moje smrt!“ zakryla si oči a pustila se do pláče a štkání. – Paní stála jako omráčená – a oči divě se točily tu po Sáře, zase po lokajovi.

„Milosti,“ řekl lokaj odhodlaně, „mamsel lže. Nebyla zabraná do práce, seděl u ní pana barona komorník Jacques, a kdyby na něho byla tolik nedbala, byl by pes, byť jsem i nechal dvéře otevřené, neutekl. Je to tak, nemračte se na mne, mamsel, já si vinu na sobě nenechám. – Teprv nyní od vás Jacques utíkal a vy jste se po psu sháněla,“ tak řekl Franc, ktery mamsel nenáviděl a čul, co ona s Jacquem obmýšlí, neboť na něho vždy přištívala u paní.

„Hanebnice!“ zvolala paní soptícím od hněvu hlasem a chtěla se po ní rozpřáhnout, – ale Sára se významně na ni podívala, a zapomenouc na předešlou žalostnou tvář – posměšně a drze odsekla: „O hanebnice? Nevěděla bych proč, milosti; to by se muselo dříve dokázat!“

Paní se drzou její řečí zarazila, ruka jí sklesla, – na kterou s úšklebkem Sára se podívala, a jen tolik jí bylo možno ze sebe vypravit, – aby hledala psa, a jestli se mu dost málo stalo, že tu chvíli musí z domu. – Po těch slovech jako bez sebe padla do sesle – a lokaj běžel pro vodu. Sára ale lítala z pokoje do pokoje – ono jí tu nebylo o paní ani o psa, ale bylo jí tu o těch pět set zlatých stříbra na něho, pět set jeho pensí, a o to dobré živobytí a dobré výdělky v domě. – Avšak o psíku nebylo v celém zámku ani vidu. – Jako střela prolítla ta zpráva zámkem – kde kdo byl, hledal Jolínka, už na vzteklého psa nevzpomněli – jen Joli! znělo to ze všech úst, a hledali ho v křoví a v rybníčku, na zavřených půdách, v pecích a v almarách, poněvadž prý, jak stará klíčnice povídala, když chce čert člověka pokoušet, věc někdy přeschová, že by ji ani Pánbůh nenašel.

Co v zámku všecko zvrub navrub obraceli, běžel Kalina písař s ručnicí okolo vrátnice po silnici dolů, okolo sadů a slyšel již také z louky křik: „Vzteklý pes! Zabte ho! – K městu utíká!“ – Kalina chtěl se dát za ním k městu, vtom ale volá a kývá na něho Sýkora od své boudy, aby k němu šel. Držel svého špicla v náručí a Vojtěch stál u něho a také držel cosi. –

„Počkejte, Sýkoro, hned přijdu, jen co bych ho sklál, ať se nestane neštěstí.“

„I pane Kalino – jak přijde do města, Havel ho hned zastřelí – kopa raků – zastřelí, jen pojďte na slovíčko!“ volal zase Sýkora; Kalina tedy šel k boudě – a Vojtěch pokročil proti němu a podával mu Jolínka.

„Kde se tu vzal?“ s náramným podivením ptal se Kalina, a pověsiv si ručnici přes plece, vzal třesoucího se psíka do náručí.

„Poslal jsem ho k pánu s dílem a na cestě ho chytil – a teď bojí se ho nést do zámku,“ řekl Sýkora, ukazuje na Vojtěcha.

„Chlapče, pročpak jsi ho chytil a kde jsi ho chytil?“

„Vždyť já bych se ho, pane Kalino, nebyl ani dotkl, ale bylo to tak: když jsem šel od pana správce, potkala mne panna Klárinka, ‚jdeš snad pro oběd, nejsou ještě dvě hodiny,‘ povídá mi, já ale hned jí pověděl, kde jsem byl. – ‚Pojď se mnou, Vojtěchu, něco pro tě mám,‘ řekla. Šel jsem s ní k paní klíčnici a tam mi dala pěknou novou košili.“

„Copak tě Klárinka zná? – A jaké jsou to obědy?“ ptal se Kalina zvědavě. Vojtěch se zamlčel, nevěděl, má-li to říci nebo ne, – ale Sýkora mínil, že je pan Kalina hodný člověk, že mu to může říci. Vojtěch tedy povídal, jak se s Klárkou seznal a že s ním dělí svoje jídlo od té doby. Kalinovi tvář vyšším ruměncem se zbarvila a v pohnutí přitiskl Jolínka k srdci. „A co dále, kterak jsi chytl Joli!“

„Inu – tak mi Klárinka povídala, abych šel podzámeckou cestou, že tam nikdo v poledne nechodí, jinady že bych mohl někoho z panstva potkat nebo mamsel Sáru – a že by se mne darmo vyptávali, co jsem v zámku dělal. Vyvedla mne okolo panské kuchyně a ukázala mi cestu. – Šel jsem pod zámkem, kde jsou v kole ty krásné lípy a sedátka, sedl jsem si jen minutečku, co bych se podíval na tu košili. – Ještě jsem ji nesložil, slyším zaštěknout, a jak jsem se ohlídl, stál nedaleko ode mne ten psíček milostpanin, štěkal a vrčel na mne. – Já se lekl, jako by do mne střelil, myslil jsem, že jde už za ním ten zlý lokaj nebo ta suchá mamsel, co mne taky jednou s matkou ze zahrady vyhnala, když jsme na milost paní chtěli počkat. – Sebral jsem se a chci utéct, ale psísko mne chytlo za kalhoty. Já na něj, pěkně, hladím ho, ale on vrčel a očima svítil. – Žádný nešel za ním, a neměl obojek; jak ho tu vidíte. – Nevěděl jsem, co mám dělat, bál jsem se utéct,

aby mi neroztrhl kalhoty, a bál jsem se, aby někdo nepřišel. – A tu přišel po cestě, kudy jsem já šel, ten vzteklý pes; já nevěděl, že je to vzteklý pes, zůstal jsem stát, ale ten psíček přestal vrčet a začal se ke mně krčit, a tu mi to napadlo, protože nesl hlavu sehnutou, jazyk vyplazený měl a ohon pod sebe stáhnutý. – Popadl jsem psíčka a uhnul jsem stranou – a on okolo nás. – Nevěděl jsem, co mám dělat, psíčka jsem se bál pustit samotného, a do zámku jsem se také bál s ním jít, a tu už křičeli ‚vzteklý pes, vzteklý pes!' – Tak jsem utekl s ním k pantátovi. – Věřte mně, pane Kalino, kdybych ho byl nechytil a se neschoval, že by ho byl pokousal."

„To já rád věřím – divno je mi ale, že pes sám po zahradě běhal." – Kalinovi napadlo, že by si nyní mohl nejlépe získat přízeň paninu, kdyby řekl, že on psa ochránil, vždyť chlapec mu ho sám dával; – ale to byla jen okamžitá myšlénka. Kalina hodil hlavou a dal jí výhost. „Pojď, chlapče, se mnou, doneseme psíka k paní, budou ho snad již hledat. Neboj se, zajisté že dostaneš odměnu. Já sám vše povím, jak se stalo." – Sýkora ho také pobídl a Vojtěch šel. – Vtom zazněla střelná rána z městské strany.

„Co jsem řekl? Už je po něm. To si Havel houkl – kopa raků, to je dobrý střelec!" řekl Sýkora. – Kalina šel tedy s Vojtěchem do zámku. – Tam panoval pravý zmatek a pánové běhali po zahradě hledat panina miláčka; jediný milostpán nehledal, ale byl v pokoji u paní a těšil ji.

„Ať žádá co chce, kdo mi ho přinese, všecko mu udělám!" zvolala naříkajíc, – a tu otevřel lokaj dvéře a oznamoval: „Písař Kalina nese musje Joli!" – Jen tak zhola ho nechtěl jmenovat, a proto mu dal titul, jaký mu někdy paní a mamsel dávaly. – Pán se tomu zasmál a rozradován, že nebude nalezený Jolínek třebas celé jmění stát, řekl: „Drž i písaři slovo, paní!"

Kalina vešel a Vojtěch s ním a někteří z hostů, aby slyšeli, co se dělo, neboť měli z celé té komedie veliké vyražení.

„Joli, můj Joli!" vykřikla paní, rozevírajíc náruč. Psík slyše její hlas, chtěl z náruči písařovy vyskočit, ten ale pamětliv, jaké následky takové skočení pro něho mělo, nepustil ho, ale opatrně do klína paní ho položil.

„Kde jste ho našel, Kalino?" ptal se milostpán.

„Já ho nenašel, milostpane, tuten chlapec mi ho dal, poněvadž se bál a styděl do zámku vejít," odpověděl Kalina a vypravoval dále, jak Vojtěch, jda skrze zahradu a odpočívaje si u líp pod zámkem, s psíkem se sešel a jak ho od neštěstí uchránil, nezmíniv se o Klárince ani slovem.

„Čí je ten chlapec?" ptal se milostpán.

„Je sirotek; matka jeho byla první, co umřela na choleru před čtrnácti dny, a Sýkora krejčí vzal si ho za vlastního. Má sám pět dětí a je chudý, ale dobrý člověk."

„Bláznovství, mít pět dětí a vzít si ještě jedno, když je chudý!" řekl jeden z pánů francouzsky, – Kalina tomu ale rozuměl.

Pan Skočdopole přistoupil k chlapci, vzal ho za bradu, a dívaje se s zalíbením na jeho pěknou uzarděnou tvář – pravil německy: „Pěkný hoch!"

„To by byl krásný exemplár gróma. Kdybych věděl, že ke mně půjde, vzal bych ho hned k sobě. Jednoho takového kluka mám, je ale veliký nezbeda," ozval se hrabě Rosignol.

To bylo dobré pokynutí pro paní. Chtěla chlapce odbýt nějakou odměnou, ale tak myslela, že skvěleji svoji vděčnost ukáže.

„Copak musíš dělat u tvých pěstounů?" ptala se pojednou paní.

„Pantáta mne posílá do školy; mimo školu pomáhám hlídat, česám třešně, a co mi kážou," odpověděl chlapec, nevěda, kam oči studem podít.

„Já myslím, že se nebudou tvoji pěstounové hněvat, ani ty, kdybych si tě vzala do zámku," řekla paní.

„Až co řekne pantáta," mínil chlapec prostosrdečně.

„Zeptej se ho tedy a zítra sem přijď! Vám, pane Kalino, zatím děkuju," řekla paní, dávajíc tím znamení, že je propouští. Kalina jí políbil ruku, poklonil se společnosti a odešel s Vojtěchem, nevěda, smí-li si paninou přívětivost na dobré vykládat čili nic.

Po odchodu jejich poručila hned paní, aby Jolínka vykoupali a prášek mu dali, sama pak také jeden vzala na tu velikou alterací.

Událost tato měla velikých následků. – Druhého dne poslal si pán pro správce. – Nejdříve řekl mu, že si paní přeje, aby celý park kolkolem se ohradil, aby budoucně nemusela starost mít o svého mazánka. „Nechte tedy dříví navozit, zjednejte dělníky,

aby co možná nejdříve byl kolem celého parku týčkový plot. Osekané třísky ať si odnese chudý lid, rozumíte. Pak mi řekl doktor, že je velká bída mezi lidem; zásob obilí je dost, dejte tedy namlít obilí, žita i pšenice, a podělte dle uznání, kdo to opravdu potřebuje; můžete i hrachu přidat. Já vím, že jste člověk hodný; žádného rámusu nenadělejte, ať si to každý v tichosti sní. Na krejčího Sýkoru nezapomeňte! – A ten list dejte Kalinovi!"

Správec byl jako u vidění, nevěděl, co to do pána vlezlo; ačkoliv věděl, že má dobré srdce, že je lepší než paní, přece se nikdy o chudý lid nestaral, mají-li co jíst nebo ne, a tu najednou taková velikomyslnost. – Netušil správec, že se pán v duchu před chudým krejčím cítil zahanben a že chtěl také poněkud povinnosti své zadost učinit. Paní též podobný měla úmysl, když jí tenkráte doktor o bídě chudého lidu vypravoval, ale zapomněla zase v radovánkách na vše. List, co pán správci dal, obsahoval povolání Kaliny za „pojezdného". Kalina se ovšem těšil z toho, přece ale prohodil: že to trpké, když ne tak pro svoje přičinění, jako skrze protekcí psíka službu dostal.

„Člověče, ať přivedl kdo přivedl koně, buďte rád, že ho máte v stáji, je to přece lépe než hejno vrabců na střeše," řekl mu správec, a Kalina uznával, že má starý pán pravdu, ustrojil se do černého fraku a šel se vrchnosti poděkovat. Pak šel přímo k paní klíčnici, aby nabyl jistoty, smí-li se úplně ze svého štěstí těšit čili nic. – Když asi za hodinu domů se vracel, zdál se mu svět krásnější a byl by lidi na potkání líbal – také Klárka celý den po zámku jen plynula, oko jí zářilo a okolo úst pohrával jí blažený úsměv, stará klíčnice pustila se ale ten den několikrát z ničeho nic do pláče. – Když se rozneslo, že je Kalina panem pojezdným, tušili lidé, která postoupí za paní pojezdnou, – ale ti, jichž se to týkalo, nezmínili se nikomu, schovávali tajemství svoje až na pravý čas, tak tomu Klárinka chtěla.

Druhého dne Sýkora s Vojtěchem do zámku přišel a byli k paní dovedeni. Ještě jednou si paní chlapce prohlídla, vyptala se Sýkory na všechny jeho okolnosti, a je-li zdráv. –

„Inu milosti, je slabý, ale to jinak není, když neměl pořádnou stravu, – ale již nyní se trochu sebral – a dále doufám v Pánaboha, že bude z něho chlapík," odpověděl krejčí, dívaje se s za-

líbením na svého chovance, dávaje si pozor na řeč, neboť ho manželka doma napomenula, aby před milostpaní nevykládal „raky".

Paní ze Springenfeldu byla spokojena a oznámila krejčímu, že si Vojtěcha vezme do zámku; myslila, že budou nesmírně potěšeni tím; ale jeden ani druhý se neradoval. Sýkora si Vojtěcha zamiloval, a Vojtěch měl Sýkorovic rád víc než kohokoliv jiného. Krejčí ale myslil, že ho paní nechá učit, že si ho chce vzít jako svého, a proto utlačil pohnutí svoje, děkoval paní za její dobrotu a chlapci přál, že se mu takového štěstí dostalo. – Vojtěch ale nemohl se udržet pláče, raději byl by zase odešel se Sýkorou domů. Strast a bída naučily ho ale před časem rozumu, a protož uměl považit, že by nehodné bylo zůstati chudému krejčímu břemenem, když se o něho starat chtějí lidé bohatí.

Pan Skočdopole nechtěl, aby dělala paní z chlapce opici, ale ona se ani dočkat nemohla mit malého gróma v livraji, jakou jí jeden ze známých schválil. – Sýkora ji dostal k ušití a musel spěchat. – Když chlapce oblékli, pustil se do pláče a styděl se před kým ukázat v bílých punčoškách, při nichž lýtka vycpaná měl, ve fráčku premovaném a kalhotách krátkých aksamitových. – Zdálo se mu, že není Vojtěch Karáskovic, neuměl se v tom ani zatočit, ani chodit. Ba ani ty vlasy, zdálo se mu, že nejsou ty samé, co matka tak ráda hladívala; přistřihli mu je, a ještě mu dali jméno Albert.

Sýkora si také myslil, že to bude jinaké s chlapcem, nelíbilo se mu to, ale mlčel – co měl říci proti vrchnosti. Chlapci domlouval, aby byl poslušen, věren, mlčenliv, by nedošel v ničem hanby. „Kdyby se ti však jednou přece lépe líbilo učit se něčemu jinému a neměl bys nikoho, kdo by se tě ujal, přijď ke mně, kopa raků, já ti zůstanu otcem!" řekl mu a chlapec s pláčem všecko slíbil.

Také doktorovi nebylo vhod, když slyšel o chlapcovu zaopatření; takového on si proň nepřál, ale také to prozatím nechal za ňadrama, až se příhodná chvíle k řeči našla.

Vojtěch dostal na starost Jolínka, milostpaní sama mu všecko nařídila, jak a co s ním dělat; a poněvadž psík k němu hned přilnul, byl mu vykázán pokojík, by i v noci spolu být mohli. Mimo tu práci stál při tabuli za paninou seslí; když chtěla někde v zahradě pracovat, nesl za ní skřínku neb košík s prací; když by si za-

manula jít do kostela, měl za ní nést modlitební knihu; zkrátka měl na starosti všechny ty drobné posluţky, ku kterým takové malé paţátko čipernější a obratnější bývá než velcí. Vojtěch také byl velmi poslušen všeho, co se mu řeklo, i čiperný; ale byl by v svém obyčejném šatu a při svém domácím jméně čipernějším i obratnějším býval. Jeho nemotorný poněkud pohyb v nezvyklém šatu zdál se však právě pánům velmi komický, takže ho paní proto nelála, ba těšila se již, jaké furore svým malým páţetem dělat bude v hlavním městě!

A co Sára, kterakpak snesla, že jí vzat byl mazánek její? – Nikomu nepověděla, kterak ji to hněte, dělala spíše přede všemi mimo paní, jako by jí bylo velké břemeno tím odpadlo. – Kdyby jí byla ta služba velkého užitku nepřinášela a většího ještě neslibovala, nebyla by se podvolila, ale o to jí tu šlo, a proto se také paní podvolila a toto pokárání její snesla. Paní zase myslíc, že má v ní nenahraditelný poklad výborné komorné, přemohla svůj hněv, prominula jí nedohlednost na zamilovaného Jolínka, a když ho chlapec dostal na starost, pravila jí: že to dělá proto, aby měl Jolínek více vyraţení, an prý chlapec s ním může celý den hrát, k čemuž mamsel Sára přece dost času nemá. – Mamsel Sára pravila na to: že se jí bude sice stýskat po Jolínkovi, ale že ona si ten trest zasloužila, že musí tedy být spokojena. – Přiznala se také milostpaní po několika dnech při frizírování, neboť to obyčejně paní sebrané klepy a noviny vypravovala, že se ráda baví s komorníkem Jacquem, že by on jediný muţ byl, kterého by mohla milovat, – poněvadţ je velice slušný, vzdělaný člověk, pravou okrasou prý domu, kde slouţí. Vypravovala, že byl i u dvoru císařského, ale že princ, jeho pán, umřel, a tu že si ho vzal baron, který byl princův společník. U toho že se mu také velmi dobře vede, že má celý dům pod mocí a že by ho baron od sebe nedal za velké peníze. „Takové vlastnosti a takový vkus ve všem kdyby měl náš Franc neb Josef, přála bych vaší milosti; ale není divu, Jacques byl u dvoru."

„A což by vskutku nechtěl od barona vystoupit?" ptala se paní. – Sára věděla dobře, jak mluvit.

„Jen pod jednou výminkou, myslím, že by to učinil. On má i tu dobrou vlastnost, že je pánu svému velmi oddán, ale ovšem

najdou se lidé, ku kterým se cítí člověk ještě více nakloněný. – Hraběnka ho také chtěla, a již tenkráte slyšela jsem jeho chválu, aniž jsem ho znala, on mě, – ale on k ní nešel. – Povídal mi ale nyní, kdyby mne byl již tehdáž znal, že by to byl kvůli mně udělal. – Člověk ovšem nesmí všecko věřit těm mužským, ale myslím, že jemu věřit mohu."

„Domníváš se tedy, že by kvůli tobě i do našeho domu šel?"

„Vaše milost ovšem na to nemyslí vzít ho; neboť Josef je hodný a Franc – ach toho od pána nikdo nedostane; to nejednou řekl, že ho s pánem nikdo nerozloučí, kdyby se na hlavu postavili všichni, – ale domnívám se, že kdyby k tomu přijít mělo, abych od Jacqua něco žádala, kvůli mně by mnoho udělal, neboť to on ví, že bych já vaši milost těžko opustila!"

„Jak pozoruju, chce tě odloudit?" usmála se paní.

Sára sklopila oči, jako by se styděla, upejpala se trochu a pak zašeptala: „Rád by, abych si ho vzala!"

Ještě ten samý den pozoroval pan Jacques, že si ho při potkání paní ze Springenfeldu pátravě prohlídla; její lokaj Josef dostal několikrát zbytečné huby, a pan Skočdopole slyšel ten den od své paní, co ještě nikdy, „že má proti jeho komorníku Francovi jakousi antipatii a že je velice neohrabaný chlap!"

„Milá Kateřino!"

„Já nevím," skočila mu paní do řeči, „že si nemůžeš odvyknout říkat mi Kateřino, – to je tak sprosté."

„To se mejlíš, paní," tak musel pan Skočdopole manželku svoji ctít před lidmi, „mezi panstvem způsob vyslovit plné jméno, ať je již pěkné neb nepěkné. Vždyť víš, císařovny, Alžběta – Kateřina –, kdožpak jim říká Bětuška, Lízinka, Katynka, Katrin nebo Caton či Catot, jak se tobě líbí. – Kdybych říkal po prostu, řekl bych Kačenko, Kačička. – Já ti ale v společnosti neřeknu tak ani tak; ale mezi čtyrma očima jmenuju tě rád tak jako kdy jindy!"

„Co jindy bývalo, není nyní, musíme nyní tak se chovat, aby nebylo na posměch našemu stavu."

„Paní, ty víš, že mezi námi tak ujednáno, každý dle svého svědomí ať jedná; já nechávám tobě úplnou svobodu, ty nech ji mně. Já se vyrážím dle své chuti, ty též tak děláš. – V ničem ti

nepřekážím, vyhovím všem tvým žádostem, abys neměla nač si naříkat, ale nemíchej se do záležitostí mých. Můj Franc je mi zcela vhod tak jak je, já si ho jinak nepřeju. Je starý služebník, sloužil nám již dříve, jak víš, a poněvadž jsi nikdy antipatii proti němu neměla, myslím, že i ta dnešní přejde. Po obědě doufám že budeš zase při dobré chuti," ušklebil se pan Skočdopole. Paní ale uražená se obrátila a odešla, vědouc, že by škodné bylo, kdyby dále mluvila. Ale proto od plánu svého neupustila, již proto ne, aby nemyslil hloupý komorník, že by nikdo nad ním nezvítězil.

Vojtěch se s Jolim záhy spřátelil; byl ještě dětinský, rád si hrál a psík též, a proto se měli rádi. – Všecko mu tak udělal, jak to paní poručila, nikdy mu ani dost málo neujmul, ač si vždy myslil, když mu jíst dával, když ho na lůžko kladl a všecky výlohy, co se kvůli němu děly, pozoroval: „Bože, kdyby to byla měla moje maminka, Josífek! – Nebyli by snad umřeli!" a tu mu vždy bylo do pláče. – On sám se měl také dobře, a na jeho prosbu, jestli by, co nesní, směl dát dětem Sýkorovým neb jiným chudým, mu to bylo od paní dovoleno; z toho měl velkou radost. – Paní s ním nemluvila mimo rozkaz, pán byl vlídný naň, ale málo aby s ním byl mluvil; jinší měli z něho buď smích, buď si ho nevšimli, jak páni, tak služebníci; mamsel Sára byla k němu plna úlisnosti a útrpnosti, ale on se jí bál, a nic s ní nemluvil. Jediná Klárka a matka její byly mu v tom domě angelé, ty ho jmenovaly poctivým jménem Vojtěchu, a když Klárinka se na něj podívala, vždy se mu srdce otřáslo; viděl matčino modré oko. S Kalinou také mluvíval u paní klíčnice, neboť nebyl ještě na svém dvoře, a měl tam jít teprv v jeseni. Nejraději byl ale, když směl večer na chvílku odběhnout k Sýkorovic; to byl jeho domov. Děti ho vždy s radostí vítaly; musel jim vypravovat, jak se má, Aninka nejmenší ohledávala mu lesklé knoflíky u fráčku, matka ptávala se ho, jaké nahoře hospodářství, a otec napomínal ho, aby se jen dobře choval. – Když ho městští lidé viděli, zvlášť z první třídy, říkali: „Vidíme žebrotina, jaké to má štěstí!"

Doktor také často chodíval do zámku, a když se Vojtěch s ním setkal, vždy se ho ptal, jak se má, je-li zdráv, napomenul ho, aby zůstal hodným, a pohladil ho po hlavě. Vojtěch stával se co den hezčí, zdravější a silnější; žlutá barva choroby zcela s tváří zmi-

zela; jinak ale zůstal ten samý dobrý, hodný chlapec, nevšimal si řečí, aniž co se okolo něho děje, aniž to uměl posoudit, – a když nepotřebovala paní ani jeho ani psíka, šli spolu do pokoje, a tu Vojtěch Jolínkovi rád vypravoval, co někdy Josífkovi, dokládaje vždy: „Jo holečku, copak ty víš, ty se máš dobře jako pán, ty nic nevíš," a psík na něho moudré oči obracel a poslouchal ho, jako někdy nerozumný bratříček.

VII

Byly již as tři týdnové, co Vojtěch v zámku byl. Městské paničky ještě nevařily zeleniny, nejedly ovoce a vykuřovaly, ale chudí již přestávali mřít na choleru. Nevařili si již přívar z lebedy, ale z hrachu a z mouky, a chválili přitom vrchnost, že má přece jen dobré svědomí, pan správec také. Když tesaři dřeva osekávat začali, dal jim správce vědět. Sběhlo se hned mnoho lidí, i bohatí měšťané přišli, chtěli třísky koupit, jeden druhého chtěl přeplácet, chtěli i správce podmazat; ale když jim správec vyložil, že to nejde, že to patří jen chudým lidem, tu se rozešli, v duchu si říkajíce, že tu správ kazí, že jí dopomáhá k lenosti a hrdosti a že budou vidět, jak se jim za to odslouží. – Mnozí i ze zámožnějších poslali služky s nůšemi pro třísky, chtějíce pana správce ošidit; ale ten byl stará liška a nedal se; ani když mouku rozdával, nenechal se ošidit, jak se to děje, aby z protekcí dával tomu, koho mu pan starosta neb radní páni odporučili; on šel sám se přesvědčit nebo Kalinu poslal. V tom ohledu měl dobré svědomí, a proto se dostala pomoc, kde jí třeba bylo. Kdyby byl pan správec chtěl, mohl si co vrchnostenský almužník hezkých pár grošů vydělat, a pak u některých lidí získat si dobrého oka. – Jeden pán – ano, byl pán a počítal se mezi první třídu, byl něčím při rathúze – nadal správci bláznů, a vypočítal na groš, mnoho-li z toho mohl mít užitku pro svoji kapsu. – Ten pán věděl ze vlastní zkušenosti, jak to chodí; – on byl vykonávatel podobných milosrdných skutků; u něho se také vařila polívka – rumfordská prý –, jíž se chudý lid poděloval. – Ta rumfordská polívka byla také na tři třídy rozdělena. V menším hrnci byla hustá, silná, mnoho

masa, mnoho rejže – ve větším hrnci také dost dobrá – v kotle odpadky, trhané krupky a tak ledacos, a když pán v poledne přišel a zkoušel polívku v kotle, říkal své ženě: „Dost dobrá pro tu lůzu – načpak potřebujou silnou; darmo by si zkazili žaludky," a ženám, které přišly pro polívku, vylál, jestli přinesly větší hrnky než žejdlíkové. „Přijdete s takovými džbery; copak myslíte, že toho vaříme po vědrách? Taková silná polívka jako malvaz; té zahřeje lžíčka více než jiné plný talíř, a vy jí dostáváte žejdlík." Když chudé ženy odešly se svými porcemi, přišly děti rozličného stáří, malé velké, chlapci i děvčata s hrnkami, a ti říkali tomu pánovi a jeho ženě „pane kmotříčku" aneb „strejčínku" a „tetičko", a těm se dávalo z většího hrnku, z té lepší polívky. – Konečně když bylo vše poděleno, zbyl hrnek té nejsilnější polívky, toho malvazu a pán se svou rodinou k ní zasedli, chválili si ji, a bylo každý den maso i nějaký přívar, co od té rumfordské odpadlo. Ale staré přísloví „Když nemůžeš kovat, nedýmej!"— a proto nechme podzámčí a jděme do zámku.

Tam se jedlo, pilo, spalo, hrálo a zívalo, a to jmenovali „rozkošně žít"! Když se ozývala podvečer hudba v parku, když se okna v zámku osvítily, povídali si ti bláhové lidičky dole na valech: „Bože ti tam nahoře mají nebe!" Co se vše nezdá být člověku na světě nebem!

Byl parný letní den. Panstvo bavilo se v letohrádku asi hodinu od zámku vzdáleném; v březovém háji byl rozbitý stan, kde se po třetí hodině obědvat mělo, a večer chtěla společnost po řece na loďkách domů se vrátit. Pro dámy byly zvláštní gondoly dvě, ale byly tam i kočáry, kdyby se jim znechtělo na vodě jeti. Domácí mužské služebnictvo i několik cizích sluhů bylo tam k posluze; ale Jacques u pana barona zůstal v zámku a panin lokaj Josef a ženské byly též doma. Mamsel Sára těšila se již na ten den, že bude sama; aby jí nikdo podvečerní chvíli nekazil, řekla ostatním, že jí není dobře, a zůstala po obědě, jenž se držel ke čtvrté hodině, ve svém pokoji. Klárinka šla po odbyté práci k matce a Vojtěch se svým svěřencem k ní se přidružil, neboť se paní o psíka bála a s sebou ho nevzala. Ticho bylo v zámku, jak by vymřelo. – Podívejme se, jak se mamsel Sára vynachází. Mamsel Sára měla velmi pěkný pokoj pro sebe, zrovna nad pa-

niným, v kterém se odívala. V jednom rohu pokoje bylo vidět žlutý knoflík, na ten když se zatlačilo, otevřely se ve zdi dvířka, skrze něž se šlo točenými schodami nahoru do Sářina pokoje, kde ve zdi též takové jednoduché dvéře byly. – Když paní ve své ložnici zatáhla skvostnou rukovětí zvonce, ozval se nahoře v Sářině pokoji zrovna u jejího měkkého, bílými záclonami zastřeného lože stříbrný zvoneček, a Sára v okamžení sběhla dolů. – Mamsel Sára měla mnohem pěknější a krásněji zřízený pokoj než Klárka, ale u Klárky se i ten jednoduchý nábytek leskl, což u Sáry nebývalo. – Když Sára do svého pokoje vešla, zamkla za sebou a pustila se do pořádání, zastrkajíc kde co nehezkého. Konečně také z jedné strany lože záclonu jako mhlu dolů spustila, na druhé straně ji založila, tak aby na lože vidět bylo. – Když se vším hotova byla, pokryla stůl před divanem, otevřela prádelník, a vyndavši z jedné příhrady láhev vína, na talířích přichystané lahůdky a pečivo, z druhé dva šálky a čajovní stroj se vším příslušenstvím, vše na stůl vkusně spořádala; doprostřed pak postavila dvouramenný svícen, v němž dvě svíce zadělány byly. Přehlídnouc vše byla spokojena. Pak záclony u otevřeného okna spustivši, rozsvítila na stolku nedaleko lože lampu, pokryla růžovým skleněným poklopem a u zrcadla na toaletním stolku z každé strany jednu svíci, nato hotovila se k oblékání. Nejdříve shodila se sebe hnědý hedbávný šat, přehodila přes se bílý pláštík – a sednouc k strojnímu stolku, vlasy černé, jediné co vskutku krásné měla, si pořádala. Upletla třipramenové vrkoče a v týle si je sepjala stříbrnými jehlicemi à la grecque, vědouc, že při této jednoduché, ale krásné frizuře bohatost svých vlasů nejvíce ukáže. Učesána jsouc, rozevřela několik nádobek, v nichž bylo líčení. V jedné byla tuš, do té namočila štětičku, načernala si obočí, do druhé, v níž bylo drahé růžové líčidlo, – smočila chumel nepředené bavlny a líce si natřela – a v třetí byl pudr bílý – ten si naprášila labutím chmýřem po tváři, čele, hrdle i rukou, a pak pozorujíc, že to na černé její pleti příliš vidět, odprášila si ho čistým chmýřem. Pak vybrala z mnoha láhviček jednu, na níž byl nápis „eau de mille fleurs", polila si ňádra, a z mnoha voňavých mýdel vyberouc nejvonnější mandlové, šla si k jinému stolku, v němž porcelánové umývadlo zaděláno bylo, ruce umýt. Umyta jsouc,

obula atlasové střevíce, stáhla si ještě více šněrovačku okolo pasu, aby byla k přeštípnutí, pak na se oblékla lehké hedbávné šaty světlé barvy. Na hrdlo uvázala černou aksamitku, na níž visel zlatý šperk, na prsa připjala si drahou jehlici, na stranu k boku pověsila zlaté hodinky, na ruce navlékla zlaté náramky a ušité z pentlí ještě k tomu, na prsty mnoho prstenů. Pak uvázala před sebe zástěrku z těžké hedbávné látky, otočila se několikrát v zrcadle, a jsouc sama sebou velice spokojena, přikryla láhvičky, nádobky, mýdla i všecko to náčiní bílou záclonkou, rozžehla lípovou dračku o hořící svíce, a rozsvítíc ní svíčky na stole, ty u zrcadla zhasla. A když všecko ještě jednou přehlídla, jestli by nikde čeho nechybělo, vzala do ruky román, sedla na divan a čekala. Netrvalo to dlouho a na dvéře třikrát zpolehounka se zaklepalo; Sára nevstala, ale usmála se radostně – ještě třikrát se zaklepalo –, ale to byla již Sára u dvéří, závorku rychle odšoupla, a do dvéří vešel v černém fraku Jacques; Sára pak zase závorku zastrčila a klíč otočila.

„Ach!" zvolal Jacques překvapen, dívaje se nejdříve na stůl, pak na Sáru, „jak delikat!"

„Kterak ne, když čekám tak milého hosta," usmála se Sára, a černé pichlavé její očka zamilovaně se na něho obrátily. On si toho hrubě nevšimnul, sedl na divan a Sára zapálila líh pod samovarem a postavila si k příručí skřínku s čajem, pomalovanou čínskými panáky. Pozvala si pana Jacquesa na čaj, poněvadž jí jednou se zmínil, že ho rád pije, když je dobrý.

„Spravedlivý čínský, karavanský," řekl Jacques, prohlížeje skřínku, „eh bien, jamajský rum, sardíny, vestfalská uzená kýta, spravedlivé šampaňské, bon, mamsel, to všecko rád, o ty sladkosti však nestojím, ty přenechám vám. Ale musíte, jak vidím, dobrou známost mít s kuchařem, že to vše máte?"

„Ah, to je mrzout starý, s ním není řeči, to si musí člověk na jiný způsob dobýt. Však vy, pane Jacques, to víte jak."

„Hm, jak bych nevěděl? Kdopak by čekal vždy s jídlem, až se zvoní k stolu, a pak jedl, co se uráčí kuchaři nám dát; takové věci já vždy mám ve skříni pohotově, abych jedl, kdy se mi zlíbí a co mi chutná. Ale řekla jste, mamsel, prve, že vám není dobře, nechtěla jste ani jíst, jakpak jestli sem nyní někdo vstoupí?"

„Nestarejte se, na vše jsem pomyslila, a když není stará doma,

jsem jistá, že nás nikdo vytrhovat nebude, a také nesmí. Řekla jsem, že mi není dobře, a nikomu neotevřu. Neviděl vás nikdo ke mně jít?"

„Ne; řekl jsem ostatním, že jdu do městečka, a když se vše rozešlo, vešel jsem skrze hlavní síň."

„Ani Klárku jste neviděl, ani Josefa, ani toho kluka malého? Ten diblík chodí tak tiše po pokojích a člověk ho vidí brzy tu, brzy onde sedět, aniž by se nadál. No však se ho záhy budem hledět zprostit! A ta (mínila Klárku) a stará její matka mají oči všude, a mne by utopily na lžíčce vody, kdybych se jim dala."

„Nu, těšte se tedy, že tomu bude brzy konec, ale škoda je jí tomu hrubiánu písaři, chlap je to, ani člověka nepozdraví. Klára je hezké děvče."

„Hm," prohodila Sára, „krása její dlouho nepotrvá, a není zdráva. On je sprosťák, neví jak se chovat, ale ona ho vytrestá. Já jemu i jí toho štěstí přeju!" zasmála se Sára, ale jak se říká, byl to smích z plíc, a Jacques dobře pozoroval utajený její hněv a závist. „Pro vás by to ovšem štěstím nebylo, vy jste k něčemu lepšímu stvořená než být paní pojezdnou," chlácholil ji Jacques, a vezma si z talíře kus pečiva a ukousnuv, pokračoval: „Klára zdá se mi také hloupá, mnoho si zakládá na sobě. Mému baronu se líbí; chtěl s ní již několikrát promluvit, ale ona ho tak hrdě odbývá, jako by nějaký pacholek byl. Žádný takt nemá. Já myslím, že bude mít ještě někoho jiného za lubem než toho hloupého písáka. Což váš starý?"

„Kdožpak ví," uchytla se Sára té myšlénky, „já nerada pomlouvám, ale zdá se, že něco v tom vězí. Ona je tichá voda, ale ty břehy berou. Já jsem již také o tom přemejšlela, a jestli není jedno pravda, bude druhé."

„Co myslíte?"

„No vám to mohu svěřit. Já myslím, že bude Klára starého dcera. Stará klíčnice sloužila v domě, když naši ještě panstvem nebyli; starý prý si vždy přál děti, to víte, jak ti sprosťáci na to drží, a když je neměli, hleděl si prý jiných rozkoší, ačkoliv k staré vždy velmi hezky se chová. Klíčnice nemusela bývat právě nehezká, nu, a kdopak ví. Klára byla vždy na venku chovaná, dala ji učit; kde by to byla mohla matka vysloužit. Ona ovšem vždy vzpomíná na nebožtíka muže, ale kdo ví, který to byl. A proč by staří na

klíčnici tak drželi? A naše stará, ač nemá Kláru tak ráda jako mne, přece jí ještě ani jednou hrubě nenadala, a starý dokonce na ni drží, a kdyby jeho nebylo, zajisté by Kalina pojezdným se nebyl stal!“ „Nechci se přít, že by to nemohlo být, jak vy myslíte, ale myslím, že to bude spíše takové, jak povídám já.“ „Nepozoroval jste žádnou podobnost mezi nimi?“

„Nevšíml jsem si, to vím ale, že mají oba nos mezi očima.“

„Vy jste čtverák; no, Klára je ale ovšem více k matce podobná,“ řekla Sára, a že se začala voda hřát, nasypala ze skříně do dlaně čaje, vzala ho hezké přehrští, hodila do sklenice, nalila naň studené vody a nechala chvíli stát, pak hodně proprala. Propraný pak dala do čajovníku porcelánového.

„Pročpak čaj propíráte dříve?“ ptal se Jacques.

„Tím se ujme listu ta první přihořklá chuť, kterou mívá, a je tím lahodnější i mívá také jasnější barvu. Tak mne to učil jeden Rus, který k hraběnce chodil.

„Znal jsem ho – starý vousáč, ale vaše hraběnka mu přála, alespoň se tak povídalo, to ale jisto, že se tenkráte v domě u vás pilo celý den čaje. Vůbec jste to měli krásné hospodářství v tom domě – už má sekvestora.“

„Bylo náramně dluhů, a nebylo divu, když oba rozhazovali; ale proto my přece živi byli jako psi. Byla jsem ráda, že jsem dostala to místo zde, tak dobře se málokterá má v knížecím domě, a já jsem si již hezkých pár set zachovala, a bohdá ještě zachovám.“

Voda vřela, Sára nalila na čaj, pak sedla na divan vedle Jacquesa, dala si do šálku cukr a čekala.

„Divím se, že ta příhoda s psem neměla žádných zlých následků, já se o vás bál,“ řekl Jacques, dobře si všimna, co Sára prohodila o uspořených penězích.

„Lekla jsem se zprvu; žádný rád o dobré živobytí nepřijde, ale když jsem viděla, že je zle, byla jsem na vše odhodlaná a chtěla k svému prospěchu všeho použít, zlého i dobrého. Já se tak snadno z brku vyrazit nedám.“

„Povídali, že byla vaše stará náramně rozdurděná,“ ozval se zase komorník, bera si druhý kus pečiva.

„Čepejřila se dost, a jako zlá saň na mne vylítla, ale myslím, že jí pojednou napadlo, kdybych já také začala, že by hůř bylo, – a

umlkla, jak by jí žíly zatal. Já jí druhý den dala dobré slovo, myslila jsem, že to bude lepší, znám ji, a dělala jsem to také skrze vás. Bylo dobře. Vzala ovšem toho kluka žebráckého k psíkovi, co mne mrzí, ale není se co bát, toho snadno vystrnadím, až mi bude překážet, a stojím za to, že s námi do města nepojede, ačkoliv se stará těší, že s ním bude dělat fuky. To jí zase nasadil pan Rosignol."

„Však si to s naším baronem povídali, jaká hloupá husa je vaše stará."

„Ale to se jim přece líbí, že je krmíme a že jim půjčujeme peníze, pan Rosignol nemá beztoho nic svého než tělo a duši, a váš baron, myslím, že také vysoko skákat nemůže. Až budete u nás, pane Jacques, můžete se všem vysmát. Ono je konečně přece lepší být u takových, jako jsou naši, u nich přece našinec více platí než u vyššího panstva, tu musíme držet jazyk za zuby a nesmíme se opovážit nimi vládnout. Ale u takových, jako je naše stará, – u bývalých kupcových – to chodí, ti jsou rádi, když se mohou o někoho z panského domu otřít. Zde prosím je čaj, rumem si posluž te, a líbo-li smetanové pěny, tamto je na místce," pravila Sára, podávajíc hostu šálek se zlatobarevným nápojem.

„Ah, pah, pěna, to není pro muže, rum jen. Zdá se být dobrý, má příjemné aroma a též jako olej. Není to z Prahy od Halánků?"

„Ah prosím, copak myslíte z Prahy, to je vzácný, drahý, cizozemský; v našem domě se nesmí nic sprostého koupit. Vždyť vidíte, že má francouzský nápis."

„Pardon mamsel, tenkráte jste se ošidila – hahaha," zasmál se Jacques, prohlížeje nápis na láhvi, „par honneur, madame, – a tu to máte: Halánek à Betlemský plácek. Vždyť my ho tam také bereme, je dobrý a není tak nestydatě drahý jako jinde."

„Hm, to má paní vědět," zavrtěla Sára hlavou, „ona chce mít vždy všecko z ciziny, vzácné a drahé, a kdyby měla co laciného koupit, myslila by, že tím urážka se stane jejímu šlechtictví."

„Sacre dieu, to je nesmysl – můj baron drží na kavalírskou čest, ale rád lacino koupí, nestydí se smlouvat, a rád se nají i zadarmo."

„Hraběnka dost peněz vyházela, ale přece bylo zle, když dlouhý počet kuchař přinesl aneb komorná, a nestyděla se poslat a přesvědčit se, jestli se to tak platilo. To se u nás neděje. Kuchař napo-

čítá, co chce, a já také dělám notné počty, a proč bychom nedělali, když to *chce* mít drahé. Dobře, že vím, i kuchař že není lepší, on se přede mnou vždy tají."

„Vy jste byla, mamsel, jen panskou u hraběnky, simple domestique?"

„Ano," řekla Sára, nerozumíc francouzským prózám pana Jacquesa, který je od barona pochytil, „ale naše stará myslí, že jsem byla komornou, proto mne hned přijala, dobře mne platí, a proto mnoho na můj vkus drží. Uměla jsem si to zaonačit. A cožpak, kdo má zdravé oči a vtip, tomu strojení se záhy přiučí. Ať ji ustrojím tak nebo onak, přec jí bude každý do očí chválit, že je krásná; kdybych ji přistrojila jako harlekýna, budou ji chválit, - protože se mají u nás dobře. Myslím ale, že se mnou může být spokojena, kdyby mne nebylo, vyhlížela by o deset let starší."

„Vaše gusto je superbe, mamsel, ve všem – já vás obdivuju!" řekl Jacques, srkaje s velikou chutí čaj, a brzy uzeninu, brzy zase máslem mazané žemle s sardinkami nakládané přikusuje. Přitom se chvílemi na Sáru zamilovaně podíval, více si však hleděl jídla. Když tři šálky vysrkal a tvář mu zčervenala, obejmul Sáru okolo pasu, políbil ji, pak sáhl na talíř, kde byly cigára přichystány, ptal se, jsou-li havanské, že jiné nekouří, a když Sára přisvědčila, rozžehl si fidibusem, a když si jednou zabafl, teprv se k Sáře obrátil s otázkou: „Avec permission!"

„I jen kuřte, já tyto cigára ráda cítím."

„Ale vaše stará, nebude se mrzet, když ucítí tabák ve vašem pokoji?"

„Ah, co by řekla, to je můj pokoj, vždyť u ní v pokoji také pánové kouří, dokonce hrabě Rosignol."

„Apropos, ma chère, je hrabě opravdu vaší madame chevalier servant?"

„Já nevím, co tím myslíte, že je jejím milovníkem, to já nejlépe vím. Vloni, jak jsme to byli v Italii, byl s námi, ale chytře ji ošidil. V Meranu jsme ho trefili, a byl všecek zoufalý, že ho v noci okradli na jedné štací, a tak ji obalamutil, že mu všecko věřila a peníze mu dala, aby s námi dále cestoval, ba ještě byla ráda, myslila, že z lásky k ní cestuje. A jeho Jan mi povídal, jaké kousky tropí, že je dareba a že mu tu jde jen o peníze."

„Vždyť on má několik takových amoursů."

„Však on i se mnou chtěl začít – jakkoli nejsem dáma," stydlivě sklopíc oči řekla pološeptem Sára, „ale já se chráním kavalírů, – člověk si zkazí život, a nic více. Nejlepší zůstat při svém stavu."

„Par dieu, mamsel, o tom mi nemluvte, já jsem hned jaloux, a byl bych capable – mého rivala zabít."

„Toho se nikdy nebojte, za mou věrnost vám stojím. Jen kdybych směla na vaši tak doufat?" a Sára udělala ztrápenou tvář, a jak dalece šněrovačka dovolila, tak hluboce si vzdychla. – Pan Jacques ji ale k sobě přivinul řka: „Na to nemysli, a věř na moji parolu, že jsem fidélní chlapík. Jen hleď, abych se dostal k vám co attaché de chambre, a pak bude všecko dobře. Máš náději, že se to stane?"

„Již jsem se starou mluvila, řekla jsem jí, že jsi byl u dvoru císařského, jaký jsi jonák a že by tě baron nepustil za veliké peníze, – to vím, že jí to nyní nedá ani pokoje – bude na to doléhat, až to provede. – France dá starý sotva pryč, ale ona si tě spíše vezme k sobě, a to mi je milejší. Starý je vždy po lovech a ty bys musel s ním a málo bych tě měla. – A on nedá s sebou vládnout jako ona a je sprosťák, udělal prý to jen kvůli ní, že si koupil titul a panství, u něho by nebylo tak dobré místo a nezalíbil bys se mu tak snadno jako jí."

„Když má člověk trochu esprit a kapacitu, zalíbí se snadno," ušklíbl se Jacques, „a jak je to s tou pensí s tím psem?"

„Toho já jsem původem. Slyšela jsem jednou u hraběnky v domě o jedné dámě, která takový blázen byla, a naší jsem to pověděla, a ona hned jako opice je následovala. – Já přitom mám nejlepší, a kdyby dnes umřela, dostanu psíka já i pensí, a postaráme se o to, aby ta mrcha měla dlouhý věk."

„Ale, ma chère, tvá paní vyhlíží jako pivoňka, ta ještě hned tak neumře, a to může pes stokrát dříve pojít, a nemáš z plánu nic, aneb i ty můžeš dříve umřít."

„Kdyby pošel, zaopatří se jiný, pro kterého to bude zase platit; ale nevěř, že je ona zdráva, ona má srdeční neduh, a v Praze mi řekl její lékař, když stonala, – že jednou bude hned pryč, aby se chránila všech afektů."

„Ah paprlap – to vás chtěl zastrašit, dělal si jen tak flauze."

„Vždyť ona často stůně a není tak zdráva, jak se zdá, já bych s ní měnit nechtěla."

„A jak to chceš udělat s tím klukem?"

„Jen přenech vše mně, já se postarám o vše. Ale nyní si nalejem sklénku šampanského. To alespoň bude spravedlivé, to zbylo od tabule, jak onehdy stará s hrabětem a baronem sami stolovali. – Poštěstilo se mi ho vzít. – Však kdo ví, kdy budem zase spolu, jestli baron brzy odjede, jak jsi pravil. Dnes se to poštěstilo. Ach až odjedete, budu tu osamotnělá po tobě vzdychat; ale snad stará také dlouho zde nezůstane, a zatím to vyjednám, abys přišel k nám." – Sára postavivši poháry na šampanské na stůl, vzala Jacquesa velmi něžně okolo krku.

„Ty jsi charmantní!" řekl jí Jacques, obejmuv ji též. „Ale kolik je hodin, joli enfant?"

„Sedm minulo!" podívala se Sára na hodinky.

„No, to už dlouho nesmíme konversírovat. – Ještě se napiju na tvoje zdraví – chvílku se pobavíme a pak ti dám ‚bon soir' – aby na nás nepřišli staří." – S těmi slovy Jacques Sáru něžně od sebe odstrknuv, vzal láhev s vínem, a v okamžení zátka s buchnutím vylítla ke stropu a šampanské šumilo v poháru, a v okamžení tom ozval se také lehký šust přede dveřmi, které vedly dolů do panina pokoje, ale jeden ani druhý si toho nevšimli, zaměstnáni sami sebou.

VIII

Co se za pár hodin všecko nezmění a co jsou ty plány lidské, které se dělají do daleké budoucnosti; pouhé bubliny! – Jak zcela jinak to vyhlíželo ráno po onom večeru, kde se všickni tak rozkošně bavili v zámku. – Služebníci chodili po špičkách, nebylo šumu ani hlaholu jako jindy. Po Jolínkovi se také nikdo nesháněl. Hosté rozmýšleli, na kterou stranu, ke komu ze zámku rozprchnout by se měli; bylo jim ouzko.

Mamsel Sára chodila jako vyděšená po pokoji, skládajíc si svoje věci do kufru, a Josef byl hned ráno ve městě na poště objednat místo pro jednu osobu do Prahy. Co se stalo? Paní ze Springenfeldu byla na smrt nemocná. Když se společnost večer z leto-

hrádku vrátila, ptal se pán panina lokaje Josefa, který u vchodu síně zámecké stál, neví-li, jak se paní vynachází, neboť jí po obědě nebylo dobře, a bojíc se, že by jí mohlo být hůře, řekla pánovi, že pojede domů, aby společnost jen zůstala pospolu.

Pan Skočdopole, zvyklý na paniny stonky a rozmary, neměl ničehož proti tomu, dal zapřáhnout a paní odjela domů.

„Milosti, museli jsme pro doktora, právě přišel," odpověděl Josef. „Je zle?"

„Já nemohu říci, milosti. Když milostpaní přijela, slezla u vrátnice, šla pěšky skrze zahradu, já stál zde; ptala se mne, je-li mamsel Sára doma, já řekl, že bude ve svém pokoji, že jsem tam viděl jít právě pana Jacquesa. Milostpaní neřekla nic, šla do pokojů, a dlouho bylo ticho, jako by tam nikdo nebyl, až najednou silně na mne zazvonila; když jsem vešel, byla na smrt bledá a kázala mi, abych zavolal Kláru a poslal pro doktora, a to jsem také hned vykonal."

Pan Skočdopole vešel rychle do pokojů. V knihovně seděl doktor a psal recept. „Jak je, doktore, opravdu je nemocná, že píšete recept?"

„Nehezky se to ukazuje a bojím se, aby to nebylo horší. – Milostpaní se musila nastydnout, a co horšího, musela mít silné pohnutí mysle, je posud jako u vytržení a má silnou horečku."

„Ale cholera to snad není, doktore?"

„Hm, proč se právě toho jména tak lekáte, což nejsou jiné choroby též smrtelné?" řekl doktor, hledě si svého receptu. Dopsal, pán zazvonil, a hned letěl sluha s lístkem do města. – Doktor ale zase vešel s pánem do pokoje panina. – Paní ležela na loži, Klára všecka bleda byla samojediná s ní v pokoji.

„Kde je Sára?" ptal se pan Skočdopole Klárky, neboť měla paní tvář odvrácenou, a on myslil, že spí.

„Nevím, co se stalo, její milost ji ani vidět nechce," odpověděla Klárka, pokrčíc rameny.

„Jsi ty to, Václave?" obrátila se paní rychle.

„Jsem," odpověděl pan Skočdopole překvapen, že ho jmenuje paní jménem, jakéž nenáviděla co nanejvýše sprosté.

„Vezmi tuten list, přečti a potvrď, a hleď, aby se moje vůle stranu té věci hned ráno vyplnila. Viď že mi to uděláš?"

„To víš beztoho, že ti vše udělám. Ale co se ti stalo najednou, co tě pohnulo tak tuze?"

Ale paní neodpovídala, a doktor potáhl pána, aby ji nechal. „Já jdu tedy a hned vůli tvoji vyplním," řekl pan Skočdopole a odešel do prvnějšího pokoje. Rozdělal velký silný list, bylo to vysvědčení Sářino, že u paní Skočdopolové co panská sloužila, že je šikovná a že ji může co takovou odporučit. Mimo to byla při tom poukázka na 100 zl. stříbra, jež paní Sáře co půlroční službu napřed dávala. Pan Skočdopole zavrtěl hlavou, zamyslil se, pak odešel ale rychle do svého psacího pokoje, poukázku podepsal i svým jménem, připsal ještě zvláštní lístek, zabalil vše, zapečetil a nadepsal na svého právního do Prahy. – Odkládaje péro, padlo jeho oko na podobiznu paní ze Springenfeldu, která v skvostném rámci na stole podepřena stála. – Dlouhou chvíli se na ni díval, až se mu oči slzami podlily. „To byly jiné doby, když jsem si tě dal malovat, Kateřino!" šeptal si, „věřili jsme ještě v sebe. – Mohli jsme být šťastni, ale chybili jsme oba. Odpustiž nám Bůh!" a setřev zvlhlé oči, rychle vstal, zazvonil a vstupujícímu komorníku Francovi kázal přivést Láru.

Sára přišla, ale neměla bělavé hedbávné šaty, ani zlaté jehlice ani náramky, a na tváři nebylo památky po ruměnci.

„Sáro," řekl pán přísně, „do rána mějte svoje věci složené a ráno odjedete po poště do Prahy. Jste ze služby propuštěná. Tuto máte adresu mého právního a peníze na cestu – zároveň s vámi dojde to poukázání, aby vám tolik, co vaše půlroční služba obnášela, vyplatil. Dokud byste jinou službu neměla, může vám i domovní v našem domě dát pokojíček. – Tak to paní chce, a já vám to ve jménu jejím rozkazuju."

Sára kypěla zlostí a vztekem, nutila se ale k pláči, a mezitím začala stěžovat si na paninu nespravedlivost, ba chtěla začnout všelicos i povídat na paní. Pán ale ukázal na dvéře, řka přísným hlasem: „Ani slova více – jděte a učte se poctivě sloužit!" Rozvzteklená Sára vyběhla, a Franc v předpokoji pravil jako pro sebe: „Tak to bývá, tak dlouho se chodí se žbánkem pro vodu, až se ucho utrhne. Za tebou, megéro, udělám kříž." Sára to slyšela, ale neřekla nic, jako zlá saň letěla do pokoje, válela se vztekem po zemi, plakala, – a kdyby byla měla tolik odvahy, byla by snad tu noc půl zámku pobila a zámek zapálila. – Ona dobře věděla, co se paní stalo, vždyť ji leknutí z náručí Jacquova vytrhlo, div neomdlela, když slyšela

paní prudce zazvonit, kdežto si ji myslila v lese ještě. Když se Jacques vykradl, ona vše uklidila, šaty se sebe sházela a do předešlých se ustrojila, a k paní dolů přiběhla, chtíc se vymluvit, že nebyla doma, a paní jí se zrakem jiskřícím, bledá až po pysk, řekla: „Jdi a nechoď mi na oči - já vím vše!" – Tu teprv byla omráčena a hned ji napadlo: ona poslouchala! – Josef, když se ho ptala, kdy paní přišla, domnění její potvrdil, řka se špatně tajeným úsměškem: „Sotva že se visita u vás ohřála!" – Všecko ji zlobilo, dopalovalo, a pomoci tu nebylo. Co ji nejvíc těšilo, bylo, když slyšela v noci běhání a šeptání, že je paní zle, že má choleru. – Tu si teprv tleskla radostně do rukou, a dala se do skládání věcí, přiberouc s sebou všelicos, co jíneřikalo paní. – Než odjela, navštivila pana Jacquesa, by se s ním rozloučila; byl také se skládáním šatů zaměstnán a rozmrzelý nad zklamáním plánů, jež mu přislibovaly dobré živobytí. Dal to Sáře notně cítit, a to ji nade všecko rmoutilo; slyše, jaké propuštění Sára dostala, byl zase vlídnější a slíbil, jak se do Prahy navrátí, že ji vyhledá, aby mu jen zůstala věrná. – Chladně rozloučila se Sára s domem, kde jen pro pohoršení byla a kde nebylo mimo paní ani jedinkého člověka, který by ji byl náviděl; a té paní se špatným vděkem odsloužila.

Hosté slyšíce, že má paní choleru, také se rozprášili, jak by do hejna holubů na hrachu se pasoucích střelná rána padla. – Jen dva přátelé pana Skočdopole zůstali, starý major a jeden nadlesní, a chtěli při svém příteli setrvat; ostatní odjeli jeden po druhém, berouce si rozličných výmluv, pan Skočdopole ale žádného nezdržoval.

Paní bylo zle, měla vskutku choleru, a z cholery padla do horké nemoce. Klárka a matka její se ustavičně u její postele střídaly v posluze, nechtíce paní nikomu cizímu svěřit.

Kalina viděl svoji nevěstu málokterý den, a jen nakrátce, Vojtěch ho ale často s Jolínkem navštěvoval na polích, nikdo mu v tom nebránil a Jolínek si proběhával rád venku a byl vesel, a nikdy se mu nic nestalo, poněvadž ho Vojtěch pásl jako oko v hlavě; bylo mu jaksi psíčka líto, že tak najednou jako by osiřel, proto také tím více s ním hrával a psík bez něho ani minutu být nemohl. I k Sýkorovům ho brával, a tu se vždy sběhly celé valy podívat se na toho vzácného pejska; mínili ale, že to přece jen pes. Sýkorovic děti

přirovnávaly ho k domácímu špiclu, a tu Aninka říkala: „Jdi špic, jdi, ty nejsi tak hezký, nemáš takové krásné ouška, ani tak krásnou srst.“ „Řekni jí, špic, že Jolínek neumí zase tak dobře hlídat jako ty,“ naváděl Vojtěch, který špiclovi také přál, vždyť se nejednou v boudě spolu vyspali.

Doktor byl kolikráte za den v zámku a všecku svoji zkušenost i vědomost upotřeboval, aby paní ulehčil, ale kdykoliv se ho pán ptal, je-li naděje, pokrčil rameny. Pán ač chodil se svými starými přáteli na procházky, vyjížděl, v šachy a kostky hrál – rozprávěl, přece byl velmi roztržitý; kolikráte za den slyšela Klárka, jsouc u paní ve vedlejším pokoji, jeho krok, a to ona vždy vyšla ven povědít pánovi, jak se paní vede. Ale ono se to dlouho nelepšilo, ani patrně nezhoršilo, a paní ležela bez vědomí, až jednoho dne jako z těžkého sna se probouzela. Než víčka měla těžká, nemohla je otevřít, údy jako olověné, ani pohnouti se nemohla, jen vědomí se jí vracelo; slyšela hlasy, rozuměla jim, a čím dále naslouchala, tím pevněji všemu rozuměla. Byly to hlasy Klárčiny a její matky.

„Jdi na procházku, dítě, já tu zůstanu, jsi bledá, ať se neroztůněš; Kalina má také o tebe strach.“

„Nebojte se, maminko, vždyť se já vyspím co mi třeba, jíst mi chutná a čerstvá jsem dost, ta bledost není nic. Vy jste stará, a víc bdíte než já.“

„Moje tělo je tomu navyklé, holka, a nepřichází mi to za těžké. Nuž, jen kdyby se Pánbůh smiloval a té paní ulehčil. Tu černou (mínila Sáru) byl ancikrist do domů dlužen. Muselo se mnoho mezi nimi přihodit, že to tu paní tak pohnulo, ani když psíka pustila, se tak nehněvala. Inu, ono všelicos nemělo se stát, ale člověk si není nikdy dost moudrý – a každý musí se svým svědomím se spořádat sám. – Já říkaje odchovala tu paní – a mám ji ráda; a také se modlím za ni, aby Pánbůh ji pozdravil.“

„Já také, matko – a je mi líto pána, také chodí všecek zaražen, a ten chlapec s tím psíkem kolikrát za den přijde, a tak mi připadá, jako by nevěděli, komu patří. Je to dobrý hoch, a toho Jolínka tak opatruje jako dítě.“

„Ten psík – s tím se nemělo přece jen dít jak se děje – na takovou hříšnou lásku se Pánbůh nerad dívá, a já se vždy bála trestu. Nu, jen dej Pánbůh paní zdraví, však se ona pozná jednou, že nejsou

všickni přátelé, co se jí staví. Vidíš, jak se rozprchli, když se rozstonala, – a ten baron a hrabě Rosol."

„I ne, matko, Rosignol," opravila Klárka.

„Nu, to je jedno; ti byli nejprvnější pryč, a co užili v domě. A jen ti dva staří páni zůstali věrní pánovi. Ten svět, ten svět! Ale kdypak přijde doktor?"

„Hned matko; to víš že v tu hodinu chodívá. To je hodný člověk, matko – a tuze se o paní stará, a není tak divný, ani hrubý, jak lidé o něm soudí."

„Na světský úsudek nesmíš dát, dítě, to bys špatně mnohdy pochodila."

„Tak řekl onehdy pan správec, že lidé mnohdy na člověku to zavrhujou, co je na něm nejkrásnějšího."

„Ba pravda, pan správec je poctivý muž." Tu se ozval třetí hlas, a paní nemohla hned poznat, čí to je. Byl to Vojtěch.

„Milostpán mne posílá, jak je milostpaní," šeptal polotajemným hlasem.

„Řekni, že tiše spí a lehčeji dýchá od noci," pravila klíčnice.

„I to jsem rád. Poslouchej, Jolínku, milostpaní je lepší, vidíš, co jsem ti říkal, když jsi plakal."

„Ale co to mluvíš, chlapče, copak psi pláčou?"

„A jo, panímámo, pláčou; pantáta Sýkora to povídal, že pláčou. Jednou prý stonal, a špicl nic nežral a ležel u postele a pořád plakal. A Jolínek, když mu povídám o milostpaní, a když tu někdy jsme v pokoji a slyší milostpaní ze spaní mluvit, chce k ní, a když ho nepustím, lehne si mně na klín a pláče; – tekou mu slze jako člověku. Pan Kalina také povídal, že mají psi rozum a že jsou věrnější než mnohý člověk."

„To je pravda. – Nyní jdi ale s vyřízenou, a já jdu k paní," po těch slovech rozhrnula těžkou záclonu, jež byla místo dvéří, a vešla do pokoje. – Vojtěch chtěl odejít, ale ještě nebyl u dvéří, již se záclona zase rozhrnula a klíčnice zavolala: „Pojď sem s tím psíkem!" Chlapec se začervenal, podivil se, ale vešel s psíkem do pokoje, zůstal však u dvéří stát. – Byl zvyklý vidět paní našperkovanou, zarazil se vida ji bledou, bílou, jako jeho matka bývala, a pes se díval brzy na něho, zas na postel, a nehnul se od něho, až paní trochu hlasitěji zavolala: „Joli!" Tu teprv skočil mu z rukou a rozběhl

se k posteli, vyskočil nahoru a lízal paní ruce, a bylo vidět na něm neobyčejnou radost, ale spolu i ostýchavost, protože paní zase mlčela; teprv když ho začala slabounká hladit, začal metat ohonem a tulil se jí pod ruku.

„Jak se jmenuješ?" zeptala se ho paní, „nemohu se na jeho jméno pamatovat."

„Já nevím," šeptal hoch uleknut, a opravdu v tu chvíli nevěděl, kterak odpovědít. Věděl, že nechce paní, aby se jmenoval Vojtěch, co ale paní stonala, neříkal mu žádný Alberte, a on v té chvíli nemohl si vzpomenout na to jméno nové.

„Nebuď hloupý, Vojtěchu," řekla klíčnice, „copak nevíš, jak se jmenuješ?"

„Vojtěch," řekl chlapec tiše, že to paní sotva slyšela.

„Pojď sem blíž, Vojtěchu," kázala mu paní, a když chlapec přistoupil, povídala: „Dobře jsi hlídal Jolínka?"

„Milosti, jako oko v hlavě, všecko jsem dělal, jak jste řekli, pranic se mu nestalo, jsme vždy spolu."

„Tedy ho hlídej jen dále ještě, Vojtěchu, až budu zdravější, pak ti něco povím," a pohladíc psíčka po ouškách, kynula, aby s ním chlapec odešel.

„Panno Klárinko, milostpaní mi řekla Vojtěchu, a ne Albert, to jsem rád, už se nebudu jmenovat Albert," radostně oznamoval chlapec Klárince, která v prvním pokoji cosi chystala.

„Jdi jen tedy a oznam to milostpánu záhy," šeptala Klárka, a Vojtěch i s psem zmizeli ve dveřích.

„Už dlouho stůnu, Marjánko?" ptala se nemocná staré klíčnice.

„Už je to hezky dlouho, milostivá paní, na třetí týden; – ale dá Pánbůh, teď to půjde rychle ku konci s nemocí," odpověděla stará.

„A ty jsi mi tak věrně sloužila i Klárka, však já se vám pokud možná odsloužím."

„Ale milosti, cožpak by se o tom mluvilo, vždyť to je přece naše povinnost a rády to děláme."

„Kde je Klárka?"

„Chystá milostivé paní nápoj, pan doktor poručil, bychom jej nedali dělat do kuchyně, že by se tak neudělal, jak je potřebí. – Mám ji zavolat?"

„Zavolej!" Klárka hned přišla.

„Klárko, děkuju ti, jsi hodna. – Jsi nevěstou, viď?“ Obě se divily, jak to paní ví, ony ničehož neřekly, – ale paní to na nich pozorujíc, povídala: „Já nespala vždy a slyšela jsem, co si povídáte, – nemohla jsem se ale probudit. Není tomu tak, že si vezmeš Kalinu?“

„Je,“ odpověděla matka i dcera.

„Nu, tedy mi jen dosluž, já se ti o slušné věno postarám.“ Ozvaly se kroky v předpokoji, a Klárka pravila: „To je milostpán!“

„Řekni, ať vejde,“ pokynula paní Klárce, a ta vyběhla z pokoje, do pokoje vešel pán a obě ženské se odstranily. – Dlouhou chvíli byl pán u paní, a když vyšel, byl veselejší. – Od toho dne se paní pomalu lepšila, doktor ale říkal: „Není vyhráno,“ a mluvil o tom, že musí paní do teplejší krajiny, jen jak bude trochu silnější. – Ale síla se pomalu vracela, dlouho nemohla z lože vstát, a když vstala, museli ji do zahrady v sesli nosit, a z pokoje do pokoje nemohla přejít bez podpory Marjánky. Ale byla tichá a trpělivá, jako nikdy dříve, a se vším byla spokojena, co jí Klárka udělala, ba ku podivu, když chtěla kunštů Sářiných užívat při strojení, řekla paní: „Zahoď to,“ – a vždy spokojila se svou od přírody jí danou barvou i vzrůstem a nosila šaty tmavých barev. – Když Vojtěch s psíkem náhodou se jí trefil, hrála s ním, ale to hejčkání a mazlání jako dříve přestalo. – K pánu byla srdečnější, a když ji jmenoval Kateřino, neřekla nic, ba zdálo se, jako by jí to bylo milejší než paní. – S doktorem ráda rozmlouvala, vyptávala se ho na nemocné, a když líčil obyvatelstvo městečka a z městečka přeskočil na společnost lidskou, a když to vše líčil živými barvami, když ostrou satirou tepal marnost a předsudky světa, proti ješitnosti horlil a vroucím citem zastával ctnost utlačenou, když mluvil, jak by to a ono být mělo, tu mnohé slovo projelo ji jak ostrý šíp, ale vždy ho přece k podobným řečím pobádala, – a když odešel, sedávala dlouho zamyšlená.

Jednoho dne poprosila k sobě svého manžela a dlouho spolu rozmlouvali, a když od ní odcházel, byl velmi pohnut, šel rychle k nadlesnému a majoru, a ten první ještě téhož dne odejel. – Také Sýkora přišel téhož ještě dne do zámku, nesa v ruce náruč šatů, paní si je nechala ukázat, rozmlouvala chvíli s Sýkorou, pak ho poslala k Vojtěchovi, a když Sýkora ze zámku zase odcházel, nesl v uzlíčku Vojtěchovu livraj, Vojtěch pak měl velmi slušný oděv, jak se vůbec nosil. Sýkorová jeho livraj v domácnosti spotřebo-

vala, mimo fráčky, ty měl Sýkora dlouho schované, až jednou komedianti městem šli, ti mu je odkoupili.

Oděv ten Vojtěcha náramně těšil, ale jak když mu livraj oblekli, se na sebe podívaje myslil: Kdyby mne tak maminka viděla! – a tak to i ten den byla jeho první myšlénka, s tím jen rozdílem, že se za livraj styděl, a z šedého kabátku se radoval. Joli ho obskakoval a on se mu ze všech stran obracel, a vtom přišel do dvéří Josef, aby přišel k milostpaní. Vešel k milostpaní, Jolínek k ní skočil, v pokoji nebyl nikdo než Marjánka. Paní seděla v lenošce opřena, na tváři neměla ani barvičky, ale byla přívětiva, a Vojtěchovi se mnohem hezčí zdála být než kdy dříve, když se leskla a oděv okolo ní jen tak šuměl. –

„Jak se ti líbí, Vojtěchu, tvůj nový šat?“ ptala se ho nejprve. – Vojtěch přisvědčil, že tuze, šel a políbil jí ruku a děkoval se. – Dříve jí nesměl nikdo sprostší ruku políbit. –

„Nemrzí tě služba u mne a hlídání Jolínka?“ –

„Oh ne milosti, my se máme rádi.“ –

„Tedy bys ho dobře choval, i kdybych tu já nebyla a kdyby se ti neporučilo?“

„To by byl hřích, kdyby mu měl někdo ublížit, on je dobrý. Dříve vrčíval na každého žebráka, ale já jsem ho vždycky vyhuboval, a to on pak, když jsme někoho potkali, se na mne podíval, jako jestli ho poštvu, a když jsem mu řekl ‚dej pokoj‘, dal pokoj, a teď je hodný, ani kuřeti neublíží; jen kdyby mně někdo chtěl něco udělat, to by mne bránil. Já bych s ním poslední sousto rozdělil. Však on žere už také brambory a pije z hlíněné mísky, třebas mu neprostřel.“ –

„A kdo ho tomu naučil?“ –

„A to tak, milosti, samo sebou, když jsme na procházce, on se hodně ucape, a pak se stavíme u Sýkorů neb ve dvoře, a tu mu dá šafářka na mísku trochu mléka, anebo mu Aninka Sýkorovic dá kousek bramboru, a když je hlad, tak se sní všecko. Viď Jolínku?“ – Psík běžel k němu, několikrát se okolo něho zatočil a zase zarejdil k paní. –

„Jestlipak bysi se rád učil, do školy chodil?“ ptala se zase paní, jeho prvnější řeči se usmějíc. –

„To bych rád,“ ozval se živě chlapec.

„Jestlipak ti někdy napadlo, čím bys rád byl, až vyrosteš?" –

„To mi napadlo kolikrát," řekl chlapec, a oči sklopiv, začal mačkat u kabátu šos.

„Čímpak tedy, pověz mi to," řekla paní vlídně. Chlapec ale mlčel a přešlapoval s nohy na nohu. – Marjánka, aby nezahálela, chodila s perovým smetáčkem a osmetávala rozličné hračky a sošky po pokoji rozestavené, ač nebylo na nich prachu. Vidouc chlapcovu rozpačitost, usmála se řkouc: „Copak ti huba zamrzla, Vojtěchu, mluv pak, čím bysi rád byl, krejčím, zedníkem jako tatínek, ševcem nebo kominíkem snad?" –

Chlapec se začervenal, ještě níže sklopil hlavu, vjel rukou do kapsy a vyrazil ze sebe: „Já bych rád byl panem doktorem!" – pak mu ale vyhrkly slze a zatřpytily se na květovaném koberci. –

„Nuže tedy přičiň se k tomu, uč se, a budeš panem doktorem, hleď jen, abys byl tak hodným, jako je náš doktor," řekla paní. – A vtom jmenovaný vešel, a slyše, co se stalo, a vida chlapcovu radostí ozářenou tvář, spočinulo oko jeho okamžení s vroucností na bledých tazích paní Skočdopolové. –

Vojtěch maje dovolení odejít, běžel k Klárince povídat jí, že bude panem doktorem, pak ale rovnou cestou letěl k Sýkorovic, ale sotva do dvéří vrazil, křičel: „Pantáto, panímámo, Aninko, Johanko, Dorotko, Vavřínku!" –

„Copak chceš, Vavřínek je v sadu, kopa raků!" zvolal Sýkora.

„No poslouchejte – milostivá paní povídala, že se budu učit a že budu panem doktorem. Už se nic nebojte, že budete stonat, já vám všem pomohu!" zvolal.

„Vidíš, chlapče, vidíš, jak tě má Pánbůh rád, to ta matka za tebe oroduje!" zvolala Sýkorová, a slze radosti jí vstoupily do očí. To chlapce rozplakalo. –

„No to budeš ale pánem, kopa raků!" –

„To nebudeš pak s námi ani mluvit," mínila Johanka. –

„A však ne, – pan doktor je také pán, a mluví s každým, a já budu zrovna jako pan doktor, budu chudým pomáhat, a jen od bohatých si dám platit, a všecko budu dělat jako on, milostpaní mi to také povídala." A od Sýkorů nešel Vojtěch ještě do zámku, měl srdce přeplněné radostí, rád by byl někoho hodně vroucně obejmul, ale srdce, jež by citu jeho rozumělo, lokte, jež by ho byly

se stejnou vroucností k sobě přivinuly, – kryla zem – a na světě mu je nemohl nikdo, nikdo vynahradit.

„Jen jediné slovíčko kdybych vám mohl říci, mamičko, jen jednou kdyby se mohla na mne podívat, oh když přece nikdo na světě není jako vy!“ naříkal Vojtěch, objímaje hrob své matky, a slze jeho tokem valily se na zelenou trávu a drobné kvítí. – A jedno kvítko se na něho dívalo utěšeným modrým očkem, a chlapcovi se zdálo, že to jsou oči jeho matky, – a když za dlouhou chvíli hlavu pozdvíhl, třpytila se nad ním jediná krásná hvězda, s věže zaznělo klekání, a chlapec sepna ruce a zrak obrátě k hvězdě, modlil se „Anděle boží, strážce můj!“ a jako bývalo, tak zdálo se mu, že je, matka že u něho stojí, mu předříkává, a pak požehnavši ho, říká: „Jdi nyní spat.“ Udělal kříž a šel do zámku. – A když šel spat, přistavil ložisko Jolínkovo až k samému loži svému, a když psík k němu skočil, byl rád, položil si hlavu vedle jeho hlavy, a přišeptával mu všecky svoje stesky a touhy, také mu řekl: „Počkej, až budu panem doktorem, když ti něco bude, to já ti také pomohu, protože jsi takový dobrý psíček.“ Mezi šeptáním a pláčem sirotek usnul, a Jolínek opatrně vedle něho do koutečku se svinuv, usnul též!

IX

Druhý den nato přibyli do zámku hosté, pan nadlesný se vrátil a s ním přijela obstarožná již paní a chlapec o něco málo mladší než Vojtěch. – Pan Skočdopole je velmi srdečně přijal, chlapce ale s velikým pohnutím k srdci přitisk, chlapec pak jmenoval ho „strejčku“ – a také ho s radostí objímal. Pan nadlesný šel do svého pokoje, paní s chlapcem vedl pan Skočdopole sám do přichystaných pro ně pokojů, by je mohli vést k paní, která za čas choroby pozdě teprv návštěv přijímala. – Když později domácí paní vzkázala, že hosti očekává, řekla paní k chlapci: „Nyní půjdeme k nové tetičce, Emilku, chovej se k ní tak jako ke mně, aby tě i ona tak ráda mít mohla. – Ona je hodná a dobrá, a budeš se tu dobře mít.“ – Chlapec neřekl hned nic, pak vzal ale starou paní za ruku, řka: „Ale jak jestli se mně nebude tetička líbit tak jako ty? To ji nemohu mít také tak rád?“ řekl chlapec.

„Nu budeš vidět," usmála se stará teta a šli k nové tetě, pan nadlesný je provázel.

Paní Skočdopolová je očekávala; doktor stál ve výklenku u okna, a pan Skočdopole, když Josef dvéře otvíral, prosebně na paní pohledl, ta chtěla se zvednout, ale nemohla – slabost a pohnutí jí nedaly. – Velmi přátelsky se pozdravily, co dávné známé, delší čas rozloučené, když ale paní chlapce za ruku vezmouc, paní Skočdopolové ho představovala: „To je Emil!" a chlapec oči na ni obrátil, oči to podobné těm, které se byly před okamžením prosebně k ní obrátily, když tu viděla příbuzné tahy, přelítl úsměv jakéhos upokojení její tvář, a chlapce k sobě přitulíc, pravila tiše: „Ode dneška náš syn!" Hlubokým vzdechnutím odlehčil si pan Skočdopole, a vezma chlapce za ruku, pravil: „Musíš mít ale maminku také hodně rád!"

„To je ale moje nová tetička?" ozval se chlapec. „Já ale chci, abys mi říkal maminko a strejčkovi otče, když jsi náš synek."

„Budu tak říkat a budu vás mít rád, ale vy mne také musíte mít rádi, tetička to povídala," mínil chlapec, a vida stát na přihradě pěkného koně z bronzu, přišel hned na myšlénky. „Podej mi, prosím tě, otče, toho koně dolů, abych se na něj podíval, ano?" pravil. „To je matčin!" odpověděl pán.

„Prosím tě, maminko, dovolíš?"

„Ano, a vezmi si ho do tvého pokoje, ale dej pozor, aby zůstal vždy tak pěkný!" laskavě řekla paní Skočdopolová.

„Nesmím si ho obarvit na černo?" mínil chlapec. „K čemupak?" namítala teta a pan nadlesný. „Ale vždyť zelený kůň žádný není, a to je zelený." Pan strýc a stará teta chtěli ho kárat, aby nechtěl hned všecko navrub obracet, – ale panu Skočdopolovi oči zářily a paní se usmívala. Tu si ho vzal na starost doktor, vymluvil mu barvířství a řekl mu o Vojtěchu, Jolínkovi, a Emil hned se vyprosil k nim a doktor sám ho vedl. Ostatní zůstali ještě dlouhou dobu pohromadě, v důležité rozmluvě pohříženi. Když odešli cizí, sehnul se pan Skočdopole na ruku své manželky, řka pohnutým hlasem: „Nikdy ti to nezapomenu, Kateřino, poroučej se mnou, jsem tvůj sluha!"

„Ne tak Václave, můj nejupřímnější příteli!" odpověděla paní, stisknouc mu ruku. – Tak se skončila ona první návštěva, na niž

se pan Skočdopole kolik let byl chystal a již paní přijmout nechtěla, ač vše pro ni podstoupil.

Emil a Vojtěch a k tomu Jolínek záhy se spřátelili, jenže psík Emila tak rád neměl jako Vojtěcha, a Vojtěch zase si netroufal být k němu více než uctivý, neboť se hned rozneslo po celém zámku, že je Emil syn z pánovy přízně a že bude někdy pánovým dědičem. – Byl ho plný dům, ale každý ho měl rád a říkali mezi sebou: „Nu, ten nezapře Skočdopolovic rod, jak by pánovi z oka vypadl." Stará klíčnice to dobře znala, ona mohla povědít, je-li od bratra či od sestry, – ale ona nechtěla. Jen když se jí Vojtěch jednou ptal, nemá-li Emil také maminku, řekla: „Ta mu umřela, jak ho porodila."

„A tatínek?"

„Jak se narodil," odpověděla krátce klíčnice.

„Jo," myslil si Vojtěch, „to se mu nemusí stýskat po mamičce, když ji neznal."

Paní Skočdopolová přece pomalu sílila, a byla již doba k odjetí do Italie určena. – Pan Skočdopole s Emilem měli jeti s sebou, a k své posluze chtěla vzíti paní Marjánku, na niž se velmi zvykla a která tomu ráda svolila, vidouc, že je paní potřebná. Než ale odjeli, všelicos se ještě stalo.

Nejprve písemně potvrdila dostatečnou sumu, která by se měla na vychování a další studování Vojtěcha každý rok vyplácet, a kdyby ona mezi tím časem zemřít měla, od její dědičů. – To položila do rukou doktora. – Sumu tu, kterou jednou v marnivosti určila na chování psa a co pensí jeho, těch tisíc zlatých, položila co nadání pro vychování studenta z chudší třídy obyvatelstva na panství.

Pak položili s panem Skočdopolem spolu základní jistinu k založení opatrovny pro malé děti – a nemocnici o šesti postelích a plán k stavení i ostatnímu zřízení dal se též do vůle doktora, a pan správec zase měl rozkaz jeho vykonat.

Poněvadž klíčnice s paní odjeti měla a později klíčnicí být nemusela, ustanovila se nová; stala se ní Sýkorová a paní Marjánka ji svědomitě do všech tajemství úřadu zasvětila a mínila, že se do toho hračkou vpraví. Přičinlivá dobrá žena nelitovala své chalupy, pronajala ji lacino a do zámku se odstěhovala, čemuž se nejvíc radoval Vojtěch, neboť se již obával, že tam zůstane sám. – A Sýkorová považujíc ne svoji dobrotu, ale chlapce co původa všeho

dobrobytu – obsluhovala ho a šetřila vždy jako oko v hlavě, a Jolínek, který zůstal u Vojtěcha, měl napotom vždy zvláštního cos, – a když ji sám Vojtěch z toho káral, že to milostpaní neporučila, říkala: „Jen nech hochu – musíme mu pomalinku odnaučit, co bylo příliš, on nemá z toho rozum, proč včera bylo tak a dnes jinak být má, ale zvykne všemu," – což se i stalo. – Paní Skočdopolová sama chtěla, aby zůstal Jolínek u Vojtěcha. „Ten nevinný původce tolika pohoršení."

„A tolik dobrého," pravil jí na to doktor. – A kde zůstala Klárinka? – Ta strojila a sloužila paní věrně a neunavně, ale jednoho dne strojily ji a česaly a vpletly jí do vlasů zelený věnec, pak stála před matkou s ženichem, plakala, a matka ji žehnala, a paní ji žehnala, a všickni jí přáli štěstí, a toho dne nebylo jí rovně. Jelo se do kostela, pak byla hostina a při ní samí dobří přátelé; a chasa na dvoře vejskala a pila na zdraví nového pana pojezdného a paní pojezdné. – Každý byl vesel, i paní zdála se být, a pan správec, který měl zbrusu nový kabát, od Sýkory šitý, neboť se zařekl, že nedá do Prahy více šít, když ze zámku do svého bytu šel, nemohl trefit, což se mu přece málokdy stalo. – Jen nevěsta a ženich málo jedli a pili, a přece hladu nepocítili.

A co ty městské paničky? Ten den všickni muži večer v hospodě si stěžovali, že měli připálený oběd, – paní pak jejich přály si mít desatero očí a dvanáctero jazyků, aby všechny ty noviny postíhnout mohly. – Ale byl to vrch novin – než ten se sebe svalily, kolik se tu důlků u kostela vystálo a kolik kávových společností obešlo! – A cožpak ty noviny, kteréto jako předeno příze před nimi ležely, ježto se dala soukat, motat a zmodrchat – ku příkladu Klářina svatba, panina nemoc, Vojtěchův příběh, panin odjezd a stavění plotu, to všecko bylo na bíle dni, – ale ty klubka svinuté, k jichž rozvinutí nemohly najít pravou níť, to jim nedalo spát. A to nebylo jedno! Hlavně Emil – čí je – proč Sára odešla – proč se hosté nevrátili – proč je ten divný doktor tak oblíben – a proč a zač a nač a k čemu že dostal písemnosti do rukou. Konečně jim také záleželo mnoho na tom dovědět se, mnoho-li košil, podvleček, lajblíků a podobných věcí Klárka od hraběnky věnem dostala, a jestli také nějaké stříbro a porcelánu – a jestli byly košile napřed vyšity, a jaké bude mít záclony u oken, od kterého truhláře bude mít ná-

bytek, jestli umí vařit, jakou bude mít děvečku, a jestli se nebude za týden s mužem vadit? To byly otázky na denním pořádku u nich, a běda že nepřišly k jistému rozluštění. – Ovšem doktor, ten to věděl, ten jim mohl kámen se srdce svalit; mnohá se o to pokoušela, byla by si třebas přední zub dala za to vytrhnout, ale s doktorem nebyla pořízená. „Je hrubián," říkaly zase bez ostychu, poněvadž už cholera přestala.

A za krásného jitra stál velmi pohodlný cestovní kočár před zámkem, a v jednom pokoji u okna stála paní v pocestném obleku a oko její smutně hledělo do krajiny. – Vedle ní stál doktor s čelem zasmušilým. – „Doktore, uvidím to vše jednou, shledáme se zase?"

„Budete-li tak pokračovat, jak jste začala, doufám pevně – a těším se na to," dodal.

„Jste tedy se mnou spokojen – ve všem?"

„Úplně."

Franc přišel oznámit, že kočár před zámkem.

„Sbohem tedy, na šťastné shledání!" řekla paní, podavši mu ruku. On ji políbil vřele, a když hlavu zvedl, viděl v oku jejím slzu.

Před zámkem okolo kočáru panina i pánova byla polovic zámeckého obyvatelstva. Pán ještě správci rozkazy dával, Kalina byl smuten, Klárka držela matku za ruce, plačíc, Vojtěch držel Joli v náručí, plakal též, a Emil chtěl ho těšit, že mu bude psát, a byl též smuten. Paní vyjdouc ven, všem přívětivě přikynula; Klárinku políbila na čelo, Vojtěcha též, Jolínka pohladila řkouc: „Měj ho rád, Vojtěchu, buď hodný a uč se." – Pak nechala se od doktora do kočáru vysadit, ještě jednou naň pohlédla a vtlačila se do měkkých polštářů. – Za chvíli seděl i pán i Emil vedle ní, i služebnictvo bylo na svých místech, a zároveň se zpěvným ptactvem opouštěli podzimní krajinu, hledajíce modřejší nebe, teplejšího slunce.

„Jak mnoho tisíců duší jako ty úpí v poutech ješitnosti, marnosti a předsudků, nemajíce síly dost stříásti je!" povídal si doktor, dívaje se za odjíždějícími.

„A doufáte, pane doktore, že jí bude pomoc, že se vám ta kura podaří?" ptal se Kalina.

„Doufám; srdce její je zdrávo a vůle dobrá," odpověděl doktor více sám svým myšlénkám, – a vzav Vojtěcha za ruku, obrátil se do zámku, řka: „Nyní k učení, chceš-li být doktorem."

DOSLOV

Spisovatel a čtenář

Č. Ale jakpak jste to udělal – ta povídka nemá konec.

Sp. Odpusťte, já ji nedělal, lidé ji dělali, a já ji jen opsal, a poněvadž nejsou ještě u konce a já planetář nejsem, abych jej napřed věděl, – nemohu nic více říci.

Č. Cožpak se to opravdu stalo?

Sp. Stalo.

Č. A kde?

Sp. Leckdes.

Č. Hm! A Skočdopolovic, vrátili se z Italie?

Sp. Vrátili. Žijou posud a mají se dobře.

Č. A paní se uzdravila?

Sp. Na těle i na duši.

Č. A Emil, kdo to byl?

Sp. Sirotek, jakých tisíce na světě; jenže nenajdou vždy tak dobrého otce a že se nestanou dědiči.

Č. Hm! A Vojtěch?

Sp. Študuje na doktora a máme naděje, že jím bude.

Č. A doktor?

Sp. Chodí do zámku, jako kdy jindy, těší se, že je v městečku opatrovna a nemocnice, doufá, že bude časem i více, – druhá a třetí třída ho zbožňuje, a paničky první třídy – mu ještě nadávají „hrubiánů", poněvadž nelíbá kromě zámecké paní žádné jiné ruku.

Č. A Klárka?

Sp. Nevadila se s mužem ani za týden ani za čtrnácte dní, umí vařit, a strojili již křtiny – a městské paní nevěděly, co vrchnost dítěti zavázala, až – jim to bába pověděla.

Č. A Sára?

Sp. Měla špatnou službu, pan Jacques jí dal „adieu", a když se dověděla, že to v Skočdopolovic domě bez ní tak dobře chodí a že metlice, co zasela, boží dar nezkazila, dostala černou žloutenku, a od té prý není žádná pomoc, jak jí to jeden doktor tvrdil.

Č. A Joli?

Sp. Je živ a zdráv, naučil se již hovězí maso jíst nesekané a ležet na starém koženém polštáři.

CHUDÍ LIDÉ

Obraz ze života

I

„OH, TO JE HNÍZDO!“ ŘEKL MI ZNÁMÝ JEDEN PÁN, slyše, že jedu do K... a tam delší čas pobýti hodlám. – „Tam se vám znechce bydlet. Ani pořádného bytu tam nedostanete, ani co by k potřebám pořádného žití sloužilo. – Suďte z toho, že tam ani doktora nemají; hodinu cesty musí se proň posílat, až do lázní. Purkmistra také nemají, jen rychtáře; a ten jest jako sedlák. Dlažby tam není, ani procházek, a společnost až běda. – Jediný člověk, s kterým by se dalo promluvit, je farář. Byl dříve zámeckým kaplanem, a je prý člověk vzdělaný. - Ale ten mimo svoji povinnost obírá se celý den jenom květinami, ryje a kope v zahradě, a když jsem ho navštívil, byl mrzut. Učitel nemá celý den kdy. Měšťané i lepší třídy, jsou to lidé hloupí a hrubí. Když k nim přijdete, řeknou vám hned, že nemají kdy s vámi mluvit, že musejí na pole! Těch několik bohatých plátenických kupců vede ovšem bohatý dům. Muži ale bývají málo doma, a ženy a dcery vysoko hlavu nosí, a přitom jsou přece jen hloupé. O těch ostatních paních ani nemluvím. Sprostý lid je luza, špatná, zlodějská luza, pravá to pleva!“ –

„Také *vás* okradli?“ ptám se ho.

„Já si dal pozor; ale prosím vás, to je na nich vidět. Chodí to bídně; a kdyby měli co, kradli by dost, za to vám stojím. – To já znám takový lid!“ –

„No, to tak zlé není, jak povídáte, ani s tou špatností. Ostatně nesmí člověk příliš mnoho žádati, pak se mu snadno vyhoví,“ řekla jsem.

„Uvidíte a dáte mi za pravdu!“ tvrdil pán.

Jela jsem. – Městečko K... leží pod Krkonošemi, as pět šest hodin od Sněžky, v poloze velmi příjemné. U města jest rybník. Z ostatních stran jest obklopeno polmi a lukami. Nablízku všude lesy jehlinové a za nimi je vidět vrchole krkonošských hor, jak čnějí do oblak.

Minulo tenkráte, když jsem tam byla, as deset let od té doby, co město skoro celé vyhořelo. – Panský myslivec udělal si podivné vyražení, a začal střílet na rybníku blízko baráků divoké kachny.

Na neštěstí chybil se kachny o celý barák a rána vlítla na doškovou střechu jednoho baráčníka, který mu byl dříve hrozil, že ho půjde žalovat, jestli střílení blízko stavení nenechá. – V málo okamženích byla střecha celá v plamenu. Bylo to ve dne, a lidé vázali pšenice. Než se to sběhlo, byla část města v jednom ohni a do večera kolik set lidí bez příkrovu a – na žebrotě. – Po ohni stavělo se z kamene, a ne ze dřeva. Kdo mohl, kryl taškami a šindelem; ale i doškové střechy se vyskytly zase, poněvadž neměl každý, čeho by mu třeba bývalo. – Na náměstí bylo několik velkých domů, ale některé nebyly ještě dostaveny. Ostatně byly tu menší větší domky. Pěkný kostel, na němž byl nový krov, jakož i na věži, a fara byla též nově kryta. – Od fary, kterou dělila od kostela jen zahrada, zakončovalo se náměstí krátkou ulicí jako hrdlem a ulici tu jako brána uzavírala zbořenina nákladného někdy domu, který stál průčelím přímo proti náměstí. – Před ním bylo kousek zpustlé zahrady, ohražené zdí; ale železná, mřížovaná vrata zmizela, a jen špatně sbitá dřevěná byla tu místo nich. U hlavních dveří bylo viděti žulové pilíře, též i kus podobného pavlánu bylo vidět, jenž pěkně vykřesán byl. – Všecko bylo zpustlé, zbořené; jen sklepy byly k potřebě. Majetník této zbořeniny měl z nich malý užitek. – Před domem křížily se dvě cesty. Vlevo byla silnice k N..., vpravo šlo se do úvozu, na jehož obou stranách byly rozloženy skromné zahrádky a sady chalupníků a baráčníků, jichž stará stavení nahoře stála. – Tam oheň, jak bylo vidět, nepřišel; a zrovna u toho kamenného domu se musel zarazit. – Dlažby tu ovšem nebylo, ani chodníků okolo všech stavení; jen jednotlivci před svým prahem si vydláždili.

Naproti faře byl domek, který se ode všech ostatních lišil čistou úpravou. Celé průčelí bylo bílé jako sníh; u oken byly letní zelené okenice, hlavní dvéře a vedle nich jedny, od polovice se skleněnými okny, byly hnědé. Za sklem těch dveří bylo viděti rozličné věci: kalouny, vřetena, trubku malovanou, dýmky, fíky, míče, strakaté harasky, slovem věci, které svědčiti měly, že tam bydlí kupec. Pak se vyznamenával ještě zídkou, která celou šířkou domku zděna byla a bílými dlažicemi pokladena. Vybíhala skoro půl sáhu do silnice a ze stran vedly na ni dva stupně. Do toho domku, když jsem se po městě ohlédla, vešla jsem. Síň byla jen asi dva kroky široká, ale zdála se širší, protože byla světlá, vybílená, bílými dlaži-

cemi vydlážděná. Bylo v ní mimo dvoje hlavní domovní dveře, zpředu a nazad, ještě patero menších. Zpředu hned byl u jedněch zvoneček, z čehož soudila jsem, že vedou do krámu. Zaklepavši na druhé, na pobídnutí, abych vešla, vešla jsem do prostranné, čisté světnice. – U okna, na němž bylo plno květin, sedělo děvče as třináctileté, velmi sličné, a šilo. U stolu seděla domácí paní, baculatá, velmi veselé, přívětivé tváře, v černém kabátku, dlouhé sukni, mající červený hedbávný šátek uvázaný na hlavě. Sedíc u vysokého kolovrátku, tak zvaného kozlíku, předla len. Hned vedle ní protahoval se mourovatý kocour. – U nízkých kamen, při nichž i plotna byla, seděl na lavici domácí pán, nevelký, spíše hubený než tlustý, snědé tváře, ale velmi dobrého vzezření. Měl na sobě tmavěmodrou kazajku, též takovou vestu i spodky dole vyhrnuté, bílý šátek na krku, pantofle a na hlavě černou aksamitovou čepičku, na způsob malé homole cukru, kterou, když jsem přišla, smekl. Pod čepičkou se mu kroužilo na sta černých kroužků, které mu k jeho dobré tváři mnohem lépe slušely než ta čepice; ale to on myslím ani nevěděl. Seděl u nízkého kolovratu a předl koudel, čemuž jsem se nepodivila, vědouc, že v té krajině muži, ženy i děti předou. Vedle něho na lavici ležel modrý šátek a piksla. – Když jsem vešla, kolovrátky se zarazily, a děvče začervenavši se, po očku podívalo se na mne. Řku, že mi v hospodě povídali, že by u nich byl prázdný byt. I ptám se, zdali by si neobtěžovali mi jej ukázati. –

„I pročpak, můj bože? Milerádi! Jdi, Františko, ukaž paní všecko," povídal domácí ochotně a hned sundal sám se hřebu svazek klíčů. –

„I ukážu, ukážu – proč bych neukázala?" usmála se paní. I vstala, oprášila si širokou modrou zástěru. Macek skočil také se stolice, a když jsme vyšly s paní ze dveří, následoval nás krok za krokem. –

„Tu je krám," ukázala paní na dvéře, u nichž byl zvonek, „tu je sklep, tuto je letní kuchyně, a tu je ten menší pokojíček, co patří jako k bytu. A proč by nepatřil?" S těmi slovy odemkla dvéře a byly jsme v malinkém pokojíku, jehož větší část zaujímala veliká kachlová kamna, za nimiž byla pec, na niž se lezlo po stupínkách s lavice, kterouž byla kamna ohražena.

„V létě se tu vařiti nemusí; to se vaří v letní kuchyni při mně.

V zimě ale, když jsou hodné chumelice a mrazivý vítr na okenice řinčí, tu je zde milo, a na peci nejmilejší kouteček v celém domě. – A proč by nebyl?“ řekla paní. – Já jí povídala, že znám ty slasti na podobných pecinkách, což ji těšilo. – Okno bylo jedno veliké; bylo tudy viděti na dvůr a do zahrádky. – Z pokojíku vešly jsme na schody zrovna naproti dveřím; bylo jen dvanácte stupňů, jež se odpola trochu točily. Nahoře byla pěkná síňka s dvěma oknama, z nichž se přehlídla celá zahrádka, za ní městský hřbitov, pak pole, les a vršky. – Síň ta byla tak čistá a světlá, že se mohla upotřebiti i za letní pokoj. Z té mne vedla do komory a do pokoje, který byl dopředu, vlastně ve štítu. Byl též vybílen jako křída; podlaha též tak bílá, a hned mně paní poukazovala na panská kamna s rourami. Povídalať, že se to nyní tak žádá, ale že přece jen ta kamna s pecinkami anebo ta veliká kachlová kamna jsou jí milejší. Z oken vidělo se do farské zahrady, když se zahnul vpravo, na celé náměstí i předměstí, na rybník a za rybníkem na borový lesík, a když vlevo, na zbořený dům, na rychtářův dvorec, na kovárnu proti němu, na faru a jiná stavení. –

„To tu máme hodného pana faráře,“ řekla paní, ukazujíc do farské zahrady, kde se mezi stromovím žlutila slaměná jeho čepice. – „To je pravé boží požehnání. – Byl dříve zámeckým kaplanem. Ten jest vám moudrý! – A proč by nebyl?“ řekla si zase. Měla již ve zvyku to přísloví, jak mi později muž její povídal. – Z pokoje vedla mne i do komory, kde byly bohaté sklady lenu, příze a vinutí v truhlách; kde bylo i šatstvo i nádobí, špižírny a rozličné věci. Nad komorou byla teprv nízká půda, kde byla bidla na prádlo. – Z půdy šly jsme do sklepa. Byl vydlážděn, rozličné potravy a zboží krámské tak uspořádáno v něm stálo a leželo, jako na vystavenou. Prostřed tekla voda a na té stály krajáče s mlékem. – Ze sklepa šly jsme na dvorek.

„Vodu máme dobrou a studenou!“ řekla zase paní, ukazujíc na studnu uprostřed dvora, nad níž byla zelená stříška. Pod trubkou byl z kamene vykřesaný kadlub a nad studní ořechový strom. – V koutě byl malý chlév, nad ním seník, vedle dřevníky a nad těmi kurník, a vedle těch vedla vrátka do úzké uličky mezi tím a sousedním domem; a tamtudy že Sivka a jalovička vycházejí, povídala mi paní. – Pak mne provedla celou zahrádkou až ku včelníku, kde

stály čtyry úly. – Zahrada nebyla veliká, ale bylo v ní všeho. Zelenina, květiny, vonné i léčivé bylinky, stromy, i kus trávníku, na němž se bělilo prádlo, drnové sedátko v besídce, vínem obrostlé, kousek jeteliny před včelníkem, lípa i keř černého bezu, před nímž prý, jak mi paní povídala, má každý mužský smeknout a ženská se poklonit, poněvadž Bůh velkou moc do něho vložil, kterou člověku bývá ku prospěchu v nemoci květem, ovocem, listím i mízou a mimo to že se dřevo pálí a bezinky za potravu slouží lidem i ptactvu. – Byla to zřídka vídaná čistota v tom domě; od nejvyšší korouhvičky na špici domu až na čisté dlažice ve sklepě, a tak bylo každé místo vhodně upotřebeno, že se na té nevelké místnosti toho až ku podivu směstnalo, a přece jedno druhému nic nepřekáželo. –

„To on můj starý najde každé věci místo; a já mám z toho radost i hledím, aby zůstalo všecko v čistotě. – A proč bych nehleděla?“ pravila, když jsem ji řekla, jak se mi to líbí.

Právě přiběhl s lahvičkou malý chlapec, a nemoha dosáhnout na zvonec, křikl: „Prodávat!“ – Když pán vyšel, žádal za groš dřevěného oleje. – Vešly jsme za nimi do krámu. –

„Co budete dělat s olejem?“ ptala se paní chlapce se smíchem, vědouc napřed, co řekne.

„Kolovraty mazat.“

„To snad boty?“

„Ba ne!“ odsekl chlapec.

„Stůně ti ještě máma?“

„Ba ne.“

„Umíš také příst?“

„Ba ne.“

„Co děláš?“

„Dělám kracky.“

„To jsi hodný. Jíš také suché slívy?“ – Chlapec přisvědčil a radostně obrátil se ku paní.

„No, tu máš; dvě si nech a čtyry dej mámě. Ale to ti povídám, ať dáš! – Já se jí zeptám – a proč bych se nezeptala?“ – Sáhnuvši pak do jedné z příhrad, podala mu šest švestek. –

„Ba dám. Však mně máma beztoho dvě zase vrátí.“

„Vidíš, jak tě má ta máma ráda; kdybys neposlouchal, zasloužil bys pardus!“

„Ba poslouchám!“ usmál se chlapec, podal groš pánovi, vzal lahvičku a utíkal z krámu. –

„Ty máš s těmi dětmi melu,“ povídal pán, když hoch odešel.

„Vždyť jsou to naši kupečkové! A kdyby i po zlatých nenosili, z mnoha grošů bývá přece zlatý. – A proč by nebyl?“ Muž jí posvědčil, a ukazuje kolem sebe, pravil mi, že má obchod jen skromný, že se nechce na velký kredit odvážit, jako pan soused (vedle byl větší dům a také kupec), že on nejraději zboží hned si zaplatí. Čeho není třeba, že nebeře, ale co beře, že musí být pořádné. – To bylo také na něm viděti. – Nad kupeckým stolem vznášely se dvě mořské panny s červenými lícemi a žlutými vlasy; spodní díl těla rybí byl zamodralý a visely na něm kolikeré vážky, kornouty, kalouny, svíčky, bubínky a bůh zná co všecko. – Ty panny, povídala paní, že se tuze líbily každému a dětem zvláště a že přicházely kvůli nim do krámu; že je dělal jeden řezbář v městě. – Já si pomyslila, že to nebyl veliký umělec; ale proč bych byla paní pokazila radost, když se jí líbily? –

Líbili se mi lidé, líbil se mi i přívětivý domek, i ptám se stranu činže.

„Šedesáte zlatých!“ povídá pán po krátkém rozmýšlení a ostýchání; báť se, aby se mi to nezdálo mnoho, a dodal ještě, že kdybych chtěla, by se mi něco zjinačilo, že se mi všecko spraví, že mohu poroučet, co chci. V zahrádce že si mohu sedět celý den, a zeleniny i květin i ovoce že si mohu natrhat. A to vše za šedesáte zlatých! A nemyslete snad stříbra! Bylo to ještě za oněch časů, kde se v Praze nepodívali na člověka, jako by z onoho světa přicházel, když někdy sluchu svému nedůvěřuje, s ustrnutím se zeptá prodávače: „To snad šajnů?“ Tenkráte neznamenalo ještě slovo „dobrák“ jen dobrého člověka, ale také peníz, který zaujal místo někdejšího šajnového krejcaru, který pomalu z paměti prodávačů vymizí, ale v paměti kupovačů dlouho potrvá. S povzdechem vzpomínají a budou vzpomínati na ty časy, kde za ten tenounký krejcárek tolik se koupilo, co nyní za tlustý dobrák. – Ale časy se mění!

Hned jsem řekla panu Hlouškovi (tak se milý ten kupec jmenoval), že byt v jeho domě najímám; a on sám se mi postaral o přenešení věcí, pomohl mi vše spořádat, a paní domácí musela jsem

slíbit, že přijdu na svačinu. V určitou dobu jsem žádost její vyplnila. Stůl byl již pokryt červeným ubrusem, na němž pak stály malované šálky, cejnové lžičky, cukrovka bílá skleněná, na způsob dýně, na talířích byly topinky, bílý chleb i máslo. Pan Hloušek obcházel okolo stolu, aby žádná moucha naň nesedla, ačkoliv nebylo o jaké ani vidu v celé světnici. Teprv tu ohledla jsem se trochu více po světnici, v níž domácí bydleli. Byla velká, prostranná a měla výklenek blíže kamen, kde spala v létě Francla, v zimě ale domácí paní, protože ráda měla hodně teplo; „ba raději méně jíst a více tepla," jak říkala. Postele a několik kusů nábytku byly dubové, nepolírované; ale prádelník tam byl z ořechového dřeva, překrásně vykládaný a na něm stály hodiny staromódní, krásně pracované, ve skleněné skříni. – Vždy když odbila hodina, zahrály Mozartův menuet, píseň od Beethovena a rejdovák, jak jsem to napotom a mnohonáctekráte slýchala. Mezi okny viselo zrcadlo nevelké, ale pěkně leštěné ve skvostném rámci. Mezi obrazy svatých na stěně visel též obraz Panny Marie s Ježíškem, olejovými barvami pěkně malovaný, též ve zlaceném rámci. Také tam byla lenoška s vysokým vycpaným lenochem a nízkými opěradly pro lokte, potažená těžkou protkávanou hedbávnou látkou, jejíž barvy však vybledlé byly. Všechny tyto věci posledně jmenované zdály se poukazovati, že kdysi v jiných místnostech stávaly a jinou společnost mívaly okolo sebe.

„Koupil jsem to v licitací po tom, co mu někdy patříval ten zbořený velký dům na konci," řekl Hloušek vida, že na tyto věci s větší pozorností se obracím.

„A jak se jmenoval a kdo byl?"

„Martoň se jmenoval a byl plátenník," řekl domácí. Vtom vešla paní. Francla nesla za ní žlutý plechový tác se starodávní konvičkou kamennou, v níž byla káva, a s hrnéčky se smetanou. Nechala jsem si tedy další poptávku napodruhé.

„Zde to není sice ve zvyku píti kávu," řekla paní, „ale my dva, já a můj starý, jsme už tak na ni navyklí, že nemůžem ani odvyknout."

„A proč byste odvykali, když ji můžete mít?"

„Ale ona prý škodí?" pravila paní.

„Čeho člověk střídmě požívá, to myslím neškodí, leč jestli jste toho na sobě shledali," povídám.

„I Pánbůh chraň! To jen moje stará takový bloudek. Ta když se napije, teprv se ptá, jestli jí to neuškodí; proto ale přece odvyknout nemůže."

„Je to tak, milá paní, – nemůže odvyknout starý ani stará," usmála se paní. „Jednou jsme si to umínili, uvařili jsme si polivku, ale měli jsme po ní žížeň; druhý den mléko, dostali jsme štípání; třetí den ptám se: ‚Ty starý, copak dnes mám k snídaní uvařit?' On se na mne podíval, já na něho; pustili jsme se do smíchu, a já šla vařit kávu. Od té doby zůstalo při starém zvyku, a proč by nezůstalo?"

„Ale Francla, jak vidím, nedrží s vámi," povídám já.

„Oh, když jsem byla tak mladá, také jsem kávu nepila, jen mléko, jako Francla. Já se ji teprv naučila pít, když jsem se vdala za kupce. – Franclina matka posud říká kávě černá polívka a pije ji jen, když mne navštíví."

„Franclina matka?" ptám se. „Dovolte, není to vaše dcera?"

„Ne, tu porodila moje sestra, a já si ji vychovala, – protože mi Pánbůh žádných dětí nedal, – bezpochyby proto, abychom si mohli sestřiny vzít. Pomyslete si paní, sestra má šest dětí; to je požehnání! A nemá mnoho, její muž jest tkadlec. – Když měla míti to šesté, umluvili jsme se s mým starým, že bychom si to dítě vzali, hned jak se narodí. – Když se narodila tuta naše Francla, já si pro ni došla, vzala jsem jí chudou jednu ženu za kojnou a vychovala jsem si ji. Myslila jsem: když s ní něco zkusíš, budeš ji mít tím radší, a proto mi Pánbůh hodně mnoho trápení s ní seslal. Byla často a těžce nemocna. Ale ať mi nikdo neřekne, že nemůže míti matka dítě ráda, když ho nezrodila. – Třesky plesky! – Není to pravda! Já to vím podle sebe, a děvče nemá tak důvěry k rodné matce jako ke mně; a sestře jsou také bližší ty, co má doma a s nimiž přivykla. – Můj starý aby měl jednou někoho k své ruce, vzal si chlapce jednoho na starost také od sestry. – Máme ho v městě ve škole. – Ale ti hoši – s těmi nic není; ti se hned odkutálí od rodičů jako jablko od stromu. – A proč by neodkutáleli!" usmála se paní.

Francla vypila mléko, při čemž mnohdykráte svoje hnědé, krásné oko po nás obrátila, – pak ale vstala, dala „zaplať Pánbůh!" a šla do zahrádky zalívat, jak se omlouvala.

„Není-li jako řebíčkový karafiátek?" řekla paní.

„Věru je to krásné děvče," povídám. –

„Dobře že o tom neví a že jí to nikdo neřekne," ozval se domácí. „Ale jest pracovitá, a dobrá a nábožná; to se nám na ní líbí. – Pánbůh dej, aby se někdy do hodných rukou dostala. – Umínili jsme si, ať si někdy oblíbí třebas chudého nádeníka, když ji zaslouží, že mu ji dáme. Ale u nás bydlet musí; my bychom toho děvčete postrádat nemohli. – Toho chlapce dám na kupectví, a když by Francla z jiného stavu voliti měla, předám mu po smrti ten krám." –

„To je plánů," řekla paní, ťuknouc muže do ramena, „starý, starý! A neřekl jsi ani, bude-li v tom vůle boží."

„A když nedáš člověku domluvit. Toť přece samo sebou se rozumí, že si člověk jen tak myslí a Pánbůh že svět řídí – a když jinák ustanoví, že se musíme podrobit," odpověděl starý.

„A vždyť ještě dost času myslit na její zaopatření. – Jest jí teprva třináct let, ačkoliv by jí každý šestnáct hádal, – a proč by nehádal?"

„Ano, byly jí tři léta, když byl velký oheň," dotvrdil pán.

„Tenkráte musela být ve vašem městě hrůza?" pravím já.

„O paní, hrůza při ohni, a po ohni ještě větší hrůza a bída. Ačkoliv se mnoho sešlo příspěvků na poživě, šatstvu i penězích od rozličných dobrodinců z široka daleka – a od vrchnosti, přece bylo dost zle zprvku. – Vrchnost vlastně nejvíce dala; a kdyby jí nebylo, že nás všech poplatků na tři léta zprostila, že jsme dostali cihly, dřevo k stavění, říkajíc zdarma, věru by se nebylo město ani z polovic zase vystavěti mohlo. Oprava kostela, fary – škola ničehož neutrpěla –, to beztoho šlo na její útraty, zvony také hned druhý rok se přivezly a krásnější, než bývaly. – Ale což je to platno? Škoda, co se lidem na věcech stala, a škoda na zdraví – to se nedá ani nahradit. Ten člověk má mnoho na svědomí."

„Dověděla se to vrchnost, že byl myslivec její původcem toho neštěstí?" ptám se.

„Bezpochyby že ano, neboť přišel hned na jiné místo. Ale mnoho mu asi neudělali. Povídá se, že jest v milosti. Ale nechť je to jakkoli; vrchnost hleděla škodu napravit, jak jsem řekl, a člověku tomu to snad posloužilo k pokání. My se z toho také již pomalu vykluveme, a mnohému zde to byl snad prst boží, aby se nespoléhali na ten mamon světa a nechali nádhery."

„Viďte že se nemejlím," ptám se, „hořejší díl města že neutrpěl a oheň že jen po ten dům šel a nic dále? Dále jít mu snad vršek překážel?"

„I bože, vršek? Vždyť od dolního předměstí až po ten dům je vždy pomálu do vrchu. A oheň skákal brzy na ten, brzy zase na onen dům, a z Martoňovic domu vyšlehoval jako věž. Nebylo možná už nikde postát. Na rynku nikdo vydržeti nemohl, od boku nebylo k domům přístupu, stříkaček nebylo důstatek, ani tak daleko nedonášely. Byli jsme již zcela v zoufalství. Jak jste viděla, paní, hoření díl města je všecek ze dřeva, a hned ty chalupy za Martoňovic domem jsou pod doškami. A nahoře už jsou stodoly, ty byly skoro plné; za stodolami táhnou se pole, byla na nich ještě nepokosená pšenice, ječmen, a tak co je, to by se bylo vzňalo a nebylo by nám praničeho zůstalo; snad bychom byli museli hlady mřít. Proto jsme spínali ruce jen k Bohu; lidská pomoc už tu nic nebyla platna. Měli jsme tehdáž staříčkého faráře. Když oheň vypukl, nechal faru farou, šel do kostela a s kostelníkem odnášeli drahé věci a velebnou svátost do širého pole. Přes celý oheň setrval pak tam v širém poli za hřbitovem. Ženy nosily k němu děti a věci, a on mezi tím klečel a modlil se. Když bylo nejhůře, no však ty, Františko, jsi byla venku, a víš to lépe, já byl u stříkaček," obrátil se domácí na ženu. –

„Ba já na ten den do smrti nezapomenu. Plakaly jsme, modlily jsme se, ruce spínaly, jako beze smyslů jsme byly strachem a hrůzou. Pan farář se ale vždy modlil a s ohně nespouštěl oči. Najednou bylo slyšet křik: ‚Martoňovic dům hoří, po všem jest veta!' – Tu se vzchopil pan farář, ustrojil se do kněžských šatů, jako když jde o slavnosti k oltáři, vzal velebnou svátost, řekl nám: Modlete se, děti, aby Bůh všemohoucí to zlé odvrátil, a šel pořád po poli k hořejšímu městu. Velebný stařeček kráčel rychle a tak nesl hlavu vzhůru, že se nám zdálo, jako by to nebyl ani on. Pak jsme ho viděli zrovna nad Martoňovic domem. Stál tam jako v ohni a velebnou svátostí přežehnával oheň," pravila paní.

„My byli již nahoře a chtěli právě střechy trhat, když se tu pan farář mezi námi octne, jako by spadl s nebe. Odhodili jsme háky, klekli a modlili se s ním. Jiskry na nás padaly, oheň vyšlehl každou chvíli do výšky, jako by snop ohnivý vyhodil. A vidíte, tak blízko

byly doškové střechy, a přece ani jediné stebélko aby se bylo vzňalo! Pan farář stál s velebnou svátostí dlouho nad ohněm, modlil se, až krov domu s hrozným praskotem spadl. Dále oheň nešel. Bylo to věru jako zázrak boží!" řekl starý.

„A ten myslivec, dal se na pokání?" ptám se.

„Jak slyšíme, dal se na pokání. Dříve býval ukrutník na chudý lid; nyní prý žádnému neubližuje. – Kdo se odvážil do panského revíru, pokavad on zde byl, běda mu, zbil i ženy, které chodily na roští, což přece dovoleno bylo; a když si zamanul, nesměly děti ani na jahody. Když spatřil v lese muže, že by byl klestil staré větve, aby mu roští přibylo, – tu teprv býval oheň na střeše. Tu ho buď zbil až hrůza, a jestliže utíkal, nedělal si svědomí z toho, když mu vpálil trochu broků do nohou! Zdá se, že i tenkráte schválně střelil na střechu, protože prý z toho baráku na něho volali, aby tam nestřílel, sice že půjdou pro rychtáře! – Kdyby ho ale tenkráte nebyli skryli, rozkacený lid jistě by ho byl hodil do ohně." –

„A kdo ho skryl?" ptám se.

„Jeden z těch, kterým nejvíce ubližoval. – Nechtěl Pánbůh, aby zkažena byla jeho duše. Až jednou vám to povím, jestli bude libo, vždyť budeme nyní spolu bývat," povídal domácí.

Mluvili jsme ještě o rozličných domácích záležitostech. Mezi jiným napadl mi můj známý. I ptala jsem se, u koho bydlel.

„Byl také u nás se podívat, ale zdálo se mu to malé. Najmul si v jednom z těch velkých domů, a ten patří židovi. Dali mu nábytek, ale nekřesťansky s ním zacházeli, co se týká správy a platu. Byl prý zde tuze nespokojen, na všecko že lál a přál si jen být zase v Praze. – Inu ovšem! U nás se takovému pánu nelíbí; zde je to všecko jinaké než ve velkém městě," odpověděl mi starý.

Nato jsme se rozešli. Já šla do svého obydlíčka, které se mi velmi líbiti začínalo; když pak se sluníčka záře již jen o malý kousek zdi u samého okna odrážela a když i tam zašlo, dívala jsem se z okna za ním, sledovala jsem je zrakem, až se pomalinku ztrácelo za lesy, za horami. Potom jsem obdivovala ty zlatorůžové červánky, ty obláčky, co se okolo nich chumáčily, a dále tu čistou oblohu, na které měsíc svým mírným jasným světlem svítil s družicí svou, zářící večernicí. – Pak zazněly zvonce stáda, praskání bičů. Kravičky, odlučujíce se od stáda, každá k své jesli pospíchaly. Také Sivka,

kráva to na nízkých nohách, a za ní mladá jalovička obrátily do úzké uličky, a domácí paní stála na zídce a poplácala ji po hřbetu. Stará Mařenka přišla již s travou domů, volala je k jeslím, děti stály na záspích sousedních a křičely: „Hou a hou, krávy jdou, nesou mléko s smetanou!" – Před práh vyšla naše Francla, za ní huňatý domácí pes Lapan, i chtěl si lehnout před práh. Avšak na silnici rejdilo mnoho psů, běžel mezi ně. Macek ale zůstal sedět na práhu a díval se na bílé kotě, co se procházelo po farské zdi. – A šlo okolo děvčete mnoho lidí, každý se na ni ohlídl řka: „Dej Pánbůh dobrý večer, panenko!" – a ona každému: „Dej Pánbůh!" Zatím do krámu chodili mladí staří, a zvoneček se ustavičně ozýval. Pak přišly děvčata a zastavily se u Francly, daly si ruce pod zástěrky. Jedna druhé se vyptávala, co byly přes den dělaly a co druhý den před rukama mají, – a to bylo jen: šila jsem – předla jsem, bílila jsem, byla jsem na poli – a naše Francla, ta zalívala. Povídala jim, jaké má pěkné květiny, a zvala je, aby se přišly jednou podívat. – A před práhy vycházeli stařečkové a babičky, ženy i děti, a mužů stál tu a tam malý roj pohromadě. A šli okolo nějaké dámy i pánové, ale před těmi Francla uskočila do síně. Hlasitě mluvili německy a hnali se. Lidé, ti se na ně podívali, ale nepozdravili je, protože nerádi děkovali, – a když zašli, lidé si o nich šeptali. – A pak šel vysoký, trochu přihrblý muž po náměstí přímo k faře a děti, jak ho zhlédly, běžely k němu, chtíce mu ruce líbat. Muži smekali před ním, a kdo ho potkal, pozdravil: „Dej Pánbůh dobrý večer, pane učiteli!" – Na malá vrátka ve zdi u fary zazvonil, a přišli mu hned otevřít. Ze dveří farských vyběhl krásný černý pes, zaštěkl, ale vida denního hosta, hned umlkl. – Vyšel také mladý kaplan a podal mu ruku. Pan farář si právě umyl ruce, odhodil plátěnou halenu i slaměnou čepici, vzal na se černý kabát a též pana učitele vítal. A pak prostřeli pod široký ořech pro tři, postavili na stůl malý korbílek a studená jídla. – Tu zaznělo s věže klekání. – Každý se požehnal svatým křížem, sepjal ruce, a matky braly dětem hračky z rukou, napomínajíce: „Což neslyšíte Anděl Páně!" – Ve farské zahradě pod ořechem stáli také tři muži a modlili se, a pomodlivše se, řekli si: „Pochválen buď Ježíš Kristus!" Dali si dobrý večer, pak zasedli k večeři. – A hned usadil se černý pes nedaleko stolu. Bílé kotě přiběhlo a vyskočilo na lavici vedle

pana faráře a špaček skákal odkudsi, vlítl na roh stolu a pan kaplan mu drobil a dával. Po jídle chvíli poseděli, bavíce se rozmluvou, pak se ještě na chvíli zvolna po zahradě procházeli, než vešli do fary, – a nato za dlouhou chvíli ozvaly se z otevřených oken líbezné zvuky dvojích houslí.

„Poslouchejte, maminko, tatínku!“ volala Francla do okna. „Pojďte ven, vždyť dnes velebný pán s panem učitelem hraje!“

„Ti to znají – a proč by neznali?“ ozvala se domácí na prahu a z okna vykukovaly konce černé čepičky.

Vážné a těžké to byly kusy, co hráli, a dlouho lidé poslouchali, až se pak stmívalo víc a více, tu šli posluchači spat, a okna u fary se zavřela, zvuky houslí temně zněly, až i umlkly. Tu a tam ozval se ještě smích neb píseň neb štěkot psa, klapání dřevěnek neb bouchnutí vrat. Pak se ukázala před farskými dveřmi služka se světlem, pustila pana učitele ze vrátek, dala dobrou noc a zamkla, a světlo zhaslo. Pozhasínala pomalu všecka světla, jen na obloze nebeské ta věčně zářící světla jasněji a jasněji svítila, osvětlujíce temný plášť noci, do něhož Bůh zemi zahalil, aby po denním vedru pookřála. Tu se ozval z křovin ve farské zahradě sladký klokot slavíka; hned se na faře jedno okno do zahrady rozevřelo a temný stín se z něho vyhnul. Poslouchal tu jistě umělec umělce.

Když odbila jedenáctá a ponocný si odzpíval svoji píseň, zavřela jsem i já okno, myslíc: „Ba ovšem že tu život jinaký!“

II

Slavík svým sladkým zvukem zazpíval lidem noční zastaveníčko, jako by jim dával dobrou noc, ale kohout veselým svým hlasem zase lidi ze sna probouzel. Od půlnoci již odzpěvoval hodiny a mnohá domácí hospodyně spolehla se jen na toho budiče. – Sotva rozbřeskovalo, vrzala vrátka, tu i tam dřevěnky klapaly po dlážděné zídce před domácím prahem. Z některých vrat vyjížděli čeledínové s vozem pro píci, ale z většího dílu vybíhala děvčata s travnicí pod paždí, srpem v ruce nakosit trávy s rosou; nebo čím rannější děvče, tím větší čest. – Pak zvonili klekání, a lidé započínali den, čímž ho i skončili, modlitbou a prací. – Tichounce někdo

zaklepal na dvéře, jako dětským prstem. – Zavolám „vejděte!“ a ve dveřích ukázala se Francla s takou svěží tváří, jako by na ni byla rosa padala. –

„Rodiče vzkazujou dobré jitro, a jak že se vzácná paní vyspala?“

„Já půjdu s vámi dolů a donesu odpověd sama,“ povídám. I šly jsme spolu dolů. Stará i starý mne s přívětivým úsměvem vítali, a že vím-li, co se mi zdálo, to že bude pravda, poněvadž po prvé v tom místě jsem nocovala.

„Zdálo se mi, že jsem přišla mezi samé dobré lidi,“ povídám.

„Dej Pánbůh!“ přisvědčil domácí, „to je to nejlepší. Říká se: mezi dobrými lidmi že ráj. – Věřte mi, paní, ono je přece více dobrých lidí na světě než zlých. – A kam by se dělo, nemůže býti více koukole než pšenice; kdeže bychom se octli!“

Na stole ležely přichystány modlitební knihy i bílý šátek. – Paní měla na sobě černý hedbávný kabátek (nosila sice dlouhé sukně, ale s živůtkem, a k tomu kabátky). – Viděla jsem, že se chystá do kostela.

„Jestli chvílenku se pozdržíte, půjdem zároveň; jen co jiný šat přehodím,“ povídám.

„I paní, není třeba. Vždyť jest všední den, a máte šat čistý. – Ale dělejte, jak chcete, já počkat mohu, pan farář ještě nešel – a proč by šel?“

Já uznala, že má domácí pravdu, a poslechla jsem ji. Když zazvonili po druhé na mši a pan farář s kaplanem do kostela šli, i my odešly za nimi. Než vyšla domácí ze dveří, pokropila sebe i mne svěcenou vodou.

Kostel byl založen ke cti sv. Jakuba, jehož obraz na hlavním oltáři velmi krásně malován byl. – Školní děti byly v kostele a mimo to i dosti lidu. „Když je kostel u ruky, může se člověk vždy na tu boží mši svatou odprázdnit. U nás, to se střídáme se starým ob den,“ řekla domácí.

Pozorovala jsem neobyčejně pěkný zpěv lidu. Rovněž tak pěkně hrálo se na varhany. Když jsem se později paní o tom zmínila, pravila: „Když jsou pěkné varhany a pěkně se hraje, také se pěkně zpívá. Náš pan farář má rád pěkný zpěv a pan učitel je vyhlášený muzikant. – No však uslyšíte v neděli. – Pan farář když nemá ‚hrubou‘, bývá vždy na kruchtě a hraje s sebou na housle aneb jen poslouchá, a proč by neposlouchal?“

Jdouce z kostela setkaly jsme se ve dveřích s panem farářem. Vítal paní Hlouškovou, ptal se na pána a dcerku, a jak již bývají ty krátké otázky, jimiž se zapřádají dlouhé řeči. Paní, cítíc se poctěnou, že s ní pan farář rozpráví, velmi přívětivě mu odpovídala. Při té příležitosti mne představila co novou spolusousedku „protifarskou", jako ona sebe jmenovala. Nemnoho jsme spolu rozprávěli; ale z toho poznala jsem, že je pan farář muž nevšedního vzdělání a velmi ušlechtilého chování. I postava jeho byla důstojná. Vysoký a štíhlý, měl tvář snědou, ostrých tahů. Na vysokém, širokém čele spočívala síla a myslivý duch. Černé vlasy, černé, bystré, pronikavé oko jiskřilo se pod černým obočím. Člověk stížený zlým svědomím sotva by pohledu jeho byl snesl. Avšak okolo úst a v usmání jevilo se tolik dobrotivosti, že kdokoli se ho jaksi bál, dokud nemluvě se na něho díval, s úplnou důvěrou k němu se obracel, jakmile promluvil. A hlas jeho byl zvučný, jako nástroj, z něhož tak líbé zvuky večer vyluzoval.

Tak jsem pana faráře posuzovala hned po prvé. Seznavši později jeho neunavenou péči o svěřené jemu duše, jeho opravdivou křesťanskou lásku, prázdnou všeho sobectví, s hlubokou úctou hleděla jsem na kněze, jenž se stal dobrodincem celého tamějšího okolí. –

Když jsme se panu faráři poroučely, zval nás, bychom ho co nejdříve v zahradě navštívily. – Jakmile jsme domů přišly, paní Františka hned vypravovala svému starému s velikou radostí, co jsme s panem farářem mluvily, a neodložila ani dříve knížky, dokud mu doslova vše nevypověděla. Starý předl a usmíval se pokojně.

Povídali si lidé po městě o Hlouškových, mých domácích, že jsou hrozní podivínové; ona že jest blázen, že se celý den směje, on že ji musí poslouchat a oba že jsou skoupí, ale *sobě* že přejou. „Jakým kdo jest, to v jeho moci, a jak o něm se myslí a mluví, to v cizí," je přísloví. A kdeže by nebylo pomluvy a klevet, které jestli nespálí, alespoň ušpiní! Podivínství mých domácích záleželo v tom, že u nich panovala neobyčejná čistota a pořádnost, která se vztahovala až i na ty nejmenší maličkosti, takže mohli vším právem v městě povídat: u Hlouškù že se může i v podlaze zhlížet. To byla pravda. K tomu přispěla i mnoho stará Mařenka, kterou

si domácí do domu vzala zároveň s Franclou. Ta, když si pospravila chlév a trávy donesla, bylo ji vidět celý den chodit z kuchyně do světnice, ze světnice na půdu, do komory, na dvorek. Jestli nenesla chvoště neb smeták, zajisté věchet neb hadr, aby kde jaká skvrna, očistila, a kde jaká pavučina, smetla. Sukně měla vždy vykasané, ale vše měla na sobě čisté. Jen v neděli a ve svátek si dala pokoj. V zimě byly síň a podlahy rohožemi pokladené, aby se nemuselo často mýt. Kdyby Hloušek méně pořádný býval, byla by se mu čistoty milovnost ženina zdála přílišnou a mohlo to zavdati příčinu k všelikým mrzutostem, neboť muži milují čistotu, ne ale čistění. Panu domácímu mému bylo ale vhod jedno i druhé, i sobotní a předsváteční revoluce v celém domě, to postrkování s místa na místo, že neměl ani kde postát, ani pikslu kam položit, až konečně do zahrádky utekl a odtamtud na každé zaklinkání zvonečku do krámu pospíchal trpělivě, ani si neposteskna, ani si nepovzdychna. Každou sobotu si také vynesl domácí všecky svoje kabáty, spodky a vesty i boty na dvorek provětrat to. Paní přinesla k tomu také vždy svoje zimní kožíšky, všední a nedělní, suknem potažené. A tu probral se každý záhyb, nejsou-li v tom moli. Když si potom domácí sám všecko vyklepal, vykartáčoval a boty vyleštil, paní mu to odnesla, poněvadž prý on neví, na který hřeb které patří.

Jednou když jsem s paní o podobných záležitostech mluvila, povídala: „I na počátku, když jsem se za mého muže dostala, také se plašil, když jsem začala čistit. Ale já na něho po dobrém. Vidíš, řku, máme se rádi; proč bychom si dělali zbytečné mrzutosti? Dopřej mi tu radost; mně není volno, když nevidím okolo sebe všecko jako sklo. A vždyť ty to také máš rád. Co by lidé řekli? Nemá dětí, a není u ní čisto. – ‚I tak si dělej, co chceš!' řekl mi starý. Já dělala, a on tomu konečně zvykl, že mu nyní také není volno, když není všecko jako sklo. Když pak ho začaly oči bolet a lidé mu radili, aby šňupal, mrzelo mne to dost. Raději bych byla, kdyby kuželky koulel, ale mlčela jsem, až kdy tomu začal navykat. Tu mu povídám, že by to neměl dělat, že je to ošklivý zvyk. ‚No,' pravil, ‚něco za něco! Já navykl tvému pořádku, navykni ty šňupání!' Co jsem na to měla říci? Ale člověk navykne všemu, dokonce, když se mají rádi. Proto veselá budu, a proč bych nebyla?"

usmála se paní. Ano, byla veselá, paní Hloušková, a ráda se smála, ale nestalo se to nikdy na útraty cizího. „Jsem ráda na světě," říkala, „a proč bych nebyla? Pánbůh mi dal všecko: dobrého muže, hodné děti, – neboť ten náš chlapec je také hodný; máme živobytí dobré, i musel by se na mne Pánbůh hněvat, kdybych se měla za to ještě mračit. Ba ne! Čistota je půl zdraví, a veselost celé; a proto jsem já nikdy ani nestonala. Já děkuju Pánubohu každý den, že jsem taková, jaká jsem. Copak by dělal můj staroušek, kdybych byla mrzutá? Neměl by mne ani tak rád, viď?" – A tu se na něho usmála a tak srdečně podívala, že se nemohl člověk na ni zlobit. Pan Hloušek se také usmál, šňupl si a předl dále. On se nezdál tak vesel na oko, ale uvnitř byl velmi spokojený a nadmíru dobrý člověk. Jeho jediné mrzení bylo to, když se v určitý den vozka, jezdící do Hradce a Jaroměře, před domem neukázal. Když ale bylo slyšet práskání biče, hřičení hřebců a nákladní těžký vůz u předpraží se zastavil a vozka v modré kytli soudeček neb bedničku složil, pan Hloušek ho vyplatil, sklenku dobré slivovice přidávaje, když zboží za dobré shledáno a na určitém místě uloženo bylo; tu se zase rozhostila po tváři domácího pána ona klidnost a spokojenost, která byla odleskem jeho duše. Skoupí byli moji domácí oba dva na takové lidi, kteří ze žebroty dělali řemeslo. Těm nedali nic a zostra je odbyli, zvlášť přišel-li muž napilý a ženská nečistá, otrhaná a začala odkrývat nahotu svoji a dlouhých řečí rozkládat o své bídě s tváří beze všeho citu. Takové odbývali zkrátka. A když slyšeli, jak pěkně pan farář odbyl drzého jednoho chlapa, který žádal, aby prý mu dal pan farář na cestu do Maria Celly, že tam chce putovat k Panence Marii, tu si dokonce nedělali z toho žádné svědomí, a domácí paní odbývala je slovy pana faráře: „Až bude Pánbůh rozdávat tulákům a lenochům, pak si přijďte!" Ovšem že takoví a podobní lidé jim nadávali, po městě je roznášeli, že jsou skoupí, že nemají slitování s chudým člověkem. A byli zase ve městě lidé, kteří rádi takových řečí se uchytli a kteří těm žebrákům almužnu dali, jen proto, aby dále šli a řekli, že jsou hodni.

Ale v pátek býval u Hloušků hned ráno veliký hrnek polívky při ohni, dobré mléčné, a paní si vyměňovala drobné stejné peníze v krámu a vysypala, co bylo v pokladničce v almárce přistěnní. Pan Hloušek chodívával před ohněm každý den na pivo a vypil

máz i více, jak byla společnost. Doma se též vždy něco teplého dělávalo k večeři. Po ohni to již nešlo. Ale když se jim zase dobře vedlo, přišli jednou z kázání, kde pan farář mluvil o milosrdenství, a jak může každý člověk i z mála dávat a jak má jeden zbytečných potřeb a druhý nedůstatek. I přemejšleli o tom Hlouškovic manželé a pak si povidali takto: „Máme se dobře, Pánbůh nám požehnává. Jakpak, kdybychom si každý den s něčím na ty vzpomněli, co nemají ničehož?" A tak povstala ta pokladnice. Co se nedalo tulákům, dalo se tam. Třikrát za týden pila se místo piva voda, také tam přibylo; rozličné maličkosti, co se v domě zpeněžily, to se tam také dalo, a na „dobré jitro" a na „dobrou noc" krejcar. Z těch drobtů vzrostlo do roka hezkých pár zlatých. A to se ještě z nich brával každý pátek nějaký přídaveček k obyčejné almužně starým a opravdu chudým žebrákům, kterým se každý pátek mimo to hrnek polívky dával. Ostatní peníze z pokladničky se vždy o vánoce rozdělily mezi dvě neb tři chudé rodiny.

Každou neděli bývala pečeně a mnohem více jídla než všední den, že se mohl každý právem diviti, kam to ti lidé dávají. Ale když přišla paní z kostela, stály již hrnéčky přichystány a paní volala: „Honem, Francla, uchystej se! Mařenko, sukně spusť a nezapomeň v ruce hadr; hned to máte uchystáno, a proč byste neměly?" A tu dala do hrnéčků polívku, tam kus masa, do třetího něco jiného neb pečeně – a Mařenka ukryla hrnky pod zástěru a pospíchala k rybníku, kde bydlela chudá žena s dvěma dětma, začasté jsouc churavá. Francla přikryla hrnky šátkem a uličkou běžela zadem k devadesátileté babičce, kterou živila dcera, sama nemajetná. Děti, též chudé, živily se jen přádlem. Odpoledne přicházíval vždy Jakub Halina, o kterém hned se více dozvíme, a ten dostal třetí výsluhu. „Ale jen žádnému nepovídejte!" prosívala vždy paní. A kdo ví, jestli byli obdarovaní jejího slova tak poslušni, aneb se dobré tak rychle neroznáší jako zlé; nikdo o tom nemluvil. – Co napředl domácí, ona a Francla přes zimu a léto, to bylo pro domácí potřebu a na vybytí obou dětí; co napředla Mařenka, to patřilo chudým, a když bylo utkáno, vybíleno, rozdalo se dle uznání. Když ale přišli sousedé na návštěvu a řeč k řeči se shodla, že se i o chudobě mluviti začalo, a soused neb sousedka říkali: „Já dělám to a to; – dala jsem do chudé kasy tolik a tolik; –

v pátek žebrákům také dávám, ale má z toho člověk jen nevděk nic více, ti lidé nezasluhují dobrodiní" atd., tehdy říkala vždy pan domácí: „I já také nedám, nic nedám takovým lidem. A když bych dala, musela bych věděti komu, – a pak bych neočekávala žádného děkování!" „Za nevděčníky odsluhuje se Pánbůh!" říkal zase domácí. A on to mohl vpravdě říci, neboť se mu všecko dařilo a při všem jeho díle bylo boží požehnání. Oni také všecko počínali i končili s Pánembohem, ať již sedali k přádlu aneb vycházeli z domu; vše jenom s Bohem, a proto se jim to dařilo a mělo trvání.

Hned první dni, když jsem přišla do města, potřebovala jsem bezpečného posla. Měla jsem peníze a písemnosti poslati do jednoho místa v horách, kam pošta nejede. Řeklo se mi, že to rychlejší, když se vypraví posel. Povídám to domácímu. „Nevím v celém městě bezpečnějšího člověka, za něhož bych vám tak ručiti mohl jako za Jakuba Halinu." – „Dobře, zjednám ho tedy." Mařenka proň běžela; štípal právě na faře dříví.

„Paní, poctivějšího člověka neznám," řekla domácí. „Je to vtělená úslužnost a dobrota; lidé mu ale přezdívají blázen."

Za chvíli vycházel z farních vrátek za Mařenkou muž vysoký, mohútného těla, trochu shrbený. Měl na sobě halenu, košili a spodky, vše z hrubého řežného plátna, na noze dřevěnky, krk a prsa holé, okolo pasu úzký řemínek.

„Tak chodí celý rok; v neděli má šat z bílého plátna a boty, a v zimě vlněnou halenu a spodky a vysoké bačkory. Na hlavě v letě v zimě nízkou vlněnou čepici s černým prýmkem," povídal domácí. „Býval vojákem, ve Vlaších také byl kolik let a o vánoce, Nový rok a velikonoce béře vždy na sebe vojenský šat, když jde na hrubou; jindy ho má jako svátost ukrytý v truhle. Ten šat, co nosí, sám si zřídil, když se vrátil z vojny. Nikdo zde takovou halenu nenosí než on; a proto mu říkají ‚halina'. A ta přezdívka tak zdomácněla, že na jeho pravé jméno každý zapomíná. Jmenujeme ho u nás ale obyčejně Jakub."

Vtom Jakub řečený do dveří vešel. Pozdravil, ale kdyby nás bylo více bývalo v pokoji, nebyla bych věřila, že ten mládenecký hlásek vyšel z prsou tohoto silného muže. Hlava jeho byla neobyčejně pěkná. Čelo vyklenuté, nad obočím jen as tři hlubší linie; s čela až do polovic hlavy nebylo žádných vlasů, ale vzadu a podél skrání

byla lebka hustě šedinami obrostlá, které se mu v týle a za ušima stáčely v kroužky. Nos orličí, ústa pěkně stažená, pysky úzké a za nimi zdravé, bílé zuby. Bradu trochu dohora vyhrnutou a uprostřed malý důlek, bradu to, která sluší tvářím ušlechtilého rázu. Pleť velice čistou, ba svěží jako u děvčete, s kterou jeho šediny ani nesouhlasily, oko modré jako nebesa, čisté, výrazu skoro dětinného. Překvapila a mile dojala mne jeho tvář, ale hlasu jeho nemohla jsem dlouho přivyknout.

„Jakube!" řekl domácí, „tato paní naše ráda by posla do hor; má jí tam donést peníze a písma; šel byste tam vy?"

„Jestli mi to vzácná paní svěří, půjdu, ale nezná mne?"

„Vždyť známe vás my. Dost na tom," odpověděl domácí.

Úsměv spokojený přelítl Jakubovu tváři.

„Já vám důvěřuju, Jakube, i bez zaručení. Zítra, chcete-li poselství přijmout, přijďte si pro list a peníze," povídám.

„Budou to prosím stříbrné či papírové?" ptal se.

Byla mi ta otázka divná, ale odpověděla jsem, že stříbrné.

„A mnoho jich bude?" dále se ptal.

„Za sto zlatých!"

„Hm – a to by se nesmělo proměnit v papíry?"

„A pročpak?"

„Já bych si je mohl lépe skrýt. Nebývá všude cesta jistá, a Pánbůh má rozličné čeládky na tom světě," odpověděl.

„Mohu je i proměnit. Tedy si jen ráno přijďte."

„Ano přijdu," řekl a odcházel, ale ještě se obrátil, prose mne, abych peníze k písemnostem nedávala.

„A pročpak říkají lidé Jakubovi blázen?" ptám se.

„Že je tuze dobrý a poctivý," usmála se paní, „a že je až příliš starostlivý o všecko, co mu kdo svěří."

„A to nazývají bláznovstvím?"

„Ba to! Ono se mnoho nelíbí lidem, co se líbí Pánubohu," mínil domácí.

„Čímpak se živí Jakub?"

„Dělá všecko, co mu kdo k práci dá. Co jest zde pan farář, pracuje často na faře, ačkoliv mají už své staré sluhy. Nejvíce kálá dříví. Jakmile se vrátí z hor, radil bych paní, pošlete ho do lesa pro dříví, aby je rozkálal, by do zimy vyschlo. Žádný s tím lépe za-

cházet neumí; viděti dříví rozštípané od něho je radost; jedna štěpinka jako druhá, drobné a jak vysoustrované. A když je pak srovná, to je vám ulitá zeď. A ta rychlost jeho při všem, to je k podivu!“

Slíbila jsem, že ho pošlu pro dříví, a šla chystat listy. – Druhý den ráno, právě si věci k odeslání pořádám, slyším přede dvěřmi Jakubův hlas. Když vešel, nebyla bych ho skoro poznala. Byl celý roztrhaný, samá záplata, po straně žebráckou mošnu a hůl; vyhlížel jako nejbídnější žebrák.

„To je tak nejlepší, vzácná paní,“ řekl, „za tímto oděvem nebude nikdo hledati peníze; mohl by je ale hledat za mojí halenou. Sem je dáme!“ řekl, ukazuje na jednu velikánskou záplatu na boku, „tu je dobře schovám a písmo si skryju na holá prsa.“ – Jak řekl, tak i udělal, a když se na cestu posilnil, odešel připovídaje, třetího dne že se vrátí.

Tak jsem poznala Jakuba, poctivého nádeníka, kterému pod jeho hrubou halenou šlechetnější srdce bilo než mnohému pod drahým suknem!

Nevrátil se třetího dne večer, jak chtěl, a domácí hned řekl: „Jistě že nezastal toho pána doma; ale to vám to přinese písemně.“ Vskutku tak i bylo. Čtvrtého dne časně zrána přišel, a podávaje mi list, pravil mi svým jemným hláskem: „Bude to tu stát, proč jsem nepřišel včera večer.“ – Přítel mi psal: „Posel, kterého jste mi poslala s penězi a listem, je vzor správnosti a poctivosti, to jsem seznal. Musel na mne čekati od poledne až do noci a seděl venku u plotu celý ten čas, poněvadž ho moji lidé, nedůvěřujíce šatu, nechtěli pustit do domu. Když jsem přijel, přišel hned k vozu a dal mi list; peníze mně ale dříve nedal, až jsem, přečta list v pokoji, na dvůr pro něho poslal, – a pak se mne ještě dvakrát ptal, jsem-li ten a ten, – a hned jsem mu to musel dát písemně, že mně peníze dal a že musel čekat. – Přál bych, aby takových diamantů více bylo na světě mezi chudinou.“ Ba jest jich, jenže si jich nevšímáte, že vás odstrašuje ta hlína, jíž oblepeny jsou. Až přijde znalec, hlínu odklidí, lesk jeho vám ukáže, tu teprv si ho všímáte, ale ne proto, že jest diamant, ale aby se hodnost a krása *vaše* zvýšila. Ale co na tom? Jest jedno oko, které zná všecky ty skryté poklady v temnostech země, zaplavené hlínou a blátem a zakryté i v tvrdých skořepinách,

ono je vidí, zná jich cenu a přijde doba, kde je andělé vynesou na světlo a třpytiti se budou v koruně té nejkrásnější. – Když jsem chtěla Jakubovi platit, nechtěl dokonce peníze, že už mu ten pán cestu zaplatil a že si dvakráte cestu platiti dát nemůže. Darmo jsem mu říkala, že mi do toho nic není, co mu ten pán dal; já že jsem si ho zjednala. On stál na svém, že si nedá víc platit, než co zasloužil, ať mu to již zaplatila jedna nebo druhá strana.

„Vidíte nyní, proč mu říkají lidé blázen?“ pravila mi domácí, když jsem jí to povídala. Já to pochopovala.

Druhý den poslala jsem ho pro dříví do lesa, dajíc mu peníze na fůru i na dříví. V deset hodin večer přijeli. Vozka složil dříví na zídku a domácí řekl Jakubovi, že je může nechat venku, dříví že nikdo neukradne, spíše kdyby to rohlíčky byly nebo chléb.

„Ba!“ řekl Jakub. „Ale přece by se mohlo stát. Ono je lehčeji brát z hromady, než si jít teprv do lesa. Já budu hlídat.“

„Ale vždyť je tu Lapan, uvážem ho tu, když byste se bál. A já spím nedaleko okna.“ – Ale Jakub přece jen že zůstane. Nechali jsme ho. – Ráno časně vykouknu oknem: dříví to tam! Zídka čistá, zametená, ve dvoře vše stálo v sáhách. – Domácí se mému divení smála.

„Inu vidíte, to máte takového blázna. Nedá mu to pokoje, až je to, jak to má být. – Celou noc vozil uličkou na trakaře dříví, a teprv když je srovnal, zavolal mého starého k tomu a šel pro Andulku, aby mu šla pomoci je přeřezat.“

„Ale přece musí také spát?“

„I bože, ten nespí ani tolik jako pták! A bůhví jak on spí; na loži nikdy. Tomu je jedno, spáti – nespáti. On trochu si hlavu založí na rameno, – za chvíli vstane, a už se vyspal! Ale zato se dlouho modlívá ráno a večer; rád chodí každý den na mši svatou. Když nemá napilno, to ho můžete vidět každý den v kostele; klečívá v koutku za pravým sloupem a vždy pláče. Je vám to dobrý člověk; škoda, že se nikdy nesměje. – Ale *nikdy*, povídám vám paní! Já ho znám patnácte let, co je zde; ale nikdy jsem ho neviděla, že by se byl zasmál.“ Paní ráda viděla veselé lidi okolo sebe. „Kdyby raději on více se smál, a Andulka méně. A proč méně?“

„Kdo je ta Andulka?“ ptám se.

„S estra jeho. Ta je ubohá, má křivou nohu a má ošklivý návyk,

že se přes chvíli směje pro nic a za nic. Myslím, že ona tak zcela dobrý rozum nemá. Bývala prý také mnoho bita; a jest to hřích takovému ubohému stvoření se posmívat."

Po mši svaté přivedl si Jakub Andulu. Silně kulhala. Byla nevelká, ale těla dosti silného. Její pleť nebyla čistá, svěží, jako bratrova. Měla velké, černé oči, ale beze všeho výrazu; okolo úst divné trhání nervů a přes chvíli se zasmála. Kdo tomu nebyl uvyklý, až nemile ho dojal ten studený, prázdný řehot. Když pak ji Jakub okřikl: „Andulo, pamatuj se!", tu hned přestala. Při práci mu ale statečně pomáhala; byloť vidět, že i s ochotností.

Odpoledne téhož dne přišel pan domácí ke mně na přástvu s kolovratem; paní byla pozvána komusi za kmotru. Poněvadž to způsob, že musela i do domu na hody, nebylo naděje, že tak hned přijde, vyzvala jsem ho tedy nahoru. – Sedli jsme si do síňky k oknům, kde bylo vidět do dvorku, na zahradu, na hřbitov, do polí i na hory – a kde bylo také dobře slyšet zvoneček u krámu. – „Kdepak je Francla?"

„Má tam známou od vedlejších, budou se prý učit nějakou novou písničku."

„Francla má velmi pěkný, jasný hlas! Slýchávám ji často v zahradě, tam spustí z plného hrdla."

„Ona vůbec více zpívá než mluví," řekl domácí. Za chvíli ozvaly se také oddola dva mladistvé dívčí hlasy, zpívajíce tehdáž v okolí tom málo známou píseň „V borovém na skále háji stála někdy pouště!" – Mimo to znala Francla písní veliké množství. Jak byla sama aneb venku, ústa se jí nezavřela. – Staří také zpívali, ale písně nábožné, v adventě „S nebe posel vychází", okolo vánoc „Narodil se Kristus Pán, radujme se!", v postě „Již jsem dost pracoval", pak „Maria pod křížem stála", ale kterou skoro každý den, jak zasedli k práci, zpívali, anebo zrána v zahrádce když byli, to byla krásná píseň „Tvůrce mocný nebes, země", „Mé jsi potěšení, můj Ježíši". Když jsem přišla mezi ně, nepřestali, jen mne pobídli sednout a zpívat s nimi, což jsem i udělávala.

„A vycházíte dobře s vedlejším sousedem?" ptám se domácího, když jsme usedli na síňce.

„Dobře; on dělá ovšem většího pána, ale co z toho? Má také větší krám a více v něm, ale mnoho na kredit, a toho já se bojím.

Já raději z ručky do ručky. Ovšem to nemůže při větším obchodu být, a jen při takovém jako u mne. Já prodávám pomalu, ale mám odbyt vždy a nikdy se mi nic nezkazí, protože už vím, co čas od času spotřebuju. Já nic neberu, o čem vím, že bych neodbyl, a tak mi to chodí. Soused má všeličeho, má v tom ale také mnoho peněz, a má i dluhy. Ostatně nejsou nehospodáři. On své věci rozumí; ale jest tu kolik dětí, – chce z nich míti lidi študýrované, a k tomu mnoho peněz potřebí. Proto mu přeju, aby hodně prodával, třebas ke mně méně chodili; já toho věru tolik nepotřebuju jako on. Oni sice vedou větší dům, ale nejsou, jako to zdejší panstvo bylo a jest; alespoň on. Paní se nedivím; ona jest tak navyklá, jest z domu většího, její otec byl také pláteník bohatý a ona pobyla ve Vídni na cviku. Je to sestřenice Martoňovic, tam z toho zbořeného domu."

„A kdopak je ten, co tu chodí denně okolo a obyčejně zastavuje se u sousedů? Je to pitvorný mužíček na krátkých nožkách a chodí po špičkách. Nosí vysoký kastor, modrý frak se žlutými knoflíky, nankinky, bílý šátek, žlutou vestu, zlatý řetěz u hodinek, a u kapsy, kde je má zastrčené, velikánské karneolové bambule mu visí. A vždy má červený deštník, byť byl čas sebejasnější; každému, kdo ho potká, velmi zdvořile se ukloní, řekne ‚služebník', i kdyby to dítě bylo. Kdo je to?"

„To je syn z toho domu, mladý Martoň. Ale zde mu říkají Martoněk, protože je tak malý a pitvorný. Tak, jak ho vidíte, chodí celý boží rok. Jen v zimě že změní letní s teplejším oděvem; ale šátek, vesta musí být vždy žluté a bílé barvy; – bez té červené střechy ho jaktěživ nikdo neviděl, snad s ní i spí. Milá paní, to bylo tak. Když já byl malý chlapec, to při dešti střechu nad sebou nikdo nenosil, leč zdejší kupci pláteničtí. Ti to přivezli s sebou ze světa, a proto, kdo ji měl, bylo vidět, že je bohatý pán. Och ti kupci přinesli mnoho zlého s sebou; ale trest za to padl přece nejvíce na ně samé. Nyní smějí se někdy lidé, že Martoněk nosí střechu pod paždí, a do domu že prší. Ale on je vám chytrý nad žida, plný sladkosti, úlisnosti, a kde vidí zisk, dá si třebas do očí plívat. To není otec! Ale kdyby měl jmění otcovo, nebyl by také nikdo při něm vyzískal, jako při otci. Jeden i druhý to na lidech udřeli; tenhle by to raději schoval do truhlice, a druhý aby to mohl prohýřit. Ale

marnost je chyba Martoňkova. Která ženská s ním umí zahrávat, ta od něho mnohý groš vyloudí. Myslí, že je krásný a že mu všecko sluší. Zdejší děvčata si z něho vždycky smíchy ztropí. Už by mohl míti rozum; neníť mladý. A sestrám nedává skoro nic, a měl by, neboť on přece jen něco shrábl. Měl již rozum a lidé, kteří zkrze otce přišli na mizinu, ti darmo neukazujou na jeho zlatý řetěz a prsteny a darmo neříkají: ‚To ukradl nám!' Těch dvou starších sester nelituju; posud nemohou tu pýchu odložit a vidíte je vždy jen pode šláři."

„Ano, jedna má zelený, druhá žlutý; ještě jsem je v tváři neviděla."

„Vždyť ony sotva před oltářem božím se odkryjou, aby je někdo neuhranul, jako by ještě bylo, co bývalo. – Ale té třetí, Florinky, jest mi líto. Ta byla malým děvčátkem, když se to neštěstí v domě přihodilo. Ta za nic nemůže, málo z toho ze všeho užila, protože se narodila teprv po devíti letech po druhé dceři Hedvince. Aby paní nepřekážela v domě, dali ji ven na chování k jedné tkalcové, a teprv když mluvila a začínala běhat, vzali si ji do domu. Sotvaže pak trošku povyrostla, mohlo jí být šest sedm let, přišlo to neštěstí. – Ona z té nádhery málo užila a nepokazila se. A proto zůstala hodná. Lidé ji mají rádi, a pro ni mnohý odpouští také i těm druhým a leccos jim poskytne. – A má ubohá ještě všeliké křížky svoje."

Domácí měl pravdu. Ta Florinka mi kolikrát napadla. Byla to krásná blondýnka a vidívala jsem ji v kostele vždy velmi nábožně se modlit. Neměla nikdy klobouk jako sestry, rusé vlasy vždy krásně spletené, modré tisknuté šaty, bílý límeček a zástěrku, slovem: jak si všecky řemeslnické dcerky chodily, tak jsem viděla vždy i ji oblečenu. – Povídali si ale o ní, že umí hezky ruční práce, že v domácnosti všecko si pospraví a že zná i pěkně psát česky i německy, že se vždy ve škole dobře učila. – Povídala mi ale ještě něco domácí, totiž že ji má rád jeden z rychtářových synů a ona jeho. Rychtář měl tři syny: dva měl doma a jeden byl vyučen tkalcem. Ten odešel do světa na zkušenou, a byl to ten, co měl Florinku rád. – Rychtář tomu ale náramně bránil. Nevěstu z takového domu, pravil, že nechce; on že byl jaktěživ poctivý, že nikoho neodřel ani neokradl, jako ten bankrotář, který sta lidí na mizinu

přivedl, slovem: syn nesměl před otcem o své lásce ani mluvit; ale tím více myslel. – A Florinka musela poslouchati také denně stejné kázání od sester, že co si myslí chtít takového sprosťáka, syna říkajíc sedlákova, třebas byl rychtářem, který nebyl hoden býval nebožtíku otci přezky u střevíců zapínat. Na takového že by ona chtěla myslit, Martoňovic dcera! – A Florinka také mlčela, a myslila přece na něho. – A tak se ty dvě duše, které měly zcela jiné náhledy než jejich příbuzní, přece sešly; pověděli si, že se mají rádi, poplakali si. Mánek slíbil Florince, že žádná jiná nebude jeho než ona, že bude střádat, aby si něco uhospodařil do začátku a od otce ničehož žádat nemusel, mimo požehnání, a to že přece vyprosí. A Florinka slíbila, že mu zůstane věrná, že se bude za něho modlit a že bude pracovat. A to si slíbili u lesa pod obrázkem Panny Marie. Někdo je tam sice poslouchal, ale oni to nevěděli a nedověděli se. Já to také dlouho nevěděla, až mi to ten jistý pověděl. Florinka zůstala slovu svému věrná i věděla prý dobře, že Mánek také slovo drží; ale kdo jí to pověděl, to nevím.

Když jsme seděli s domácím v síni u okna a on se zmínil o Florince, že jí lituje, věděla jsem, kam bije, poněvadž mi paní jeho o tom povídala, když jsme Florinku v kostele viděly a mně se zalíbila. Nevěděla jsem však po tu hodinu, proč lidé na rodiče tak lají. Slova bankrotář si lidé v hlavním městě žijící nehrubě všimnou. Proto jsem se ptala, co to tedy s tím domem a jeho pánem bylo. Můj dobrý domácí mi všecko vypověděl.

„To víte, milá paní," začal, „že zde u nás již a tím více v horách větší díl lidu se živí od přádla a tkaní. Dokud plátna rukodělné samopřízné platily, bylo nám všem dobře. Nebývalo bídy a hladu mezi lidem, leč při velkých neúrodách. Ale co nastaly plátna strojné, bavlnou míchané, jsme zabiti. Čím dále, tím tu bude hůře, jestli se nesmiluje Bůh a jinou cestu k výdělku lidu neukáže. Neboť co se nyní dělá, to je stín jen toho, co bývalo dříve. U nás, jak sama víte, není klesání to ještě ani tak patrné ve všem, ani tak zhoubné, jako když se přijde dále do hor, kde je srdce obchodu plátenického, odkudž se po celém říkaje světě plátno rozváželo. – Ale i tehdáž, kdy dobře bylo, mohlo být lépe chudším tkalcům a přádelníkům, než bylo, kdyby je byli kupci nedřeli. Ti plátna za laciný peníz od nich kupovali, ještě i na míře je šidili, a sami pak bohatli. Jak měl

který hezkých pár tisíc, tu ovšem rostlo to skokem, on mohl se pouštět do velkých špekulací, a už vedle něho ten menší neobstál, který nemohl do velkých měst a cizích zemí zboží rozesílat. Dost vzdychali ubozí tkalci a přádelníci, kteří při té bramboře, mléku a špatném chlebě celý rok u stavu a kolovratu seděli, že mají ubliženo, aby se jim přidalo, že nemají nižádného výdělku při kopě. Ale kupec nedal více, tkadlec potřeboval peníze, *musel* dát, byť i s pláčem. Kupec byl jeho pán: od něho závisela veškerá jeho živnost; kupec našel za jednoho prodavače sto jiných, ale tkadlec by si byl musil kupce teprv na kolik míl hledat. A tak pracoval, dal život i krev, a kupec tyl z jeho mozolů. Zde v městě bylo před léty několik bohatých kupců. Posud jsou tu tři. Však vidíváte z předměstského velkého domu vyjíždět kočár v neděli a v kostele ve zvláštní lavici sedět nádhernou paní. Ta s nikým ve městě neobcuje. Jen dvakráte do roka do Vídně jede do společnosti, a když přijede muž, baví se s ním a s Francouzkou, co má u dětí. Jeho děd byl z jednoho baráku nedaleko rybníku. No, tomu prý se ještě nejlépe vede. Ona je prý bohatá. Ale ti ostatní, to je mnoho vřavy a málo slávy. Za mých mladých let byl jeden z nejbohatších a nejvyhlášenějších v celém okolí kupec Martoň. Tenkráte stavěl si také ten dům, co nyní zbořen. Vím to jako dnes, když jsme se pozdálečí dívali, jak se dával balkon a okna zasazovala, i jak tam dělali tabulové podlahy dubové a napouštěli voskem a jak hedbávnými a drahými čalouny polepovali. A pak přivezl nábytek, bůhví až odkud. Bylo tam deset pokojů panských a v každém byl nábytek jiný a drahá zrcadla, obrazy, a po samých drahých kobercích chodili a na stříbře jedli a nechali si posluhovat. Dva kočáry měli a koně. Jak si zamanuli, vyjeli; a ba, ani do kostela ten kousek cesty nikdy nešli pěšky. A kterak teprv ten stroj na dětech a na nich! To bylo samé zlato a hedbáví u všední den i v neděli. Když jeli a lidé je pozdravovali, žádnému ani nepoděkovali. Chudý člověk, žebrák nesměl blízko dveří, aby prý nenadělal, odpusťte, vší. Lidé spínali ruce a hrozili se. Každý říkal: ‚Bože kdyby starý pantáta a panímáma vstali! Co by ti říkali: co oni těžce nachovali, to se tu tak promrhá.‘ Děd těchto dětí byl velmi hodný člověk. Ten přál lidem živobytí, a Pánbůh přál zase jemu. On se nosil jen po městsku, žena jeho též. Když musel do světa, nepřivezl sebou žád-

ných špatných mravů, ani novot. Syn jeho se už nezdařil po něm. Jak ho dal do Vídně do skladu, kde skoro celý rok byl, tu se tam už přiučil naskrze všem těm cizím mravům, a také špatným, i prohýřil mnoho peněz. Jak otec to na něm zpozoroval, vzal ho ihned domů a musel zůstat doma. Ale to nebylo nic platno; on již přinesl s sebou nakaženého ducha. Na neštěstí umřeli mu otec i matka záhy po sobě. Vše, co tu bylo, patřilo jemu, jedinému dědiči. Začalo to chodit všude jinak. Mladý se oženil, přivezl si ženu ze světa, myslím, že byla z Vídně, a povídalo se, že je také bohatá. Byla hezká jako Florinka; ale příliš strojná i rozkošná. Staré hospodářství zcela pominulo; vše chodilo po pansku, obchod se zvětšoval; a pak vystavěli i ten dům a přestěhovali se do něho. Každý rok odjeli na čas do Vídně. On býval též delší čas na cestách obchodních. V domě bývalo hostů, a když slavili nějaké slavnosti domácí, nezřídka se zřídil i ohňostroj, což muselo stát veliké peníze. Sluh bylo v domě množství. Již u otce byl dohlížitelem při skladu pláten Jakubův otec, Zahrádka, a starší měli ho rádi pro jeho poctivost. Jakuba držel starý pán na rukou co kmotr. Za času starého pána vystavěl si Zahrádka chaloupku nad úvozní cestou, nedaleko za domem zbořeným. Tenkráte to byl sklad a to místo patřilo starému pánu, i to, na němž stavěl Zahrádka. Starý pán mu ho daroval. Mladý nechal Zahrádku ve službě; věděltť o jeho potřebnosti a poctivosti, a ten sloužil mladému jako starému, s touž poctivostí a věrností. On měl i mladého rád, poněvadž ho viděl růst a mnohdykrát na kolenou ho vyhoupal. Také říkal, že nemá pán špatné srdce, ale že ho zkazil svět a žena. Často se též osmělil napomínati pána; on viděl dobře, kam to vše povede, ale musil posléze nechati tak, vida, že se mu ukázalo, co jest, a že se nesmí rovnati k pánu, aby ho směl napomínat. Jakuba nedal tatík na řemeslo tkalcovské; dal ho učiti tesařem a říkal, že nedá žádného na tkalcovství, aby z nich nebyli žebráci. Měl ještě dva chlapce, mladší než Jakub. Andula se jim pozdě narodila; bylyť jí as tři roky, když Jakuba odvedli na vojnu. Nemuselo se to snad stát. Ale Martoň chtěl ho mít k své ruce za lokaje. Že mu ho ale starý nechtěl dát, dal jej odvést, tak alespoň můj otec říkal, že tomu je; k otci do krámu to všecko z domů chodilo a leccos se propovědělo. To starého tuze trápilo, a už ho nic v tom domě netěšilo. To ale pán

čul a dal mu na srozuměnou, kdyby odešel, že je zničen; on neměl upsání, že mu starý pán daroval místo na tu chaloupku, co na pánovu gruntě stála. Co dělat? Vida, že by tu nic neprospělo, zůstal, ale trápil se a chřadl. Žena jeho vždy v domě práci mívala co pradlena u paní, a děti jeho také v domě bývaly a trpěly se tam, a sice proto, aby měl mladý pán s kým hrát. Starý Zahrádka dokonce tomu nechtěl, a jak je dal do učení, nesměly do domu páchnout. Ale žena byla by to ráda viděla; ona jim přála to dobré sousto, co někdy dostaly, a ten kousek šatu. Než muž dobře uznával, jaké zlé následky takové pomlsování mívá u dětí, zvláště chudých, mnohdy že se těmito laskominkami duše otráví navždy. ‚Raděj o černém chlebu, ale poctiví buďte,' říkal dětem. Jakub si to pamatoval. Nebyli tak ti druzí; a dobře, že je Pánbůh záhy ještě k sobě povolal, než by hanbu byli uvalili na sebe. Neštěstí bylo, že jim otec umřel. Po několika letech, jak se Jakub dostal na vojnu, přišel ho ještě navštívit ve vojenském šatu. Tehdáž jsem ho viděl; koupil u mého otce v krámě pomeranč, aby prý se tatík ovlažil. To byla tenkráte vzácnost, ale otec to mohl mít, protože se prodaly; nyní k čemu s takovou věcí se držet? Byl vám to velmi hezký chlapík. Záhy nato starý Zahrádka zemřel. Ten jeden chlapec byl v učení, ale zběhl, a oba byli v domě co posluhové. Oba se zkazili na těle i na duši, oba záhy zemřeli na ošklivé nemoce. Matka že byla nerozumná, i to děvče Andulu nechávala v domě u slečinek, jak se dcerám kupcovic říkat muselo, a ty ji měly za terč všech posměšků. Musela jim opici dělat; když si zamanuly, aby stála na hlavě, musela stát na hlavě, po čtyrech lézt, studenou vodu na ni lily, a když se zajíkala, měly radost. Jednou vidouce stříhat ovce, položily si ji a hlavu jí ostříhaly jako ovci. To byla též jich zábava ustrojit ji za opici; musela tak skákat, jak to vídaly v městě u komediantů. Chtěla-li vzdorovat, dostala bití; chtěla-li plakat, dostala bití, a to notně. Když děvčata něco vyvedly, svedlo se to na ni, dostala také bití; když byly nemravny, také dostala ona bití, že prý se to od ní naučily. Když přišla matce žalovat, říkala jí: ‚No, mlč a trp! Bude to k tvému dobrému; až vyrosteš, budeš u nich zaopatřena. Vidíš, máš pěkné šaty a máš dobře jíst, čehož bys nikdy nemívala, kdybychom tu nebyly.' Také se musívala jim pro zábavu smát, a když děvčeti slze mnohdy při smíchu tekly,

daly jí krejcar. Ovšem že se to rozneslo po městě. Lidé to měli matce za zlé, láli na ty bezbožné děti. A městské děti na Andulku pokřikovaly: ‚Tu máš krejcar, zasměj se i nám!' Ale což platno? Matka zvykla už na ty mlsky a labužky a bála se bídy, kdyby vystoupila; shromážďovala peníze a zapomněla na vše jiné. Holka rostla a pitoměla, – bůhví co se tam s ní dělo. Jednou při hraní shodil ji Martoněk se schodů a od toho kulhá. Také do Vídně ji vzali s sebou, zkrátka, děvče bylo ztraceno. Tu chaloupku dal pán přece zbourat, chtěl tam cosi stavět a zahradu zakládat. Vystavěl se jim dále barák, v kterém jest Jakub posavád. Když se Jakub vrátil, viděl ovšem, jak to chodí, ale co měl říci? Začal si vydělávat chleba sám pro sebe a sestru lákal na svou stranu; do domu Martoňovic ale nešel a matce nelál. Přece pak to musilo matku nějak pohnout, nebo ona se trochu měnila, bývala více ve svém, až pak se roznemohla a umřela. Jakub zůstal se sestrou sám a nepustil ji do domu. Najmul se v svatoňovských lázních za drvoštěpa a tam bral ji s sebou na celý týden. Štípal, a ona musela pomáhat. Pak šli se pomodlit do kaple ráno a večer. Spávali pak spolu buď venku na stupních u kostela, buď někde na seně. Když se vraceli na neděli, bývala Andula vždy červenější. – Po smrti matčině prodal Jakub všechny ty zbytečné věci, co byla z domu od paní dostala matka i sestra, a peníze uložil. Andula ho ve všem poslouchala a zcela na něho uvykla. Než jak ji vidíte, není s ní řeči, všecka je hloupá; bývá i zlá, a ten smích jí zůstal a jako od psotníku má trhání okolo úst. Také často stůně. Ale Jakub zná všechny její vlastnosti a on nejlépe umí jí vládnout.

Ano, abych nesešel s cesty, Martoňovic žili jako panstvo a každý myslil, že tomu bohatství není konce. Ti druzí kupci, co tu byli ale, začasté leccos prohodili, že to vezme jednou zlý konec; žádný jim ale nevěřil. Každý myslil, že z nich mluví závist, poněvadž se nemohli vyrovnat Martoňovi, ač také dost nádhery u nich bylo. To ale bylo nadlouho před ohněm, že se mnohdy práce zastavily, nebo se nemohlo hned vyplatit; ovšem že to vymlouvali, že je mnoho zásob, až se to trochu rozešle, nebo že čekají peníze; – ale potom se vidělo, kde to vězelo. Na dvě léta před ohněm umřela jim dcera ze starších nejmladší, krásná to holka. Měla si vzít bohatého kupce. Ovšem bylo nářku až hrůza; to byla první rána. Pohřeb takový

město nevidělo. Šaty jí dali do rakve z atlasu zlatem vyšívané a dali ji do skleněné a dubové truhly. Tři dni ležela tak přistrojena a lidé chodili se na ni dívat a svíce u ní hořely. Martoň dal již dříve stavěti pro sebe a rodinu kryptu vyzděnou, což nikdy nebývalo u nás. Tam ji pochovali se vším tím bohatstvím, co na sobě měla, i s prsteny, co na prsty jí navlékli. Tomu ale nevěřím. Bůh milý ví, co ten pohřeb stál, neboť lidé dostávali svíce a po pohřbu i chleba i piva; bylo pak tu lidstva mnoho set. Ani se prý matka pro ni tak netrápila jako otec. Tyto starší dcery nejsou hezké, a Martoň mladý je trpaslík, to vidíte. Florinka byla ještě malá. Hedvika byla krásná, a nejspíše že skládal velkých nadějí na zetě. Lidé si povídali: trest boží ho stíhá. Martoň byl veliký zhejralec co svobodný i co ženatý, nejedna rodina přišla skrze něho do hanby a neštěstí.

Tu najednou as za půl leta po smrti dceřině rána udeřila, – Martoň udělal bankrot! – Oh, paní, to byla hrozná rána pro zdejší okolní lid! Mnohonácte lidí přišlo o všecko. To bylo proklínání až hrůza. Ale Martoně tu nebylo, jen ona s dětmi. Nebylo jich po celý den ani viděti, najednou jako by vymřelo v domě. Lidé mysleli, že se všecko zabaví, prodá, že snad přece věřitele uspokojí. Ale chyba lávky! Dům se vším, což bylo v něm, a ještě část jmění připsána byla dávno na paní, jakožto od ní pocházející, a věřitelé utřeli hubu. Lidé myslili, že bude zavřen, potrestán: přece jest zloděj jako zloděj. Ale kdožpak ví, jak se to někdy ve světě obrací, co my v našem sprostém rozumu si vyložit nemůžeme: nebyl zavřen ani trestán. Zde se věřitelům řeklo tolik, aby jen sečkali, že zase po nějakém čase obchod se začne a že se chce se všemi vyrovnat. – Ukazovali straky na vrbě. Také se povídalo, že syn začne obchod, mladý Martoň, a vskutku již tenkráte začínal zde kupovat, ale podtají. – Po čase to trochu utichlo. Paní odjela do Vídně, a pak se to vrátilo zase všecko sem. Pán se ale nenechával tuze viděti. Nejspíše si vyjel na koni, lidé skoro na něho prstem si ukazovali. My ho vídali začasté podvečer na hřbitově, navštěvoval kryptu, ale vždy sám.

Pak odejel zase, a krátce nato vypukl oheň. To bylo ovšem pro ně hrozné neštěstí, bylo tu náramné množství věcí. I plátna měli ještě schovaného, snad pro potřebu a dcerám, drahých věcí, nábytku a co všecko! Ovšem mnoho se vyneslo, do sklepů se vházelo,

a jak bylo možno. Jakub jim snad nejvíc pomohl, ale ztráta byla veliká. Teprv se vidělo, co toho v tom domě bylo. Peníze a písemnosti si Martoňek mladý také zachránil. Starý Martoň, hned jak mu přišla smutná novina, přijel sem. Tu se, co k potřebě bylo od nábytku, sneslo do fary, kde jim farář dal byt, a také ostatní věci tam snesli. Když bylo spáleniště pusté, odejeli do Vídně zase. Bylo brzy potom slyšet, že se paní z toho leknutí roznemohla a umřela. Netrvalo pak to ani čtrnácte dní, byl i on nebožtíkem. Povídalo se zde jako najisto, že prý se on otrávil schválně; ale zaručit to nechci. Pánbůh mu odpusť, je-li tomu tak. Martoň mladý sem přišel i se sestrami, najmul si byt, a tak od té doby žijou. On si pomalu zavedl obchod, ale jako by na těch penězích požehnání nebylo; nemůže se vzmoci. Nespravedlivé jmění prach. – Sestry musí z podílu vyživovat, ale on je šidí, kde může; musejíť prý si na šaty vydělávat samy a práce jejich ve Vídni prodává on. Někdy prý mají nouze dost, nádhery ale se přece jen nechtějí vzdáti. Část nábytku, co tu měli na faře, prodali v licitací, – dost krásných, drahých věcí. Já jsem tenkráte koupil těch několik kousků, co máme ve světnici. – Žijou zcela pro sebe. Florinka jako by k nim ani nepatřila. Ona musí také v domácnosti všecko sama dělat, sestry jezdívají někdy s bratrem do Vídně, ale ona nikdy. On ji ale má radší než ty starší, protože jsou zlé. – Jakub, ten tam začasté chodí, štípá jim dříví, a co těžší práci potřebujou, udělá jim všecko zdarma – a je rád, kdyby jen Florinka hodně mnoho od něho žádala. – A ta rodina byla zkáza celé jeho rodiny. Ale on vždy říká: ‚To dítě nám neublížilo; a ostatním odpusť Pánbůh!‘ – Ale Andula k nim nesmí. Jak vidí ty starší sestry neb Martoně, přijde na ni smích, a to je cosi strašného, až to s ní lomcuje. – Bůh milý ví, co to je. Ona ale s nikým nemluví, celý den vám ústa neotevře, leda k smíchu, ale jinak pracuje všecko a čistě. Když není Jakub doma, zamkne se a nejde ani krok. – A on se pro ni obětuje. Já ho mám tuze rád toho člověka,“ řekl domácí, podívaje se na Jakuba dolů, jemuž štěpinky od sekery rychle odpadávaly na obě strany, rovné jako od soustruhu.

„Vidíte, paní, ten člověk také zachránil myslivce, že ho nehodili do ohně. – Utíkal, ale ve strachu jaksi zmátl se tak, že přišel mezi zahrady za Martoňovic domem. Byli by ho tam jistě dostali. Ven

utéci už nemohl. Tu právě tamtudy pospíchal Jakub ze svého baráku. Vida ho, an se skrývá do křovin, vzal ho za ruku, tiše vedl jej do svého baráku a tam jej skryl za pec. Andule přikázal, by zamkla a nikoho nepouštěla, až on přijde, třebas by slyšela křik; že on přijde, kdy bude čas. Myslivci pak ukázal svoje staré záplatované spodky a halenu, řka mu, aby si to oblekl, kdyby zle bylo, a svůj oděv hodil do pece. V tom že uteče snáze. – Pak šel k ohni. Ale jak jsem řekl: u Martoňova domu vybouřil oheň. Večer myslivce vyvedl do lesa v tom starém oděvu a myslivecký šat nesl mu sám až do lesa, by se převlekl. – Myslivec mu domlouval, aby si k němu přišel, že se mu odmění; on ale řekl tolik, že nechce nic od něho, jen aby se obrátil, dal se na pokání, na chudý lid byl dobrým a dal jim pokoje. Než ale přece přišlo na faráře psaní a v něm 200 zl. na stříbře pro Jakuba; podepsán nebyl nikdo, ale že to odměna od člověka, kterému prý jednou život zachránil. Pan farář mu to odevzdal a Jakub se nějak jinak rozmyslil; vzal to, ale hned přinesl všecky ty peníze ke mně a řekl, abych dal stovku ve jménu božím dvěma chudým rodinám, co při ohni o všecko přišly. Druhou stovku přiložil k penězům, co má u mne."

„Má u vás peníze ležet?" ptám se.

„Baže má, totiž ve spořitelně v Praze. Ale já mám ty knížky v komisí. On jest velmi skrovně živ. Co kde lepšího dostane, dá sestře, na oděv také málo dá, to vidíte; a on přece hezkých pár zlatých do roka vydělá. Zamýšlí pojistit budoucnost sestře, myslím. A to má vždy ještě několik zlatých v záloze. Chodí každý rok na pouť, buď do Prahy k sv. Janu, buď do Vambeřic, ale též do Svatoňovic často. Z pouti přináší dětem obrázky, všem, co nablízku zůstávají, a pak má všelijaké vydání pro jiné lidi," usmál se domácí. – A poněvadž zacinkal zvoneček, utíkal dolů, já ale přemýšlela dlouho o tom, co mi byl vypravoval.

III

Že jsem si poctivého, šlechetného Jakuba velmi zamilovala, samo sebou se rozumí. On záhy také měl takovou důvěru ke mně jako k mému domácímu. Mimo náš dům a na faře, kde ctili po-

ctivého člověka a správného dělníka, neznali ho lidé; myslelit, že je trochu blázen – nanejméně nerozumný jak dítě, a ledabylo s ním mluvívali. – On ale každému byl úslužný, ku každému upřímný. Když nastaly pršky, sněhy, bláta, tu ho bývalo vidět každé poledne a večer, jak přenáší děti ze školy přes bláto a vánice na náměstí. Tu zase pomohl donésti staré babičce kolovrat, vida ji vléci se s ním do přástvy, tu těžké ženě vody sám nanosil. Všeho toho on si povšimnul, jakkoli se zdálo, že jde s hlavou sklopenou; kde třeba bylo úslužné ruky, nebylo rychlejší nad Jakubovou.

Jednou v noci ustlala jsem si do síňky, poněvadž v předním pokoji dušno se mi zdálo. – Okna jsem si otevřela, a ležíc, dívala jsem se do krajiny a na tichý, září měsíce podivně osvětlený hřbitov, který mi přímo před očima ležel, se svými rozličnými pomníky, živými květinami a stromy, malovanými kříži dřevěnými a chladnými kameny. Rozličné myšlénky prohánělý se mi hlavou, přebíhajíce od smrti k životu, od žalu k radosti a zase nazpět. Posléze byly oči sice na hřbitov opřeny, ale duše na zcela jiných místech. – Tu jako by mi něco před okem kmitlo – a ještě jednou; proberu se, vzpamatuju se, bystřeji se dívám na hřbitov – mnu si oči, a viděla jsem přece jen rozhrabaný rov, a jako by se chvílemi zem z něho hrnula dohora. – Dodala jsem si smělosti, vstanu, a blížeji přistoupnouc k oknu, dívám se ještě bystřeji. Tak to bylo, a nejinak! – Ba najednou vyhrnulo se něco černého, dlouhého, – a hned za tím ukázala se hlava a postava bílá vylízala pomalu z hrobu. – Já stála jako zkamenělá; že by se tu dělo cosi nadpřirozeného, nemyslila jsem; a přirozeně nevěděla jsem, jak si to vyložit. Ale to jisté, že jsem se třásla a strach že mne pojal, když postava skrze vrátka – mně se zdálo, že je ani neotevřela – do polí prošla a tam zmizela – a když hned nato odbila jedenáctá. – Jak jsem se dostala do pokoje – do postele, ani nevím. – Ráno, když slunce svítilo, zdálo se mi to všecko jiné. Stydělat jsem se pak a myslila, že to byla snad v polosnění rozdrážděnost mysli, a proto jsem se ani raději nikomu nepochlubila. Ale celého půl dne mi to leželo na mysli. – Odpoledne jdu do zahrádky. I napadlo mi podívat se na hřbitov, jestli bych tam nějaké známky mého snu neb vidění shledala. – Ze zahrádky vidět se tam nemohlo; zeď byla vyšší než já. I vyjdu vrátky, obcházím hřbitov a podle hrobařova stavení malými dvíř-

kami, poněvadž velké, jimiž jsem viděla postavu v noci proklouznout, zamčeny bývaly, – vešla jsem na hřbitov. – I jdu zrovna k tomu místu, a tu vskutku země vyházena okolo hrobu a z hrobu se na mne podívalo dvé modrých jasných očí a jemný hlásek mne pozdravil: „Dej Pánbůh dobrý den!“ –

„Ale Jakube,“ povídám, neboť se mi tím hned vyjasnilo, „co tu děláte? Vy jste mne dnes v noci hrozně polekal!“

„Já – já – prosím, vzácná paní, vždyť já jsem ani večer v domě nebyl. Měl jsem do noci ve škole práci; a pak jsem v noci kopal hrob. – Umřel Beneš od rybníku. – V noci jsem ho dobře vyčistit nemohl, proto jsem se teď přišel podívat. – A cože jsem měl udělat?“ ptal se nedočkavě a z hrobu vylezl ven.

Sednuvši si na zelený rov do stínu košatého jasanu, jenž se nad ním klenul, začnu Jakubovi povídat, co se mi přihodilo. – Neusmál se, jen se důvěrně na mne podíval řka: „Není divu, noc je noc! – Ale ti tu odpočívají v svatém pokoji – těch se není co báti. – Já tu byl snad každou hodinu v noci.“ –

„Ale vždyť vy nejste snad hrobařem?“

„Ne, ale hrobař je stár. A tu on si mne zjednal i dává mi od hrobu polovic, co sám dostává. Je stár, dětí nemá; kdyby mu někdo jiný tu práci neudělal, on by ji už zastat nemohl a ztratil by službu. Minuloť mu osmdesáte let. A proč bych to neudělal? Mám o málo víc než poloviční léta a silné údy.“

„Máte dobře, Jakube. Však se vám to jednou shledá.“

„Jak Pánbůh dá. Dělám, co jsem si umínil, sloužím Pánubohu a lidem, jak umím a mohu, a prosím Boha, aby tu moji službu mile přijal, když už nemohu být více platen.“

„Oh, Jakube, co byste měl více dělat ještě? Není-li to vše? Dobře, kdyby každý tak jako vy úmyslu svému dostál; ba kdyby úmysl takový každý jen měl!“

„Inu, každý jsme jiný, – ale jedenť Bůh stvořil nás; ten samý bude nás i soudit a každý za sebe odpovídat musí,“ řekl Jakub, vytrhávaje bejlí rostoucí u blízkého hrobu. Byl u něho jednoduchý dřevěný kříž a na něm černá tabulka s nápisem: Salve Regina! –

„Kdo to zde leží?“ ptám se.

„Salve Regina mu říkali; nevím, jak jinák se jmenoval.“

„A proč mu to jmeno dali?“

„Byl blázen a mnohá léta tu bloudil po okolí. Hrál na housle o jedné struně a smutnou zpíval notou ‚Salve Regina' a hned nato ‚Holka modrooká, nesedávej u potoka' a zase ‚Salve, salve Regina'. Když jsem ještě vojákem nebyl, chodil tu již, a když jsem přišel z vojny, – byl ještě živ; starý, vetchý jako obrostlý pařez, a ještě zpíval a hrál na housle o jedné struně, kterou mu vždy někdo dobrý dal a natáhl, a ještě zpíval tu samou směsici. Když se ho lidé ptali, odkud a kdo jest, ničeho se nedověděli. ‚I mlčte, mlčte,' říkal, ‚co ode mne chcete – já jsem umělec – a ona spí. Teď jí zahrajeme, hejsa!' a hned zase začal hrát a zpívat smutně ‚Salve, salve'. Jiné řeči – jiného zpěvu od něho nikdo neslyšel. – Povídalo se, že byl učitelským kdesi a že měl rád krásné děvče. Když dostal místo a měli mít už svatbu, tu prý ona umřela. A od té chvíle prý na žádného nemluvil a jen hrál na housle, až neměl na nich jen jednu strunu; a pak se prý ztratil. Více ho tam neviděli. Já ho měl rád; on nikomu neublížil a byl tuze stár. Přede dvěma lety nepřišel celou zimu. Z jara, když roztál sníh, tuhle v blízkém lese ho našli mrtvého. Nejspíše, že přišel někde v zimě do závěje a zmrzl. – Pochovali jsme ho, a já mu obložil hrob a dal jsem mu ten křížek. Chudák! Salve Regina! Kdoví odkud a čí byl – a jestli si kdo na něho vzpomenul!"

A tak asi každý ten rov měl svoji historii, v níž se střídala veselost s pláčem, štěstí s neštěstím. A mnohé srdce tu snad spalo rovněž nepoznané, jako onoho ubohého houslisty.

„To vy sám, Jakube, těch hrobků si hledíte?" ptala jsem se.

„Starý hrobař také. Já jen tak trochu, když potřeba kříž zasadit aneb strom. Pak dělám ty hrubé kříže – na ty chudé hroby, – aby nebyly tak opuštěny a svůj svého našel, když se přijde pomodlit."

Ukázal mi hrob svých rodičů, kdež byl mezi dvěma kříži i strom, – i kryptu Martoňovic, kdež ale jen dcera jejich Hedvika ležela. Byl na mříži věnec z polního kvítí.

„Kdopak ho zavěsil?"

„Florinka sem často přichází poplakat si tu."

„To je dobré děvče!"

„Viďte, vzácná paní, viďte, dobrá je, a milá. Oh, já bych pro ni do ohně šel," s velikou horlivostí řekl Jakub.

„Vy se tedy, Jakube, nehněváte na tu rodinu, dokonce ne?“ –

„Ne, ne! Vždyť se každý den modlíme ‚odpusť nám naše viny‘ – musíme‘ť tedy i my odpouštět. – Než jsem odešel na vojnu, byl jsem prchlivý, myslel jsem, že se jednou přijdu pomstít za všecko; a když jsem přišel, byl jsem jiný – zcela, zcela jiný.“ –

„A co vás změnilo, Jakube?“ –

„Až někdy jindy, vzácná paní,“ řekl Jakub vida, an hrobař přichází. – Ale Jakub měl vždy plné ruce díla a mně také čas mile ucházel při vší jednotvárnosti venkovského života. – Také jsem často zašla do fary, do výborně pěstované zahrady pana faráře. Mnohdy jsem zase poslouchávala výborné dueta na housle. Jindy nám hodiny ušly rozprávkami, které se nejvíce týkaly mravního i materielního stavu lidu, mezi kterým jsme žili. „Oh jen školy – dobré školy – školy pro velké i malé,“ horlivě vždy říkal pan farář, a bystré jeho oko vzplanulo vždy neobyčejným ohněm. – S jakou láskou on vypravoval, jak a co by si přál, co zamýšlel by učiniti, kdyby se to a ono státi mělo. Tenkráte netušili jsme, že alespoň zčásti vyplnění jeho plánů tak blízko jest a zámysly jeho že mají tak záhy se uskutečnit! – Vždy jsme se rozcházívali s přáním: kýž by tak mohlo býti, a s předsevzetím, že chce co možná každý málem k tomu přispívat. –

A jednou byl zase krásný den. Já se chtěla podívat na jednu starou zbořeninu as hodinu cesty, v hezké krajině, a Jakub měl jíti se mnou. „A ty Franclo,“ pravila domácí paní, „mohla bys také doběhnout do vsi dolů – tam pod starým hradem – ke tkalci našemu, aby se přišel zase jednou podívat, co dělá příze; rozumíš? A proč bys nerozuměla?“ –

Francla si poskočila, odběhla a za chvilku přišla, že by rády sousedovic děvčata s sebou a Florinka také. I ptala se mne, jestli se nebudu hněvat. – Ovšem že jsem se nehněvala. – Florinka byla vedle nás u paní tety zatím, poněvadž sestry s bratrem do Vídně jely. Odpoledne přišly děvčátka; každá bílý škrobený šátek jako stříšku nad očima – v modrých tisknutých šatech plátěných – jak se tam všeobecně nosily. Bílý plátěný šat byl by ovšem pro každodenní chození se nehodil; proto se dávalo plátno tisknout a barvit v blízkém městečku H..., kde byli barvíři skoro ob dům, a děvčata vyhlížela celý týhoden jako modráčky. Jen v neděli (totiž

v letě) oblékaly se rády do barev něžné chudobky, které se také skromností svojí podobaly. –

Vyhrnuli jsme se z města. Jakub napřed nesl v mošně chleba, k němuž jsme si chtěly venku mléka koupit, – pak lahev, hrnky a lžíce. – Měl boty na noze a nedělní halenu. Domácí paní se smála, že to nám ke cti. Za městem nás ale prosil, zdali by si je směl svléknout, že by se mu těžko šlo. My mu to rády dovolily, a Francla, Lénka a Marouš zůstaly pozadu a zuly se také, aby se jim to lépe běželo; Jakub jim vzal střevíce z ruky, svázal jedno k druhému a hodil přes rameno. – Šli jsme dále, na každém poli obdivovali jsme klasy a každou hustou jetelinu. Věděli mimo mne všickni, čí který kus pole. U pěkného lenu zastavily se děvčata a už si tak v duchu myslely, jak se asi bude příst. – Tu zase rostl heřmánek, trochu se natrhalo maminkám, a tu přeslička na mytí cejnu a tu byl vlčí mák, dobrý lék, a zase tu rostla ostřice, a děvčata dělaly osudné kroužky. – Pak zase lezl přes cestu štír, a děvčata zakroužily okolo něho, křičíce, že jedovatý. – Jakub vzal ho do prstů a daleko hodil na úhor, děvčatům však povídal, tento štír že není jedovatý, ale ve Vlaších že jsou zlí štírové. Děvčata se zavěsila jedna do druhé, šly vedle něho a on jim povídal o štířích a o Italii. A když se mu divily, jak tam vydržel, začal povídat, jaké tam sladké ovoce, jaké krásné květiny, jak krásné zahrady, o kostele milánském i o městě, kde jest pochován svatý Antonín, a děvčata zapomněly na štíry. – Pak jsme přišli do lesa. Tu nemohly rozeznat zase, kde kos a kde sedmihlásek se ozývá a jaký to pták, co zobákem jako paličkou do stromu tluče, a Jakub jim to všecko uměl povědít, až Francla to velké hnědé oko radostí zářící na něho obrátivši, zvolala: „Ale Jakube, vy toho mnoho víte!“ Pak jsme přišli k potoku. Že přede dvěma dny velmi pršelo, byl plničký a tak se nadýmal a hřmotil, jako by mořem byl... A děvčata se u něho zarazily, nemohly dále. Marouš chtěla přes něj, Lénka jí ale připomněla, jak se ty tři děvčata v rybníku utopily, všechny tři najednou, poněvadž se za ruce držely a víc nepustily. – Francla se podívala na Jakuba. Já a Florinka myslely jsme, že si budem muset kus zajít, ale Jakub položil mošnu a boty, svlékl halenu, vykasal nohavice a do brodu. „Hej Jakube, ať vám nepodrazí voda nohy,“ volaly děvčata. –

„Zkusil já horších, než je tato strouha. Jen pojďte a nebojte se, já vás přenesu. Zde znám každý kámen!“ povídal, a po kolena ve vodě, natahoval náruč. Marouš byla první – druhé se bály, hned byla na druhé straně a volala: „Hloupé, jen jděte!“ – Lénka skoro se třesouc, posadila se mu na ruku: „Já jsem těžká, nepusťte mne!“ prosila. –

„Ale panenko, vždyť jste jako holubička,“ řekl Jakub, a jako by chmýrko v ruce nesl, na druhou stranu ji přenesl. Francla se mlčky nechala přenést a držela se Jakuba okolo krku. – Nám nezbylo leč touž cestou se přeplaviti – a pěkně jsme Jakubovi poděkovaly, že nám pomohl z nouze.

„Není o to,“ řekl Jakub, „ale kdo nezná brod, snadno přijde do výmolů; a kdož by si nevěděl rady, ku příkladu ženská, mohla by se i utopit.“ – A když i Florinku přenesl i šaty, šli jsme dále. Pozorovala jsem, že byl Jakub nějak pohnut, když byl Florinku přenesl, a hodnou chvíli pak ani nemluvil. – Šli jsme zase po louce dále. Děvčata dělala z jitrocele košíky, z trávy ostřice osudné kroužky, – lopuchové listy široké sepíchly si jehlinami stromů, udělaly z nich slunečníky a smály se, že jdou pod střechou jako páni. I do zpěvu – do tance se pustily a po louce skotačily vesele jako mladá srnčata. –

„Mladost, radost!“ řekl Jakub, jda při nás a s potěšením pohlížeje na ně.

„Ale Jakube,“ ozve se tu Florinka, „když jste byl tak daleko ve světě, nebyl jste také ve Vestfálsku?“ –

„To ne, má panenko! – Na celé cestě odtud až do Benátek jsem o tom ani neslyšel,“ Jakub upřímně jí odpověděl. –

„A o městě Kortreji také nevíte?“ –

„Ne dušičko, ani muk! A kteroupak stranu to má být?“

„To prý je někde ve francouzské zemi,“ řekla Florinka. –

„Město Kortrej jest v Belgii “ povídám, „a tam se dělá mnoho pláten a krásného přízného zboží. – Máte tam snad nějakého známého?“ ptám se Florinky. –

„Oh ne, já se jen tak ptala,“ odpověděla, ale přitom se začervenala, protože – lhala. – Slyšela jsem na faře, že byl rychtářovic syn tkadlec ve Vestfálsku, a tamodtud že cestoval do Belgie, jak mu to byl pan farář radil, aby tamější průmysl v plátně i přízi zhlédl

a tím snad k zdokonalení průmyslu – plátenictví domácího přispěti mohl. Věděla jsem tedy, kam otázka Florinčina čelí; ale nedala jsem jí to znát, ani kdy se ptala, je-li do Belgie tuze daleko, musí-li se přes moře a jsou-li tam dravá zvířata.

Za tou řečí přišli jsme k lesíku, kde pod vysokou jedlí vytékal potůček čisté studené vody jako led, dobré, ale železovité příchuti. Lidé říkali, kdo z ní píje, že se od vnitřních neduhů uzdraví; přičítalť jí zázračnou moc. Na stromě tu pověsila vděčná něčí ruka obrázek Panny Marie, na poděkování za svoje uzdravení. – Napili jsme se každý vlastní dlanou z pramene, pomodlili jsme se a vešli do lesa, kde jsme zakrátko přišli k zřícenině, jak lidé povídali, hradu někdy litobořského. – Děvčata a Florinka s nimi šly ještě o kus dále do vesnice ke tkalci a láhev vzaly s sebou na mléko. Já s Jakubem zůstali jsme při zřícenině. Byla již nepatrná. Malé byly tu pozůstatky zdi, zcela bejlím, mechem a travou zarostlé, pod nimi sklípek rumem dopola naplněný: to byly jediné památky někdy snad pěkného hradu. Činy však dobré i zlé obyvatelů jeho pamatovaly se ještě v živých pověstech lidu okolního, ačkoliv pokolení to dávno vymřelo. – Sedli jsme s Jakubem do trávy.

„Tedy mi něco povídejte, Jakube, vy jste viděl kus světa a víte mnoho," povídám. –

„Mnoho jsem viděl, ano, krásný kus světa," opakoval Jakub, „ve Vlaších je tuze krásně."

„Byl jste tam dlouho?"

„Osm let. – Leželi jsme čas tam a zase tam. Také rok v Benátkách, v Padově, a pak jsem přišel do Verony a tam mi léta vypadla."

„Umíte tedy italiánsky?"

„Znám trochu ještě. Ale když člověk patnácte let nemluví v nějaké řeči, ani ji neslyší, zapomene. Já se jen každý den modlím italiánskou jednu modlitbu k Panně Marii."

„A proč to?"

„Činím to na památku jedné osoby, které jsem mnoho povinován. Ta mne ji naučila."

„To vám musila být zajisté ta osoba velice milá?"

„Oh, velmi! A ona to zasloužila. Ta ze mne udělala lepšího člověka," řekl Jakub hlasem ještě jemnějším, než obyčejně mluvíval; ruce pak sepjal přes kolena a hlavu nízce sklonil.

„Neměl byste tolik důvěry ke mně, Jakube, abyste mi něco o té osobě pověděl?“ ptám se ho po chvíli.

Jakub mlčel dlouho, pak pozvedl uslzené oko, a obrátiv je ke mně, povídá mírně: „Proč bych vám o ní nepověděl? Vy pochopíte, jak dobrá byla Marietta, a nevysmějete se mi, že jsem ji měl rád, a posud na ni vzpomínám. Ale nemluvil jsem o ní žádnému, co zde jsem, aniž budu, mimo vás. Když jsem byl doma,“ začal, přejev si tvrdou dlaní ruce, „říkával nám vždy otec: ‚Buďte poctivé, děti, jen poctivé a modlete se, aby vás Pánbůh chránil od pokušení!‘ Zaplať mu to Pánbůh na věčnosti, byl hodný člověk a nás vedl jen k dobrému. – Já se sice jaktěživ nedopustil nepoctivosti, chvála Bohu, ale měl jsem všeliké jiné zlé chyby; byl jsem prchliv, a kdo mi ublížil, tomu jsem to splatil dvojnásobně. Když jsem byl odveden, a sice návodem pana Martoně, že jsem k němu nechtěl do služby, umínil jsem si, že se mu jednou pomstím, – když ne na něm, tedy na jeho dětech. – Mnoho utrpěla moje rodina skrze ně, a mojí ubohé sestře zkazili tělo i duši. Ach bože, ta nikdy již jasného rozumu nenabude – ale odpusť jim, Bože! Já jim dávno již odpustil. Když jsem po prvé byl ve Veroně, došla mne v tom čase zpráva, že mi tatík umřel, a všecko mi dali vědět, co se zde dělo a děje. – Kdyby mne povinnost nebyla zdržovala, já bych byl tenkráte snad o útěk se pokusil; tak mně bylo těžko tam zůstat, když jsem se to dověděl a domů jít nemohl, abych kde možno pomohl. Chodil jsem jako tělo bez duše a tak jsem se do toho hněvu zaryl, že i modlitbou jsem hřešil, prose Boha, by mi jen dopřál na Martoňovic se pomstít, kteří mne připravili o otce a sestru i bratry do zkázy uvedli. – Martoň měl také sklad pláten ve městě a čas po čase jezdíval do Vlach. I přál jsem si, kdyby se to stalo a on přijel, bych se mu tváří v tvář postaviti mohl. – Tak to na mně hryzlo, – že to i kamarádům napadlo. Hledaliť ale jiné příčiny v tom. Smáli se mi a vábili mě, bych více chodil s nimi do hospod. – Otec mi vždy říkal, když jsem přišel k vojenskému stavu: ‚Hochu, buď jen poctivý, pořádný, střež se hádek, opilství a ženských, dokonce kdybys do Vlach přišel, – a všude dobře vyjdeš.‘ – Já se ale ve Vlaších přece často opil, poněvadž jsem nebyl zvyklý na víno. V opilství byl jsem nadmíru veselý, zpíval jsem a každého na potkání jsem objímal, ale v střízlivosti jsem spíše svou

popudlivostí hádky ztropil. Myslil jsem také, že před vojákem každý musí smekat a zdaleka vyhýbat se mu z cesty. A ta hloupá moje pýcha mne přivedla často do pletek, pro něž jsem jednou i na čtyryadvacet hodin do křížku přišel. Vždy mne to napotom hrozně mrzelo, co jsem vyvedl, ale neuměl jsem se držet. U vojska byl tehdáž takový pořádek zaveden, že nesměl žádný voják kam vyjít, leč se byl dříve ohlásil, ke komu neb kam jde. Obyčejně museli jít dva neb více a jeden stát za druhého. Bylo to proto, že když vojáci vyšli, obyčejně víno pili, opili se, pletky tropili a do hádek se pustili s obyvatelstvem, které jim nakloněno nebylo, což nikdy k dobrému, ba někdy k nešťastnému konci vedlo. – Já si přece vzpomínával na otcovo napomenutí, a pak že mi víno škodilo a že tolik rvaček i neštěstí příčinou bylo, zdržoval jsem se pití a obyčejně, když jsem vyšel, druhy vodil domů. Ale více sedával jsem doma. – Kdys mně kamarádi domlouvali, abych zanechal mrzutosti a s nimi byl vesel. I dal jsem si říci a šli jsme večerem do jedné známé hospůdky, kde obyčejně vojáci pívali. – Tenkráte já v rozmrzelosti také se více napil a začal jsem si zpívat a býti vesel. Jeden ale z mých kamarádů, co jsme v jedné světnici byli, jakkoli střízliv byl pokojný, mírný, v opilství býval ten nejprotivnější člověk. Nebylo pak s ním k obstání. – Také ten den se opil a nedal pokoje. – Jdeme domů okolo kláštera františkánského, který jest ale zrušen. V jednom arkýři zevnějších zdí mezi stromovím – neboť okolo kláštera je všude stromoví jako v zahradě – ve výklenku před kapličkou Panny Marie, kamž se chudý lid, zvlášť ženské, chodí podvečer modlit, viděli jsme klečet osobu. Bylo to děvče ze sprosté třídy lidu, jak bylo viděti dle kroje.

‚Pojďte, podíváme se té holubince do očí, je-li hezká!' zvolal jeden z vojáků; byli jsme čtyři.

‚Jen jděte svou cestou a dejte jí pokoj. Vidíte, že se modlí,' povídám. – Byli všickni více méně opilí, já byl sice vesel, avšak při rozumu. –

‚A co ty nám budeš poroučet? Já si nedám od tebe poroučet; a já se na ni podívám!' vykřikl ten, o němž jsem pravil, že v opilství rád sváry měl, – a hned také směřoval ke kapličce. Děvče, jak slyšelo za sebou křik, přežehnalo se, rychle vstalo a chtělo odejít, ale voják jí nadběhl a chytil za ruku. –

‚Hned ji pusť, sice ti ruku urazím!‘ křikl jsem a v tom okamžení ho děvče druhou rukou do tváří uhodilo, až zavrávoral a ji pustil. Druzí vojáci chtěli ji chytit. Já ale se postavil před ně a děvčeti řekl jsem, by uteklo, což si dvakráte říci nedalo. – Nyní se ale pustili vojáci do mne a byli by mne snad více ještě zranili, kdyby se k tomu nebyli trefili dva naši poddůstojníci, kteří též z nějaké zábavy se vraceli. Ti tomu učinili konec. Mně chlípěla krev z hlavy i ruky. Poněvadž se na to muselo přísně dohlížet, aby se nezavdala příčina se strany vojska k jakékoli žalobě obecenstva, a že já tomu zabránil, a poněvadž viděli, že já opilý nejsem, trestu jsem ušel; druzí ale byli trestáni. Než já měl kolik dní co dělat, než se mi rány zahojily. Posud mám jizvy. – Ty dni, co jsem strávil v nemocnici, byly nepokojny. Zdálo se mi vždy o nebožtíku otci, že mne kárá, o kapličce a o děvčeti. A když jsem z nemocnice vyšel, také jsem to z mysle pustiti nemohl. Měl jsem zlost sám na sebe, že jsem si daremnou mrzutost způsobil. – Vzpomínal jsem na otce, co mi říkával; vzpomínal jsem na mladá léta, a jak jsme také chodívali v neděli podvečer ke kapličce k lesíku se modlit; jak tam děvčata věnce nosily a ženy světla obětovaly, jak mne učila matka modlitbu k Panně Marii a jak jsem se na ty večery těšíval. – Začalo se mi stýskati a ven ke kapličce mne to vábilo, jako by se mi tam ulehčilo. Dostal jsem dovolení vyjít. Nikdy, co jsem byl ve Veroně, nevšíml jsem si kapličky; a tu jsem tak po ní zatoužil a k ní spěchal. – Bylo více lidu před kapličkou, neboť obecní lid nešel okolo, aby se nezastavil na zdrávasek. – Přiklekl jsem k ostatním a modlil jsem se, jak mi srdce velelo; – modlitbu matčinu jsem zapomněl. Ach, já mnoho zapomněl! – A v tom okamžení mi to padlo na srdce jako kámen; pykal jsem a plakal. S lehčím srdcem však jsem povstal. Nebylo nikoho mimo mne před kapličkou. Obraz byl krásný, okolo něho čerstvý věnec z růží a před ním hořelo v kahanci světlo. – Ohlížel jsem se vůkol: nikdo nepřicházel. Odešel jsem domů a celou noc jsem snil o kapličce. – Druhý den nesměl jsem vyjít; ale třetí den šel jsem tam zase, o něco později. Klečelo tam několik žen; klekl jsem po straně do stínu, že mne nebylo hned vidět. Když odešly, zůstal jsem tam sám. – Po chvíli přijde děvče, postaví na zemi košík, přežehná se křížem, pokloní se, pak vstoupí na čtyry stupínky do výklenku, odundá zvadlý

věnec s rámce, položí na zemi, vezme z košíku věnec krásný, svěží, rámec jím ovije, pak naleje do kahánce oleje, který stranou v lahvičce byl přichystán; nato se opět pokloní, odejde dolů a pod stupni uklekne na zemi a nábožně se začne modlit. Poznal jsem ono děvče, které jsem uchránil od surovosti svých druhů. Já se nehnul, abych ji z pobožnosti nevytrhoval. Ale ona sama, když se pomodlila a vstala, zahlédla mne. Rychle košík brala, chtíc utéci. Já ale řekl jí, aby se nebála, že odejdu, a také jsem skutečně se k tomu měl. –

‚Ne pane, zůstaňte! Vás já se nebojím; vy jste mne ochránil, já vás poznávám po hlase a děkuju vám srdečně za vaši zdvořilost,' pravila mi a postavila košík. –

‚To byla jen povinnost. A kdyby byli moji druhové bývali svoji, nebyli by se tolik opovážili. Však za to pykali.' –

‚A vám to zle splatili, já vím. Ráda bych se vám za to odsloužila. Rád-li dobré fíky jídáte, aneb vonná kytka milá-li by vám byla, přijďte si třebas každý den ke kostelu svatého Zenona. Tam já stávám a mohu vám tím nejpěknějším posloužit. Jmenuju se Marietta. Dobrou noc, pane vojáku!'

‚Dobrou noc, Marietto!' povídám – a už byla ta tam. – Já nešel za ní, ale domů. – Vidíval jsem Mariettu často u kostela hlavního, někdy tam prodávala krásné květiny, někdy na proutěném talíři fíky. – Když jsem k ní přišel a chtěl si koupit, vždy mi vybrala nejkrásnější květiny, ale peníze ode mne vzít nechtěla. A když pak viděla, že kytku zpátky kladu, dala peníze nejbližšímu žebráku, bídnému lazaru, kterého vždy v poledne od kostela odváděla. Lidé se za ní dívali se zalíbením, neboť byla krásná. Vlasy měla jako Florinka a modré oči. Že málo světlé hlavy tam vidět, byla známá po celém městě. – Častěji ale shledali jsme se u kapličky, kde Marietta denně se modlívala a ob den obraz Bohorodičky kvítím krášlila. – Jednou si přivedla Marietta s sebou mladou sestřičku a učila ji krásnou modlitbu k Panně Marii, nahlas ji předříkávajíc. Já klečel za ní a učil se také modlit jako někdy od matky. – Naučil jsem se tu modlitbu, a nikdy jsem ji nezapomněl. – Někdy jsme seděli ještě chvílku pod stromy a ona mi o rozličných věcech vypravovala. Ach, jak jí ta řeč krásně od úst plynula a jak rád jsem ji poslouchal! – Jednou mně povídala, že v kryptě pod kostelíkem leží dva milenci, jichž rodičové se k smrti nenáviděli, a nejen rodičové,

ale i veškeré rodiny. Jen syn jediný rodiny Monteků, Romeo, miloval Julii, jedinačku Kapuletovu, a ona jeho. Když se to rodiče dověděli, zděsili se a na žádný způsob jich sňatku připustit, ani o smíření slyšet nechtěli. Tu se smiloval nad milenci jeden kněz františkán a tajně je oddal. Myslel, že se pak rodiny smíří, ale nebylo žádné naděje. Na potkání se ty rodiny hanobily, až se stalo tak, že Romeo jednoho z té rodiny zabil. Tu měl být ze země vypovězen, a Julii nutili rodiče, kteří nevěděli, že jest tajně vdaná, aby si vzala jiného. Tu oba nešťastní manželé se otrávili. Pochovali je do jedné rakve v hrobce téhož kostela, co byli oddaní, a teprv se prý rodiče smířili. – A proto, jak mi Marietta povídala, chodívají milenci k té hrobce se modlit a na památku zavěšují na ni věnce. A když mi to pověděla, dodala, že to byl trest od Pánaboha na ty rodiče, pro jich hněv a zášť na sebe. Pánbůh že chce, aby lidé vespolek žili, jako by na jednom chlebě žili, aby si odpouštěli – a ne aby se nenáviděli. Já si vzpomněl na Martoňovic a začervenal jsem se. Někdy jsem doprovodil Mariettu okolo římského divadla a ona mi ukázala nedaleko břehu Ečavy malou chaloupku a zahradu a říkala: ‚Tam bydlíme!' – Jednou mi řekla, abych přišel k nim. – To bylo mnoho, poněvadž nemá ve Vlaších voják přístupu do každého domu. Také těžko vojáku hodné děvče si naklonit. Já to věděl, a proto jsem také vždy dával pozor, aby mne nikdo s Mariettou mluvit neviděl. Když mne k sobě zvala, uznal jsem, jaká to pro mne čest. – Šel jsem. Mariettina matka přijala mne vlídně a hostily mne ovocem a mlékem. Matka mi děkovala za zdvořilost, jakouž jsem dceři prokázal, – ptala se mne na rozličné věci, odkud jsem, a pak mi vypravovala, že pochází též z české krve, rodičové že byli Češi oba dva. Děd Mariettin byl také vojákem, desátníkem; byl člověk vtipný a šikovný. Když vysloužil, podržel si ho generál co svého zahradníka, kterémužto umění byl vyučen. Jel si do Čech pro ženu a zůstal u něho. Když pak pán jeho z Verony se odstěhoval, on tam zůstal, koupil si tu chalupu se zahradou a začal prodávat květiny a ona pekla rozličné dobré pečivo. Tak se živili a měli spolu jedinou dceru, matku Marietty, která se potom vdala za rybáře, ačkoliv měla bohatých ženichů, kteří by si ji rádi byli vzali, poněvadž byla pěkná. Ona ale měla ráda chudého rybáře. Rodiče jí nebránili a přijmuli ho k sobě. Když staří zemřeli, hospo-

dařili mladí ještě čas spolu, až při jedné příležitosti se pohádal Mariettin otec s jedním sousedem, který dávno již zášť na něho měl. Oba byli prchliví, pohádali se, až přišlo k bitce a onen soused otce Marietty smrtelně ranil. Sám utekl, a nikdo již více neslyšel o něm. - Otec Marietty umřel. Zarmoucená vdova zůstala. Jediná útěcha její byly dvě dcery a – modlitba. Pěstovala zahradu po otci a tak se živila. Marietta jí byla všude pravou rukou. Vdova po vrahu měla jednoho chlapce, onoho bídného mrzáka, kterého jsem vídal u kostela sedět a jehož Marietta vodívala v poledne domů. – U kapličky před obrazem Panny Marie setkaly se jednou obě vdovy; a tu nešťastná žena vrahova klekla před smutnou vdovou rybářovou na zemi a prosila za odpuštění. Ta jí odpustila a od té doby, kde mohla, nápomocna jí byla v potřebě. Marietta ubohého lazara vodívala s takovou šetrností, jako by to bratr byl. – Často vzpomínala matka na stařičkého řeholníka, který k nim každodenně přicházíval pro ovoce, od něhož a mléka jedině žil, a který ji učil náboženství, vypravovával o Kristu a Blahorodičce, a od něhož mnohý pěkný obrázek na památku chovala. – A co od něho se naučila, tomu učila i dcery. I já jsem se také u nich naučil být lepším člověkem. To vše ale dověděl jsem se po častějších a delších návštěvách. Chodil jsem pak často do chaloupky – měly mne jako za syna. Pracoval jsem v zahrádce a často jim povídal o Čechách. Kamarádi moji posmívali se mi, že jsem modlář, pokrytec, že chodím za děvčetem a že se dělám svatým; já ale nedal se mýlit a již jsem nesplácel zlé zlým. Co jsem se s Mariettou a matkou její seznámil, byl jsem jiný člověk, zlé nemělo ke mně přístupu.

Tu najednou přišel rozkaz, že musíme z Verony do Benátek. – Byla to těžká rána pro mne, já myslil, že nebudu moci bez té rodiny žít. – Svět na mne padal. Ale co platno? Mus žádné výmluvy nepřijímá. Přišel den, já se musil rozloučit s chaloupkou, okolo níž se vinulo réví a veliké hrozny do samých oken visely, od zahrádky, kde jsem často pomohl Mariettě pracovat, i od dobrých lidí. Matka plakala, dávala mi dobrá naučení jako synovi rodnému i řekla, jestli dříve ne, tedy až vysloužím, abych se do Verony zase podíval, zachová-li mne Bůh při zdraví. Malá Aňola také plakala. Marietta nebyla doma. –

Šel jsem přímo ke kapličce, abych stísněnému srdci ulehčil, a

také jsem doufal, že se tam naposled shledám s Mariettou. – Bylo tak. – Klečela na stupních a byla uplakaná. – Nikdo tam nebyl. – Já přiklekl k ní, podali jsme si ruce a darmo jsem slze zdržoval. Co jsem Mariettu poznal, nikdy jsme si neřekli, jak se rádi máme. – Ani jsme o tom nemluvili, vždy jsme byli ale spolu jako bratr se sestrou. Mně byla jako anjel. Že by ona ale tak krásná, dobrá, kterou každý rád viděl, mne nepatrného vojáka si zamilovati mohla, i toho jsem se nenadál. – Když jsem ji ale viděl u kapličky uplakanou, smutnou, když mi ruku podala, viděl jsem, že tomu tak, a více mne její láska povýšila, než kdyby mne byli vysadili na trůn. Před obrazem Rodičky boží vyznal jsem se jí ze všech svých chyb a zlých náklonností, slibuje, že se vynasnažím být čím dále tím lepším, abych se jí hodným stal. – Naposledy jsme se spolu pomodlili. ‚Nezapomeň nikdy na ni, Jakube!' řekla mi, ukazujíc na obraz, když jsme odcházet měli od kapličky. Pak odepjala od boku růženec a dala mi jej: ‚Tu máš památku, já se na něm modlívala i za tebe; modli se nyní ty a vzpomínej na svůj slib!' – Tak řekla a pak jsme šli spolu mlčky až za římské divadlo. – Tam jsme si dali sbohem. Ještě jednou jsme se viděli – druhý den v kostele u sv. Zenona. Šli jsme tam spolu k stolu Páně. – Pak jsme se rozloučili. – Více jsem Mariettu nespatřil!" – Po těchto tichým hlasem pronešených slovech vytáhl Jakub ze záňadří růženec, políbil jej – a tvář položiv do dlaní – plakal. Po dlouhé – dlouhé chvíli dokončil svoje vypravování. –

„Po čtyrech letech jsem se vrátil do Verony. Zatím byl jsem v Benátkách a jinde. Jednou psal jsem Mariettě, že jsem věren slovu, a kolikráte poslal jsem jí pozdravení a ona mně. Poslední rok nevěděl jsem o nich ničehož. – Vracel jsem se s nadějí, jestli všecko, jako bývalo, že o Mariettu poprosím. Člověk míní, Pánbůh mění! Všecko bylo, jak bývalo; chaloupka byla zase zelenem zarostlá; květiny byly v zahradě; kaplička byla, jak bývala, obraz Bohorodičky byl ověnčen; jen Marietta – chyběla. S pláčem přivítala mne matka její. ‚Bůh nás těžce zkouší, synu!' pravila, ‚ale on bude vědět proč,' doložila. Pak mne vedla na Mariettin hrob. Oh, jak mi tenkráte bylo! Myslil jsem, že toho ani nesnesu. S boží pomocí - snesl jsem to! – Umřela po krátké nemoci. Nic mi nevzkázala, než ‚abych pamatoval na svůj slib a že se uvidíme!'

Rozloučil jsem se navždy s dokonalou její matkou, se sestrou, která byla již nevěstou, posledně jsem se pomodlil u kapličky a navždy odešel z krásné krajiny, bych doma sloužil Bohu a lidem. – Našel jsem práce dost, – Bůh mně dal síly, že vše mohu zastat – Když mi bývalo těžko něco vykonat, šel jsem k lesíku ke kapličce se modlit, a tam znovu a vždy znovu obnovuju slib svůj. –

Prosím paní, nemluvte s nikým o tom, co jsem vám řekl!" – Já mu podala ruku. – „Jest mi lehčeji," vzdychl si pak Jakub. – Pochopovala jsem všecko jeho jednání, porozuměla jsem též, proč má Florinku rád. Věděla jsem, co nikdo nevěděl, kdo krášlí ob den čerstvým věncem obraz Panny Marie v lesní kapličce a proč říkají lidé, že tam straší už po mnohá léta. Vidívali tam časem bílou postavu klečet a modlit se. Z toho povstala povídačka, i přišlo, že se každý kapličce v noci vyhnul, aby duši pokoj nerušili. – To byl příběh Jakubův, kterak se stal lepším člověkem. –

Když děvčata se vrátila, Jakub osušil si oči, já ale nemohla pohnutí ani skrýti. – Po svačině vrátili jsme se zase domů a Jakub nabral u studánky do láhve vody pro domácího pána.

IV

Byla jsem celou zimu ve městečku, a nemohu říci, že by se mi bylo po společnostech neb pohodlích a rozkoších velkého města zastesklo. Ba čím dále, tím radši měla jsem ty dobré lidi, mezi nimiž a s nimiž jsem žila. S Jakubem sedávala jsem začasté ještě, dokud léto bylo, venku; v zimě pak při pícce, a poslouchala jeho milé zbožné rozprávky, všeliké zkušenosti; o Mariettě jsme nikdy více nemluvili. Jen jednou odevřel roušku, ukázav mi ráje srdce svého; pak je ale navždy zastřel, jako zastírá pečlivý zahradník vzácné květiny, aby jim neškodil prach, ostrý mráz je nespálil, by jen paprslek božského světla je hřál. – Odblesk onoho rájského poklidu, který spočíval ve srdci Jakubově, neodrážel se jen na jeho tváři, ale i ve všech jeho činech, jenžc ho málokteré oko pojalo. – Také v jeho chaloupce jsem byla. Měl malou květnou zahrádku při ní a zdě byly obrostlé bobem. Uvnitř bylo sprosto, ale čisto.

Také Florinku jsem blíže poznala; chodívala k nám na přástvy.

Byla to tichá, dobrá duše a velmi domácná. Dokud byly sestry ve Vídni, byla čilá; ale jak přijely, chodila skrčená jako holubice, když jí křídélka svisnou. Nejenomže se začalo staré týrání, ale přinesly též nového cosi, čeho se Florinka lekla. – Bratr, malý Martoněk s červeným deštníkem, dostal chuť do Ameriky. Známý jeden, který tam odjel, psal mu tamodtud, jak skvěle se mu daří, aby jen sebral peníze, nakoupil pláten a přijel; sestry ale aby prý doma nezapomněl; ty že se vdají hned za milionáře, neboť prý je tam o ženské nouze, zvláště o hezké a pracovité. – Martoněk sestrám sdělil list, a ty byly hned srozuměny, že půjdou a půjdou. Nic se nelekaly nebezpečné cesty, poněvadž najisto myslily, jak do Ameriky přijedou, že tam budou na ně čekati s kočárem. Bratr ovšem jim to ještě více maloval, poněvadž mu na tom záleželo, aby mu z obchodu nevytrhovaly svůj malý podíl, co měly po rodičích. Jak ale přijeli domů, Florinka nechtěla slyšeti, a poručník, náš sousedé, také od toho zrazoval. Martoňkovi ale zvláště záleželo na Florince. Z tohoť měl rozum, že by Florinku nejspíše provdal na milionáře. Ale tenkráte děvče nechtělo a nechtělo s nimi držeti, a ovšem že každý jí přisvědčoval, sám pan farář a poručník též. Martoněk byl dávno vyrostl z poručenství, sestry též obě byly více než plnoleté, mohly tedy jměním vládnout; ale Florince bylo teprv devatenácte let, ta neměla hlasu v tomto pádu, sice by snad byla svých několik set ráda byla dala, aby uspokojila bratra a sestry. Martoněk ale neustoupil a přes zimu chystal se pomalu na cestu; sestry též. Florinka ale zůstala na svém, že nepojede, že zůstane doma u pana poručníka, aneb že půjde do služby.

Jednoho dne zrána, bylo již před velikonocí, přišla paní domácí plna radosti ke mně, vím-li, co nového? – „Nevím," řku, „ale myslím, že se od vás dozvím." –

„Pomyslete, Mánek rychtářovic je zde. Vrátil se už z cest. Právě nám to Jakub zvěstoval, a hned šel k Florince, aby jí to pověděl, aby se pak tuze nelekla." –

Ale ona se přece dost lekla. Setkaly jsme se s ní před kostelem.

„Víte již?" ptala se domácí. Florinka přisvědčila, začervenajíc se po samé čelo. – Vejdeme do kostela. Mezi dveřmi vypadly Florince knížky z ruky a mladý, vysokorostlý muž, velmi příjemné tváře, v slušném oděvu, shýbne se hbitě pro ně, podá jí je, při-

tom uchopí ruku její a tiskne ji. Florinka dala se do pláče; on jí podává kropeničku s radostnou pohnutou tváří, a ona přežehnavši se křížem, jde s námi do stolice. Po mši svaté jsme se chvílku před kostelem zastavily. Mánek přistanul k nám. Jen tichých několik slov si pověděli a Florinka utíkala domů; domácí pak vítala Mánka. Přišel i pan farář a odvedl si ho do fary. –

„A jak to nyní bude?" povídám domácí.

„Inu, vezmou se! A proč by se nevzali?" usmála se. –

Ano, proč by se nevzali? – Tak si myslil mnohý, jen otec Mánkův ne, a sestry a bratr Florinčin. – Otec nechtěl slyšeti, aby mu Mánek za nevěstu přivedl tu bankrotářovu dceru, že on ji neuzná. Florinka zas musela poslouchati co vždy jindy, že se jí odřeknou, jestli si vezme toho sprosťáka tkalce. – Bratr tím hůře na ni dorážel, poněvadž doufal přece, že při nich zůstane a odjede do Ameriky. Mezi lidem hned šlo jako po trubách, že pan farář Mánka chválí, jaký je šikovný, zkušený člověk, a ten že krajany svoje v mnohém přiučí. Byli ovšem také takoví, kteří Mánka očerňovali a zlehčovali umělost jeho, které ještě ani žádný neviděl. – Mánek si toho ale pranic nevšímal; jemu záleželo na tom, zdali Florinka slovu dostála. Když viděl, že jej posud miluje jako předtím, myslil, že mu pranic v cestě nestojí. Promluvil s panem farářem, svým příznivcem; pak šel hned k poručníkovi Florinčinu, který, ač by si byl přál jiného ženicha, přece nenamítal ničehož, – dokonce když mu Florinka řekla, že jiného do smrti si nevezme, jestli nedostane Mánka. Bratr Martoňek s ním nechtěl mluviti a s rychtářem také nebylo řeči. Ten vedl svou; zvláště to jej hnětlo, že nemá Florinka pražádné jmění. On vybral synovi jednu velmi hohatou selskou dceru, která měla mnoho peněz. Syn ale o ní ani slyšeti nechtěl, ačkoli ji rychtář nemohl dosti vychválit. Tu si ho vzal na starost pan farář. Domluvil mu, takže konečně svolil, ale přispět synovi penězi do nového hospodářství nechtěl. O to s ním ale farář ani nevyjednával; on chtěl jen svornost v rodině. Florinka se ovšem zase všecko to dověděla a teprv jí napadlo, že jest chudá. A to ji začalo trápit. – Mánek ale na takovéto věci nedbal. Jak měl otcovo svolení, neptal se na nic, vyjednal na úřadě, čeho bylo potřebí, a s Florinkou se zasnoubil. „A nyní jsi moje nevěsta před celým světem a konec řečím! Já se postarám, abychom měli po-

řádnou domácnost," řekl. I radil se s panem farářem, jak by nejlépe upotřebiti mohl nabytých vědomostí, neboť pan farář mu vždy ve všem radil a chtěl, aby též později bez něho nic nepodnikal. –

„Zatím, Mánku," řekl pan farář, „zůstanete zde a budete dělat řemeslo. Tak jak vy, nezná zde pracovat žádný; práce budete mít dost. Později, dá Bůh, že se nám i jiné plány podaří. Tu vám odevzdávám část věna vaší nevěsty. Byla mi doručena od přítele s tím doložením, abyste vy ho použil a používal, dokud byste neměl sám takového jmění, abyste mohl tu část uložit na stranu a dle vůle ženy upotřebit. Co více potřebovat budete, to vám zaopatřím já." –

„Já to přijmout nemohu," zvolal Mánek, „a nechci!"

„Jen to přijmete! Dar ten je dávno, jak vidíte, vaší nevěstě přichystán. Pochází od nejšlechetnějšího srdce, které znám, které miluje Florinku i vás." –

Byly to dvě záložní knížky do spořitelny, psány na jméno Florinky Martoňové; každá byla na čtyry sta stříbra. Mánek ptal se na jméno dobrodince. To ale pan farář vyzradit nechtěl a nevyzradil. Mánek dar přijmul a hned dělal přípravy k zařízení nové domácnosti. Poněvadž nechtěl pan farář, aby se o tom daru po městě mluvilo, svěřil to Mánek jen Florince. Ale moji domácí to věděli také hned a já též.

„To je od pana faráře. On má rád Mánka i Florinku – to je něho! – A proč by nebylo?" mínila domácí. – Také Mánek i Florinka tak soudili, nevědouce o žádném jiném tak šlechetném příteli. –

„Pan farář sám nic nemá a musel by si to byl vypujčit," řekl domácí. „Ale ať je to od kohokoli; z hodných rukou to jest, a Pánbůh vám toho požehnej!"

Domácí věděl, od koho to je, a já – tušila. Když jsme byli sami, povídám: „Neztratily se vám, pane, žádné knížky, co má u vás Jakub schované?"

„Tak se mohou ztratit; proti tomu nic nemám," usmál se domácí, „když si je majetník odnese sám. Paní, já si to vždy myslil, že je ten člověk lepší než my všickni dohromady. Vidíte, vidíte, Martoňovic Florince to dal – Martoňovic! Proto on si vždy ty knihy zapečetil, abych neviděl jméno. Chytrák! – No, dobře udělal!" –

„Ale divím se, že si mohl tolik peněz uspořit?“

„Oh ten je šetrný nadmíru! Každý rok více než čtyrycet zlatých dobrých peněz na stranu odložil, to musel mít. To on už tak počítal. Patnácte let jest už doma. Sto zlatých od myslivce také k tomu dal; něco si z vojny přinesl. Vidíte, jak se to ustřádá; člověk by neřekl. – Ale on skoro nic nepotřebuje. Vždyť tu mám ještě jednu knížku na dvě stě pro sestru, na kterou on nyní beztoho bude střádat zase, dokud mu dá Pánbůh zdraví. Já se nezmíním nikomu. Když jinák nechce, ať to zůstane při nás!“

A zůstalo to při nás. Žádný netušil, že ten nepatrný Jakub v haleně jest ono šlechetné srdce. –

Sestry a bratr Florinčin nechtěli se dočkati svatby. Prodali, co měli zbytečného, a odjeli do Vídně, by později štěstí svoje hledali v jiném dílu světa. Ale nenašli ho, a trest za hrdost neminul jich. – Nešlo to Martoňkovi tak, jak si myslel, a byl ošizen. Sestry zakusily hladu i opovržení a obě zemřely tam. Martoňka bylo vidět po letech chodit zase po vídeňských ulicích s červeným deštníkem pod paždí, v bílém šátku a žluté vestě. Dělal radějí dohazovače, než by byl přijal nabídnutí švakra tkalce. To prý se na něho neslušelo.

Já se dočkala ještě Florinčiny svatby, která byla tichá, ale veselá, poněvadž se mohlo jistit, že novomanželé všecko mají, co buduje základ pravého štěstí. Jakub byl také mezi hostmi, ale stál u svého sloupu pokorně, jenže ve svém vojenském šatu. Tvář jeho zářila neobyčejnou radostí a z oka padala slza za slzou. – Když pak šli svatebčané z kostela a on u dvéří přistoupil, by jim přál štěstí, nevěsta slzíc vzala ho za ruku, prvního: „Jakube, pojďte s námi a zůstaňte u nás! Vy jste mi mnoho dobrého udělal.“ Jakub se vroucně na ni podíval a po prvé za patnácte let se usmál. – Šel s nimi. –

Po svatbě dovedl si Mánek svoji mladou ženu do nové domácnosti, hezkého to domku, kde stály tři stavy a na jednom již od něho započatá práce. Byla to přízná látka tak krásná, že tam podobné nikdo ještě neviděl. – Jak farář předpověděl, tak se i stalo. Záhy rozneslo se v celém okolí, jaký je Mánek „kunštýř“. I měl práce dost a dost. Ale mnozí mu toho nepřáli a říkali: „No, no divy nedělá; vždyť my také nejsme na hlavu padlí!“

Já se později rozloučila s městečkem, a nebylo mi přitom volno.

Jakub plakal, když jsem mu naposled podávala ruku, a slíbil, že se snad do Prahy podívá a že se ještě jednou shledáme. – Neshledala jsem se s ním více. Slýchala jsem však, jak se jim všem daří. – O panu faráři čítala jsem v novinách. Stal se děkanem v N... a blahodějně v celém okolí působil. Jeho přičiněním zřídila se řemeslnická nedělní škola, opatrovna a přádelna, jejímž ředitelem byl Mánek. Bohužel, že onoho dobrodince smrt tak záhy uchvátila!

„To se prý teprv lidé divili," povídal mi domácí, který si jednou schválně přijel pro koření až do Prahy, „když je učil Mánek zcela jinak zacházeti s lenem a přísti ho tak tence, že čtyry přádénka vážila lot, a plátno z té příze jak pavučinka tenké utkal. Pak prý teprv uznali, že cizina bystří rozum."

„A Jakub?" ptala jsem se ho.

„Nechce opustit svou chaloupku a sestru, která často stůně. To víte, co vždy říká: Budu sloužit Bohu a lidem, až dosloužím!" –

DOBRÝ ČLOVĚK

Povídka

PŘED DVACETI LETY, KDYŽ JEŠTĚ ŽELEZNIC V Čechách nebylo, více bývalo viděti na Vídeňské silnici těžkých nákladních povozů, kteréž výrobky z kraje do císarské residencí dovážely a tamodtud jiné potřebné zboží nazpět přivážely. – Tehdáž jezdíval pravidelně každý měsíc od Náchoda k Vídni a zase zpátky pantáta Hájek, znám po celé té čáře silniční a v hospodách raději vídán než pán v kočáře, neboť mnoho dal utržiti. Povoz jeho záležel z jednoho vozu těžkého, nákladního, při němž míval vždy šest silných hřebců připřaženo, a ze dvou menších o dvou a o jednom páru. – Při posledních dvou vozích šli vždy dva jeho pacholci, on sám řídil první povoz. Bujné to koňstvo bylo jeho chloubou! On také jedině dovedl nad nimi vládnouti. – Ve Vídni jmenovali ho lidé, s nimiž byl v spojení, „velký český vozka", což platilo i povozu jeho i osobě. Byl Hájek muž vysoký, mohutných oudů, jak se k jeho zaměstnání dobře i příslušelo. Vysoké jeho čelo a široká brada s hlubokým důlkem ukazovaly na ráznou povahu, v jasných modrých očích bylo ale také viděti velikou dobrotu srdce. Když se smál, objevily se dvě řady silných bílých zubů jako zeď. – Vlasy tmavokaštanové nosíval přistřižené jak se říká „podle rendlíku". Na hlavě měl široký klobouk plstěný, na němž za šňůrou, když byl na cestě, vždy plno mejtních cedulek zastrkáno bylo. – Na krku měl černý hedbávný šátek s dlouhými konci a přeseň vyložený límec od košile. Modrou vestu s olověnými knoflíčky a též takovou kazajku vyšívanou zpředu. Boty těžké až přes kolena, černé koženky a okolo pasu těžký opasek, to byl jeho oděv. Přes ten na cestě v zimě nosil dlouhý bílý kožich, v létě modrou plátěnou halenu, u rukou a u krku bíle vyšitou. – Když tak, v mohutné pěsti nesa bič, povolným krokem vedle povozu se kolísal, lidé se po něm obraceli, říkouce mezi sebou: „Ten Hájek, to je člověk, jako obr! A jakou on to má správu. Vůz jako ze soustruhu, koně, jen to jiskří, a nákladu, až všecko praští!" – „Přáno mu, je to dobrý člověk," říkávalo se ale vždy, když byla řeč, jaké má v povoznictví štěstí.

Míval Hájek rozličného nákladu sem i tam, zboží kupecké i střižné, víno, barvy, jak se co nahodilo. Obstarával také rozličné trety pro paní a vyřizoval taková objednání s ochotností a správností. – Také cestovníci, kteří si nemohli dostavník zaplatit, rádi s ním jezdili, neboť je dobře obstaral. – Náklad, který Hájka skoro žádnou cestu neminul, byli malí chudí chlapci a děvčata, jichž rodiče do Vídně posílali, aby si tam našli učení nebo službu. Bylyť to děti nejvíce chudších obyvatelů z okolí Náchoda, Nového Města, Dobrušky, Opočna, také výše z dědin od kladského pohoří. Byliť to obyčejně chlapci od desíti do třinácti let a děvčata od patnácti do dvaceti; málokterý z nich byl jaktěživ dvě hodiny za domácí humna přišel, málokterý znal číst, neřknu-li psát. A ty mladé, nezkušené hochy posílali rodiče do Vídně, davše jim na cestu požehnání, bochníček chleba, několik krejcarů peněz a naučení, aby spoléhali na Pánaboha a dobré lidi; sami pak těšili se: „Když tam jiní došli, dojdou také oni, a když se jiní neztratili, neztratí se také oni!“ – Kteří rodiče měli pro děti více citu, nelitovali několik grošů, čekali, až jel některý známý vozka do Vídně, a tomu pak dítě svěřili a poprosili ho, aby mu ve Vídni ukázal, kde by si mělo mistra neb službu hledati. Ale ono je pořídku takových milosrdných a nezištných lidí, jako byl pantáta Hájek, který vida po silnici takové ubohé vandrovníky jíti, na vůz je bral, po cestě živil a ve Vídni ještě na místo zavedl, jak to od otce již vídal, když s ním co mladík někdy do Vídně jezdíval, kamž starý obyčejně plátno vozíval. – Otec jeho měl jen jeden vůz o dvou párech koní; ale když se trefilo, že dojeli na cestě chudé pocestné nebo dokonce děti, které šly do Vídně na učení nebo do služby, tu říkával synovi: „Jiříku, jdi, udělej místo na voze, svezeme je, však se tam ještě dost vyběhají!“ – a svezli je obyčejně až do Vídně. – Ačkoliv si otec jeho všecko počítal, kde co na cestě vydal, takové vydání ale nikdy do součtu nekladl. „Co dobrého uděláš, to nikdy nepočítej – to je jinde zaznamenáno!“ říkával Jiříkovi, a Jiřík podržel slova ta v paměti. – Starý Hájek nejezdíval po celý rok do Vídně, jen v jisté doby, když se právě sešel náklad plátna, mimo to zabýval se hospodárstvím. – Jiřík musil vychodit školní leta a potom chodil k panu páterovi na opakovací hodiny. Když se naučil česky číst, psát a počítat, poslal ho otec do Broumova na výměnu (na handl)

za chlapce tamějšího, který se učil u nich česky, a Jiřík zase učiti se měl v Broumově němčině. Chodil tam do školy a za dvě leta, maje vtip, naučil se německy psát a číst i v tamějším německém nářečí mluvit. V tom roce umřel mu mladší bratr a on zůstal jediným. – Otec si proň přijel, i radili mu, aby dal hocha na študie, že má dobrou hlavu. „Ah," řekl na to starý, „dobrá hlava každému svědčí, nejen pánům; dobrá hlava se neztratí. – Jestli hoch chce, nechť se učí, ale nežli by měl z něho býti potom špatný študent, ať je raději pořádný sedlák nebo vozka. – Nechť si volí!" – A Jiřík volil jíti s otcem domů. Přihlížel k hospodárství, jezdíval s ním někdy do Vídně, až otec umřel. Matka chtěla po smrti otcově do výmínku s nezletilou dcerou, a Jiřík aby se oženil; ale on nechtěl, ač mu bylo pětadvacet let, o ženění ani slyšeti. Odevzdal matce hospodárství, sám zřídil si nákladní povoz a začal jezditi pravidelně každý měsíc do Vídně. Z počátku neměl ovšem ještě mnoho nákladu, jezdíval s jedním vozem jen, ale správnost jeho, znalost řečí a písma, jakož i ochotnost jeho a dobrota získaly mu brzy dobrou pověst a mnoho známosti, takže za dvě tři leta s dvěma vozy jezdíval a u těžšího dva páry hřebců míti mohl. – Koňstvo to mnoho stálo, ale na to on nedbal. „I cožpak, to uspořím na přípřeži," říkával, „a kdyby to i více stálo, mám zato radost, když vidím, jak moji koníci lehko si před vozem vykračují, jako by náklad ani nevezli; to by mne netěšilo vidět dobytek se trmáceti a ztěžka tahat, abych ho musel vždy jen tlučením pohánět." – Bič nosil v ruce jen pro strach a ze zvyku, také že to byl znak jeho zaměstnání. – Měl také bílého mladého psíka, pinčla, kterého jednou na cestě od smrti zachránil a domů si přivezl; stal se jeho průvodčím na všech cestách a ostražitým hlídačem vozů, a Hájek nebyl by čeho bez něho do úst dal, tak ho měl rád. –

Tři leta bylo po smrti otcově, když matka naň opět doléhala, aby se oženil, že mu již třicítka táhne a že má svrchovaný čas. „Ale mamičko, vždyť ani nemám kdy, abych si děvče namluvil," smával se matce. Matka ale nedala pokoje, jak domů přijel, vždy mu chválila tu neb onu selskou dcerku, zvala je i k dceři do statku, jestli by se Jiříkovi zalíbily, ale Jiříkovi se žádná nelíbila. Chválil je, také uměl s nimi hezky promluviti, slušněji než kterýkoli vesnický chlapec; když se trefilo, že byla muzika a on právě doma byl,

rád si s děvčaty zatančil, ale žádná z nich nebyla mu tak milá, aby si byl pomyslil: tu bych rád, ačkoliv by si ho byla mnohá vzala.

„Což Jiřík Hájkův, ten si přiveze nevěstu z Vídně v šlepu a kokrheli," říkaly děvčata úštěpačně, a kamarádi přizvukovali, že má asi Vídeňačku za lubem. Samu matku to plašilo, aby snad pravda to nebylo, ale Jiřík svatosvatě se jí zařekl, že na nevěstu posud nepomyslil. „Kdo ví, po kterých horách běhá, kterou já dostati mám," smával se. – Matka věřila mu, než přece jí to dělalo vrtochy. Sourozenci jeho byli již všickni ženatí, a on, člověk k světu podobný, sedící v dobré živnosti, měl by sestárnouti neženat, to se jí nikterak v hlavě nesrovnávalo, to se jí zdálo býti proti všemu obyčejnému řádu. –

*

Na počátku máje, za krásného předrána, sotvaže kohout třikrát zazpíval, zpolehounka otevíraly se zadní vrátka u jedné chalupy ve vsi Jesenici,[1] a děvče mladé se v nich ukázalo, nesouc v loktuši svázané břemínko na hřbetě. Kročivši tiše přes práh, obrátila se, tiše zavěsila petličku, rozhlédla se několikrát po malé zahrádce, potom se podél přístěnku jako stín táhla k oknu, které vedlo do světnice. Nahnula ucho k oknu, ale všude ticho. – Položíc sepaté ruce k ústům a uslzené oči zdvihnouc k obloze, na které ještě tu a tam hvězdička bloudila, stálo děvče chvíli nepohnutě, potom rychle zdvihlo ruku k oknu, jako k požehnání, a obrátivši se vyšlo ze zahrádky do dvorka. Psík k ní z boudy vyskočil, ale neštěkal, jen se okolo ní třel; i pohladila ho po hlavě, odhodila petlici u chlíva, kde ležela Lyska, kterou pásávala, a pohladila i tu po lysině, po kýtách, potom s pláčem zavřela chlév, ještě jednou se vůkol ohlédla, a zalomíc rukama, obrátila se k nízkému zděnému plotu. Pes šel za ní, ale polohlasitě mu poručila, aby šel do boudy; pes poslechl, a ona přelezši plot, octnula se na cestě vedoucí zadem okolo dědiny a do polí. – Ani se více neohlednouc, pospíchalo děvče cestičkou až k předposlednímu stavení. – Obešla stavení, vešla na dvorek a zaklepala tichounce na okenici; za chvílku se okenice otevřela a

[1] Jasená vlastně, v tom okolí ale říkají Jesená, Jesenice.

ukázala se tvář plná vrásků, obvázaná černým šátkem. Vidouc děvče pod oknem státi, rychle zavřela a hned potom vrzly dvéře u síňky. Děvče odhodilo závorku u přední mřížky, zavřelo a obě ženské vešly do sednice.

„Pozdrav vás Pánbůh, tetka, jsem na cestě!“ pozdravilo děvče, kráčejíc přes práh.

„Pánbůh s tebou, holka – přece jdeš?“ žalostně zvolala stará.

„Jdu, tetka,“ odpovědělo odhodlaně děvče, posadivši se na lavici u velikých zelených kamen. –

V sednici bylo tma, poněvadž stařena vždy okenice si zavírala. Mlčky vzala stará troudník ze zápekýlka, rozkřesala, rozžehla smolnou louč, vstrčila ji do železného ramenáče, který od prostředního trámu dolů visel, a potom ruce sepnouc, sklesla vedle holky na lavici, která si byla zatím břemínko odložila. – „Tedy přece jdeš?“ hlasem plným pláče se opět ptala. –

„Jdu, tetka, jdu - není jinak,“ řeklo děvče smutně, vezmouc obě ruce stařeniny do svých. –

„Ale cožpak by nemohlo být jinak? Cožpak, Madlo, ani troška lásky k tomu člověku nemáš, abys se přemohla? Snad bys zvykla?“ –

„Máte-li mne ráda, tetka, nemluvte mi o něm,“ vskočilo děvče tetce do řeči. „Zima mne láme, když si pomyslím, že bych měla jeho být; raději bych hned do řeky skočila!“ –

„Ale, ale co to mluvíš, vždyť já ti nic neříkám; ale vidíš, rodiče si myslí, že bys dobře byla zaopatřena, on je boháč, mlynář, byla bys paní, a do smrti bys nouzi neměla. Že tě rád má, to je také patrno, když si tě vzíti chce, chudou holku.“

„Prosím vás, tetka, copak i vy mne chcete tak zahodit, jako mne matka a otec zahazují?“ rozlítostnilo se děvče. „I vy byste mne chtěla zahodit takovému ošklivci, mrzáku od Boha znamenanému, takovému zlému lakomci, který by pro zrnko člověka zabil? Já bych si ho nevzala, kdyby po krk v zlatě seděl a já o jedné sukni byla.“ –

„Upokoj se, holka, já tě k němu nutit nebudu, však dobře víš, že jsem se proto s matkou tvojí až rozkmotřila. Kdyby bratr, nebožtík tvůj otec živ byl, všecko by jinaké bylo. Co není od srdce, nejde k srdci – ale nechme toho. – Jářku, holka, pamatuj na čtvrté přikázání ‚Cti otce svého a matku svou‘, – měla bys poslechnout.“ –

„Ach, tetka, vždyť já se za ně proto každý den modlím, a srdce

se mi třese lítostí, když na matku pomyslím. Chci se jim také vším dobrým odsloužit, ale po vůli jejich být nemohu, nechť se již se mnou děje zle nebo dobře. Když přišel ten zlopověstník na námluvy, však víte tuty dni, hrozil mně otec, že mne z domu vyžene, a nevím co vše, jestli si ho nevezmu. Já jsem nic neřekla, byla jsem jako zkamenělá; když mě ale ten ošklivec za ruku bral, jako by smrt na mne sahala, až jsem odskočila. Matka mi domlouvala, já ale neslyšela ani neviděla, zašel mně všecek smysl, div že jsem ten den s rozumem se nepominula. – Když družbovstvo odešlo, chtěl mne otec zase vzít na paškál, ale matka nedala, a já se z domu vytratila. Nevím sama, jak se dělo, že jsem se octnula na cestě k hájecké studánce; bylo to jako vnuknutím božským. Šla jsem dále a tam vrhla jsem se před obrazem Panenky Marie a vroucně jsem se modlila a prosila, aby mi dala nějakou myšlénku, co bych měla dělati. Když se tak modlím a prosím, tu mi zazní do uší ‚jdi pryč!' – a ze všech stran to zní, ze studánky, se stromu, z louky ‚jdi pryč, jdi pryč!' – A když jsem se na obrázek podívala, zdálo se mi, jako by Panenka Maria také kývala ‚jdi pryč!' – Byla jsem vysvobozena. Sundala jsem se sebe všecky ty červené fábory, co na mne dali, a přivěsila jsem je okolo obrázku, pak jsem se pomodlila na poděkování zdrávasek, umyla si v studánce uplakané oči a s lehčím srdcem šla jsem přímo k vám."

„A řeklas mi, že chceš do Vídně, a já ti to zrazovala."

„Ale konečně jste přece řekla: jdi tedy s Pánembohem, já to s rodiči vyjednám." –

„Jestli jsem tím hřešila, Bůh mi odpusť, udělala jsem to jen z lásky k tobě, Madlo. – Vždyť již dvě noci nespím a neustále myslím, kterak mi tu bude bez tebe a co ty, děvko zlatá, si počneš v té Sodomě, kam se poděješ, jsi tak mladá! – Tuším, že ti o žatvě sedmnáct bylo, ne?"

„Bylo, tetka; ale vždyť tam jdou ještě mladší než já, nevíte co tam chasy do roka jde! – A náš Vavřínek, kdož ví, jestli tam nešel, – tak mne vždy píchne, když si na toho chlapce vzpomenu, ten asi zkusí! – Ach, jen kdybych já ho tam našla!" –

„A kterakpak se ty, osobo, tam smluvíš, vždyť to tam prý mluví všecko německy?"

„I to já se záhy naučím, a několik slov jsem pochytila u paní

kantorové. Ach, tetka, jak se vám já kdy odsloužím, co jste vy mi dobrého proukázala! Kdyby vás nebylo, nebyla bych přišla ke kantorovům, nebyla bych se naučila i jiným pracem, než my děláme, a nyní přišla by mi asi trpká služba. Takto se práce žádné nebojím a jsem tomu ráda, že si umím sama psaní napsat; až vám je pošlu, dejte si je přečíst panu kantorovi."

„Čemu se člověk naučí, to se neztratí! Já sloužila za mladých let v Hradci u hodných pánů a tam jsem se také všeličemu naučila, co mi bylo k dobrému." Mezi tou řečí vzala tetka na sebe řásnou mezulánku zelenou a hnědý kožich s dlouhými varhánkami, starodávní to kroj Jesenaček. – „Vidíš," pravila, „my staré zůstaly jsme věrny svému kroji, vy mladice jiný kroj jste přijaly. No, i ten vám svědčí, ale jářku, Madlo, drž se ho; říká se ovšem: jaký kroj, tak se stroj, ale to přísloví není pro nás, jen pro pány." – S těmi slovy odešla tetka do vedlejší komory.

Madla vstala s lavice, otevřela okenici a naslouchala. – Všude ticho; začínalo se šeřit. – Zavřela zase okenici i okno, vzala louč z ramenáče a začala si, od široké postele s modrými květovanými poduškami začnouc, kol dokola svítit, i na ty majolikové talíře a kostěné lžíce a rozličné to nářadí, co bylo v poličce a polici, i na obrázky a na almárku do rohu za stůl, kam jí teta schovávala slabikář, když ještě malá byla a k ní chodila po smrti otcově, – i po římse velikých kamen, kde stávalo vždy něco pro ni v hrnéčku, svítila si a u přeslice stála chvíli zamyšlená. Pak se obrátila na okno, utrhla si strouček rozmarýny, list máty a muškátu, zastrčila si to za šněrovačku, a když louč zase do ramenáče dávala, bylo viděti krásné její líce slzami celé zalité. – Vtom vešla z komory tetka, nesouc pod páždí uzlík a v ruce uzlík. Položila je na stůl, vzala Madlin uzlík s lavice a začala jí to rovnat. – „Tu plenu si vezmi přes hlavu, aby ti líce příliš neuhořelo, – ten kabátek si sviň a strč pod páždí, zrána bývá chladno, - a tam jsou snad zimy. Slyšela jsem, že v jedné zemi ani leta není, to snad tam není?"

„I to není tam, tetka."

„No jen si nech kabátek mimo uzel – a tuhle jsem ti upekla na cestu bochník chleba, abys nemusela hned zapomínat na domácí chuť. – A tuhle – víš ta kačka, co nám vždy utíkala k jiným, – jářku ať se nám neztratí, zab ji, Bětka, a upečem ji Madle na cestu;

a tuhle těch pár koláčů. – Však se ti to hodí, než tam dojdeš, – vždyť je to kraj světa. A tuhle máš jerusalemský balšám, ten je na všechny rány – a tuhle máš mast – počkej, kampak jsem ji zandala – ach vždyť nevím – no tuhle" (neviděla pro slze, které ukrýt chtěla).

„Ale zlatá tetka!" chtěla Madla namítat. –

„Jen ty mě nech – takovou mast nedostaneš v celém světě, tu dělají jen v novoměstském klášteře – a vždyť víš, co ní slepých uzdravili. – Mohlo by se ti stát, že by tě oči bolely, a kdo by ti tam pomohl? – A tuhle – aby neřekli, že jsme tě jako žebračku poslali – jsem ti kousek šatstva uchystala. Choď si čistě, a ne abys plátno kupovala, nač bych já přadla? Raději nekoukej při službě na plat, ale abys měla hodné pány. – A tuhle jářku jsou dvě šňůrky korálů, jsou prý to granáty, nebožtíček – dej mu Pánbůh nebe – přinesl mi je ze světa – já to nikdy už na krk nevezmu, tobě to bude lépe slušet," dodala, třesoucíma rukama zavazujíc uzlíky do loktuše. Madla stála u stolu jako u vidění, náhle ale vrhla se tetce s usedavým pláčem okolo krku, a tak se držely chvíli obejmuty a plakaly, když se tu dvéře potichounku otevrou a mezi nimi Bětka se objeví. „Panímámo, už je den, skřivánek z pozáhumenské role vylítl, bude čas!" – po těch slovech zase odešla.

„Ach tetka, vy jste tak předobrá – chcete-li vy, já tu zůstanu." –

„Ne, ne Madlo, jdi ty s Pánembohem, já tě nechci vidět na márách. Bětka už ví, co má dělat, kudy má jít, ona s tebou půjde na kus cesty a ponese ti to – nanosíš se tam ještě dost. Do města nesmíš, tam tě znají, ale Bětka dovede tě do Jaroměře až k hospodě, kde stává Hájek, já jsem s ním jela jednou do Hradce, je hodný člověk, už obstarožný. Bětka se ptala ve městě, však ti může na cestě povědít, jaký to je hodný člověk, to tě mám dobře schovanou, jako bych tě na duši mu přiřkla. – A nyní se, děvečko, s Pánembohem pohni dále, a tuhle – počkej – dobře si je schovej. – Kampak, za ňadra – z kapsy bys je mohla ztratit. – Je to pár rýnských – na cestě si to spočteš – a tuhle pár grešlí si dej do kapsy. – No mlč – jářku – snad vím co dělám. A komu bych to měla dát?"

„Pozdravujte matku a proste ji, aby mi odpustila, jako vy – a zavolejte si sem někdy Mařenku, ona je dobrá," prosila Madla, strojíc se.

„Všecko ti to zařídím – a ty mi nezapomeň vzkázat, jak jsi se

tam dostala a kterak to tam všecko je. Jestli toho chudáka Vavřínka najdeš, tedy mu buď matkou; on býval svéhlavý. – A toho Hájka pozdravuj ode mne.“ –

„A zná vás?“ –

„Kterak by neznal, vždyť jsem s ním jela do Hradce, vezla jsem tam přízi, pak jsem nevěděla kudy kam, poslal se mnou chlapce, hezkého už výrostka, ten mne zavedl na místo. Řekni mu jen, jesenská Nejedlá že ho pozdravuje; tak – nic jsme nezapomněly? – Vzpomeň si. Máš kudlu nějakou? Tu máš mou, ta je ti potřebná jako sůl – a sůl, hleďme, na tu bychom byly zapomněly. – No a už nic? – Vzpomínej! – Bětka, vezmi to!“ Bětka dala si uzlík na hřbet do koše, jako by šla do města pro něco, a postavila se přede dvéře. Tetka a Madla stály ještě v sednici. „No a máš-li pak růženec?“ ptala se zase tetka, jen aby se loučení prodloužilo.

„Já mám modlitebník.“ –

„Ale copak modlitebník, musíš mít růženec, tu máš můj, co se na něm modlívám, když jdu spat,“ a z kapsáře, odkudž byla dříve kudlu vytáhla, vytáhla růženec, políbila ho a podala Madle.

„A co vy budete mít – bože – všecko mi dáte!“

„Jen si ho nech – vždyť já si mohu vzít, co nosívám do kostela,“ a položíc Madle jednu ruku na rameno, sáhla druhou do hliněné kropeničky u dveří a třikrát ji požehnala. „Pánbůh tě sprovázej a opatruj ode všeho zlého, abys tak se vrátila, jak jdeš.“ – S požehnáním tím vyprovodila stařena bratrovkyni, kterou milovala jako svou, přes práh, dívala se, až se za ní zadní vrátka zavřely, pak vešla do sednice, zhasla louč, otevřela okenice, a kleknouc na lavici k oknu, složila ruce a začala se modlit. – Pomalu ozýval se ne jeden, ale mnoho hlasů skřiváncích, ranní zoře se rozlila po obloze, až i zlaté paprsky sluneční o temné vrchy kladského pohoří se odrážely. Ve vesnici začalo být živo, ale Madla s Bětkou daleko byly od ní. –

*

Zajisté bylo to po desáté, co Bětka s lavičky před hospodou na předměstí jaroměřském vyskočila v domnění, že pantáta již jede; – hodinu tam seděly a posud nepřijížděl. – „Já jsem jako na trní, Bětuško, snad jsme ho propásly?“ –

„Kterak propást, vždyť tu sedíme u samé silnice, ani myš nám neprojde. Jen vy se nebojte, Madlo, zde nás nikdo nezná a hledat nás zde také nebudou." –

„Kdo ví, teď už to naši vědí, že jsem pryč, jestli za mnou nepošlou."

„Nech si pošlou; panímáma naše řekne vašim rodičům, že vás poslala do Rychnova k tetce, aby vám ta strast trochu z hlavy spadla. Za pár dní teprv řekne to matce, kam jste šla. – Ať vás tam hledají."

„Nepodřekneš se ty, Bětuško, kdyby se tě mlynář –"

„Raději si jazyk uříznu," vskočila jí Bětka do řeči, „než bych tomu kalibánu o vás čeho řekla. Neznáte Bětku! – Jen ať vyzvídají, já je vyvedu navrch věže a shodím dolů jako kozla a nic nebudou vědět. – Vždyť já jsem sama řekla panímámě naší: Jestli tu holku k tomu holohlavému ancikristu přinutíte, svatby nedožije. Má zlatá Madlo, já jsem stará – jsem jen služka a nechtěla bych ho, jakpak vy ho máte chtíti, taková majolena. Přeškoda by vás bylo takovému hudrmanu ošklivému – vždyť má nos jako věž a oči jako bazilišek, div člověka neuřkne. A kdyby v něm co dobrého bylo, ale to je v něm – odpusť Pánbůh – čert zašitý! Však tím také budou černí po smrti orat."

„Ale, Bětuško, nemluv tak. – Já – ač bych mohla naň láti – nepřeju mu nic zlého, jen když budu mít od něho pokoj." –

„Což, vy jste dobrá hodina, ale není každý takový, až zkusíte světa, uvidíte. Nepřála bych vám ale, abyste mnoho zkusila, ale abyste mezi hodné, dobré lidi přišla, kteří by vás měli jako svou. – No, musím já se zase podívat, jestlipak už jede," vzpomněla si zase Bětka a popošla na roh hospody, ačkoliv z lavice přímo na silnici viděly. „No, jede někdo – vůz jako chalupa – to bude on!" –

„Kdyby ho už Pánbůh přinesl!" vzdychla si Madla, neboť byla v ustavičném strachu, že ji budou hledat a že ji tam uvidí, jinak by ovšem nebyla pospíchala.

„No už je to pantáta, dva vozy, jeden dvouspřežní a jeden jednospřežní – on sám veliký – to se navlas všecko shoduje; nebude to nikdo jiný než pantáta Hájek, vždyť mi ho tak vypodobňovali v Malé Skaličce."

„Ach, Bětuško, když je tu, raději bych se obrátila. Tak mám srdce jako v povlace. Ty půjdeš domů, ale já tu zůstanu sama jako lípa v poli. Bůh ví, jestli se kdy s vámi shledám." –

„Ach, ty umučená hodino, kdyby to tetka slyšela, uschla by steskem. Co si to připouštíte za brykule, co to mluvíte, že se nevrátíte? – Vždyť se hory nescházejí, ale lidé, nevíte? – Dá Pánbůh, že se zase zdrávi shledáme a že si já na vaší svatbě zatancuju."

„Inu tys vždy veselá a nevíš, jak mně je," odpověděla Madla a oči se jí zalily.

„Inu řeči se mluví, chleb se jí, voda plyne, – člověk si někdy všelijak ty trampoty plaší. Ale je to, holka, jeden plat, jestli se směje nebo pláčete, buďte tedy veselá a pomyslete si, že Pánbůh všude kraluje." – Mezitím povozy dojely před hospodu, kde již podomek s pící pro koně čekal, neboť to bylo odedávna místo, kde Hájek předpolednem nebo odpoledne koním seno dával. Hospodský, smekaje z daleka, také ven vyšel a Hájka vítal. Začalo se o nákladu, hospodský chválil koně Hájkovy, a Hájek začal zase o jiných koních mluviti, jakž to již u lidí podobného zaměstnání bývá. Každý stav mívá svůj mrav. –

„Jdi, Bětuško, řekni mu za mne," pobízela Madla Bětku, „ty jsi smělejší než já." –

„Snad abychom dříve tady s pacholkem promluvily, jak a co – nemyslíte?"

„Pročpak? Pacholek nemá co poroučet, jen jdi, Bětuško, vyřiď mu, že ho tetka pozdravuje."

„Jen jděte sama, Madlo, – vždyť pak se nemusíte stydět, je člověk jako my. Od vás mu přijde slovo více vděk, jen jděte, já s ním beztoho také promluvím."

„Ty ženské by s vámi, Hájku, nejspíš rády jely, čekají tu od rána. Promluvte si – já zatím uchystám snídaní;" po těch slovech hospodský vešel do dveří a nechal Hájka, k němuž zatím Madla s Bětkou byly přistoupily, přede dveřmi. –

„Jak vidím," začal sám, „rády byste se kus cesty svezly?"

„Já ne, pantatínku," ozvala se Bětka, „to tuhle naše Madla by ráda do Vídně, já ji jen vyprovodila."

„Vy, panenko, jdete sama do Vídně? K známým snad?" ptal se jaksi s podivením Hájek, s uzardělé trochu tváře její oka nespouštěje.

„Nemám tam živé duše; míním si tam službu hledat," odpověděla Madla tiše.

„Službu! – Nemáte rodičů ani přátel jakých, že musíte jít sloužit?“ ptal se Hájek dále. –

„Má rodiče, vlastní matku, ale otec jí umřel, když jí bylo devět let, bylo tomu osm let o Jiří. Matka se zase provdala – má otčíma. Má také tetku, – Madlo, co máš vyřídit pantatínkovi?“

„Milá Bětuško, tetka se asi mýlila, to je dávno už, co tu přízi do Hradce vezla, a jak povídá, že s pantátou jela. Také řekla, že měl pantáta syna výrůstka, ten že jí ukazoval v Hradci cestu.“

„To už vím,“ zasmál se Hájek, „to byl můj otec, a já byl ten výrůstek – to je ovšem už několik let od té doby. Můj otec umřel a nyní to vedu já, a po otci říkají lidé i mně pantáto, podle zvyku, – ač ním nejsem.“

„Vždyť je to jedno. Tak, pantatínku, vás ta tetka také prosí, abyste tu holku s sebou vzal, – k vám se každý nejraději utíká.“

„Já také každému rád posloužím, co mého možného, tak i rád tu panenku s sebou vezmu, a budu-li jí moci něčím být nápomocen, rád to udělám. Ale, panenko, poslyšte mojí rady: můžete-li doma zůstat, zůstaňte, a nemůžete-li, tedy služte zde za menší plat a nepřejte si vídenské služby, tam je služba těžká. – Co si ve Vídni vysloužíte, to vám draze přijde – mnohá to i životem zaplatila. – Je mi vás líto!“

„Já vám věřím, pantáto,“ odpověděla Madla a v oku se jí leskly slze, „a ráda bych doma zůstala, ale nemůže to být – musím pryč. Chci tedy sloužit a daleko jít, kde mne lidé neznají.“ –

„Když je to takové, vezmu vás rád s sebou. Počkejte tu ještě chvilku, já se záhy vrátím. K těm předním koním se nepřibližujte, jsou někdy zlí a neposlechnou, jen mne.“ – Obrátil se a šel do hospody. – „Co je jí, že musí pryč, – proč chvátá do té Vídně?“ – ty otázky několikrát ozvaly se mu v duši při rozmluvě další s hospodským.

„Bětuško, neříkej tetce, co mi řekl, – to víš, že by se trápila, a ono to takové nebude; vždyť tam nejdu já první ani poslední. – A když by zle bylo, mohu jinam.“

„Bodejtže – nic si z toho nedělejte; cožpak ví mužský o ženské práci, něco je všude. – Dělám co mohu a konec. Je to ale hodný člověk, ten Hájek, že vám to tak poradil.“

„Zdá se; ale ty jsi povídala, že je obstarožný, vždyť je mladý.“

„Inu to nemohlo jinak být, když jsme syna za tátu držely. Však tuten také už mladý není; je to člověk! Na toho Pánhůh míru ztratil. Když jste vedle sebe stáli, ani tě vidět nebylo."

„Cožpak jsem tak malinká?"

„Jsi zrovna slušná dost, ale on je obr." – A tak mluvily a Madla Bětce rozličné ještě dávala nařízení, až vyšel Hájek opět z hospody. – „Jakube, ta panenka pojede s námi, dělej místo; ten uzlík tam schováme." Tak volal na pacholka, bera s lavice Madlin uzlík a odnášeje jej na vůz. –

„Já se s tím pronesla a nesla jsem na hřbetě, a on to nese v ruce jako homolku," divila se Bětka. – Jakub hned skočil na menší vůz a Hájek sám dohlížel, také přinesl ze svého vozu veliký pokrovec; „abyste dobře seděla, panenko," mínil, klada pokrovec na seno, kde pro ni Jakub mezi bednami místo uchystal. – „Mohla také sedět na velkém," myslil si, ale neřekl nic, poněvadž pocestné vždy na menší vůz brával.

„I pantáto, vždyť budu dobře sedět i na tvrdém, nedělejte si se mnou starosti," pravila Madla.

„Jen počkejte, panenko, až pojedeme druhý den, však to neřeknete, máme dlouhou cestu před sebou," odpověděl jí Hájek s usmáním. – Koně byli zapřaženi, Hájek pobídl Madlu, aby sedla; Bětka ale, nechtíc se loučit před hospodskými, navrhla Madle, aby šly pěšky, že ji přes město vyprovodí. – Hájek práskl bičem, pinčlík začal štěkati, okolo a před koňmi skákati, vozy se pohnuly, Hájek dal sbohem hospodskému a jeli dále. Bětka vyprovodila Madlu za Jaroměř. Mlčky šly – majíce obě srdce lítostí sevřené, teprv když za Jaroměř vyšly a Madla naposled se ohlížela po svém domově, daly slzím průchodu. „Dej vám tedy Pánbůh štěstí a nezapomeňte na nás," štkala Bětka, vidouc, že vozy dojíždějí a že dále jíti nemůže. Odhrnula jí plenu s tváře a mozolovitou dlaní hladila líčko Madlino – pěkné jako z jádra. – „Dejte vědět o sobě, já ráda poběhnu do Malé Skaličky, když bude měti pantáta přijet." – „Vždyť já vzkážu, kterak bych zapomněla! Pozdravuj matku – tetku, Marjánku – Barušku Nyveltovu – všecky, a buďte tu s Pánembohem!" pravila Madla; podaly si ještě jednou ruce, a pak obrátivše se, šly jedna k svému domovu, druhá do neznámé ciziny.

*

Včelka ráda obletuje krásný kvítek, a člověk rád se dívá na krásu. Což divu, že se lidé za Madlou po cestě obraceli a na hospodách že se Hájka ptávali, kam a odkud si to hezké děvče veze? Jaký div, že sám Hájek raději na ni než na koně se díval? Bylať ale Madlena děvče jako květ. Oči měla černé jako žár a obočí, jako by je namaloval. – V líčku dva důlky – a malou bradičku zarůžovělou, jako lístek z poupěte růžového. – Ústa malá a rty trochu vyhrnuté, červené, svěží jako malina. Nad širokým čelem sílu světlohnědých vlasů, kteréž se jí sotva v žíhonu držely. Nosejček krátký nebyl krásný – ačkoliv se někdy jednomu nelíbí, co se druhému krásou zdá –, ale nosejček slušel k její tváři právě tak, jako by k ní jiný nepatřil. Ačkoliv, jak Bětka povídala, vedle Hájka malou se zdála, byla dosti vysoká a urostlá jako sosna. Nožky měla jako na strunkách a rámě jako z vosku. Bětka vždy, když s jinými o ní mluvila, říkávala: „Ta naše Madla má tělo jako z másla!“ – Nebyla ani tak krásná Madla jako roztomilá. A přitom byla prostá, nevinná, velmi dobrosrdečná a pracovitá. Bylať také čiperná a snadno všemu se naučila. Mezi chasou bývala vždy veselá, ráda zpívala, a chlapci s ní také rádi tančili, poněvadž se vznášela jako pírko. – Mnohý chlapec jesenický za ní toužil, ona si ale dosud nikoho nezamilovala, – a kdyby ji byli rodiče jinému, hodnému a ne tak zlému a ošklivému člověku za ženu dávali, byla by snad poslechla, byla by mu zvykla a do smrti život svůj ve vsi strávila, necítíc se ani nešťastnou ani šťastnou, jako obyčejně na sta žen i mužů spolu žijí.

Než přijel Hájek do Hradce, přibral na vůz dva chlapce, které rodiče na učení do Vídně poslali. Byli as dvanáctiletí; jeden měl rodiče a kolik bratrů a sester – druhý jen matku vdovu, která mimo něho ještě dvě děti měla, jak se to později Hájek dověděl. – Poslali je spolu, aby jim bylo veseleji. Oděv měli na sobě dobrý i obuv, kterou si nesli ale svázanou přes ramena, jak jim to rodiče řekli, aby si ji neroztrhali; mimo to nesli si na zádech uzlíčky, v nichž měli každý bochníček chleba a košili. – Když je Hájek viděl na silnici jíti, věděl hned, jací jsou to hoši. –

„Co jste zač?“ ptal se, když k nim dojel.

„Jdeme do Vídně na učení,“ odpověděli chlapci.

„Odkud?“

„Ze Zaloňova.“

„Kterak vám říkají?“

„Mně Honzík Strnadů a tuhleten je Frantík Stehlíků,“ odpověděl větší z nich.

„Hezcí jste to ptáčkové,“ usmál se Hájek, ba i chlapci se tomu smáli, že mají tak potrefná jmena.

„Mnoho-li pak máte peněz, hoši?“ ptal se jich Hájek dále.

„Já mám dvacetník,“ řekl starší.

„Mně dala máma dvanáct grošů, protože více neměla. Ale máme chleba.“

„To vám nevytrvá až do Vídně, milí ptáčkové, třebas jste málo zobali, a co pak tam?“

„Táta povídal, že můžeme být na cestě o chlebě, a když tam přijdeme, že se máme hned o místo ohlídnout a potom že nám dá mistr, co budem potřebovat,“ řekl větší.

„Tak, tak, kdybyste tam mohli být za den za dva, a jak tam vejdete, aby mistři na váš čekali, – to by to šlo. Ale o tom darmo s vámi mluvit; chcete, abych vás svezl?“

Chlapci s radostnými tvářemi na něho se obrátili. „Ach, pantatínku, to bychom byli rádi, my jsme už prosili jednoho vozku, ale on nás nechtěl zadarmo vzít.“

„No, jste-li ušlí, vylezte si na vůz, na ten menší – a nechoďte nablízko hřebcům, ti neznají moresy a kopnou hned.“

Kdož byl radší než chlapci; hned si vylezli na vůz a uzlíčky si sundali, děkujíce dobrému pantatínkovi.

„Ale jestlipak vy, panno Madlenko, budete nyní dobře sedět?“ mínil Hájek, když byli chlapci usedli. „Mohla byste si sednout na první vůz, na moje místo, já beztoho více jdu než sedím.“

Ačkoliv Hájek na svůj vůz nikdy pocestného nebral, při Madleně byla výminka – a mrzelo ho, když na jeho nabídnutí odpověděla:

„Oh nemějte starosti o mne, pantáto; mně místo nezasedli. Dobře jste udělal, že jste je vzal, takové ubožáky! Mám též bratra, asi tak starého jako ti hoši, ale Pánbůh ví, kde je!“

„Jakpak to, že nevíte, kde je?“

„Otec ho dal na ševcovské řemeslo do Hradce, když přestal chodit do školy. Ale kdo ví, jestli se mu opravdu zle vedlo, anebo se mu jen řemeslo znelíbilo, za čtvrt leta zběhl z řemesla, utekl, a od té doby o něm neslyšíme.“

„A neptali jste se po něm?"

„Otec a kmotr byli v Hradci skrze něho, ale bůh ví, kdo má pravdu, – otec mu lál, že prý byl dareba, že se nebude déle o něho starati, kmotr ale řekl tolik, že chlapce trýznili, až se zvedl a do Vídně utekl. Kdyby mi Bůh tu radost popřál, abych ho ve Vídni našla! – Je můj vlastní bratr – sestra je po otci nevlastní. – My dva máme otčíma," zavzdychla si Madlena.

„Milá panenko, Vídeň je veliké město, a těžko nalézti tam mnohdy usedlého měšťana, natož učeníka; ale je-li tam, možná, že vás s ním náhoda svede; na světě se divné věci přiházejí."

„Ach baže, já jsem se před krátkým časem také nenadála, že budu tuto cestu šlapat."

„A nemejlím-li se, tedy skrze otčíma z domu jdete?" začal se Hájek vyptávati. Nebýval nikdy všetečný, a tu najednou pokoušela ho zvědavost, proč Madla z domu šla.

„Skrze otce a ještě skrze někoho," odpověděla Madla s lehkým uzarděním. Hájek se na ni díval a dobře to pozoroval, měl také novou otázku na jazyku, ale hřebci ho vytrhli; začali se škádlit, a že měli koše na hubách a kousat se nemohli, štochali se hlavami a ržali, až se všecko ozývalo. Také cizí koně přijížděli, a to musil býti Hájek na ně velmi opatrný, aby je nepotloukli. Rozprávka se tedy přetrhla, což Hájka mrzelo, a po prvé snad ucítili koně šlehnutí biče.

Madla by si byla ani nepomyslila, že jí bude cesta tak ucházet. Dni byly krásné, cesta jako mlat a ustavičně nové obrazy před zraky jejími přecházely, které ji zajímaly. – Nebyla jaktěživa dále než na Novém Městě, Dobrušce a na Opočně. Jaroměře si mnoho nevšímala, poněvadž měla oči při loučení jen k domácí krajině obrácené. – Hradec se jí líbil a za Hradcem obdivovala pole, vzdělané jak zahradu, a množství nasázené zeleniny, která se nejvíc okolo Kuklen, Plotiště sází, a Hájek ukazoval jí Lochenici,[1] odkudž známé Locheňačky cibuli vůkol a vůkol rozvážejí. Když přijeli do Chrudimska, povídal Hájek o zámožnosti tamějších sedláků,

[1] Locheňačky nosí šátky okolo hlavy vázané na způsob Moravanek z Hané. Když si jinde na hlavu šátek tak uvážou, říká se: „Chodíš jako Locheňačka."

o chovu koňstva, a že podsední i náruční kůň při velkém voze z tamější krajiny jsou. Potkali také nejednoho sedláka v pěkném vozíku s krásným spřežením jedoucího z Chrudimi z trhu. Madlena ale obdivovala nejvíc kroj selek, a vidouc jedno děvče v šněrovačce, zvolala: „Hlele, tu nosí i děvčata takové šněrovačky jako naše staré Jesenačky. A u nás se jim smějou, že mají na prsou zouváky."

„Neměly jste dbát a přece kroj svůj si zachovat," mínil Hájek.

„Mělo by to být, pantáto, ale už se ten nový kroj zakořenil; matky zvykají už malé děti nositi ho, poněvadž prý je mezulán dražší a dražší, cicové[1] fěrtochy také prý už se nedělají, a kabátky že přijdou laciněji než dlouhé kožichy; a tak nemáme ze starého nic více než ty plátěné pleny s červeným vzadu květem; to si vyšíváme samy."

„Ale na to nemyslíte, že tento váš novější kroj není tak trvanlivý, ačkoliv je slušný," řekl Hájek.

„Toho si nevšimají, a nyní jsme už navykly a myslíme, že bychom v letě ve vlněných punčochách nevydržely, v pantoflích že bychom klopýtaly, a kdybychom měly bez šátku v zimě do kostela jít, že by nám hrdlo omrzlo. To dělá návyk."

„Zato zůstali vaši mužští věrni dlouhým zeleným kabátům vzadu s faldami. Jesenické muzikanty pozná zdaleka. Několikrát jsem se při nich vytančil; hrajou hezky," řekl Hájek.

„U nás je každý muž a každý hoch muzikantem. V čas muzik chodí to do celého okolí, čtyři a čtyři neb šest a šest, a vydělají si hodně peněz."

„Jeden od vás byl prý velmi šikovný a dostal se až do ruské země; neslyšela jste nic o tom, panenko?"

„Kterakpak ne, to u nás každý ví, ale starý pan kantor a potom starý jeden soused – tomu je už sto let – ti to dobře vědí a od těch jsem to nejednou slyšela."

„A nechtěla byste mi to povědít?"

„I pročpak ne, ale tak to povědít neumím jako pan kantor."

„Povídejte jak chcete, však ono se nám to bude líbit," řekl Hájek.

„Ten muzikant byl jistý Josef Pavel, a už prý co malý chlapec,

[1] Druh pergálu z vyraženými kvítky.

když krávy pásal, pěkně hrál, a sám od sebe se tomu naučil. Jednou hráli s druhými v Opočně před panem knížetem, a tomu se Pavel tak zalíbil, že ho nechal na svůj peníz cvičit. V tom čase vypukla vojna s Prusem (sedmiletá) a vojsko pruské přitáhlo do Čech. Tehdáž, nevím jak se to stalo, přišel Pavel do zajetí a Prušané zavřeli ho do kláštera broumovského. On prý byl ale chlapík vyvedený, utekl on jim z kláštera někudy a pouze v košili se provlékl přes vrchy až do Opočna, kde ho v zámku skryli. Potom ho pan kníže dal do Prahy do takové školy, kde se naučil rozuměti všem nástrojům. Byl prý šikovný, zrovna dost. Škola ta byla prý daleko rozhlášená a císařovna ruské země, říkali jí prý jen tak po sprostu Kateřina, slyšela také o ní a chtěla mít také takovou školu. Psala do Prahy, aby tam poslali takového mistra, který by jí školu takovou zřídil, a pan kníže opočenský řekl, aby poslali Pavla. Poslali tedy Pavla. Měl se tam prý tuze dobře, mnoho peněz si vydělal a stal se velikým pánem a vzal si paní od stavu. Zůstávali prý v jednom velikém krásném městě, které se jmenuje Moskva. Po mnoha letech, když byla vojna s Bonapartem, táhli naším krajem také Rusové. Dva mladí ruští oficíři přišli prý do Skalice a ptali se ustavičně, kde je *Jašená*. Žádný jim ale nerozuměl, až potom šli k panu purkmistrovi (jmenoval se Josefi), ten jim vyrozuměl, že se ptají po Jesenici a že jsou to synové Josefa Pavla. Ptali se po otcových přátelích a pan purkmistr napsal jim jmeno naší vsi; tehdáž byl ještě živ Jiří Pavel, Josefův bratr. Ten pan purkmistr napsal jim také jeho jmeno. Byli by rádi do Jesenice se podívali, ale táhli jen skrz a nesměli se zde zdržeti. Ten pan purkmistr pověděl to ale Jiřímu Pavlovi a radil mu, aby na něho psal, on ale nechtěl. – Po dlouhém čase přišel mu list z ruské země od bratra, psal mu, že ti dva jeho synové v bitvě u Paříže padli, ale že mu dříve byli psali, že v Skalici byli, a všecko, co jim řekl purkmistr. A psal bratrovi, že mu pošle několik tisíc zlatých, aby je rozdělil dětem, a by je jistě dostal, že je pošle skrze úřad. Nevedlo se sice Jiřímu zle, ale že měl kolik dětí, byly by mu přišly peníze ty vhod. Čekal, čekal – ale nic nepřicházelo, šel se poptávat, odbyli ho, že o ničem nevědí, a tak se mu vždy vedlo, až ho to omrzelo. Psát mu nechtěl, že by ho list nedošel, a tak od té doby nic více o něm neslyšeli, a peníze Jiří také nedostal. Říkal vždy,

že mu je bratr jistě poslal, ale že si je někdo nechal; to mu žádný nevymluvil. Ostatně je od nás více muzikantů ve světě, ale žádný nemá tu šikovnost co Pavel, ani to štěstí," dokončila Madlena.

„Pro štěstí není pravidla," doložil Hájek.

Při takových a podobných rozprávkách cesty ubývalo. U Jihlavy viděla Madla zase jiný kroj – a Strnad i Stehlík obdivovali jihlavskou náves. Hájek je ale poučil, že se říká v městě náměstí. A za Jihlavou byli v Moravě, a bylo se zase čemu diviti; tu městu výstavnému, tu pěkné dědině, tu roli jinak zorané, a zase krojům rozličným, kteréž Madla nejlépe posuzovala. Vždy se ale divila, když viděla některý díl kroje zrovna jako v Čechách. Co ale Madlu nejvíc těšilo, bylo to, že kamkoli přišli, s lidmi se dorozuměla. „Mluví sice špatně česky, ale přece je jim rozuměti," pravila, slyšíc po prvé mluviti po moravsku. Ale Hájek jí to vysvětlil, že to není česká, ale moravská řeč, že je to ale skoro jedno, a Češi a Moravani že jsou z jednoho pokolení. Hájek nabyl ve světě známostí o rozličných věcech, o nichž vozkové obyčejní ani zdání neměli, kolísajíce se vedle svých vozů po celý život a na nic více nemyslíce než na svůj náklad, koně a vůz. Hájek rád po cestě s lidmi pocestnými do řeči se pouštěl, ptal se na to ono, v hospodách rád se bavil s domácími hosty, přečetl si i noviny, když jaké byly. Znalť krajinu podél celé čáry z Čech až do Vídně, i obyvatelstvo. Řeč jeho nebyla hrubá, surová, a slušný měl způsob v jednání, což bylo přirozené jemnější jeho mysli a dobrému srdci.

O Madlenu staral se po celé cestě jako o sestru, šla-li pěšky, šel vedle ní, sedla-li na vůz, šel vedle vozu jejího; to mohli hřebci jíti, jak se jim líbilo. Madlena nechtěla první den do hospody, že má dosti jíst. „No nechť, ale až to sníte, musíme jíst pohromadě." Madlena jedla první den na voze – a chlapce vzal Hájek do hospody, jakž to vždy dělával. Odpoledne posloužila Madlena Hájkovi se svojí výsluhou, dala i chlapcům, Jakubovi i pinčlovi, a málo jí ze všeho zbylo. Druhý den jedla s Hájkem, což ho velice těšilo, ač to nedal na sobě znáti. Večír, vždy než Madleně napadlo nocleh si objednati, měla ho u hospodské již objednaný, neboť Hájkovi všude rádi sloužili na hospodách. Když mu Madlena námitky dělala, říkal: „Já si vás vzal na starost, a proto vás chci hledět jako oko v hlavě; a nemyslete, že jen pro vás to dělám,

ženské potřebují vždy lepší pohodlí – to musí člověk s nimi jinak než s chlapem," smával se. Tak se každý den více seznamovali a Madla děkovala v duchu Pánubohu, že k Hájkovi přišla; věřila mu jako bratru. Hájka mrzelo, aniž věděl proč, že mu Madla říká pantáto; – nikdá mu to nenapadlo, Jakub mu tak říkal a každý člověk, jak již vůbec to byl způsob – chlapci mu říkali pantatínku –, ale když mu řekla Madla pantáto, vždy se zamračil a práskl si bičem. Madla zase si myslila: Pročpak mi říká panenko – jako bych byla městská! – Umínila si, že mu bude říkati i ona pěkně po městsku pantatínku. Při nejprvnější příležitosti začala s pantatínkem.

Hájek se zamračil, zatočil bičem několikrát v povětří, řka: „Nejsem ještě pantáta, ani pantatínek; říkají mi Jiřík Hájek, a z těch dvou jmen si jedno vyberte, které se vám zdá, ale pantáto mi, prosím vás, neříkejte."

„Já jsem vás také chtěla prosit, abyste mi neříkal ani panenko, to se městským holkám jen říká, a já jsem selská."

„Svědčí vám to, byť jste i selská byla, ale budu vás tedy jménem volat, když se vám to líbí," řekl Hájek potěšen, „a vy?"

„To se snad ale nebude slušet, když vás jen Hájku jmenovat budu," namítala Madlena v rozpacích jsouc.

„I říkejte mi třeba Jiříku nebo Hájku – cožpak je komu do toho. Jsme krajani," doložil. Tak to zůstalo a nikdo si toho ani nevšiml; – Hájek ale byl rád, jako by na sucho vyvezl. Nikdy mu ta cesta tak krátká nepřicházela – zdálo se mu, jako by ještě v Čechách byl, a jeli den čtvrtý, dojíždějíce k Vídni. Den byl krásný, slunce až požáry házelo. – Chlapci prohánělise z příkopu do příkopu a okolo vozu honili se s pinčlem – dětem a psům nebývá o kousek cesty. – Umdleni konečně vlezli na vůz a Jakub přisedl k nim. Madlena šla pěšinkou v stínu kvetoucích stromů, bez pleny a bez kabátku. Tváře jí jen hořely. Hájek šel při koních, klobouk si nesl v ruce, utíraje si uhořelé čelo a líce. Chvílemi šel zamyšlen a zase, jako by mu to nedalo, po Madleně se ohlídl. Pinč běžel při Madleně, která se pustila do trhání sedmikrásek, jichž bylo v trávě jako hvězdiček. Dělala z nich kytičku. –

„Hájku, bude pršet, pinč žere trávu!" volala najednou.

„Tamto je jistější znamení," ukazoval Hájek na oblohu, kde bylo viděti černý mrak.

„Nechť prší, jen když nebude hřmít, já se bouřky bojím," přiznala se Madla prostosrdečně.

„Pro kohopak jste natrhala tu kytičku?" ptal se Hájek ukazuje na chudobky.

„Třebas pro vás, máte-li rád květiny, – ale vy nosíte na klobouku místo kytky cedule."

„To je tím, že mi ji nemá kdo dát," odpověděl Hájek.

„A také ji snad od každého nechcete?" ptala se potměšile, rovnajíc si kytici.

„Od každého ne – to máte dobře –, ale když byste vy mi ji dala, – byla by mně milá," řekl Hájek, a vytáhna všechny mejtní cedule, klobouk Madle podával. Madla mu s líbezným úsměvem kytičku za šňůru přidělala.

„Kýž by neuvadla," řekl Hájek, sázeje si klobouk na hlavu.

„Když uvadne, dá se jiná."

„Byl bych spokojen, neboť chtěla-li byste slovu dostát, musela byste se mnou se vrátit," odpověděl Hájek, a v očích jeho bylo viděti, jakou radost by z toho měl.

Madla neřekla ani jediné slovo. Vtom začalo pokrapovat a sluníčko se skrylo za mraky.

„Jděte do vozu, zmoknete," pobízel Hájek, ač by raději s ní byl šel.

„To nic neškodí, je to májový deštíček – porostu. Beztoho jsem malá," usmála se Madla a natáhla obě ruce na dešť i oblíčej zdvihla vzhůru proti dešti.

„Že malá – kdopak vám to řekl?" ptal se Hájek, a oči jeho bloudily po štíhlé postavě děvčete.

„Naše Bětka mi to povídala," ozvala se Madla.

„To lhala, nebo byla krátkozraká," řekl Hájek obrátě se ke koním.

Deštíček padal hustěji, Madla chtěla do vozu, ale chlapci vzadu leželi natažení a spali; Jakub také klímal.

„Pojďte si na velký vůz sednout, Madlenko," nabídl Hájek vida, že nemá kam sednout.

„Já se těch vašich koní bojím." –

„Když já u vás jsem, nemusíte se ničeho bát," to řka, vzal Hájek Madlu do náručí jako děcko a na vůz ji vysadil. Madla zůstala jako

kalina; Hájek mlčky sedl vedle ní, a srdce mu tlouklo jako v zvonu, nemohl chvíli slova promluviti. Madla také nemluvila. Jeli úrodnou rovinou. Pole všude zelené, svěží luhy – kvetoucí sady při staveních, tu a tam v poli pláňka, hlavu obsypanou květem jako mléko bílým. Daleko na obzoru rysy modrých hor. Z jedné strany prodíraly se žhavé paprsky sluneční zpod tmavého mraku a v jich světle proměňovaly se dešťové krůpěje, padající z černého mraku, v miliony diamantových světlem lesknoucích se hvězdiček.

Hájek měl na voze pohodlné sedění zřízené a plachtu míval odhozenou nazpátek, aby viděl ven. Když tak dlouhou chvíli do krajiny se dívali oba, Madla i Hájek, vztáhl Hájek pravou ruku – v levé držel uzdu – po Madlenině levé, řka hlasem přidušeným: „Madlenko, až se bude slunce k západu sklánět, budem ve Vídni – a rozloučení."

„Bože, už ve Vídni!" ulekla se Madla.

„Mně se nikdy ta cesta nezdála tak krátká a nikdy jsem tak rád – a tak nerad koho do Vídně vezl jako vás, Madlenko." –

„Já vám rozumím, Hájku," vzdychla Madla, „vy jste dobrý člověk; rád byste, aby se mi dobře vedlo, a bojíte se, abych nepřišla do špatných rukou; ale já doufám v Pánaboha, – že se neztratím!"

„O to se někdo postará, aby se vám špatně nevedlo; – ale to není všecko, Madlenko. Lépe, kdybyste nepoznala nikdy ten špatný svět. Já tam dovezl již kolik mladých krajanů i krajanek – a mnoho jsem jich oželel. – Vraťte se, Madlenko!" – Hlas jeho byl tak dojemný a tvář prozrazovala tolik upřímné dobroty, že Madlena mimovolně tvrdou ruku jeho k srdci přitiskla. „Nemohu, Hájku, nemohu!" zavrtěla hlavou a oči se jí zalily.

„Madlenko, pročpak nemůžete? Činejsem hoden vaší důvěry?" –

„Jste, Hájku, jste; věztež tedy, že mne rodiče nutili k ženichu, před kterým utíkám jako před ohněm!" pravila Madlena a tichým hlasem vypravovala dále o zlém a ošklivém ženichu, a jak si ji zamiloval a se zařekl dostati ji stůj co stůj. „Vidíte, milý Hájku, že jsem musela pryč a daleko, ach já ani ve Vídni nebudu mít pokoje, aby mne nevyhledal; on by s to byl i zabít mne, je tuze mstivý člověk!"

„To se bohdá nestane!" řekl Hájek, když Madlenka dokončila,

a hluboce si vzdechl, „a raději bych vás v rakvi než v jeho náručí viděl. Nemám vám to již za zlé, že zpátky nechcete, až se nějaká změna s vámi nebo u vás doma stane. Zatím mne považujte za svého bratra, anebo upřímného krajana, jak chcete, jen se mi se vším svěřte a od nikoho pomoci nežádejte než ode mne; slíbíte mi to, Madlenko?“

„Důvěřuju vám jako svému bratru, nikdy na vaši dobrotu nezapomenu, a když mi bude pomoci potřeba, přijdu jen k vám,“ odpověděla Madlena, podávajíc mu ruku s uslzenou tváří. Hájek ji stiskl, skočil s vozu, a když ještě dále kus jeli, viděla Madlena tu najednou před sebou ohromnou hromadu střech a nad nimi do výše se vypínající černou věž, na jejíž špici se odrážely paprsky zapadajícího slunce.

„Vídeň!“ zvolal Hájek, ukazuje bičem v tu stranu.

„Kam já se tu, nebohá děvka, poději!“ vzdychla Madla bolestně a ruce sklesly jí do klína.

*

V sednici domovníkově v obchodním domě na leopoldovském předměstí ve Vídni seděla v lenošce, koží vycpané, vysoká tlustá paní, v čistém domácím oděvu, na hlavě bílý čepeček pod bradu zavázaný. – Byla to paní Katy, jak ji vůbec jmenovali vídeňští známí její, aneb jak jí říkala stará Anče aneb čeští známí – paní Kateřina – žena domovníkova. Ačkoliv na čele a lících známky stáří již viděti bylo, měla vlasy černé jako uhel. Tvář její zdála se pošmourná, když nemluvila, ale když promluvila, vyjasnilo se sivé její oko a celá tvář stala se tak příjemnou, že by to ani nebyl nikdo v ní hledal. Černý kabátek měla přehozený přes židli a rámě, kulaté jak válec, opřené měla na opěradlech. Na rukou ale bylo viděti, že pracovávaly tuze. Zář ohně plápolajícího na ohnisku v kuchyni padala skrze otevřené dvéře na ni a rudě osvětlovala staromódní dubový nábytek v sednici rozestavený. – U ohniska v plné záři stála stará služka Anče, kutíc v ohni a rozestavujíc hrnky okolo něho. Za ní na zdi třpytilo se měděné a cínové nářadí kuchyňské. Na každý šum nastrkovala Anče uši a dívala se na dvéře. „Ale že pak to dítě už nejde,“ pravila, nemohouc se ničeho dočkati; „snad se mu něco stalo?“

„I jdi, ty máš s tím chlapcem ustavičný strach. Že pak se nemůžeš navyknout nedržeti ho již za dítě; pomysli, že buší už kladivem na nákov," odpověděla paní Kateřina.

„Což je to všechno platno, paní Kateřino, mně zůstane Janoušek vždy co dítě."

„Buďsi; ale nemaž se s ním a nedělej mu vše, co mu na očích vidíš, zkazíš ho."

„Kterakpak mu to neudělat, když přijde a prosí: Ančo, Ančo má stará, já tě mám rád, udělej mně to. Bože, mně se srdce radostí třese, když mne to dítě má tak rádo. Neudělejte mu to! Vždyť já nemám jinou radost na tom světě než mého Janouška."

„A já ti už nejsem ničím?" škádlila ji paní Kateřina, ale oči její dlely s upřímným výrazem na staré služce.

„Vy že ničím, paní Kateřino, vy ničím? Ty můj světe – vy, která jste mne v zlé nemoci navštěvovala, když jsem byla plná neštovic, která jste mne těšila a o mne se starala od tehdejška až do nynějška, vy že byste mi ničím nebyla? Jeminku, co si to o mně myslíte? Ty můj bože, vždyť je Janoušek vaše krev, proto ho mám tak ráda!" a stará Anča pustila se do usedavého pláče.

„I nebreč, starý bloude, což mi nerozumíš? Či myslíš, že neznám tvé srdce? – Ale k čemu jsou vždy ty dlouhé litanie o malé službičce, kterou tys mi dávno splatila? – Jsme z jednoho místa, já také sloužila, vím, co je zle a jak drahé je milé slovo, když je člověk opuštěn."

„Ach baže víte, co je zle, kdybyste nevěděla, tedy byste se neujímala těch holek, co Hájek přiváží sem do služby a jimž jste jako matka."

„Co já pro ně dělám, je malá zásluha proti tomu, co Hájek pro ně udělá, a kdybych nebyla dříve prala pro lidi – jak víš –, neměla bych známostí žádných a těžko by mi bylo Hájkovi zadost učinit."

„To byla mela tenkráte; to jste mne právě vzala k sobě po té nemoci, já nemohla ještě nic dělat a vy jste celé noci pracovala a mne jste krmila."

„I mlč placno," přetrhla jí řeč paní Kateřina, ale kdyby nebyla Anča několik kroků od ní bývala, byla by slze na tvářích jí viděla.

„No, vždyť já už mlčím – a víte jak jste mne k sobě vzala, a druhý den přišel pan Michal a přinesl vám na svatební šaty a vy

jste je nechtěla od něho vzít, že jsou pro vás panské, a pak jste v nich přece se dala oddat. – Já vám zatím chystala snídaní a modlila se za vás. Byla jste švarná nevěsta, paní Kateřino. Pan Michal je Němec – pravda –, ale na místě hodný člověk a duši by za vás dal."

„To máš pravdu, učiněná dobrá hodina je Michal! Začátek měli jsme dost zlý, no ale Pánbůh pomohl."

„Když se dva starají a je svornost mezi nima, vždy Bůh požehná, dokonce člověku dobrému. Měli jste dost málo, když byl pan Michal „U beránka" – a vy pro pány prala, a přece jste takové dobrodiní udělali Hájkovu otci. Však to i syn vzpomíná!"

„Ty můj bože, to by byl každý jeho známý udělal. Michal byl s ním znám, a když se náhle rozstonal „U beránka", odvedl ho Michal k nám, daleko to nebylo. Já ho obsluhovala a Michal obstarával mu koně a vzal mu vše pod ochranu. Báli jsme se, že nám skoná. No ale za týden bylo mu lépe. Stonásob nám tu službu zaplatil. Víš sama, že mladý Hájek málokdy přijede jen s prázdným pozdravením od matky?"

„Ale to vždy říká, panímámě za její namáhání s těmi dětmi."

„Ty můj bože, namáhání! Já bych si zásluhu z toho dělala, kdybych to dovedla, aby každé to děvče dobré místo mělo a hodné zůstalo mým přičiněním, ale v patách za nimi být nemohu."

„To uhlídá člověk spíše pytel blech než takové děvče, když už chce šidit," mínila stará Anča. „A zde v té Sodomě, ty můj světe, jak se krásné děvče na ulici ukáže, už je obchází jako lvové řvoucí, kterak by je pohltit mohli! Taková vřava není snad kraj světa k nalezení jako tu."

„Bude ono to v každém velkém městě tak; to víš, více ohně více dýmu, více lidí více hříchů. – Neviděla jsi dnes Lenku? Již zde kolik dní nebyla, a ona se přece vždy na chvilku staví, když jde kolem."

„Lenku jsem neviděla, jak včera; povídala mi, že se má dobře. Je to děvče něco čisté, ale mně se zdá, že se jí to líbí, když se ti fouskové po ní ohlížejí. Vidíte, to je Anička jiná holka, ta utíká po ulici, jako by ji honil, a na žádného se ani neohlídne; a tichá je a stydlivá, to se mi při ní líbí. Lenka má ale oči jen ve větru."

„No, musím s nima promluvit, bylo by mi líto, kdyby si nedala říct."

„Také se mne dnes ptali ti dva ševcovští učeníci, kdy prý přijede pantáta. Já řku, co od něho chtějí; nechtěli ale s barvou ven; konečně mi řekli, že slíbil každému novou košili přivézti, když budou hodní. Byli chudáci otrhaní. Jak přijede, budou u něho jako na koni."

„Je to člověk dobrý. To jaktěživ nikdo pro ty děti neudělal co on. Na cestě je živí, zde se jim také vždy o mistra postará, dohlíží k nim, a který je hodný, tomu dělá, kde co může dobrého." – Vtom bylo slyšeti ze síně kroky.

„To je můj Janoušek!" řekla si Anča a tvář se jí vyjasnila radostí. Paní Kateřina vstala a rozžehla na stole uchystané světlo. Vtom se otevřely boční dvéře a do sednice vběhl chlapec výrostek, synek paní Kateřiny a chovanec staré Anči, plný živobytí, snědý, černovlasý, v kožené zástěře a všecek začerněn.

„Pozdrav Pánbůh, mamičko, někoho vám vedu!" zvolal vesele.

„Kohopak?" chtěla se ptát paní Kateřina, ale již vcházela do dveří Madla a za ní v patách Hájek.

„My o vlku a vlk za humny!" usmála se paní Kateřina, podávajíc Hájkovi ruku. „Vítáme vás do Vídně; právě jsme na vás vzpomínaly. Janouši, podej židle!"

„Nechte, Janoušku, nechte, a jděte se umejt, jste černý, jako by vás komínem protáh."

Janouš skočil do kuchyně, Anča podala židle.

„A jak se máte po všechny časy, Anče?" ptal se Hájek sedaje.

„Tak tak, jak Pánbůh chce; ale jsem už, milý pantáto, jako pára nad hrncem."

„Oh ještě není tak zle!" mínil Hájek, ale Anča pokrčíc rameny mžikla okem po Madle a odešla do kuchyně.

„A koho jste nám přivezl?" ptala se paní Kateřina, když se usadila, oprouc oči o Madlu, která nade vším, co všude viděla a slyšela, jako zaražena byla.

„To víte, panímámo, koho já vám přivážím."

„Také do služby? Snad vaše příbuzná?"

„Od Adama jsme bratr a sestra, jinak jen krajané," prohodil Hájek žertovně, „poněvadž ale nikdo lépe nedovedl krajanům dobročiniti než vy, paní Kateřino, proto se vždy jen k vám obracím s krajankami, abyste jim byla matkou."

„Což je o mne, budou-li jen chtít ony mými dcerami býti," usmála se paní Kateřina.

„Pak ovšem přestává vše. Kdyby vás nebylo, já bych si tu starost nemohl vzíti na sebe. Je to příliš drahé zboží, než abych je, přijeda sem, na ulici vysypal a náhodě přenechal, kdo po něm hmátne; dělal bych si z toho svědomí."

„Nechci vás chválit, Hájku, ale jářku, kýž by bylo více tak svědomitých a blížního svého milujících lidí jako vy!" pravila paní Kateřina, poloížc plnou ruku svou na Hájkovo rámě.

„Že jich je, dokazujete vy sama, panímámo," řekl Hájek.

„Ach, to je jako rosa – ale nechci dále mluvit, vím, že nerad slyšíte, když vás kdo chválí. No, někdo zase rád, když ho lidé po světě roztrubují. – Ale odložte, panenko, či chcete někam ještě, máte tu snad někoho známého?"

„Nikoho, panímámo!" odpověděla Madlenka.

„Nu, tedy zůstanete beztoho u nás, jako každá jiná, to my už máme provždy s Hájkem ujednáno, a máme ještě jednu sednici. – Ale dovolte, lidičky, jen na slovíčko odejdu," omlouvala se paní Kateřina a vstanouc odešla ze sednice. Tak se jí tělo houpalo, když šla, jako na vodě.

Jak se od Hájka odvrátila, uvisly oči jeho na Madleně a ruka jeho sáhla po její obou rukou v klíně složených. – „Madlenko," pravil k ní tichým, pohnutým hlasem, „vzmužte se, vidíte, že je paní Kateřina žena přívětivá, ona vám bude jako sestra, jí se budete moci se vším svěřiti. Věřte, že bych vás nebyl sem dovedl, kdybych nevěděl, že jsou tu lidé dobří."

„Ach, Hájku, mně se zdá, jako by celý svět na mne padal, až mne to dusí," vzdychla si Madla, tisknouc ruku jeho k stísněným prsoum. – Jak rád byl by ji k srdci přitiskl a pryč ji odnesl daleko za brány vídeňské, kde tak nerad ji nechával, ale mlčel; – mlčel, aby neprozradil cit, který celou duši jeho zaujímal. – „Hájku," ptalo se děvče ostýchavě, „vite že zejtra přijdete?" a zarosené její oči prosebně se k němu obrátily.

„Přijdu, Madlenko, a kdybych umírati měl," zašeptal Hájek; a vtom se otevřely dvéře a plnými dveřmi hrnul se do sednice pan Michal, muž ramenatý, silného těla, plného, veselého obličeje.

„Grüss' di Gott, Bruder!" pozdravil Hájka, upřímně mu rukou

potřepávaje, tu ale padlo oko jeho na Madlenu; zaluskna prstem, zvolal: „Herrgott Schwernot, ist dös a sakrisch Madl!“

„Milý Němče, to je Češka, s tou musíš po česku,“ řekl Hájek vida, že Madlu to vítání do rozpaků uvedlo.

„Jo po česku – i konn jo nix,“ pokrčil rameny Michal.

„Styď se, učí tě paní Kateřina patnácte let česky a ještě nic neumíš,“ škádlil ho Hájek.

„Jo umíš - eure Sproch is n'sakrische Sproch, do müsst ich mir n' extra Zunge verschoffen, um dös zu lernen!“

„Vidíme ho,“ ozvala se paní Kateřina, přišedši do sednice a poslední slova mužova zaslechši. „Ty bys jazyk na češtině si zlámal, a já si ho neměla zlámat na tvojí řeči? Není-li vám hanba, že žádáte, my ženské abychom se učily kvůli vám německy, když vy nechcete se učit kvůli nám česky? Neměly bychom býti takoví blázníčkové, však vy byste se naučili.“

„My jsme páni – a vy nám musíte vše k vůli udělat,“ řekl Michal, uhodiv se v prsa.

„Vy jste páni, – ale chytřejší panuje,“ usmála se paní Kateřina, ukázavši přitom na svoji hlavu; potom položivši ruku na rameno mužovo, doložila: „Milý Michálku, to máš mně co děkovat, že si rozumíme, – kdyby mi nebylo jedno mluviti česky jako německy, byla by to špatná merenda bývala s naší rozprávkou.“

„My bychom si přece rozuměli, Kačenko!“ zasmál se Michal. – Potom se obrátil k Hájkovi a ptal se ho, jak se to děvče jmenuje, a když mu Hájek řekl, že Madlenka, nechtěl tomu rozumět, až mu řekla paní Kateřina, že je to Lény.

„Ach, to je jiná; buďte ráda, že se nejmenujete Káča. Káča je každá zlá.“

„Ale když se vydaří dobrá, je prej tuze dobrá,“ řekl Hájek, „a tys trefil na podařenou.“

„No co dělat, už si ji musím nechat,“ pokrčil Michal rameny; ale paní Kateřina ho již neposlouchala, byla do kuchyně odešla, Anča pak přišla pokrýti stůl, na nějž snášely za chvíli večeři, při čemž jim pomáhal i Janouš, vymydlen jako sklo. – Madlenka se také k službě nabízela, ale paní Kateřina jí nedala, řkouc: „Však se vám sloužení ještě dostane, jen se posaďte za stůl k vašemu krajanu.“

„Když to panímáma tak usoudila, tedy se pojďte posadit," řekl Hájek, podávaje jí židli. – Bylo to oddávna zavedeno, že Hájek u Michala jeden večer strávil, kdykoli do Vídně přijel; nebylo již ani mezi nimi zvaní třeba. – Stará Hájková skoro každou cestu panímámě pomazanku, sýr a podobné věci posílala, což bylo ve Vídni vzácnějším darem než kdovíjaká věc. – Pan Michal dal dobré víno, paní Kateřina upravila vždy jedno neb dvě jídla, které Hájek rád jídal, a celý měsíc se na takový večer těšívali. Anča vždy také u stolu seděla, dle obyčeje venkovského, kde hospodář a čeleď z jedné mísy jídají.

Také ten večer nebylo nic skvostného, jen vaječníky, dušená hovězina, máslo, sýrce a víno, ale vše chutně připraveno. „Pobízet vás nebudu, jezte, kdo co a mnoho-li chcete!" řekla paní Kateřina, když bylo vše na stole, sedajíc do své vycpané židle.

„To je tak nejlepší," řekl Hájek. Pustili se všickni s chutí do jídla, mimo Madleny, která měla srdce jako v kleštích. Každé sousto jako by jí v ústech rostlo. Anča pokradomky nejpěknější sousta ze svého kladla na talíř Janouškův, jako by její žaludek ani hoden nebyl dobrého sousta.

„No Madlenko, berte z toho máslíčka!" pobízela panímáma, „je přes kořeny vežené, vzácné. To mi panímáma Hájková posílává taková pozdravení s omastkem, jak tuhle náš Hájek říká."

„Já vím, že vám to zde vděk přichází, a my toho máme dost. I mně samému, když domů přijedu, padne nejlepší k chuti domácí chléb a pomazanka čerstvá," řekl Hájek.

„A což teprv kdyby ti ji hezká žena uchystala, viď?" usmál se Michal. – Hájek se skoro zapálil a byl tomu rád, že neumí Madla německy. – Madla si opravdu té řeči nevšimla, a odkrojujíc si másla, pravila: „U nás ve vsi se velmi s omastkem spoří. Všecko máslo se odnese nejvíc do Plesu."

„U nás v horách," pravil Hájek, „žijou lidé též velmi spoře, a musí ústům mnohdy utrhnout, co prodat chtějí. Máslo, vejce odnášejí se nejvíc do blízkých měst, a potom skupují to pražští máslaři. Chudý lid nemá na to, aby víc měl než ty polívky, brambor suchý a někdy něco z mouky. – Avšak ani sedláci nemají stravu, jakou by mohli mít za stejný náklad, a snad i silnější. Tomu oni ale nevěří. Jak vařívávaly naše praprabáby, tak vaří naše ženy,

o větší úpravnosti ani řeči. Táž jídla dědí se od kolena do kolena a dlouho snad ještě dědit se budou."

„Ty můj světe, u nás v dědině bylo to právě tak. Maso jen na Boží hod, a to neměl každý, jen zámožnější. Chudší byl rád, měl-li bělejší hnětenku. Kraviček – odpusťte – měli bohatší po dvou třech, chudší rodina živila se od jedné, a ještě se muselo kousek másla do roka prodat. Ty můj světe, dost jsme tam zkusili bídy, ale přece bych se tam chtěla ještě jednou podívat. Víte-li, paní Kateřino, že je tomu přes dvacet let, co jsem odtamtud odešla?"

„Léta plynou jako voda; já jsem tu ve Vídni také již dvacet let, a když jsem zde byla den, myslila jsem, že za týden se vrátit musím, nemám-li teskností zemříti. Člověk všemu zvykne," odpověděla paní Kateřina.

„Odkud jste, Anče?" ptal se Hájek.

„Jsem odtud co paní Kateřina: za Prachaticemi z Jelínkova. Já jsem Jedličková, – ale neznaly jsme se, až jsme se náhodou zde v jednom domě, kde jsem sloužila, setkaly a domluvily. Bylo to řízením božím, neboť jsem se brzy potom roznemohla a tu paní Kateřina –"

„Nalej Hájkovi vína, Anče," přetrhla jí řeč paní Kateřina, a by nemohla Anča v řeči sve dále pokračovati, začala sama: „Jen jako ve snu pamatuju se na tu dědinu ještě, na hory a lesy kolem, jak tam bylo krásně zeleno, když jsme chodívaly na jahody, a že se tam všickni jmenovali Jedličkové. Potom mi rodiče umřeli, bratr dostal chaloupku, oženil se a já vzala uzlík na hřbet a šla do služby do Budějovic, tamodtud jsem se svou paní přišla sem, a od té doby jsem tu a všelicos jsem zkusila zlého i dobrého. – Dřevnější leta se mi leckdys o té naší dědince zdálo, a tak se mi ve snu všechno představovalo krásně, i ty zelené lesy, – že se mi vždy ráno až zastesklo."

„Já také dlouho nepřivykla, a co mi nejhorší přicházelo, bylo nošení vody ve škopku na hlavě," řekla Anča.

„To stojí každou učení; než tomu přivykne. Radila bych vám, Madlenko, když byste musela pro vodu chodit, dříve se tomu doma učit. To se položí na hlavu měkké kolo vycpané jako věnec, a na to se škopek postaví, aby netlačil hlavu a rovně stál. Nejprve se učte nositi škopek prázdný a potom teprv plný, a choďte nejdřív

doma po kuchyni s ním, až navyknete jistému držení hlavy a těla. Zejtra vám to ukážu," řekla paní Kateřina.

„Děkuju vám; ale což bych nesměla nositi v konvích vodu? Na ty jsem zvyklá, to se lehce nese a také bych pojednou tolik vody přinesla," ptala se Madlenka ostýchavě.

„Má děvenko, toť se rozumí, že byste též tolik pojednou přinesla, ale – všude jiný obyčej, a dle toho mají paní už nádoby zřízené. Vidíte, v Praze nosí vodu v putnách, na zádech. Taková putna má svých šedesát liber, a když ji neseš do druhého i třetího poschodí, třesou se ti nohy jako osika a nemáš ducha. Ale nejvíc vody pojednou se přinese v putně, tuto je pravda."

„Není přes věderce, co se u nás všude nosí, to je nejlehčí nošení," mínila Anče.

„Vědra?" ptal se Hájek i Madla.

„Takové vědro," vysvětlovala paní Kateřina, „obnáší za velkou konev vody. Je kulaté jako kbelíček a nahoře má železný půlkruh, kterým se zavěšuje k vážkám. Vážky záležejí z dřevce kulatého, uprostřed, kde na vazu leží, trochu prohnutého. Obyčejně jsou vědra z měkkého dřeva, železnými obručemi okovaná, bohatší mají je okovaná měděnými obručemi a tmavším dřevem vykládaná, řetízky kalené. Chudí mají místo řetízků provázky, místo železných háků dřevěné a vědra též jen dřevěnými obručemi pobitá. Když se voda nese, přidržují se řetízky k tělu, aby se vědra nehoupala; jde se s nimi velmi lehko a tíže leží jen na ramenou."

„Všude jiný obyčej, a člověk, chce-li s lidmi v dobré vůli žít, musí se mu chtě nechtě podvolit," pravil Hájek. Mezi rozprávkou minula se jídla a Anče začala sklízeti; Michal ale nalil čerstvého vína a pilo se na zdraví, „co koho těší". – Madla se upejpala, ale na poctu musela si přece zavdat. Víno je rozveselilo. Začali mluvit o rozličných věcech, o obou jich zaměstnání, o známých, jak se tomu neb onomu vede, i o sobě samých. Konečně začal Hájek o chlapcích, které byl nechal v hospodě pod dohledem Jakubovým, a ptal se Michala, zdali by nevěděl o mistru, který by je vzal. „A může to být i jiný řemeslník, ne právě švec," doložil, „jen když bude pořádný a milosrdný člověk."

„Milý kamaráde," řekl Michal, „kdyby mohli ti hoši platit, věděl bych pro ně mistrů deset za jednoho, ale chlapce rok za rok

nikdo rád nevezme, kdo nechce z něho udělat domácího otroka; a když se takový mistr vyskytne, u něhož se mají učeníci dobře, hned je rozhlášen po celé Vídni, a chasa jen k němu se tlačí."

„Pantáto," ozval se Janouš, „v Myslivecké třídě je truhlář, Krček se jmenuje, ten potřebuje učeníka, povídal to dnes v kovárně našemu mistru."

„Ah Keršek," řekl Michal, nemoha to jmeno ani vyslovit; „no pravda, ten je hodný muž a přísný. Jestli je vezme, mohou ti děkovat."

„Povšiml jsem si kolikráte již jeho štítu a myslil jsem si, že musí být hodný člověk, poněvadž má poctivé svoje jmeno po česku napsané, ne jako mnozí, kteří si je píšou po německu, že to ani Pánbůh nepřečte," řekl Hájek.

„Máte vy ale také jmena, kamaráde, že by na nich člověk jazyk zlámal."

„To jen takový neohebný, jako ty máš," zasmál se Hájek. Takové škádlení bývalo časté mezi nimi, proto se však nikdy nerozmrzeli.

„Také se již dnes dva ševcovští učeníci po vás ptali," řekla paní Kateřina; „z Příkopu jsou tuším."

„Vím, vím, slíbil jsem jim něco. Chudáci, chodí to skoro nahé. Byli to zdraví dva chlapci, když jsem je sem loňský rok přivezl, a tak jsou zakrnělí, bídní, žel se na ně dívat," řekl Hájek.

„Kdyby viděli rodiče, co ty děti zde zkusí, neposílali by je sem tak nazdařbůh. Srdce člověku zpláče, když je vidí, jaká to břemena vláčí po tom městě, co se doma napracují, co zimy, co hladu zkusí a co týrání a bití. Je-li mistr milosrdný, je mistrová zlá nebo děti jejich anebo tovaryši. Na učně se vše sveze, vše naloží, každému musí být po vůli. – Učení řemesla je mimotní věc. Jestli se rozstůně, pošlou ho do špitálu, a nikdo se dále po něm neohlídne; vystůně-li se, dobře,umře-li – jako by kámen do vody hodil. Pravda, někteří jsou kluci bohaprázdní, ale není divu, když jsou v takové škole."

„To je to nejhorší, že to vyroste jako divá zvěř, že se k ničemu nevedou, že se neučí znát Boha ani svět, že je každý sám sobě odevzdán. Co záleží komu na takovém dítěti, jestli z něho co bude nebo ne? Stane-li se zlodějem, potrestají ho; stane-li se hodným

člověkem, dobře pro něho. Já kolikráte přemejšlím o tom, ale co platno, nepředělám to. Nemohu než maličkostí některým pomoci, ale to je proti celku jako rosa."

„Kdyby každý tak myslil, pomohlo by to, milý Hájku, ale my ten svět nepřevrátíme," řekla paní Kateřina. – „S děvčaty máte to také tak; co se jich tu do roka zkazí, které sem přišly, dobré, nevinné! Přijdou sem jako slepé, padnou do ruky dohazovačů zákupných, kteří je prodají kamkoliv. Nikdo se jich neujme poctivě, nikdo nepoukáže jim na propast, do které tak snadno padnouti mohou. Páni nemají k čeledi své srdce, považují služebníka ne za potřebného pomocníka, za člověka sobě rovného, ale za otroka k služebnosti od Boha určeného. Kdo v službě nebyl, ten bídy nevídal, říká se, a pravda to. Dokud služebník do úpadu pracuje, vidí ho rádi, jak ho ale síly opouštějí, překáží už v domě, kdyby tam byl i věk svůj strávil. Hubují na čeládku, že je špatná; inu, je to dílem pravda, ale kdopak toho vinen? Jak veliké hodiny ukazují, tak malé se po nich spravují. Ale nestrachujte se, Madlenko," řekla paní Kateřina, vidouc v očích Madleniných slze; „není pravidla bez vyjímky, je tu i hodných pánů, jako hodných čeledínů. Já také sloužila u zlých i hodných pánů, a všelicos jsem prohlídla, ale chvála Bohu, přece přese všecko přešla jsem s poctivým vědomím. Když jsem pár zlatých uspořených měla, myslila jsem si, že je přece lepší kousek chleba v svobodě než pečeně v službě; najmula jsem se k hodným lidem a prala pro lidi. Brzy mne znali, a paní Katy dávali rádi prát. Snad bych se byla později domů vrátila, ale poznala jsem tu toho Němce a ten úmysl můj změnil. Jednou povídal: ‚Vidíš, Katy, tys pořádná, dobrá ženská, jakou jsem si přál. Nejsi už mladá, já také ne, ale mám tě rád a jsem dobrý chlap, tedy se k sobě hodíme. Mnoho nemám, ale uživím tě.' Vzali jsme se tedy, a jeden ani druhý toho nelitoval, – viď Michale?"

Michal s usmívavou tváří podal ženě mozolovitou ruku a zdvihna sklenici, pravil hlasem pohnutým: „Na tvoje zdraví, ženo!"

Hájek také zdvihl sklenici a mlčky pil, ne ale na zdraví paní Kateřiny, ač ji měl velmi rád.

Bila jedenáctá na svatoštěpánské věži, když Madlenka v malé, čistě spořádané sedničce, kamž ji paní Kateřina byla dovedla, k spaní se chystala. Svléknuvši se napolo, přistoupla k oknu, aby, jak

doma často dělávala, u okna se pomodlila. Odhrnula záclonku s okna, – ale tu nebyl květoucí sad před oknem, tu nesvítil měsíc do oken, ani kousek tu nebylo hvězdnatého nebe viděti. Černá vysoká zeď čněla před oknem, i spustila rychle záclonku a klekla pod malý obrázek Panny Marie, který na zdi visel. Pomodlivši se, zhasla světlo, lehla, zavřela víčka, ale spánek ještě u ní nestál, aby ji pojmul ve svoji náruč, ještě před ní stál svět se svými obrazy, kterým se vymknout nemohla. Tu ji táhly veselé družky k hraní a práci, tu žehnaly jí staré ruce, tu se viděla jíti po cizích krajinách, po boku muže dobrého a milého – ba velice milého! – Viděla se jíti v davu lidu, z nichž nikdo ji nepozdravil, mezi vysokými domy, které jako by spadnouti na ni měly, viděla se v kole dobrých lidí, a co dále? Spánek zastřel co dále, ukonejšiv ji slibem z milých úst: „Zejtra, Madlenko, se ještě uvidíme!“

*

U kašny na Štěpánském náměstí scházívaly se ráno a podvečer děvčata pro vodu. Tam bývala soudná stolice. Tam přetřepala se kdekterá domácnost, kdekterá paní, rodinné tajnosti se tam stavěly na pranýř a mezitím se mluvilo o milovnících, o nových šatech, o vojenských parádách, o Elisium a vycházkách do Prátru.

Jednoho předvečera stál tam jak obyčejně houfek děvčat. Některá měla škopek naplněný stát na okraji kašny, některá ho měla ještě prázdný aneb ho naplňovala. Mezitím rozprávěly vespolek.

Jedna veliká vedla slovo. – „Já ti vždycky říkám, abysi se ozvala; byla jsem také jednou u takové paní, která by si byla pro groš koleno vrtat dala a služky nejraději větrem byla krmila, ale já jí pověděla, zač je perník v Pardubicích; zrovna jsem jí řekla, nedá-li se mi najist, že jí budu krásť anebo odejdu.“

„No, a dala ti víc jíst?“ ptala se jí ta, co též takovou paní měla.

„I holečku, u lakomce nevyhrozíš ani nevyprosíš. Vypověděla jsem.“

„Naše stará,“ ozvala se jedna z houfu, „není lakomá, ale držívá visity a nemá na to, a my se potom musíme zato kolik dní postit.“ – Všeobecný smích. –

„Naše je také samá visita, každé boží odpoledne, sotva lžíci od-

loží, běží jako s troudem, aby nezmeškala, třebas doma stavení spadlo."

„A vy si z toho mnoho neděláte," usmála se jiná.

„To víš, když není kočka doma, mají myši posvícení. Včera byl beztoho křik u nás, starý to nechce, povídal, že ho ožebračí; ony hrajou v těch visitách ten mist a naše prohrála pětku."

„Dobře na ni; kdyby ji měla dát žebráku, oběsila by se."

„A když nehrajou, tak to lidi pomlouvá," řekla jedna.

„A smáčí děvečky místo rohlíčků do kávy," ozvala se druhá. –

„Do očí jsou jedna druhé jako miliusové, to tak sladce, tak se kloní až k zemi, a jak se jedna od druhé obrátí, nemohou si na jmeno přijít," pravila snědá Žofka, dělajíc po paních posuňky.

„Včera naše povídala o tvé paní, Rézo, že je lehká osoba," pravila opět jiná.

„Či tvoje paní moji paní vážila?" odsekla Réza. „Ať jen mlčí tvá svatá paní, vrabci na střechách o tom štěbetají, že je bečka hříchů."

„Nedurdi se na mě, já jen prodávám, jak jsem koupila," omlouvala se druhá.

„Nekupuj ale zboží ze špatného krámu, rozumíš? – Co z úst tvé paní vyjde, to smrdí čertem, a kdyby se kadidlem od hlavy do paty nakadila, kostelem vonět nebude. Vyřiď jí to, chceš-li. Nechť je moje paní jak chce, na mne je hodná a špinit ji nedám!"

„Což ty, Rézo, se máš dobře, chtěla bych být na tvém místě," ozvala se jiná; „často dostaneš něco, u nás málokdy co kápne, a s těmi dětmi se člověk natahá jako mezek."

„Proč jsi u dětí?" ozvala se jedna velmi sprosté tváře. „Není horší služby. Já byla také u děa, ale ve dne v noci není pokoje, jdeš-li kam, celé přadeno s tebou, promluvíš-li s kým, už to klazáňata doma povědí. Ale já jsem jim kolikráte vyplácala notně a nedělala jsem s nimi žádné trety. Jednou šel s námi můj amant; paní se to dověděla, a že jí děti kazím; nu, povídala jsem: když je kazím, tak si s nimi chodějí sama, a šla jsem pryč."

„To já jim ublížit nemohu, a kdybych neměla děti ráda, tak bych tam ovšem nebyla," řekla první. „V neděli jsem měla jít s Toníkem k Šperlovi, a to se nám zrovna dítě rozstonalo, nemohla jsem jít, mrzelo mne to dost, ale když umřelo dítě druhý den, ne-

bylo mi toho líto, že jsem doma zůstala. Bylo chudinka tak hezké! Paní mi dala na šaty a slíbila, že budu moci v neděli s Toníkem jít. – Musím ale domů; spánembohem, holčiny."

„To je dobrý blázínek," povídaly si děvčata.

„A jaké má štěstí, ten Toník si vydělá mnoho za týden, pěkně se nosí a je čistý člověk."

„Nevídáno, to je štěstí – švec!" ušklíbla se jedna.

„Přece lepší než voják nebo takový student, jako ty máš, který smrdí grešlí a přece se za tebe stydí," ozvala se Réza, „ten by mi přišel, ani na střevíci ho nechci mít, takového milovníka, kterému jsem jen večer dobrá, a když mne ve dne se škopkem na hlavě potká, odbočí, jak by čerta viděl."

Všeobecný smích.

„Což, ty každého přikreješ. Ale mluv si co chceš, mně je přece student milejší než lecjaký tovaryšek anebo hloupý kovář," odpověděla studentova, berouc škopek rychle na hlavu.

„A já nedám za rozum tvého milého ani halíř. Ty ale budeš někdy ráda, kdyby si tě nádeník vzal, neřku-li řemeslník, hrdá důro," rozhněvala se Réza, že nazvala kováře, jejího milého, hloupým.

Přišly nové dvě; – jedna mladá, svěžího obličeje s žbánem, druhá starší se škopkem.

„Kolikráte už, Dorotko, jdeš dnes pro vodu?" ptala se Réza starší.

„I to Pánbůh ví; jen se na moje ruce podívejte, samá rejha, ani nemohu beze všeho chodit mezi lidi. Už to nevydržím, musela bych zchromnout, potom ještě v zimě spát na půdě."

„To je skoro všude," ozvaly se.

„Když je člověk zdráv, projde to, ale když máte trolení v oudech, potom zkusíte. Je to už proklatá čistota! Já vím, kdyby ten dům náš byl, že by paní každý den ho udrhla od korouhvičky až dolů. Div že jsme ještě komín nedrhly. Celý den se smetákem a já za ní s hadrem a s vodou, a kdyby vodou, ale to všecko luhem a vápnem se drhne. Jinak ale nemáte lepší paní."

„To by musel mít člověk ale železné ruce, aby to vydržel."

„Inu, všude je něco. Vedle nás má paní dvanáctou ten rok; to kozel ví, ona má tu fantas v hlavě, že jí každá krade; a za měsíc každou vyžene a nedá jí mzdy."

mácí páni, jak se žertem říká, koukaly okny ven z pantoflí, lokty blýskal. Z hrubé zástěry mohl se olej táhnout a nohavice režné dosahovaly jen na kotníky. Hlavu měl jako jež a tvář jako diblík. Když přišel k děvčatům, zastavil se, najednou ale hlavu shýbl jako beran, když si chce kolit, rozběhl se a drc mezi děvčata, až se rozlítly.

„Co tě čerti berou, usmolenče! Půjdeš odtud!" křičela Réza, ale i ona musela mu ustoupit, protože jako šidlo mezi nimi se vrtil, do jedné hlavou, do druhé loktem štochl, třetí dostala botou, – a když všechny od kašny odskočily, díval se na kamennou dlažbu, jako by tam něco hledal, ale najednou pustil se do hlasitého volání: „Lidičky, lidičky, kde jste kdo, sem pojďte, pohleďte, co se tu stalo!" – Ve Vídni netřeba dvakrát volati. Hned se lidé zastavovali, co se stalo, jeden druhého se ptajíce. Tu vykřikl učeň: „Kuchařky tu vystály důlek!"

„I ty bohaprázdná šelmo, ty habrovino usmolená, počkej kluku!" volaly služky, chtíce ho za pačesy chytit, ale než k tomu přišly – kdež byl kluk! Pod rukama jim zmizel jako rtuť. Lidé se smáli, ale někteří se také mrzeli, že je měl ševcovský kluk za blázny. Služky sebraly také škopky a šly domů, aby nestály na odiv; cestou ale hubovaly nečistě na kluka. – Mezi davem, který se byl ke kašně nahrnul, stálo také mladé, velmi sličné děvče, po němž se nejeden ohlédl. – Byla prostřední postavy, spíše větší, souměrných, pěkně kulatých oudů, jako by ji z mramoru vytesal. Pleť její byla velmi snědá, ale jako z aksamitu, a líčka nejinak než jako broskve. Ústa plná a červená jako karmín, bradička trochu vyhrnutá a čelo jako lupeno liliové. Co však nejkrásnější bylo: oči jako charpa modré, orličí nosejček a černé vlasy, lesknoucí se jako kalená ocel. Měla je s čela za uši sčesané a v týle v uzel bohatý stočené. Na hlavě měla bílý krajkový šáteček, ostatní oděv sestával z tmavých šatů a černé aksamitové kazajky. Vzezření její bylo živé a bystré, i bylo viděti, že ji svět těší. O malou chvíli později, co se tam byla postavila, přišla druhá a zrovna u ní zastala. Byla o málo menší, též mladá; hrubý vrkoč světlých, jako zlato lesknoucích se vlasů měla stočený kolem hlavy a vzadu hřebenem připevněný. Táhlé její hrdlo bylo jako labuť bílé, oči modré, snivé, velmi půvabné. Tvář čistá, pěkná, skoro dětinného výrazu. Vyhlížela jako milostný obrá-

zek mariánský. I její oděv byl jen jednoduchý, ale čistý. Jak při první zastala, zaťukala jí na rameno; ta se ohlédla, usmály se na sebe, daly si dobrý večer, a obrátivše se, šly spolu dále. – „Dobře jim, drchnám, proč nejdou po svých," řekla ta bílá, míníc služky.

„Já když jdu pro vodu a vidím u studně tu soudnou stolici, raději se vrátím."

„Ani já se k nim nedružím, jakkoli jsou krajanky. Ono to někdy přesoudí živé mrtvé, a já nerada komu ublížím. A kam jdeš Lenko?"

„Byla jsem na koupi a jdu domů. A kam ty jdeš, Aninko?"

„Byla jsem trochu u panímámy a nyní jdu domů."

„Pojď mne vyprovodit, můžeš-li, už jsme se beztoho dlouho neviděly."

„Půjdu na kousek, nemusím být doma až o sedmé."

I zavěsily se děvčata za ramena a šly po náměstí k Myslivecké třídě. Lidé se za nimi ohlíželi s libostí, a zvláště mužští div že na nich oči nenechali. Děvčata rozmlouvajíce, nevšímaly si toho, až jeden vyšňořený darmošlap Lence do samé tváře oči vrazil.

„Fi na tě, nestydo!" zvolalo děvče hněvivě, uhnuvši stranou; „toho by si u nás žádný chasník nedovolil; ale zde to plemeno nezná studu!"

„A dokonce když vidí sprostší holku, myslí ti panáci, že si mohou vše dovolit," řekla Aninka.

„Vidíš, Aninko, tuto mne nejvíc mrzí, že je člověk služebný za horšího neslužebných považován, a kdyby sebe hodnější a poctivější byl. Proto jakmile budu mít pár zlatých uspořeno, nechci sloužit."

„A co bys začala, když se nemá kdo o tebe starat, tak jako o mne?"

„Víš co nám panímáma povídává, jak se praním živila a jak se jí dobře vedlo?"

„Kdopak má takovou kuráž, a ty bys nezastala, co panímáma, jsi slabá na takovou práci."

„Však nemyslím být pradlenou, umím šít, mohu být švadlenou a žít na svobodě. Chodí k nám do domu švadlena, také mladá, a povídala mi, že se dobře uživí."

„Řekla jsi to panímámě?"

„Neřekla a neřeknu ještě, až jednou, ona by se hněvala, že jdu ze služby, a mého stání v tom domě není, ačkoliv se mám dobře.“

„A proč?“

„Až jednou vám to povím. A ty jsi spokojená v službě?“ ptala se Lenka.

„Jsem; mám pro sebe komůrku vedle kuchyně a v zimě dost teplíčka; práci hravě odbudu a staroušková moji jsou dobří. Starý pán po snídani nakrmí psa a ptáky, paní zalije si květiny, potom čtou noviny a k poledni jdou spolu na procházku; po procházce se obědvá, po obědě každý ve své lenošce pospí, potom přijde starý pan hejtman, náš denní host, a hrajou v karty nebo si něco vypravují, až je večer. Po večeři záhy jdou spat. Tak to máš den ode dne po celý čas, co tam jsem. Nyní čekají staří moji páni syna, který je voják; paní pláče radostí, kdykoliv naň vzpomene, a ustavičně o něm se mnou mluví. Musí to být krásný člověk podle obrazu.“

„No jen si mi do něho, Aninko, potom nezamiluj,“ škádlila ji Lenka.

„Kdyby mi roveň byl, řekla bych, že se mi líbí zrovna dost, ale pán se mi nesmí líbit.“

„Nedá se poručit, co se líbí, aby se nelíbilo, nechť je to pán nebo žebrák, srdce neptá se po bohatství, nedbá na žebrotu,“ řekla Lenka.

„Ejhle, tyť mluvíš, jako bys toho zkušená byla?“ pravila Aninka.

„Kdo ví, jestli nejsem; ale mluvme o něčem jiném. Vždyť jsem se tě ještě ani neptala, jestli ti z domu jaké vzkázání poslali.“

„Tetka nedbá, a mimo ni nemám žádného, to víš.“

„Mně Hájek také málokdy vzkázání přinese. Bratr se nestará, a otec je starý, psát neumí. Já ale přece neobmeškám k Hájkovi doskočit, zdá se mi, jako bych domov viděla, když jeho vidím.“

„Také ho ráda vidím; máme ho ale také zač mít rády!“ pravila Aninka.

„Co on pro nás udělal, ze sta jeden by neudělal. Člověk to vidí, jak se jiným vede, když jsem přijdou jako slepé, nevědouce kudy kam; tu teprv pozná člověk dobrotu, míti k ruce takového člověka dobrého, jako je Hájek, a takovou panímámu, jako je paní Katy.“

„Však má také na ni paní Kristina, dohazovačka, co v naší ulici

zůstává, zlost nemalou, že jí bere výdělek. Už mi nejednou vzkázala po kuchařce naší, abych ji navštívila, že by mně ráda něco vyřídila."

„A ty, bylas u ní?" ptala se Aninka.

„Já bych ji neviděla, babiznu; vzkázala jsem jí, aby si nechala vyřízené od cesty. Od ní bych se málo dobrého nadíti mohla."

„My tam máme také takovou jedubabu; ta mne jednou chytila a povídala, že by věděla pro mě místo na sto zlatých, abych vypověděla, že by ode mně ani mnoho nežádala. Já ji ale zkrátka odbyla, že si nepřeju míti se lépe, než se mám. Ani jsem to panímámě neřekla."

„Já také ne; Hájek ovšem říká, svěřte se jen se vším paní Katy, buďte upřímny. Ale ono se přece všecko říci nedá. Kdybych jí to řekla, ona by snad na babu šla, a ta by se potom na mně vymstila, raději o tom mlčím. – Ale jakpak se ti líbí, Aninko, Madla?"

„Mně zrovna dost; má něco při sobě, že ji musí člověk rád mít, a zdá se být dobrá. Škoda že jsem až na té Vídni, abychom se někdy večer sešly; ty ji tu máš blízko, Lenko."

„Jsem tomu ráda; mimo tebe neměla jsem kamarádky, ale Madla se mi hned zalíbila. Bude se jí chudákovi asi stýskat. Byla jsem právě u panímámy, když se tam Hájek loučil; Madla plakala, a on měl plné oči slzí, když jí ruku podával. Mně se všecko zdá, že Madla Hájkovi více na srdci leží než všecky my, co nás sem dovezl."

„Kdo ví, co jsi viděla, snad je příbuzná jeho," mínila Aninka.

„Ach příbuzná! Takové as příbuzenství je to, že jeho matka a její matka dvě vlastní ženy byly," zasmála se Lenka.

„Inu, Hájek je na místě hodný člověk, a kdyby měl městské šaty, byl by i hezký, ale v tom šatu vyhlíží hrubý. Já bych myslila, že by se Madla k němu nehodila. Co ty tomu říkáš?"

„Já ti povídám tolik, Aninko, Hájek je nejen hodný, dobrý, ale také hezký člověk i v těch šatech co vozka. Když jsem s ním jela, tak se mi zalíbil, že kdyby mně byl řekl: Lenko, já si tě vezmu, byla bych hned řekla ano, aniž bych byla dbala, hodím-li se k němu. Budou-li se rádi mít, nebudou na nic dbát; bude-li se ale Madla na něho dívat s tvýma očima, pak se jí ovšem jiní lepší zalíbí."

„Vždyť já si ho vážím co nejlepšího přítele," omlouvala se Anin-ka; „ale vzít bych si ho nechtěla."

„Já již také jiné myšlénky mám; za rok se mnoho změní. Člověk vidí, slyší všelicos, přijde do všelikých okolností a nabývá jiného rozumu, ale že se mi Hájek velmi líbil, toho nezapřu."

Mezi tou řečí přišly děvčata k Myslivecké třídě a musely se loučit. „Přijdeš beztoho k panímámě, až budeš mít vycházku, mohly bychom si někam vyjít, poprosíme paní Katy, aby s námi šla," pravila Lenka.

„To se ještě smluvíme. Spánembohem; pozdravuj Madlu!"

„Zdrávas vzkazovala. Spánembohem," a děvčata podavše si ruce, rozešly se; jedna vešla do blízkého domu, druhá pospíchala na předměstí vídenské, neboť se již smrákalo.

*

V Myslivecké třídě nedaleko domu, kde Lenka sloužila u bohatého obchodníka, sloužila Madla u bohaté rodiny úřednické. Paní Kateřina ji tam odkázala a doprovodila s jistotou, že se dobře míti bude. Znala paní co velmi líbeznou v chování a v řeči, a tudy se domnívala, že děvče do lepších rukou přijíti nemůže, paní že zajisté bude s ní vlídně zacházeti; vidívala ji také denně v kostele, a tudy si myslila poctivá Kateřina, nábožný člověk že musí být i dobrý. Jakkoli dosti zkušená, tenkráte se přece klamala. Paní Kateřina uvedla Madlu sama do služby a prosila paní, aby jen z počátku trochu trpělivosti měla, že potom v každém ohledu za Madlu stojí. – „No, dítě moje, doufám, že bude ona se mnou a já s ní spokojena," pravila paní velmi přívětivě. Kateřina věděla, že se Madla přičiní, aby se paní zachovala, a tudy zcela uspokojena Madlu v službě zanechala. Poznala ale Madla záhy, že není vše zlato, co se svítí, ani svato, co se vidí. Pod zevnější uhlazeností, líbezností a citlivostí kryje se začasté největší sprostáctví, surovost a prázdnota srdce. Tak to bylo i u paní, u níž Madla sloužila. – V společnostech, před cizími, nebylo cituplnější, milostnější paní nad ni, po domácku ale byla jiná. –

Madla záhy cítila se nespokojenou. Služka obyčejného druhu byla by spokojena bývala, neboť měla dosti jíst, i práce nebylo pře-

moc, plat slušný, než jemnocitná Madla raději byla by více pracovala a méně jedla, ale při vlídné, dobré paní. Ale ta paní nebyla vlídná. Hned první den slyšela tolik nadávek a klení, že jí vlasy vstávaly. Jaktěživa to doma ve vsi neslyšela; tak nenádaval ani obecní sluha stádu, když mu nechtělo se řaditi, jako milostpaní. Druhá služka se ovšem paní za zády vysmála, ale Madle bylo přitom ouzko; ale mlčela. Zvyklá jsouc z domu při práci zpívati, z počátku několikrát začala svoji oblíbenou: „Ach není tu, není", dílem aby srdci ulehčila, dílem aby práce rychleji od ruky upadala. Jedenkráte pán ji poslouchal a pravil paní: „Toť jsme ještě neměli tak veselé služky, tak hezké a pořádné, jen si jí važ!" Ale to si dal ubohý pán, ta mu vybrala z kapsy drobečky! Od té chvíle měla Madla ještě hůře. Když zase jednou maně do zpěvu se pustila, přiběhla jí dceruška vyřizovat, aby neškvěkala, že to nemá mama ráda. Madlenka se zápalila, slze vstouply jí do očí a umlkla jako skřivánek, když naň padnou mrazy. – A přece zpívala tak pěkné písně a hlas měla jako zvonek – ach Hájek byl by ji poslouchal celý den!

Paní měla vše pod klíčem a dle potřeby vydávala, i chléb, což bylo Madleně nejdivnější. Když někam šla, zamkla kde jaká skříň a klíče od světnice vzala s sebou. To vzpomínala vždy Madla, jak doma z celé vsi na pole odešli, chalupy jen na petlice zavřeny nechavše se vším všudy nábytkem. A nikdy, aby se bylo co ztratilo! Ta nedůvěra ji velice trápila a dokonce ony obojetné narážky, že je té neb oné věci málo nebo že se nedostává peněz. Madla se ovšem vždy hájila, neboť jí tím k srdci saháno, ale paní přece vedla svou. Jedenkráte, když zase Madlu týrala a ona se hájila, pravila úsměšně: „Neboj se, jsi Češka, před Čechem se beztoho každý hřeb třese." – „Ale jiný ho vytáhne," odsekla druhá služka, též Češka, které, ač hrubá a sprostá byla, přece se to dotklo. Jako by sršeň píchl, tak sebou paní trhla, a otočivši se po služce, dala jí poličeк.

„Ty mne bít, ty – počkej, já ti ukážu Češku!" zvolala služka, hřmotná, velká osoba, a popadnuvši paní, chtěla stejné stejným splácet, ale Madla vrhla se mezi ně a služce nedala. – Paní soptěla, ani slova nemohši promluvit. „Štěstí máš, ty draku, že tě Madla uchránila, já bych ti byla dala zloděje, abys podruhé dala pokoj a byla ráda, že ti poctivá Češka slouží." Na práci ani víc nesáhnuvši, sebrala svoje šaty, ukázala paní, že nemá nic jejího, svázala je, a

přehodivši je přes sebe, pravila: „Mám tu ještě za měsíc mzdu, ale nechci nic od tebe, dej to na modlení za sebe, aby ti Pánbůh hříchy odpustil, máš jich hodně na svědomí!“ Paní křičela, že ji bude žalovat, že nesmí ani krok, – ale služka ji odstrčila, dala Madle sbohem, a s napomenutím, aby raději cihly dělat šla, než takové sani sloužila, vyšla ze dveří.

Paní se z toho rozstonala, ale neřekla pánovi proč, neboť on byl spravedlivý a byl by jí zajisté takové důtky přál. Měla vlastně Madleně být povděčná, že ji uchránila výprasku a v nemoci ještě ošetřovala, ale ona neuznávala za potřebné služce býti povděčnou za něco, aneb jí šetrnost jakou prokazovati; to jmenovala zahazovati se. – Ani děti nesměly s Madlou do rozprávky se pouštěti mimo to, co býti muselo; vždy jim říkala, že se nesluší, aby se služkou mluvily, že se naučí jen sprostým řečem. – V domě bylo vše německé, jen druhá služka byla Češka a paní trochu česky mluvila; paní Kateřina myslila, že se Madla takto nejrychleji německy naučí, i spolehala na paní, že jí někdy napoví, ale paní jen z počátku, dokud musela Madle jasně povědít, co chce, česky to řekla; jakmile Madla trochu porozuměla, česky na ni nepromluvila, a když někdy v pochybnostech byla, tu hned paní: „No, což sis to nemohla již pamatovat, tupá lebko česká!“

V takové škole byla Madla. – Někdy myslila, že musí udělat jako ta služka, sebrat vše a odejít. Všecka trpělivost ji přecházela; čest osobní i cit uražené hrdosti národní, který doma neznala, ji k tomu popouzel. Obyčejně, když večer na lůžko lehla, začala přemýšleti. „Bože,“ naříkala si, „pročpak ta paní Češkám laje, jako by se z matky nerodily, jako by slunce na ně nesvítilo a Bůh jim otcem nebyl? Proč nám spílají, jako bychom nejhorší byly?“ Tak si naříkala, ale srdce její prosté, ku každému upřímné, nemělo pojmu o zášti, která hubí národy. – Paní Kateřina o všem tom ničehož nevěděla; Madla ostýchala se jí to říci, bála se, aby paní Kateřina jí viny nepřikládala, když se o pravdě přesvědčit nemohla; paní mluvila vždy o Madle, když na ni řeč přišla, jako by zlata ukrajoval. Bála se, aby ji neměly za choulostivou, a že to hanba nevydržet ve službě. Lence a Anince si také nenaříkala. – Aninka byla spokojená, myslila tedy Madla, že jí neuvěří, a Lenka měla vždy tolik co povídat o sobě, že Madla při jejím povídání zapomněla na své,

a tak neměla nikoho, komu by se byla svěřila. Hájek? Hájek by byl jediný býval, kterému by se byla svěřila, ale byl daleko a záviselo od nákladu, zdali za dlouhý neb krátký čas přijede. – První čas nechtěla se Madlenka od svého kroje odloučit, již proto, že ji Hájek za to prosil, ale jak vešla na ulici, lidé za ní se dívali, že se až vždy zapálila. Myslila chudák vždy, že je počerněná na tváři nebo že má na sobě cos v nepořádku, až jí stará Anče vysvětlila: „To se tak po vás dívají, že jste pěkná červená a k světu podobná, zde máte ty holky jako z tvarohu, a potom vám ten váš kroj sluší.“ Když to řekla paní Kateřině, radila jí, aby si pomalu kroj měnila a se trochu po městsku nosila, že nebude tak nápadná. Madla ji ale jen tak dalece poslechla, že si dala šít kabátek, jako Aninka nosila, a sukně že zdloužila; žíhon ale nechala. Ačkoliv jí to dobře slušelo, přece by byla raději zůstala v svém selském kroji. Proto se ale lidé, když šla po ulici, přece za ní ohlíželi. – Když šla do trhu, vždy stavila se na otčenášek v kostele, a vždy jí to přicházelo přepodivné, že lidé s košemi a lecčím skrze kostel procházejí jako skrze průchodící dům.

Nejbližší kostel měla svatého Jána Nepomuckého, a do toho vždy chodila k patronu českému. Po prvé tam šla právě na den sv. Jána; vzpomněla, jak doma v předvečer již zpívali u sochy pod lipami, jak děvčata sochu kvítím krášlily; ve Vídni ani známky o svátku, jako všední den; divně jí to přicházelo. Šla do kostela s paní Kateřinou a s Ančou. Kostel byl pln lidu, jak bylo vidět, nejvíce z pracující třídy; všickni byli svátečně přistrojeni. Okolo obrazu sv. Jána na postranném oltáři byl nový věnec, dar to od několika paní českých. Byla tichá mše; po mši obětoval kněz několik otčenášů za zemřelé. On začínal modlitbu německy, ale lid dokončoval česky. Když odcházel kněz od oltáře, tu zasedl k varhanům jeden z mužů, kteří na kruchtě byli, starý bělovlasý pán, a začal hráti nápěv známé svatojanské písně a po celém kostele zaznělo radostně: „Svatý Jene, patrone české země!“ – Když šly z kostela, viděly starého pána před kostelem, obklopeného několika muži, kteří mu děkovali. „To je učitel jeden, muzikant, Čech; každý rok sem přichází zahrát píseň ke cti našeho patrona českého,“ pravila paní Kateřina Madle.

Jindy ale nezaslechla Madla ani píseň českou, ani modlitbu, ani

kázání v žádném z okolních kostelů. To jí tak divné přicházelo, že přišedši z kostela, bylo jí, jako by tam nebyla bývala. Slyšíc kázání německé, zdálo se jí, jako by neslyšela slova božího; a nejvíc litovala, že si ani zazpívat nemůže v kostele. Říkala to také paní Kateřině, a ta jí slíbila, že půjdou jednou na české kázání k Matce Boží na Schodech. Ale trvalo to dlouho, než se to stalo, neboť Madla nemohla se odprázdnit právě o šesté hodině ranní, kdy kázání bylo; k tomu bylo i hezký kus cesty do českého kostela. – Aninka, která sloužila na Vídni, také si paní Kateřině stěžovala, že má tak daleko do českého kostela, že sotva jednou za rok na české služby boží přijde.

„Milá holka," řekla paní Kateřina, „to si mnoho a mnoho Čechů na to stěžuje, že neslyší slovo boží ani za rok jednou. Zde aby byly tři kostely české."

Co Madlu také velice trápilo, bylo to, že se o bratru nemohla ničehož dověděti. Hájek se poptával, paní Kateřina, Michal, Anča i Janoušek se pídili po něm, vyptávali se, kde jen věděli, ale žádné stopy. I Strnad a Stehlík, kteréž Hájek na řemeslo truhlářské dal a mistr Krček přijal, poptávali se po chlapcích, kteří byli Vavřínové. – Našlo se několik Vavřínů i Lorenců, jak je překřtili ve Vídni, ale žádný Vavřínek Záleský, pocházející z Jesenice. Nemyslila už Madla jinak, než že mrtev je, a co zemřelého oplakávala ho, a každý večer, když se před spaním modlila na růženci, který jí tetka byla dala, vzpomněla s otčenáškem na ubohého Vavřínka. Ložnice Madlina byl malý sklípek při kuchyni; z kuchyně padalo tam trochu svitu skrze malé okénko, ale navzdor tomu v pravé poledne tma tam bylo. – Stálo tam lože ne velmi vystlané, při loži židlička a malinký stolek. Za ložem na rohatině visely Madliny šaty a pod rohatinou stála její truhla; nebylo tam hnutí. – Na stolečku měla Madla kytičku ve skleničce státi. Květin byla milovnice, jakož vůbec děvčata na venku rády květiny mají a i v zimě v kruhulích je pěstují. – Madla ve Vídni také si koupila květiny, ale ony jí v několika dnech ve sklípku zhynuly a v kuchyni je míti nesměla; kupovala si tedy přes den čerstvou kytičku vždy od mladého děvčátka, které sedávalo s květinami v průchodním domě blízko náměstí. Mluvila skoro jako česky a byla vždy velmi bledá a vyschlá. Jednou se jí začala Madla vyptávat a dověděla se, že jsou

její rodiče Slováci, že mají mnoho dětí a velkou bídu, a že všecky bydlejí pohromadě v malinkém sklípku. – Bylo líto Madle ubohé rodiny a druhý den vzala několik kousků oděvu, něco peněz, co pro Vavřínka schovávala, a děvčeti to dala. – Třetí den, když zase kytici kupovat si chtěla, děvče mělo již pro ni nejkrásnější ze všech stranou odloženou, a dokonce zaplatit si ji nedala. – Od té doby Madla začasté dárek děvčeti přinesla i od jídla, a děvče mělo pro ni vždy nejpěknější kytici, na kterou i paní s jakousi žehravostí hleděla. – Madla mohla to udělat, ona nedbala na parádu, která se začínala i mezi služkami vzmáhat, ona nenosila klobouky, drahé šaty, šály, šperky a podobné věci, za které mnohá nejen mzdu celou, ale i poctivost dala. Madla nosila se jednoduše, a proto dobře vystačila se mzdou, ba ještě mohla uspořiti neb radost nějakou způsobiti si za to, což také činila dle dobrého srdce svého, nemyslíc ještě spořiti na stará kolena.

Jakkoli Madlina ložnice malinká a tmavá byla, přece to byl její nejmilejší kouteček v celém domě, chrám to její nevinné poesie. – Když vše ulehlo a s prací hotova byla, vzala si kahanec a šla do svého sklípku. – Někdy si pro sebe něco pracovala, polohlasně přitom prozpěvujíc, obyčejně se ale napolo odstrojila, sedla na lože, nohy podepřela o stoličku, hlavu o dlaň a oči upřela chvíli na vonnou kytici, chvíli na plamen kahance a chvílema je i zavřela, aby obraz v duchu tanoucí tím jasněji viděla. Dívala se na kytici, připomínala si vždy domácí zahrádku, veselé družky, zelené louky, viděla je kositi trávu, hrabati seno, slyšela veselé jich zpěvy; viděla tetku seděti podvečer pod okny, viděla sebe zalejvat záhonky květinové. – Viděla, jak to chodí kolem plotu, tu kmotra, tu strýc, tu některý chasník, pozdravujíce a zastavujíce se na slovíčko. Viděla vraceti se chasu z pole, slyšela zvonění zvonců krav jdoucích před stádem, celý ten živý ruch a šum, jaký bývá večer v dědinách, stál před ní a zněl jí do uší. – Když si ale vzpomněla na strašidlo, co ji z domů vyhnalo, zachvěla se, a zavrouc oči, rychle k utěšenějšímu obrazu se zanesla, k obrazu, s nímž ráda a dlouho se duše její obírala. Nepronesly ústa její jediného slova, ale sladký úsměv okolo pootevřených rtů a vroucí, touhyplný pohled prozrazovaly, koho Madla v duchu před sebou vidí. – Ale náhle zastínila se tvář její, z prsou vyvinul se povzdech a z úst tichá slova: „On z takové

živnosti a já chudobná, ne, ne, to nemůže být! Byla to jen útrpnost, on je dobrý, vždyť Lenku, Aninku také rád má; ach jak jsem bláhová.“ – A vždy se oko její zasmušilo a slzy je zalily. – Bláhová Madlo!

*

Hájek nerad z Vídně odjížděl, a kdyby po jeho bylo šlo, od Táborské linie by se byl nazpět vrátil; – ale musel dále. – Ani se mu ta cesta nezdála touž býti, kterou byla, ani se mu zem tak nezelenila, ani mu slunce tak nesvítilo, jako kdy Madla vedle něho kráčela. – Jindy si po cestě zpíval, hvízdal, s Jakubem promluvil, s psem si pohrál, okolo koní s potěšením obcházel, a to nic. Zamyšlen šel podle vozů s čelem zamračeným, jako by s něho pršet mělo. Jindy, když přijel do hospody, bylo ho plná hospoda; tu s hospodským promluvil, tu stavil se u paní hospodské, aby jí pověděl, o čem by ráda slyšela, a každý rád ho viděl a vítal. On byl sice stejně přívětivý a zdvořilý ke každému, ale přece se mnozí ptali Jakuba, jestli neměli ve Vídni nějakou nehodu, že pantáta tak rozbroukaný se vrátil. Jakub ale vždy, že neví o ničem, že je pantáta vždy stejné mysli. Lhal Jakub; on nejlépe věděl, že nebyl pantáta tím, kým býval, ale myslil si, co je mi do toho. Byltě poctivá duše a pantátovi zcela oddán. Lidé soudili o Jakubovi, že nejídal vtipnou kaši, ale nebyltě on bez filipa, ač mu to na čele psáno nestálo. – Všelicos myslil si, když viděl pantátu veselého jeti do Vídně a zamyšleného domů se vraceti, ač se zdálo, že si Jakub ničeho nevšímá mimo čtvero kol u vozu; dobře on si všeho všiml, ale nevykládal hned, co věděl, na krám. Viděl Jakub dobře, jak si Hájek Madlino psaníčko, co domů tetce posílala, za ňadra schoval a všechny ostatní cedulky do opasku; viděl, jak si je na cestě nejednou vytáhl, na ně se díval a zase za ňadra schoval. – Už je pravda, pomyslil si Jakub, že ta láska z lidí blázny dělá, i ten pantáta zabředl až po uši. No, nepřeju mu, aby ho ta panenka tak odbyla, jako mne má. „Hej, čihy, naruč!“ volal na koně, bičem práskaje, neboť přijížděl cizí vůz. Hájek také hned hřebce obracel, neboť ti rádi po cizích koních kopali i na silnici. – Když vůz zajel, šli Hájek a Jakub podle sebe.

„Škoda že nevozíme i z Vídně tu chasu, jako ji do Vídně vozíme, člověku je veseleji na cestě, když to tak okolo běhá. Kterakpak asi těm ptáčkům se tam povede?“ – „Mají hodného mistra, jestli budou poslouchat, mohou z nich být hodní lidé,“ řekl na to Hájek.

„No, někdy se ti hoši vydaří, a co zkusili, přijde jim k dobrému; snad se také z těch dvou ptáčků něco hodného vykřeše. Hůř bude asi panně Madlence, než zvykne . . .“

Hájek začal hřebce po kýtě hladiti a neřekl ani slovíčka. Jakub, jako by si toho nevšímal, dále pravil: „Ale ony jsou ty holky jako vrby, hned se to všude ujme, zvlášť ve Vídni se jim líbí. Je tam rozličné podívání, a potom umějí tam mužští děvčatům růžičky sázet, zvlášť hezkým, a to se děvčatům líbí. – Jsou to šelmy, ty děvčata!“ doložil Jakub, bičem v povětří zašvihnuv.

„O tom šelmovství ty asi málo tak víš jako já,“ usmál se Hájek.–

„No, pantáto, nepřál bych vám, abyste tolik o něm zvěděl jako já,“ odpověděl Jakub.

„Cožpak tě některá ošidila? Vždyť jsi se nikdy o tom ani nezmínil?“

„Není to podle toho, abych se mohl pochlubit, raději mlčím, lidé by se mi ještě vysmáli. Před vámi, pantáto, nemusím mít ale tajnosti. – Když jsem ještě s Podhájským do Prahy jezdil, seznámil jsem se tam s holkou, která se mi tak zalíbila, že jsem bez ní býti nemohl. Byla z naší krajiny a sloužila v Praze v domě, kde jsme stávali. Každý říkal, že je hezká, ale mně byla nejkrásnější na celém světě. Ačkoliv jsem nehezký a v přirovnání k ní ošklivý byl, přece mi říkala, že se jí líbím a že mne hned z počátku opravdu ráda měla. Velmi ráda se strojila a líbilo se jí, že se lidé po ní ohlížejí, což se ale mně nelíbilo; přál jsem jí to a těšil se tím, že si ji z Prahy odvedu, a potom že takové věci odloží. Proto jsem se přičiňoval, abychom se mohli co nejdříve za sebe vzíti. Ale nedojel jsem, milý pantáto, polámaly se mi váhy, zvrhl jsem do bláta! Jiný se děvčeti zalíbil, hezčí než já; nosil se pansky, uměl ji hodně balamutit, a to se jí líbilo; sprostého vozku odbyla. Vida, že mne oklamala, pustil jsem od uzdy a nechal všeho být. Nechci říci, že by mně to bylo jednostejné bývalo; dlouho mne to žralo. Ani když k vám jsem přišel, zapomenout jsem na ni nemohl, ale nyní je mi už pěšky jako na koni. Odpustil jsem jí; byla dost trestána!“

„Vdala se?“ ptal se Hájek, útrpně na Jakuba pohlédnuv.

„Na půl kola, jak se říká,“ odpověděl Jakub trpce, švihnuv si bičem.

„A nevíš nic více o ní?“

„Nic; domů nejdu, a v Praze jsem nebyl, co jsem u vás; a kdybych i býval, nechci o ní slyšet, ani ji vidět.“ – Jakub umlkl. Hájek také mlčel; Jakubovo vypravování nemile se ho dotklo; začal přemýšleti o sobě a o Madle. Viděl ji tak krásnou, roztomilou, hodnou a sebe proti ní nemotorného, nejapného, nehezkého; ona mladá v prvním rozkvětu, on starý mládenec; jindy se smával, když ho matka tím k ženění pohnati chtěla, nyní cítil olověnou toho tíži. Když si to vše rozmyslil, zdálo se mu nemožné býti milován od děvčete jako Madla. Byl si ovšem vědom, kdyby jeho ženou byla, že by vroucí svojí láskou vše jí vynahradil; ale což platno, kdybych i život pro ni dáti chtěl, nebude-li ona libost ke mně míti, pokračoval ve svém rozjímání. Z tajného koutku srdce ozýval se ovšem vždy hlásek, který mu připomínal mnohý láskyplný pohled, mnohé důvěrné slůvko a odvětěný potisk ruky, který mu na mysl uváděl rozličné ty malé důkazy vzrůstající obapolné náklonnosti, drahé to kaménky, z nichž si milující chrámek lásky budují. Rád by byl hlasu tomu věřil, ale netroufal poddávati se naději; jako Madla náklonnost jeho více útrpnosti přičítala, tak zase Hájek důvěrnost její opuštěnosti přičítal, a tak se bláhoví obelhávali. Hájek ale, zvlášť co mu Jakub nehodu svoji svěřil, umínil si pevně neprozraditi se Madleně dříve, dokud by se nepřesvědčil, že si zůstala stejná, pak se jí chtěl teprv zeptati, zdali ho má vpravdě ráda. „A jestli ji nedostanu, nechci žádnou,“ byl vždy konec jeho rozjímání. –

Když přijížděl Hájek třetího dne k večeru k Malé Skaličce, zdvihla se nedaleko silnice pod stromem sedící ženská a rychle k Hájkovi přikročila. Byla to stará Bětka. „Pozdrav vás Pánbůh, pantatínku, už od poledne tu čekám na vás, ale jen když jsem se vás dočkala. Copak Madla, vezete nám vzkázání?“ ptala se, uchopivši Hájka za ruku. –

„Nesu vám psaníčko a pozdravení všem,“ řekl Hájek a sáhl za vestu, ale prázdnou zase ruku vytáhnuv pravil: „Pojďte na kus cesty se mnou, můžete-li, budu vám o Madlence povídat, co nemohla napsat. Potom vám dám psaníčko.“

„I ty můj světe, jakžpak bych nešla, vždyť se už ani dočkati nemohu, abych slyšela, kterak se té holce vede," odpověděla Bětka všecka potěšená.

Hájek začal Bětce v krátkosti vypravovat, jak se do Vídně dostali, o paní Kateřině, a co vůbec tetce věděti třeba bylo; co se jeho týkalo, to vynechal. Bětce neušlo ani slůvka a ustavičně měla se co ptáti. – Když už z většího dílu všecko byl pověděl, ptal se ji, zdali rodiče Madliny vědí, kde Madla je, a co tomu říkají.

„I to už ví celá ves, že je Madla ve Vídni, jenže neví nikdo, u koho slouží, a ani my nevěděly, ale také nyní nepovíme; matka se nehněvá, ale otčím ji ani viděti nechce a jen se drží mlynáře, toho bezbožníka. Tetka má strach, neboť se vyslovil mlynář, že on Madlu najde i ve Vídni a že ji musí dostat, a slyšíme, že hodlá prodat mlýn. Jen jí řekněte, pantatínku, aby se měla na pozoru. – Však ona ji tam tetka dlouho nenechá. Vám to mohu říci, pantáto, on by ji rád rychtářův syn Tomeš, oni vědí, že jí tetka všecko dá upsat, myslí si tedy rychtář, že by Tomeš dobře sedl. Tetka by to také ráda viděla, Tomeš je čistý hoch a z dobrého chování, a usilovný; je asi o rok starší než Madlenka."

„A má ho Madlenka ráda?" ptal se Hájek kvapně.

„To na dobré svědomí povědíti nemohu, kdož může člověku do srdce nahlédnout; pokud vím, nedávala Madla žádnému přednost. No ale, co není, může být, až se domů vrátí," mínila Bětka a vypravovala ještě mnoho, jak se všem stýská, jak tetka vstávajíc léhajíc na Madlu vzpomíná, a konečně se ptala na Vavřínka. Slyšíc, že o něm nikdo neví, litovala ho. Když přijeli do Malé Skaličky, dal Hájek Bětce psaníčko, řka jí, aby si záhy odpověď přichystaly, že se dlouho doma zdržovati nebude. Bětka děkujíc mu odešla a on hlavu plnou nově znepokojujících myšlének jel dále.

Stará Hájková měla syna svého velmi ráda, a když přijel domů, bylo vždy v statku jako o hodech. Sousedé také přišli navštíviti ho a on zase přicházel v letě do besedy pod stromy před hospodou, v zimě sešli se v hospodě. I staří sousedé rádi ho poslouchali; noviny, které on domů přinesl, byly jediné, co po celý rok v dědině slyšeli. Tenkráte očekávali ho s touženbostí sestra jeho a mladý Záruba; od slova jeho záviselo jejich štěstí. „Jen dočkejte chvíle, já s Jiříkem sama nejdřív promluvím," řekla jim matka ráno, když

přijel. Jakkoli Hájek znáti na sobě nedal, co ho bolí a hněte, matka přece viděla, že mu něco vězí v hlavě. – Ptala se ho, ale on že nic. – Šla s chytrou na Jakuba, jako již několikrát udělala, ale s tím se vždy špatně potázala. „To je chlap, ten Kuba," říkala dceři, „já do něho mluvila jako do dubu, a není možná slovo z něho vyrazit." Vědouce, že má Hájek lecjakých starostí při svém zaměstnání i také mnoho vydání, přičtly tomu jeho zasmušilost. – Celý den s ním matka sama nemluvila. Po večeři, když odešla čeládka i sestra ze sednice, zůstal Hájek ještě seděti.– Matka šukala po sednici a Hájek držel střenku nože mezi prsty a cinkal jím o stůl, mysle přitom na Madlenu, jak by jí to slušelo, kdyby seděla vedle něho co hospodyně. Tu přisedla matka k stolu a hned mu nůž z ruky vzala, řkouc: „Ani to slyšeti nemohu; copak nevíš, že tím nouzi voláš do stavení? To nebožtík tatík nikdy nedělal."

„Já nevzpomněl, že to nemáte ráda, mamičko," usmál se Hájek, nevytýkaje matce pověrečnost, co by jinému byl neprominul.

„No, no, vždyť já nic neříkám. Ale Jiříku, mám něco na srdci a ráda bych, abys mne vyslechl," řekla po chvíli matka.

„Jen mluvte, mamičko, rád budu poslouchat," pravil Hájek, neočekávaje nic jiného než domluvu, aby se oženil; tehdáž se ale zmýlil.

„Včera tu byl starý Záruba," začala matka, „a říkal mi o Markytu pro Jeneše. Já mu neslíbila ničehož, řekla jsem, až ty přijdeš, co tomu řekneš. No, co tomu říkáš?"

„Ale, vždyť pak je Markyta ještě dítě?" divil se Hájek.

„To se ti zdá, vždyť bylo Markytě deset roků, když otec umřel, od té doby jde už na sedmý rok, bude jí tedy sedmnáct, Jenešovi je čtyryadvacet, to je tak nejlepší, a je přísloví ‚syna ožeň, kdy chceš, ale dceru vdej, kdy můžeš'. – Zárubovic jsou hodní lidé, Jeneš jediný syn, nemůžem si nic lepšího pro Markytu přát."

„Jestli si to i Markyta přeje, nemám proti tomu ničehož, Zárubova rodina je hodná."

„To víš, Jiříku, že bych ji nenutila, kdyby sama nechtěla, ale oni se jeden v druhém jen zhlíží. – No a tedy, když jsi i ty srozuměn, mohou být námluvy, dokud tu budeš, a po žních svatba. – Ach Jiříku, jak ráda bych i tebe viděla ženatého! Jsem stará, dlouho-li budu ještě trvat? Kam se potom poděje tvá domácnost, když

Markyta ubude? - Nevšiml sis Jenešovy sestry Verunky? – Je to hezká, hodná holka, jsou s naši Markytou v jednom stáří."

„No, k té bych se s mým stářím nehodil, mamičko, dle vašeho mínění, neboť jsem o sedm roků starší než Jeneš; – to by tedy mezi námi byl velký rozdíl!" usmál se Hájek potutelně.

„Pár let sem, pár let tam, to se vyrovná, když se mají dva rádi, vždyť je průpověď, že je nejlepší rozdíl let, když ‚chlapec na louce, děvče v kolébce' je. Poslechni, Jiříku, mojí rady, vezmi si Verunku, dobře uděláš a já budu mít hlavu spokojenější."

„Já vím, mamičko," řekl Hájek a vzal matku za ruku, „že nechcete, abych se oženil jen kvůli vám, ale kvůli sobě; prosím vás tedy, nedomlouvejte mi více, abych si vzal tu neb onu. Verunka je hezká, hodná, ale za ženu ji nechci. Já už volil, mamičko, – dle srdce svého –, jestli tu nedostanu, nechci žádnou!"

„Jiříku, synu, snad ne Víde –"

„Nebojte se, mamičko," přetrhl jí slovo Jiřík, „není Vídeňačka, ani měšťka není; je ze stavu našeho, hezká je a tak hodná a dobrá, jako vy jste, mamičko."

„A proč si ji tedy, Jiříku, nepřivedeš, když myslíš, že s ní šťastný budeš?"

„Však musím dříve věděti, jestli mne ráda má?"

„Jakpak by tě neměla ráda!" mínila stará. Hájek se tomu usmál, a že právě do sednice Markyta vešla, šeptal matce, aby ho neprozrazovala. Nevěděl, jestli to dělal ten nevěstský stav, či si nebyl sestry dříve tak všiml, zdála se mu mnohem větší a hezčí než dříve. I potáhl ji k sobě na lavici a matka jí svěřila, co se bylo stranu ní ujednalo. Zůstala jako kalina a slze vyhrkly jí z očí – slze to, co oči nekalí. Druhý den byly u Hájků námluvy, a hned po žních ustanovilo se, že bude veselka.

*

Byla neděle a krásný den. Madlenka měla celého půl dne svobodno, na což se celý týden byla těšila, neboť bylo umluveno, že půjdou s paní Kateřinou a Michalem do zelena. Lenka měla také jít, ale Aninka nebyla ve Vídni. Vůbec změnilo se mezi těmi děvčaty za krátký čas leccos. Aninka stala se smutnou, aniž kdo věděl

proč, a Lenka nebyla ve službě, ale bydlela u jedné rodiny paní Kateřině známé, živíc se šitím bílého prádla. Paní Kateřina nechtěla z počátku ani slyšeti, aby Lenka ze služby šla, ale vidouc, že má tvrdou hlavu jako z ocele, a obávajíc se, aby na jiného se neobrátila a do špatných rukou nepřišla, zaopatřila jí místo, i o práci se jí starala. O tom ale paní Kateřina nevěděla, že má Lenku rád mladý muž, syn bohatého fabrikanta, a ona že má jeho ráda a kvůli němu že ze služby šla; viděla v Lence jen vzdornou, hrdou náturu, která nechce poslouchati. Madla o tom věděla, ale prozradit ji nechtěla; než sama nejednou jí domlouvala, aby si nezačínala s pánem, že bude nešťastnou. – „A kdybych i věděla, že budu s ním nešťastná, přece ho nenechám," říkala Lenka. – „Já se ale nebojím, že mne zklame, on je počestný hoch a poctivě mě miluje. Řekl mi, jestli mu rodiče nedovolí vzíti si mne, že půjde z domu, že si najde jinde práci a přece si mne vezme. Já pracovat také umím, proč bychom se tedy nevzali?" – Madla musela vždy umlknouti; vždyť z vlastní zkušenosti věděla, že marná věc zrazovati, co komu milo, byť i napůl hnilé bylo.

Paní Kateřina, dověděvši se skrze Anču, že Madlenka nemá tak dobrou službu, jako ona mínila, velice se mrzela, ale vážila si Madly tím více za to, že se ani slovíčkem nezmínila. Když Lenka ze služby vystoupila, nabídla paní Kateřina Madle, aby šla na její místo; mínila jí dobře, ale Madla nešla. Trpělivost její, dobrota i všechny ostatní dobré vlastnosti přinutily zlou paní Madly si více vážiti a také vskutku se poznenáhla stávala vlídnější, netýrala ji lehkovážně, a jednou, když si Madla maně zazpívala, ani jí to nezakázala. – Madla také pozorovala, že se paní změnila, i byla tomu ráda; a že již také zvykla domácnosti, nechtěla službu opustit. – Když si byla Madla práci odbyla a do jednoduchých, ale hezkých šatů, které si byla pro Vídeň zjednala, se ustrojila, šla k paní Kateřině. Paní Kateřina byla již oblečena – jen čepec vzít; pan Michal, vysvlečen z kabátu, seděl u stolu a kouřil. Janouše Anče kartáčovala. „Dej Pánbůh dobrý den!" pozdravila Madla vstupujíc.

„Dejž to Pánbůh i vám!" odpověděla paní Kateřina, Madlu přívětivě vítajíc; potom, kolem dokola si ji otáčejíc, pravila: „Hezky vám to sluší!"

„Já vždy říkám, že je Madla kapitální holka," řekl pan Michal

Anče ale vrtěla hlavou, a že prý ten selský šat lépe sluší. –

„Toť je tak, v čem se kdo zrodí, do toho se hodí, ale dokud je Madla zde, lépe když se takto nosí, nedělá to tak velké oči lidem," usoudila paní Kateřina.

„On vlastně nedělá lidem oči ten šat, jako něco jinšího," usoudil pan Michal, dívaje se potutelně na Madlu svýma veselýma očkama.

O chvíli přišla za Madlou i Lenka. Byla též jen jednoduše ustrojena, ale měla slaměný klobouček, který jí dodával panštějšího výrazu a kromě toho dobře jí slušel. Paní Kateřina se na ni s libostí podívala, a ačkoliv neřekla ani tak ani tak, přece myslila si v duchu: tomu tělu přísluší lépe hedvábí než mezulán[1]. Když se vespolek pozdravili, pobídla paní Kateřina Michala, aby se rychle oblékl, a za chvíli vyhrnuli se všickni z domu mimo Anči, která zůstala, by střehla dům. Šli do Prátru. Mnoho lidu tam šlo a před nimi řemeslnická rodina, což bylo dle učňů viděti, z nichž jeden dítě nesl a druhý dítě sedící ve vozíčku táhl.

„Bože," vzdychla si Madla, „když vidím učeníka, vždy mi napadne Vavřínek. To milý bůh ví, jestli je ten chlapec živ."

„Je-li živ, není ve Vídni, sice bychom ho byli přece už našli, co jsme všickni už po něm se naptali!"

„Já když slyším, že některého chlapce Vavřínek jmenují, hned se ptám, odkud je," řekl Janouš.

„Vždyť jsme i v českém kostele hledali, kam přece učeníci na cvičení chodí, a nenalezli jsme ho ani tam," pravila paní Kateřina, ale vidouc, že se Madlenka zasmušila, dodala: „Mluvme o něčem jiném." Mluvili o jiném, ale Madlenka nemohla se přece smutné myšlénky zbýti, že bratr snad někde bídně zemřel. Teprv když do Prátru přišli, když viděla, kam se jen ohlédla, davy lidu, rozličné komedie, kunšty a hry, hudba kolikerá když jí do uší zněla, tu se teprv mysl od bratra odvrátila k novým těm obrazům. Jak Madlu okolo provedli, ohlížela se paní Kateřina po místu k usednutí a odpočinutí, neboť nebyla milovnicí dlouhých procházek, a pan Michal staral se o něco k snědku, bez čehož by ho nejkrásnější zábava nebyla těšila.

Vyhledali pohodlné místečko pod stromem opodál lidu. „A mu-

[1] Hrubá vlněná látka na selských sukních.

ziku máme nablízku, jako schválně pro nás uchystanou," pravila paní Kateřina, skládajíc se na židlici a ukazujíc pokynutím hlavy k stolu, okolo něhož sedělo několik hudebníků.

„Jen aby zahráli něco kalého," pravila Lenka, ohlídnuvši se po nich.

„Kdož by měl kaleji zahrát než oni, vždyť jsou to Češi," pravil Janouš.

„Opravdu? Češi že to jsou?" ptala se Madla.

„Může dost být, že má hoch pravdu, já slyšela nejednou, že ti muzikanti ve Vídni beztoho všickni Češi jsou," mínila paní Kateřina.

„Já to jistě vím, mamičko, že jsou tuhleti Češi, já je dobře znám, hrávají nedaleko nás u kovárny a slyšel jsem je kolikráte česky rozprávět," tvrdil Janoušek.

„Z kteréhopak asi jsou kraje?" pravila Madlena.

„I bude ono to z rozličných koutů dohromady sváté," odpověděla paní Kateřina. Vtom přišel Michal a mluvilo se o jiném.

Jeden z hudebníků, mladý to výrůstek, štíhlého těla, počerné tváře, černých vlasů a očí, od té chvíle, co paní Kateřina s děvčaty k stolu se usadily, zrak s nich nespustil. – Výraz tváře na jeho stáří až příliš zasmušilý byl. Oděn byl chatrněji než ostatní hudebníci. Před sebou na stole ležeti měl klarinet.

„Prosím tě, kampak to tak brejlíš, Vavříku?" ozval se proti sedící hudec, šťouchna ho šmytcem.

„I to se mu tamhlety holky zalíbily," pravil druhý, „ale jsou také šlakovitě hezké." I obrátili se skoro všickni na ta slova ke stolu po děvčatech.

„No," ozval se první, „to jsou jistě kvítka z naší louky, je to na nich vidět; a kteroupak bysi chtěl, Vavříku?"

„Chceš-li blázna, kup si ho, ze mne si ho nedělej," rozmrzeně odpověděl mladý hoch.

„No, toť aby s tebou zacházel jako se starou basou! A či nemám pravdu? Netroubil jsi na ty holky v jednom kuse?"

„Jestli jsem se na ně díval, díval jsem se proto, že mne ta jedna na sestru pamatuje; a kdyby doma nebyla, myslil bych, že je to ona."

„To nevíš, jestli to ona není, když kolik let o domově nevíš," prohodil jeden z hudců.

„Já vím jen tolik, že nemusí sloužit a že by z domu nešla; proto nemůže to být ona, ale podobná je jí, jako by jí z oka vypadla," pravil Vavřík a oko jeho na Madle utkvělo smutným výrazem. Ale tu začal houslista laditi housle, za ním i ostatní hudci nástroje do rukou brali a Vavřík musel také pozornost na partesy obrátit. Hráli nějaký valčík oblíbeného tehdáž Štrause; Michal do nebe ho vychvaloval, ale paní Kateřině se nelíbil a mínila, že by ji více těšilo, kdyby zahráli nějakou českou písničku, čemuž děvčata přisvědčila. Michal neústupně hájil Štrause, ženské nedaly ničehož na české písničky dopustit, a tak se hádali dlouhou chvíli, a konečně měla přece paní Kateřina navrchu. Hudebníci zatím dohráli a zase odpočívali.

„Ale cože se ten klarinetista ustavičně na nás dívá?" pravila Lenka. „Kolikrátkoli se ohlídnu, vždy se jen sem dívá."

„Inu, líbíte se mu," řekl Michal.

„Já ho vídávám také v kostele u sv. Jana; každou neděli tam je na kruchtě," ozval se Janoušek.

„Já ho musela také už někde vidět, je mi tuze povědom, ale nevím kde," pravila Madla, když se byla chvíli pozorně na Vavříka klarinetistu dívala.

Hudebníci hráli druhý kus – hráli třetí kus, vždy jen k líbosti Michalově, až tu najednou začnou housle: „Sil jsem proso na souvrati". – Madla chytla Lenku za ruku, začervenala se, oči se jí zajiskřily, a kdyby se nebyla styděla, byla by hned hlasitě přizvukovala.

„No, to je naše muzika – při té srdce poskočí, Michale, ale s tím druhým vřeštěním ať jdou k šípku," zvolala rozveselená paní Kateřina, dodavši: „Ať jsem co jsem, nedám-li jim za tu písničku půlrenčák zbrusu nový!" Děvčata se hned ozvala, že také přidají.

„No jen počkejte, však vás vezmou za slovo; ale i já rád jim dám, neboť se mi ten kousek též líbí!" řekl Michal, aby si Kačenku nepohněval.

Když hudebníci píseň dohráli, odložili nástroje a začali mezi sebou hovořit; potom Vavřík a ještě jeden vstali, každý si vzal partes a šel po hostech, jeden na jednu, druhý na druhou stranu. Vavřík šel nejdřív ke stolu, kde seděl Michal a paní Kateřina s děvčaty. Obyčejně oslovil hosty německy, ale tu přistoupna k stolu, mimo-

volně mu vyklouzlo z úst po česku: „Prosíme uctivě!“ Paní Kateřina položila na partes, co byla slíbila, a Michal dal též tolik. „To máte za tu poslední písničku českou, to prvnější se nám ale nelíbilo,“ řekla paní Kateřina, která nejraději pravdu každému hned pověděla. –

„My musíme hrát rozličné kusy, milá paní, protože se jednomu ten kus líbí, jinému jiný,“ odpověděl Vavřík.

„Toť je rozum; každému se líbí své,“ přisvědčila paní Kateřina.

„Vite že jste všickni Češi?“ ptal se Janoušek.

„Všickni,“ odpověděl Vavřík, obraceje oči jen ustavičně k Madle, která též na něho s neobyčejnou pozorností hleděla.

„A z kteréhopak jste kraje?“ ptala se Madla.

„Jsme odleckud a maně jsme se tak sešli. Já na příklad jsem z Hradecka.“

„Z Hradecka? A z kteréhopak místa, prosím vás?“ ptala se zase Madla třesoucím se skoro hlasem.

„Z Jesenice; Vavřinec Záleský!“

„Bratře!“ vykřikla Madla, a rychle ze zástolí vyskočíc, chytla bratra za obě ruce a plačíc líbala ho na líce. – Jemu ruce sklesly, partesy i s penězi padly na zem, zůstal stát jako socha; teprv po chvíli vyhrkly mu slze z očí jako bohatý hrách.

„Bože, jakou radost bude mít matka a tetka, až jim to budu psát, že jsme se shledali!“ byla první Madlenina slova.

„A nehněvají se na mne?“ ptal se Vavřinec.

„Nehněvají se, ale matka se trápí, že o tobě neví. Pročpak jsi ale pranic o sobě vědět nedal, Vavřínku, a kde jsi byl po tři léta?“

„Všecko ti to povím, Madlenko, jen měj strpení; ale co ty tu děláš ve Vídni?“

„Já tu sloužím.“

„Ty že služíš? A proč?“

„Však se to dovíš.“

„Kdybych se byl toho nadál, byl bych se k tobě hlásil, hned jak jsi sem přišla, ale že bys ty ve Vídni býti mohla, to mi nenapadlo. Myslil jsem jen: ta je podobná sestře,“ pravil Vavřinec, s radostnou tváří na sestru se dívaje.

„Ach co jsme se po tobě, Vavřínku, naptali, a nic, ani hlásku

o tobě. Toho bych se nebyla nadála, že jsi u muzikantů," pravila Madla.

„To byla chyba, že jsme vás vždy jen mezi ševcovskými učeníky hledali," smál se Michal.

„Bodejťže, mohlo mi napadnout, že se mu jiné řemeslo zalíbilo a že zvolil snad veselé řemeslo, kteréž u nás každý zná," pravila Madla.

„Já si představoval Vavřince mladšího, a proto jsem se vždy jen po menších chlapcích ohlížel," přiznal se Janoušek.

„On je mladý, ale vytáhlý," pravila Madla.

„Co jsme se nahledali, namyslili, a vše to nic platno nebylo, až nás Pánbůh obmyslil," pravila paní Kateřina. „A Hájek, ten se bude radovati, on mi zle přikazoval, abych se ohlížela po vás, Vavřínku."

„Však ty dni přijede," ozval se Michal, „psal mi skrze náklad, abych mu tu něco opatřil, že se nebude moci dlouho zdržeti. On bývá vždy o žních doma. Také mi píše, že měli námluvy a po žních že bude svatba; nevím jestli jeho nebo sestřina."

Madla při Michalově řeči zbledla jako stěna a rychle se shýbla dolů, jako by jí bylo něco spadlo.

„Sestra není snad ještě na vdání?" mínila paní Kateřina.

„Vždyť uslyšíme. Vavřín půjde snad s námi?" ptal se Michal. – „Toť se rozumí, že půjde! Jděte, Vavřínku, k těm vašim kamarádům a řekněte jim, co a jak. Beztoho se už diví, co se tu děje; potom se vraťte k nám," pravila paní Kateřina.

„Rád bych šel, ale nevím, zdali mne pustí kamarádi, nemají druhého klarinetisty. Ostatně nemám s nimi žádných závazků a mohu jít, kdy chci," řekl Vavřinec a šel k stolu, kde hudebníci seděli. Když jim byl peníze za českou písničku odevzdal, řekl jim, jaká radostná příhoda ho potkala, sestru že našel a dobré lidi, kteří ho k sobě zvou. Hudebníci dělali námítky, ale on vezma svůj klarinet, brániti si nedal. „Zítra se k vám vrátím a povím vám, budu-li ještě s vámi chodit čili ne." Po těch slovech se rozloučil a odešel. Nechali ho jít, neboť znali, že ač mladý, svou hlavu má. Než se vrátil, byly ženské i pan Michal k odchodu přichystáni, neboť se schylovalo k večeru a v tu dobu nebývala paní Kateřina ráda mimo dům. – Po cestě šla Madla při bratrovi; povídala mu o domově,

o příčinách, proč domov opustila. Zděsil se Vavřinec, slyše, že si měla vzíti hezká jeho sestra ošklivého mlynáře, na kterého se dobře pamatoval. – „Tak nás ten otčím oba z domova vyhnal," vzdychl Vavřinec.

„On by nám přál dobré bydlo, jenže nám vůli zavazuje," pravila Madlenka. „Neměl mne nutit k člověku, s kterým bych při všem dobrém živobytí nešťastná byla, a tebe zase k řemeslu, které se ti nelíbilo, byť i živné bylo. Ale pověz mi pak, Vavřínku, proč jsi utekl a proč jsi o sobě vědět nedal? Vždyť jsme od tří roků nevěděli, kde ti konce?"

„Nechtěl jsem domů přijít, ani čeho vzkázat, až bych místo našel, jakkoli mne dost trápilo, že ničehož o vás nevím. Proč jsem utekl? Protože jsem nemohl v tom místě, kam mne otčím dal, vydržeti; kdybych k dobrému mistru byl přišel, snad bych nebyl utekl. Tam jsem ale k řemeslu ani nepřišel, jen jsem ustavičně děti choval, kolíbal a po městě chodil, protože jsem i všecko donášet musel, kdo jen čeho potřeboval. I vodu musel jsem nosit i nádobí umejt, zkrátka byl jsem děvečkou a chůvou, ale učeníkem jsem nebyl. Stravu měli jsme špatnou, a já nejhorší, neboť jsem dříve k jídlu nepřišel, až bylo studené. Na půdě jsem spal – i při mrazech, myslil jsem mnohdy, že zhynu."

„Vždyť ti dala matka dobrou postel?" divila se Madla.

„Ovšem že dala, ale mistrová mi ji vzala, peřinu i podhlavnice, a dala mi starou houni a pápěrnici pod hlavu. Když jsem se tomu bránil, že jí nepatří, až teprv když vyučen odejdu, povídala, že se o ni neprosí, až bude zválená. Co jsem měl dělat? Ale všecko mne, Madlenko, netrápilo tak, jako to bití a to chování dětí. Já šel z rány na ránu. Jestli dítě trochu kviklo, už přiběhla mistrová, že prý jsem je štípl, hned mi dala poliček; a mně takového cos ani nenapadlo. Jestli jsem z města něco přinesl, bylo jim toho vždy málo, a všecko bylo špatné, a já vždy za to odnesl. Jestli které dítě upadlo, jestli něco roztlouklo, vždy byl já za to bit. To víš, že já rád muziku mám; když jsem byl v městě a přihodilo se, že vojenská muzika šla, chvilku jsem s nimi běžel; ale vždy jsem tu chvilku draze platil. A to bylo moje jediné provinění, to mi věř, Madlenko. Když šel mistr nebo tovaryš do hospody, musel jsem čekat, až přijde, a otevřít, a běda mně, jestli jsem hned se neprobudil. Ani

mistr nebyl tak zlý jako tovaryš. Tuto nad uchem mám posud jízvu, památku na něho.“ Smeknuv čepici, rozhrnul si Vavřinec vlasy a ukázal Madle nad uchem mezi vlasy velikou jízvu.

„A co ti to ten člověk udělal?“ ptala se Madla útrpně.

„Poslal mne pro chleb; když jsem mu ho přinesl, zdál se mu malý, poslal mne zpátky. Pekař mně vylál, ale na moji prosbu dal mi jiný, zase takový. Když jsem mu ten přinesl, hodil jím o zem.“

„I toť byl nějaký pohan,“ pravila paní Kateřina, jdouc před nimi a vypravování Vavřincovo poslouchajíc.

„Já ani nevím, co byl zač, ale zlý člověk byl,“ odpověděl Vavřinec a dále pokračoval. „Když tím chlebem hodil, nemohl jsem se udržet a řekl jsem mu, že je to proti Pánubohu, co dělá, že mu někdy dobré bude sousto chleba; ale sotva jsem to dořekl, měl jsem kraječ v hlavě a krev po tváři se mi valila. Krájel právě kůže a ve vzteku hodil po mně nešťastně kraječem. Nemohli mi ani krev zastavit a omdlel jsem. Mistr poslal pro felčara a ten mi potom hlavu zavázal a stáhl mi to. Ale zkusil jsem mnoho bolesti a dlouho jsem chodil s hlavou zavázanou. Co jsem se naplakal, to ti nemohu ani vypovědět; všickni se škaredili, že jsem nemohl kolik dní chovat, a ještě mně vinu dávali, že to mám za svoji hubu, poněvadž při tom nikdo nebyl a tovaryš řekl, že jsem ho dopálil hubou, že jsem nevycválaný kluk, a on měl víru. Jediný starší učeník měl se mnou útrpnost, protože sám také zkusil. Jak mi trochu líp bylo, musel jsem do práce. Ten tovaryš byl vinen, že jsem utekl, snad bych se byl přece ještě trochu trápil.“ –

„A proč jsi to nevzkázal anebo nepsal, vždyť umíš psát?“ ptala se Madla.

„Holečku, to nebylo, jak si myslíš; co jsem domů zprvu tobě psal, oni museli vidět, a co vy jste mi vzkázali a poslali, také; a tak raději jsem nic nepsal. Co ty a tetka jste mi poslaly k snědku, z toho málo jsem okusil.“

„A což ti ten tovaryš nedal pokoje?“

„To byl člověk jako sršeň,“ pravil Vavřínek, a dále pokračoval: „Já sice k práci ani hrubě nepřišel, a také se mi to řemeslo pranic nelíbilo, přece však za ty chvilky, co jsem k tomu přihlídl, přištipkovat jsem se naučil; když nastal velký stíh, musila mistrová chovat a já sedl na stoličku. Když jsem jednoho dne zase k práci

volán byl, dal mi tovaryš botu, abych dal na ni příštipek, a spolu přidal, že mi ji otluče o hlavu, jestli to nebude pořádné. – Prosil jsem ho, aby mi ukázal, jak bych to udělal pěkně; on mne ale odbyl, že to mám vědět. – Mistr nebyl doma a starší učeník byl s dílem; nemohl jsem se jich tedy zeptati. Spravil jsem botu, jak jsem uměl; když jsem byl hotov a tovaryšovi ji ukázal, hodil mi ji pod nohy a chtěl mně dát po hlavě. Ve strachu, aby mne neuhodil do bolného místa, nastavil jsem ruku, v které jsem držel šídlo. Nevím, neviděl-li, že držím šídlo, či myslil, že ucouvnu, – uhodil – a šídlo vjelo mu do dlaně. Vykřikl, zaklel a snad by mne byl zabil, kdybych nebyl v tom okamžení utekl. Běžel jsem na půdu, uchopil kabát, skočil dolů vikýřem, a pryč za bránu a do polí jsem utíkal, co mi nohy stačily. Na noc přišel jsem do vesnice, kdež mi nocleh večeři a snídaní dali a ještě na cestu kus chleba přidali. Druhý den šel jsem ustavičně po silnici; na noc přišel jsem do hospody, kde mně také nocleh dali. Leželo jich tam více na slámě; já tvrdě usnul. Do rána mi kdosi šaty ukradl. Plakal jsem, ale co platno. Slitovalo se několik hostů a dali mi něco na cestu. Chtěl jsem do Vídně, ale bez peněz i bez šatstva, co bych byl počal? Potloukal jsem se tedy po vesnicích, až se jeden farář nade mnou smiloval a do služby mne vzal za pasáka. V neděli jsem chodíval na kruchtu měchy šlapat. Jednou vzal jsem klarinet a pískal; učitel to slyšel, vyptával se mne, kde jsem se učil. Já mu všecko řekl a on to zase faráři pověděl. Od té doby nebyl jsem pasákem; při domácí službě učil jsem se hudbě. Měli mne rádi a pan učitel říkal, že bude ze mne muzikant, což jsem si také přál býti. Ale štěstí mi nepřálo; přes zimu jsem tam byl, z jara dobrý starý pan farář zemřel. Musil jsem pryč. Učitel radil mi jít někam do většího města a docvičiti se; sám chudák seč byl pro mne udělal. Šel jsem do Vídně. Když jsem přišel sem, neměl jsem ani groše, ani přítelíčka; chodil jsem tu jako slepý. Tu se mi nachomejtli ti hudebníci a hned mne přemluvili, abych se dal k nim za klarinetistu. Poslechl jsem, těše se nadějí, že si něco uspořím, což jsem chtěl na doučení obětovati. A tak s nimi už více než rok chodím. Mám ale posud málo peněz, ačkoliv dost spořím. Vidíš Madlenko, to je celá moje historie. Zkusil jsem dost, ale nyní, kde vím, že se matka ani tetka na mne nehněvá, že tebe, Madlenko, zde míti budu, ze všeho si už nic nedělám. I tomu

tovaryši jsem odpustil; kdyby jeho zloby nebylo, nebyl bych snad muzikantem, a ničím jiným nechci býti."

Mezi rozprávkou došli domů. Když vešli do sednice, viděli u stolu seděti pantátova kočího Jakuba. „A kde je pantáta?" ptal se rychle Michal.

„Leží doma; koně ho potloukli."

Všickni se ulekli; Madla zbledla a krve by se jí nebyl dořezal. „A jak to?" ptal se Michal. „Před tím dnem, než jsme sem jeti měli, jeli jsme s párem, na lehkém vozíku, do Náchoda. Pantáta dával pro vás, pane Michale, list na poštu a jednal nářadí pro naši nevěstu Markytku. Když jsme jeli zpátky, setkali jsme se na cestě s selským vozem, na němž seděl, jak jsme viděli, opilý sedlák. Pantáta zdaleka volal, aby vyhnul, že máme divé koně, – ale on začal se naparovat a že ať my vyhneme. Opilému i Pánbůh se vyhne; vyhnuli jsme. Ale cesta nebyla široká, koně přišli blízko sebe, naše začali hejsat, mžikem obrátili čihy, vzpali se, skočili na druhé, a všecko bylo jediný chumel. My z vozu jen vylítli; pantáta pevně koně držel, ač po něm tloukli. Jaktěživ jsem takovou vřavu neviděl a tolik úzkostí nepokusil. Zázrak, že zůstal živ a koně že udržel. Sedlák leknutím vystřízlivěl, a jak pantáta koně zkrotil, ujížděl se svými úprkem. Koně se jen trochu odřeli, ale pantáta má tělo samou ránu, a kdyby nebyl jako Samson, byli by ho ti ďasi na kopytách roznesli. Jak jsme domů přijeli, hned jsem musel do Úpice pro doktora. Povídal doktor, že se z toho pantáta ani za čtrnáct dní nevylíže. Jel jsem tedy druhý den sám, tuto mám k odevzdání, jakož i pozdravení všem." Odevzdal paní Kateřině pozdravení s pomazánkou, Madle balíček od tetky i pozdravení od Bětky. – Madla měla radost a vypravovala Jakubovi, jak s Vavřincem se shledala, což jí Jakub přál. Připomenuv, aby uchystal každý, co ven poslati chce, na druhý den, odešel. Madla přečtouc list, vyřizovala všem pozdravení a že vše zdrávo, pak odevzdala paní Kateřině obsah balíčku, kus plátna „na košile pro chlapečka", jak ve jmenu tetky pan kantor napsal. Vavřínka paní Kateřina nepustila. „A vy se tu zítra stavte, abychom se strany něho umluvily, když Hájek nepřijede," přikazovala Madle, když si dali dobrou noc, a Madla s Lenkou odcházely. Rády by si byly děvčata ještě něco pověděly a srdcím ulehčily, ale šla s nimi stará Anče. Madla ne-

měla daleko; u domu podaly si děvčata ruce. „Dobrou noc a pěkný sen o Hájkovi!“ přišeptala Lenka Madle. Madla stiskla jí ruku a pospíchala do svého sklípku, kde si teprv z hlubokosti srdce vzdechla. –

*

Jsou žně. Ve Vídni arciť o nich nevědí, tamť, říkala paní Kateřina, že mnohý neví, jak chleb roste; na Hájkových polích bylo živo. Hájek, uzdraven zase, sotva se žní dočkati mohl, ne tak pro žně, jako pro Markytinu svatbu, a ne tak pro svatbu, jako pro cestu do Vídně. Jak rád by byl již odejel, ale povinnost ho držela; jak při žních, tak při svatbě musel místo otcovo zastávati. Co se nedalo tedy spraviti, hleděl tiše v sobě stráviti a čekal. „Živí se všeho dočkají, mrtví doleží!“ Hájek dočekal se žní i svatebního dne sestřina, dočkal se i dne druhého po svatbě, dne odjezdu. V domě hody a muzika, hostů jde přes práh, jako by hrách sypal, a hospodář vesele bičem švihá a přeje, kdyby to bujné koňstvo při vozu, jež by ho bylo málem se světa sprovodilo, kdyby křídla mělo, aby rychle na místo ho doneslo, kde zvěděti měl, či šťastným bude jako Markytka, či nešťastným starým mládencem zůstane jako Jakub. Ani se dočkati nemohl, až Madlu uvidí. – Jakub mu ovšem pozdravení přinesl od ní, řekl mu, jak se panna Madlenka lekla nad pantátovým neštěstím, řekl také, že Madlenka zchudla, že je smutná. Ale nemile přišlo mu Jakubovo podotknutí, že panně Madle nesluší městský šat. Prosilť ji, aby podržela svůj kroj, a neučinila to. Zdálo se mu tedy, jako by tím šatem, který se mu líbil, památku na něho byla odložila. Také mu dělal vrtochy rychtářův syn a Bětčiny řeči, ačkoliv nedbal jindy na babské tlachy. Proto pravil matce při odjezdu: „Rád bych tu tíži již s vozu měl, aby kolům lehčeji bylo.“ A matka si myslila: „Toť by ani s dobrým nebylo, kdyby se Jiřík tomu děvčeti nelíbil!“

Když se u paní Kateřiny o Vavřince radili, kterak mu pomoci, aby cíle došel a řádným muzikantem se stal, připadl paní Kateřině na mysl starý český učitel, co přicházíval o sv. Janu zahráti Čechům svatojanskou píseň. Týž den šel Michal s Vavřincem k němu. S dobrou se potázali. Byltť on vyhlášený hudebník i učitel hudby. Když Vavřinec mu na klarinet zapískal a na housle zahrál, pravil:

„Bude z vás hudebník," a hned ho přijmul. U Michala zůstal se vším všudy bydlem a za to učil Janouška na housle hráti. Byl všecek blažen. Měli ho rádi, ač byl vždy trochu zasmušilý a málomluvný. Madla říkala, že se potatil. Madle bylo také ulehčeno, že nemusela o bratra želeti, ale jiných jí přibylo starostí s tetčiným listem. Každý večer čítala jej jako modlitbu a každé srdečné slovo tetčino padlo jí na srdce jako ochlazující kapka rosná, ale byla v něm i nejedna kapka pelyňku, jako ta o synu rychtářovu. Kdyby se jí nebyl Hájek tak hluboko do srdce vřezal, snad by tetce k vůli, aby jí za všecku lásku její neposlušna nebyla, si ho byla vzala, ale už bylo darmo. Nehoda, která Hájka potkala, také ji trápila, tím více, an neslyšela, kterak se mu vede a kdy přijede. Stýskalo se jí po něm a nevěděla, má-li víru přiložiti tušení, že i jemu stejně je milá. Jediná, která ji rozveselit znala, byla Lenka, a proto ráda k ní zaskočila a v malé její světničce, plné květin, si poseděla. Kupovala Lenka kytky u oné chudé květinářky, o které jí Madla pověděla. Někdy se tam setkala s panem Tomanem, který se Madle proto líbil, že spravedlivě mluvil, jako Hájek prý, a že nevyhlížel jako ti uliční šviháci. Seznavši ho, nedivila se Lence, že v slovo jeho věří jako v zákon boží a veškeré svoje doufání na něm zakládá. Paní Kateřina zvěděla také o Lenčině lásce; nedá se láska zatajiti, jako šídlo v pytli; z počátku jí domlouvala, ale vidouc, že je vše darmo, a slyšíc od známé, u níž Lenka byla, že je pan Toman člověk počestný, mlčela, a děvče politovala, že se živí marnými nadějemi. Znalať dům Tomanova otce, a vědělať, že má dobrou sice matku, ale hrdého skoupého otce, který nikdy tomu nedovolí.

Bylo to přede dnem sv. Máří Majdaleny v soumraku, když Madla z předměstí Nové Vídně domů se vracela. Bylať tam poslána z rozkazu paní, která s pánem i dětmi na dva dni ven jela. Madla se nehněvala, neboť byl druhý den svátek její; doma v obyčeji nebylo svátek jmena světiti, ale když ho i Lenka světit chtěla a paní Kateřina je na ten den k sobě pozvala, nechtěla býti z jiných. Také pana Tomana pozvala paní Kateřina, s omluvou, aby poctivým jich stolem nepohrdl. Jen jeden scházel, kterého by Madla nejraději byla viděla. – Nemajíc naspěch a jdouc okolo, zašla na otčenášek k hlavnímu kostelu. Ve výklenku mezi vnějšími pilíři před pěkně vyřezaným obrazem Pána Krista hořela lampička;

mnoho okolojdoucích se tam zastavilo. I Madla přiklekla k mřížce vedle staré ženy a vroucně se modlila. Po chvíli požehnala se, vstala a odešla s výrazem pohnutí v tváři, nedívajíc se ani před sebe, ani za sebe. Nepozorovala člověka, který od Příkopů již ustavičně za ní šel, jak se modlila, státi zůstal, a když odcházela, o několik kroků zpátky zůstávaje, zase ji následoval. Vida ji do domu vcházeti, zastavil se, a pak náhle, jako by se na něčem byl usta-novil, vešel za ní do domu. Obydlí pánů, u nichž Madla sloužila, bylo v druhém poschodí a zcela od druhých oddělené. Mimo Madlu nebyla živá duše v celém obydlí. Kromě klíče od kuchyně měla Madla od prvního pokoje klíč, ostatní si paní zavřela. Když vešla do kuchyně, zastrčila za sebou závorku, odložila šátek a mo-šinku, a šla do pokoje, aby okna zavřela. Vešla do pokoje temného již a prázdného, a tu padl náhle jakýsi strach na ni, začala se okolo sebe ohlížeti, jako by cosi po ní lezlo. Šla k oknu, a zavírajíc je, začala zpívat: „A já pořád, co mne má hlavička pobolívá", kterouž poslední doby ráda zpívala. Tu za chvíli klepe někdo na dvéře. „Jste vy to, Anče?" ptala se u dveří. „Já," ozval se zvenku drsný hlas, a zrovna jako Ančin. Odstrčila tedy závorku, dvéře se ote-vřely, a před ní stál – jesenický mlynář s úšklebnou tváří. Jako by na hada byla šlápla, uskočila zpátky a děsný ryk vydral se jí z hrdla. Náhle ale vrhla se na něho, chtíc ho ze dveří vystrčiti; ale on, jak-koli nevelký, vycivený chlap, přece ji zmohl. – „Tak nehrajeme, tys nyní v mé moci, a z té tě ani čert nevyrve. Nevážil jsem já darmo cestu za tebou!" zvolal a hnusný jeho obličej stal se ještě hnusnějším ďábelskou radostí, že si mstu vyleje. Hrůza pojala Madlu a silou zoufalosti vytrhla se mu z náručí, a skočíc k ohnisku, sekerku do ruky popadla. Podepřena o zeď, bledá, třesoucí se, zvo-lala odhodlaně: „Sáhneš-li na mne, ty hanebníku, lebku ti roz-tříštím!"

„Z tvé zbraně si málo dělám, viz!" a zvedna hůl na zemi ležící, vytáhl z ní dlouhý, úzký nůž. „Já tě chtěl udělat paní, chalupníkovu dceru, a tys posměch celé vsi na mne uvalila. Nechci tě už za ženu, ale má musíš být!"

„Raději do hrobu, než tvá být!" zvolala Madla zoufale. Mlynář chtěl jí holí sekerku vyrazit, ale vtom ozvaly se venku rychlé kroky, Madla volala o pomoc, a než mlynář ke dveřím přiskočit mohl,

vrazil do nich jako hromová rána Hájek. „Hájku!“ vzkřiklo děvče radostně k němu přiskočíc.

„Co se tu děje? Kdo je ten lotr?“ ptal se Hájek a žíly na čele hned mu nabíhaly jako pruty.

„Já žádný lotr, já mlynář z Jesenice a to děvče moje nevěsta, mám k ní právo,“ odpověděl mlynář a oči hořely mu hněvem.

„Právo ďábla, ty zlosyne! Vypustíš-li ještě slovo nevěsta z huby, vidíš, – tak ti ji zacpu!“ A jako rozdrážděný lev jednou rukou mlynáře za prsa uchytnuv, druhou hrdlo mu stiskl, že hned zčernal.

„Nešpiňte se s ním, Hájku!“ pravila Madla.

„Máte pravdu, s takovým lotrem! Kliď se v tu chvíli odtud a z města ven. Pospěš, nestojím za sebe.“ Mlynář se zarazil, vida před sebou takového velikána a slyše jeho hrozbu; byl‘ pouze hrdinou před bezbrannými. – Zlostí všecek zsinalý vyrazil ze dvéří. Hájek nemohl chvíli ani promluvit.

„Pánbůh vás sem přinesl, Hájku; co bych si bez vás byla počala?“ pravila Madla, hluboce si oddechnuvši.

„Přijel jsem, a první moje bylo k paní Kateřině; myslil jsem, že vás tam najdu, ale byla jen Anče doma, šel jsem tedy sem, a věru jako božím vnuknutím. Ale Madlenko, cože jste tu sama?“

Madla začala mu povídat, jak se vše přihodilo, a potom šla rozsvítit, neboť se bylo hodně setmělo.

„Ten zlosyn, neměl jsem ho přece pouštět bez trestu,“ litoval Hájek. „Vy jste bledá, Madlenko, sedněte,“ a vezma ji za ruku, dovedl ji k židlici.

„Upokojte se, nikdo vám ublížiti nesmí,“ pravil dále. – „Ale co pozoruju, Madlenko, ten kabátek není jesenické dílo?“

„Nestalo se to z mé vůle, Hájku. Paní Kateřina tomu chtěla, aby prý mne lidé neuřkli.“

„Když je to takové, mlčím,“ pravil Hájek. „Ale Madlenko, ve Vídni zůstat nesmíte.“

„Šla bych domů, třebas hned, ale jednomu jsem ušla a k druhému bych přišla, musím tu zůstat chtěj nebo nechtěj.“

„Slyšel jsem o tom; což vy nemáte ráda rychtářovic syna? Je prý hezký a mladý?“ zkoumal Hájek, nespouštěje s Madly oči.

„Nechť je jaký chce, já ho nechci,“ odpověděla Madla, Hájkovi

do očí pohlednuvši. Zářily jako dva ohně – ruka se mu chvěla na její. Sklopila oči a tváře jí zahořely.

„Madlenko," začal Hájek po chvilce, „Madlenko, co byste odpověděla, kdyby vám nyní řekl muž – mých let, mé podoby, také trochu nemotorný jako já, ale poctivého srdce, kdyby vám podal ruku a řekl: Madlenko, já tě mám rád, tak rád, – že to ani vypovědít nemohu. Vezmi tu ruku a s ní vše, co mám a co jsem. Je tvrdá, ale měkce tě povede a pro tebe jen pracovat bude. Madlenko, co bys mu řekla?" ptal se třesoucím hlasem a ruka jeho ovinula její šíji.

S vroucím výrazem lásky k němu vzhlédnouc, pravila tichým hlasem: „Co bych mu řekla? Řekla bych: Jiříku, tys mně nejmilejší na celém světě a žádný jiný!" A vyřknuvši to, skryla uzardělou tvář na jeho prsou. I sevřel ji v náruč a líbal, a byl by ji tak líbal a objímal věčně věkův!

*

Ráno za osm dní po onom večeru byla Madla u paní Kateřiny, byla ustrojená za nevěstu, avšak v selském šatu; v rukou držela list od tetky, v němž matka i tetka jí žehnaly. O chvíli později vedl si ji Hájek ve středu známých do kostela k sv. Janu, kde je kněz oddal. „Bez odvahy není oblahy," říkal Hájek. Chtěje si Madlu za ženu domů přivést, uměl si vůli vyplnit. – Pěkné slovo – a peníze všude a mnoho vymohly. Po oddavkách odebrali se opět k paní Kateřině – nesměli jí odepříti, aby je naposled pohostila. Také Lence co nevěstě připilo se na zdraví. Po snídaní vyprovodili všickni mladé manžely až k vozu. Když si Hájek krásnou ženku na vůz vysadil a vedle ní sedl, a bujné koňstvo k české straně obrátilo, utřel poslední slzu s líce Madlina a bohatším cítil se býti krále. Ačkoliv přátelé smutně za vozem hleděli, přece přisvědčil i bratr Vavřinec, když paní Kateřina pravila: „*Přejme mu ji, je dobrý člověk!*"

CHYŽE POD HORAMI

Obrázek ze Slovenska

BYLO PŘED JANEM KŘTITELEM. – PO NĚKOLIKADENním parnu strhla se s večerem silná bouře a liják. Ve statku u Medvedů, v malé dědině pod vysokým Dumbierem ve zvolenských lesích, chtěli právě večeřet; ale jak začalo hřmít, nechali všeho. – Stará matka[1] zastřela okno bílým šatem a do plápolající na ohništi hranice hodila tři buzalky[2], zažehnávajíc takto bouřku. Dokud bouře trvala, všickni se modlili, gazda i čeleď, a teprv když se utišilo a hřmíti přestalo, šla stará matka s dcerami ven, dohlédnout k opozděné večeři; husopaska pokrývala stůl a starý gazda šel se podívat ven, či se vyčasilo, či ještě zaoblačeno. – Tma bylo jako v rohu a pršelo jako by z konve lil. „No, koho ta búřka pod holým nebem zastíhla, bude pamatovat!" pravil vcházeje zase do pitvoru – osvětleného plamenem ohně, na ohništi v otevřené kuchyni hořícího, okolo něhož ženské šukaly.

Vtom ozval se ze dvora štěkot psa. „Cože ten pes, či vlka čuje či zlého člověka?" pravil gazda, a vstoupiv do otevřených dveří, díval se ven do tmavé noci. – Po chvíli zaslechl kroky, ale příchozího neviděl, až stál před prahem. Byl to mladík v pocestném oděvu, vak na zádech, v ruce kovanou hůl, jíž se proti dorážejícímu na něho psu bránil, který až k prahu ho doprovázeje teprv na gazdovo okřiknutí odskočil. – „Dej Pánbůh štěstí, gazdo!" pozdravil pocestný, vstoupiv do pitvoru a smekaje klobouk jako houba napučený.

„Dejž Pánbůh i vám," odpověděl gazda, a pozvedna nízkou, bílým beránkem obšitou čapku nad hlavou, pátravě se na pocestného podíval, tázaje se: „Kdo jste?"

„Jsem pocestný, v krajině zdejší neznámý; noc a bouře mne přepadla, zbloudil jsem ve tmě. Smilujte se a popřejte mi nocku a kousek chleba," žádal pocestný hlasem velmi lahodným.

„Vděčně, pojďte jen dále. – Lehko člověk v neznámé krajině

[1] Babička.

[2] Jehnědy vrbové o Květnou neděli svěcené.

zbloudí a dokonce v takové nesnadce[1]," pravil gazda, vlídně hostu dvéře k jizbě otvíraje.

„Chytro, děti, spravte halúšky, praženici a doneste, co dobrého máme, aby se host najedl. – Bude to ažda nějaký žák!" kázala stará matka dceři, nevěstě a šestnáctileté vnučce Katušce, které chystáním večeře se zabývaly, když ale cizinec do dveří přišel, s podivením na něho hledět zůstaly. – Po rozkazu vešla stará gazdina do jizby, kde právě host vak s plecí sundával. „Vždyť pak je umoklý jako zmok," pravila starostlivě, sahajíc mu po mokrém šatu.

„Suchá nit na mně nezůstala, neboť lilo na mne bez obrany, snad mně i vak promokl," pravil cizinec, rozvazuje vak, by se přesvědčil. Měl v něm několik kousků prádla, knížky, skřínku s barvami a některé potřebné maličkosti. – „Všecko suché," pravil spokojen. – „No v tom šatu ho ale nechat nemůžeme?" mínila gazdina.

„To snadno se odpomůže," pravil gazda. „Zverka je taký chlap, jako jsú pán, a hádám, že pánovi oděv jeho dobře se hodí." Obrátiv se k husopasce, která s vyvalenýma očima na hosta hleděla, kázal, aby zavolala Zverku. – Děvče odběhlo a v malé chvíli přiběhl Zverka, gazdův bratrovec, mladý, štíhlý šuhaj. – Zaslechna, oč se tu jedná, rychle odskočil pro svůj sváteční oblek. – Všecko přinesl; bílou z hrubého sukna širicu, zpředu a okolo ovruby strakatým hedbávím vyšitou, košili s krátkým límkem a širokými otevřenými rukávy, červeně vyšitými, oplecko z modrého sukna, též vyšité, široký kožený opasek s žlutými mosaznými přezkami a řetízky ozdobený, úzké bílé gatě a krpce s návlaky[2]. Také širák přinesl i s pierem[3]. – Pocestný s přívětivým usmáním šaty přijmul, jen širák a košili vrátil zpět. – „Ale musíš pána do toho obléci, Zverko, vždyť on by se v tom neveznal," mínila hospodyně, a ukazujíc hostu na poboční dvéře do komory vedoucí, pobídla ho, aby se tam šel přistrojit. – Host vešel do komory a Zverka šel za ním.

Netrvalo to dlouho a host, převlečen v selských šatech mimo košili, vyšel z komory. V šatu tom teprv viděti bylo, jak pěkně je urostlý. „Jako by to na vás ulil!" zvolala gazdina, přinášejíc na stůl

[1] Nechvíli.

[2] Řemínky, jimiž se krpce k noze přišněrují.

[3] Kytkou.

chléb a sůl, hostu na uvítanou. „Jsemť jak znova zrozen, a to jen vaší dobrotě a pohostinství děkuju," řekl host. „I rádo se stalo," pravila gazdina, „však se nám dráhně času nestalo hosta u našeho poctivého stolu viděti!"

„No pojezte našeho chleba a soli," pobídl gazda, a když si host chleba ukrojil, posolil a jedl, pravil gazda: „Jsmeť tu jako v zákoutí, a proto zřídka kdy cizá noha o náš práh zavadí. A pán odkudže přichází?"

„Navštívil jsem strýce, který má živnost v hevešské stolici u Mišikovce a u něhož každý rok bývám. Chtě se trochu po slovenských krajích ohlédnouti, vydal jsem se pěšky na cestu, neboť s vozu se nesmí člověk na svět dívat. Včera jsem byl na noclehu v Tisovci a povídali mi, že mohu být dnes v Brezně. Kdybych se nebyl hradské[1] spustil, byl bych snad i na místo došel; ale spustiv se hradské, dostal jsem se do lesů a tu zbloudil jsem. Kdyby mně nebyl plamen na hostinném vašem ohništi zasvitl a cestu ukázal, byl bych do rána v lese bloudil a snad v něm i zahynul."

„Nuž daleko jste nezbloudili, neboť my tu pod Dumbierem jsme a do Brezna máme půl druhé hodiny chůze. Než žádnému neradím pouštěti se do našich hor,[2] kdo nezná horné pirtě[3] a po hore chodit nezná; toho lehko zmátá, že ani víc z hory nevyjde," pravil gazda.

Vtom přinášely ženské večeři na stůl a za nimi přicházela čeleď. – Postavili se okolo stolu, hospodář smekl čapku, přežehnal se a sepna ruce začal se modliti: „Pane Bože, požehnej, cos darovati ráčil," a všickni ostatní hlasitě s ním modlitbičku krátkou odříkávali i pocestný. Ačkoliv nebyl takovému způsobu zvyklý, ctil přece domácí mrav. – Po modlitbě zasedli všickni za stůl, bílým plátěným ubrusem pokrytý; čeleď okolo doleního konce stolu, gazda s rodinou okolo horního konce, hosta posadili do rohu na čestné místo vedle hospodáře. Čeleď jedla z jedné mísy, gazda a rodina jeho měli talíře a rohové lžíce před sebou, hostu dali k talíři i vidličku i nůž. Také bylo na horním konci dvé jídel více, hostu ke cti.

[1] Silnice hlavní.
[2] Rozuměj lesů.
[3] Lesní cesty.

„Nuž, přijměte zavděk, co Bůh nadělil a co se naspěch spravilo," pravila gazdina, přistrkujíc hostu mísu s cmírovou[1] polívkou. Host dle panského zvyku chtěl hospodyni přednost dáti, ale nedej bože – ani za svět by si nebyla dříve vyložila. „Hostu čest," pravila a host musel volky nevolky prvním býti.

Nastalo ticho, každý hleděl si svého, jen gazdina je chvílemi přerušila obvyklým každé hospodyni pobízením. „No, nechže se líbí těch halúšek, dobrá je to bryndza na nich; či té praženice?"[2] pobízela, ač hostu vyhladovělému dobře chutnalo. – Čeleď mlčela též; jen oči zvědavě po cizinci chvílemi se obracely. Zvlášť ženské prohlížely s podivením cizince; ale nejpodivnější jim na něm byla tenounká, bílá košile a zavřené při ní rukávce s okružím okolo ruky, jako tam ženské jen nosily. Zverka s jakousi hrdostí na něho hleděl, domnívaje se sám sebe v něm viděti. – Nejvíc se však hostu Katuška obdivovala a nemohla ani dosti nadiviti se, kde se ta krása v něm vzala; vždyť pak, když do pitvoru vkročil, umoknut, rozcuchán, v šedé haleně zakrútěn jako ve mhle, se jí nejinak zdálo, než že to nějaká mátoha neb černokněžník do chyže se vleče, až se ho ulekla. A tu hle, on se tak proměnil v švarného šuhaje, jemuž roveň neznala. – Tak malé, bílé ruce ani ona neměla, ačtě jí vždy stryně Ula říkala, že má ruce jako víla. A vlasy tak černé pěkně nazad učesané ani jeden z šuhajů neměl, co jich koli znala. I ten Zverkův šat zdál se ji na něm krásnějším. – Nikdo tak neseděl, nejedl jako on a hlas jeho zněl jako zvon. Co ji hnětlo, bylo to, že oči jen ustavičně na talíř sklopené měl, mimo jídla nikoho si nevšímaje, jedva na okamžení oči zvedna. – Tu ale, když ho babička po mnohonáctekrát zase pobízela, složil vidličku a nůž na talíř, děkoval, zvedl hlavu vzhůru a tu po prvé potkaly se oči jeho s Katuščinými. Zalekši se, víčka černobrvá sklopila přes oči, jako kdy mrak hvězdičky zaklopí, a červánky rozlily se jí po líčku, pěkném jako z jádra. – Rychle pustila se do jídla, ale v chvatu přesedlo[3] jí. – Stryně vedle sedící honem chtěla ji uhoditi mezi lopatky, aby jí sedlo, ale děvče proklouzlo jí pod rukou jak úhoř a ze dveří utekla.

[1] Z podmáslí.
[2] Vejce na másle pražené.
[3] Zaskočilo jí soustko.

„Eh jašo[1], jašo," pravila káravě stará gazdina.

„Mladosť – nerozum," omlouvala stryně.

„Je to dcera vaše?" ptal se host.

„Vnučka, dcera po synovi," pravil gazda, a ukazuje na mladou ženu ponosité[2] postavy, sedící vedle muže vysokého jako jedle, pravil dále: „To naše dcera a to její muž, náš zeť. – Tuta," ukazuje na druhou stranu, kde seděla stryně a Zverka, „moje bratová[3] a syn její Zverka. To je mi rodina dle krve[4], a tito jsou mi rodinou dle zákona božího," doložil, ukázav s rodiny na čeládku.

Host díval se s jednoho na druhého, a neviděl než přívětivé, pěkné tváře, muži jako skály, ženy jako sosny, a tu přicházela s uzardělou tváří ta, která se mu přece jen nejkrásnější býti zdála mezi všemi. – Byť on ji sice hned při vkročení do pitvoru u ohniště pozoroval, ale jsa umdlen a lačen neměl smyslu pro pozorování krásy. Hladovému jen chléb na mysli. Když hlad ukrotil a tělo občerstvil, obrátil mysl k tomu, co srdce blaží, ku kráse, a byla to očím jeho milá pastva, když tu viděl oproti sobě děvče jako makový květ – jak by jí Pánbůh sám dal na ten svět! – Lál svojí zpozdilosti, že si jí dříve nebyl všímal, a jako ona prve s jeho tváře, tak on teď s její očí skoro nespouštěl, a bůhví jak dlouho by se na ni byl díval, kdyby ho stará gazdina nebyla z příjemného zahledění vytrhla otázkou po rodičích, čili ještě na živu jsou?

„Matku nemám," odslovil. „Zemřela mi, když jsem malý byl; otec žije, ale všecek již k zemi skloněn je, jako zralý klas, a bojím se, že ho smrt záhy skosí. – Bratrů ani sester jsem neměl. – Z příbuzných neznám jen strýce, u něhož jsem právě byl. – Je mi co otec a velmi ho ctím." – „A či nejsú pán Slovák?" divila se gazdina.

„Já jsem Čech," odpověděl host.

„Čech, nuž to se mi líbí," zvolal starý gazda, „jáť myslil, že je pán hen od Trnavy, Slovák."

„Pán rozpráví slovensky, jak by Slovák od kořene byl," divil se mladý zeť.

„A proč by nerozprávěl, vždyť Slovák a Čech jednoho stromu

[1] Pudivětře, blázníčku.

[2] Vysoké, pěkné.

[3] Bratrova žena.

[4] Rodina i příbuzenstvo.

jsou list, a lehko si rozumí," pravil gazda. – „Nuž a kdeže pán domovem? – A jakéže jmeno pánu?" obrátil se k hostu. – „Jmenuju se Bohuš Sokol," odpověděl mladík, „domovem jsem v Praze!"

„Bohuš, jaké to pěkné jmeno," myslila si Katuška v duchu; stará gazdina ale mínila nahlas, že je host věru jako mladý sokol.

„Nuž ale srdce milené," zvolal starý gazda všecek uradován, „z Prahy že jsú? – I já v Praze byl, věru jsem byl! Ej bystu bohu, nedal bych to ani za živú hlavu! Ale musím vyjeviti panu Bohuši, že i naše rodina z Čech pochází. Za času velkých súr[1] v Čechách vystěhovala se naše rodina s mnoha jinými rodinami z Čech do zdejších krajů a zde se napotom usadila. – Byly to tvrdé časy tehdáž, jak mi praděd rozprávěl, súra za súrou, kárha[2] za kárhou přicházela, a naostatek přivalili se na naše kraje Turci pohané, jako zlá voda, která kam se rozleje, do pusta vše zhubí."

„A sem až do těch pralesů a hor přišli Turci?" ptal se Bohuš.

„Eh kamže by nebyli přišli psí ti synové," pravil gazda. „Od Filekova prodrali se horami a na naše dědiny. Byli by vše do pusta pohubili, kdyby nebylo lubětovského junáka Vávry Brezuly. – To byl junák! Ani sto Turků se nebál a jmeno jeho strachem bylo Turkům. Dvakrát byli v naší krajině, loupili, pálili a chtěli se na Vávrovi pomstít, ale on, to šavlí, to lstí po obojíkráte jich zahnal, mnoho pobil, po druhé i samého agu zabil. Tak zachránil on jediný celé okolí, neboť všichni obyvatelé do hor utekli, slyšíce, že Turci jdou. Šel o slovenském tom junáku hlas daleko, až za naše hory, a zde vám každý ukáže prosmyk mezi horami, kde se proti celému davu Turků ubránil, je zahnal, i studni Turkovu, nad níž agovu hlavu vztýčil. – No však vám o něm ještě povím. Teraz vám chci ukázat náš nejdražší poklad, který nám otcové naši z Čech přinesli a který se v naší rodině dědí od otce na děti a od dětí na dětné děti, od kolikátého již kolena." – Dořknuv obrátil se, otevřel malou almárku starodávního díla s vypuklými dvířkami, která v rohu za stolem na lavici stála, a vyndal z ní skřínku, pěkně vyřezanou z dřeva fladrového[3]. V skřínce ležela v hedbávném šátku zaobalená

[1] Bouřek, násilí.
[2] Neštěstí.
[3] Jasanu.

kniha, vázaná v dřevěných, kůží potáhnutých deskách s mosaznými sponami. – Bylo to Písmo svaté. – Jako by se ostatků svatých dotýkal, s takou úctou bral gazda knihu do ruky; když ji byl rozbalil a otevřel, položil ji před hosta. „Hle," pravil, ukazuje na popsané uvnitř desky, „tu celá naše rodina vypsána, kdy se který narodil, oženil i umřel, od Prokopa Žatného, který z Čech sem přišel, až na mého bratra a syna; – hle tuto Jura Žatný! – Nemyslelť jsem, že budu já úmrtí jeho sem zapisovat a že ho tak nenazdajky ztratíme, – jako by ho z čista vedra jasná střela zabila!" vzdychl starý gazda.

„Eh, byl nám to veliký žal, když jsme my staří rodiče své hodné, mladé děti naříkati[1] museli," pohnutým hlasem pravila gazdina. –

Mělť v knize mimo úmrtí a narození každý úd rodiny i to poznamenáno, jaký byl a co pamětihodného vyvedl. – Tak bylo o Martinu Žatném zaznamenáno: „Byl to muž jako na dva kraje nůž! Bojoval proti Turku pohanu a padl pod Bělohradem! – Bůh mu dej věčnú slávu!" – U Pavla Žatného stálo: „Byl člověk vědomý a spravedlivý. – Kupčil se světem s čipkami[2] a byl až v zemi španělské v městě Madridu, odkud mnoho peněz domů přinesl. – Pokoj mu!" – U Ondrika Žatného stálo: „Odpuť mu Pánbůh; byl planý chlap! Utopil se v sladké vodě[3]!"

Bohuše zápisky ty velmi zajímaly; když ale četl o Janku Žatném – otci gazdově –, že zabil čtrnáct medvědů, bratr jeho pět, o gazdovi, že jednoho napolo v náručí udusil a napolo sekerou ubil, když mu v noci na oves přišel, – nedůvěřivě se jaksi usmál. – Gazda to zpozoroval; i pokrčil rameny, řka: „Pán to ažda za nepravdu drží? – Nuž hla, či pravda či nepravda." Při těch slovech odhrnul gazda krátkou košilku s mohútných prsou, odhrnul široké rukávy pod samou paží a ukazuje na zjizvená prsa a rámě pravil: „To jsú jizvy od medvedích drápů, když jsme se spolu na ovsu pasovali! – Ej věru, mladý pane, kdybyste mezi námi žil, takovým bitkám by-

[1] Když umře některý úd rodiny, nejbližší příbuzný nad ním naříká. Matka nad dětmi, sestra nad bratrem. Kdo nemá příbuzných, je-li svoboden, naříká nad ním některá z děvčat; je-li ženatý neb starý člověk, jedna z žen. – „*Nemá ho kto nariekať*" je výraz největší opuštěnosti. –

[2] Krajkami.

[3] V pálence.

ste se nedivil. Vždyť můj syn tak mladý byl a tři medvědy zabil.“ – „Eh kdyby nebyl raději žádného zabil, mohl tu sedět mezi námi i mladá jeho žena, a Katuška nebyla by sirota,“ vzdychla si stařenka a Katušce se oči zalily.

„Eh nedá to chlapu! – Když se s mackem potká, každá čiva[1] v těle se otřese, a už nechť tu o život jde, jen na něj! – Tak bylo i s mým synem; už co mladý chlapec znal dobře střílet, a když vyrostl, nebylo medvědí polovačky, aby na ní nebyl Juro Medvedovec býval. Musím pánu povědíti aj to, že otec můj, pověstný medvedobijce, dostal prezvísko Medved a to přeneslo se i na všecku rodinu, byť i některý nebyl nikdy medveda zabil. A už nyní ani nevědí súsedé, že máme jiné jmeno, hiba pan farář; jen se všecko u Medvedů volá. – Jen dvacetiletý byl Juro a už dvakrát s gajdami ho přivedli z polovačky[2], ale po třetí šel nešťastně!“ vzdychl gazda hluboce. – Po chvílkovém zamlčení pravil dále: „Byla na Černém Hronci velká polovačka na medveda. Mnoho tam bylo střelců, i Juru volali, neboť šel o něm hlas po celém horním vieděku[3], že je střelec na slovo vzatý. – Ráno, když měl jít, prosila ho Ilena, mladá jeho žena, aby nešel na lov, že se jí o bílých růžích zdálo a to že znak žalosti. – Ale on se jí vysmál. – Matka, moje staruška, nechtěla ho pustit, prosila, aby se nevydával na cestu, že je na votochu[4], osudný to pro něho čas.“ – „A proč to osudný?“ ptal se Bohuš.

„Nuž, při porodu věstila mu stará věstice, co hen v lese bydlí, že bude šťastný, ale aby se chránil vydávati se na cestu na votochu. Nemá tomu člověk, jak pan farář káže, věřit, ale takové věstice jsou vědomice a mnoho vědí, co jiní lidé nevědí. Moje stará jim věří, a bych ji uspokojil, říkal jsem i já Jurovi, aby zůstal doma; ale nebylo platno ani moje slovo, ani prosby máteře a ženy, nedal si vůli zlomiti a přece jen šel.“ - „Neměl jste mu, švakre, tehdáž povolovat,“ ozvala se švakrová, „vždyť jste hlava naše a všickni vás posloucháme.“ –

[1] Nerv.

[2] Na čí ránu medvěd, při lovu smrtelně raněn, padne, ten je první střelec a vedou ho s hudbou domů.

[3] Okres. Horní, dolní vieděk, viedécký pán, viedécký dům. (Zvoleň.)

[4] Poslední čtvrt měsíce. „Jaký votoch, taký nov,“ říká se.

„Však víš, Ulka, že jsem nerad strmý, ani na vás ani na koho jiného. Přál jsem mu radosť; že se v žalosť obrátí, jsem se nenadál," pravil gazda. „Když z domu vyšel," připomínala stařenka, „přešla ho súsedova Mara s prázným[1]. Prosila jsem ho naposled, aby nešel, že se mu zlé znaky ukazují, ale on mi odpověděl: ‚Cože, mamuška, rozprávíte, všude jsem pod nebem a v rukou božích. Co mi Bůh přisoudil, to mne věru nikde nemine,' a přece jen šel. – Ach bodejž mu jelení jeho nožky na prahu byly přirostly!" povzdychla stařenka zaplakavši. – „Bylo to posledníkráte, co jsme ho viděli živého," pravil zase po chvíli gazda, podpíraje šedivou hlavu o loket, „byltě tam mezi střelci zeman jeden z dolení země, který prvníkráte na medvědi polovačce byl, a hádám medvěda nikdy neviděl. – Postavili pod jeho stanovisko Juru, aby ho v čas nebezpečenství chránil. Nuž hle – zdivený[2] medvěd právě Jurovi prvnímu do rány přišel; Jura vystřelil a medvěd smrtelně raněn bolestně zařval a vrhl se v bok, kde zeman stál. – V tu chvíli ale trefila ho rána druhá z Jurovy dvojky, klesl na kolena, a tu padla třetí rána a Jura trefen kulí zemanovou, určenou medvědu, klesl mrtev vedle něho. – Kéž by byla planému tomu střelci ruka zkameněla, než vystřeliti měl! – Přinesli nám ho střelci večír domů," pravil gazda s hlubokým povzdechem, „na medvědí kůži, která mu co prvnímu střelci přináležela. – Co tu bylo žalosti – to myslím že by nedovedl nikdo vypraviti. – Div že jsme z rozumu nevyšli leknutím! Byl on ozorné[3] chlapisko a dobrý jako kousek chleba; byl hodným synem i manželem. Ach ta ubohá naše Maruša, div jí žalem srdce nepuklo; od té doby hynula, vadla jako ta jabloň, když jí kořen podtne, a za rok jsme odnesli i ji za Jurou. Zůstala nám po ní jediná její halúzka," dopověděl gazda, ukazuje hlavou po slzící Katušce.

„A cože ten zeman, kdo to byl?" ptal se Bohuš, s pohnutím se na smutnou tvář Katuščinu dívaje.

„Dost se proto trápil," pravil gazda, „a pušku tu chvíli o strom

[1] Když se kdo na cestu vybírá a přejde ho někdo, nesa prázdnou nádobu, má se vrátit, neboť zle pochodí. „Ažda ma dakto s práznym prešiel, že sa mi zle vodí," říká se.

[2] Vyplašený.

[3] Nádherné, veliké postavy.

rozbil a zaklel se, že nikdy více střílet nebude. Byl i u nás; prosil, abychom mu odpustili, všecko jmění svoje dával vdově a Katušce. Ale nač by nám byly peníze jeho, Pánbůh nám dost nadělil – všecko bohatství jeho nebylo by jedinou slzu smylo. Odpustili jsme mu, vždyť to svévolně neudělal. Chlap střílí, ale Pánbůh kule nosí, a cože může člověk oproti božímu souzení!"

„Pánbožek dal, Pánbožek vzal, jmeno jeho budiž pochváleno," pravila staruška, utírajíc si uslzenou tvář.

„Na věky věkův," dodal gazda, a políbiv bibli, do šátku ji zaobalil, v skřínku uložil a do almárky zase schoval.

„No děti, vstaňme a připravte pánovi lože, bude umdlen po cestě," kázala gazdina. Host se sice omlouval, že není umdlen, ale hospodyně přece jen vstala od stolu. S ní zároveň zvedly se dcera, vnučka a stryně, odklidily se stolu a ven odešly. Zeť, jejž rodina Blažo volala, také vstal, a jda do vedlejší komory, přinesl na sítku rozkrájený dohan a tři krátké hliněné dýmky s drátěnými vrchňáčky, což vše na stůl položil. – „Či neporoučí pán faječku?" ptal se hosta.

„Já jsem sice slabý kuřák, ale v společnosti rád si zakouřím," odpověděl host, chtě jednu z napchaných dýmek si vzít. Ale Blažo mu nedal. „Dříve se musí zapect," pravil. Bohuš nevěděl, co tím myslí; i pravil mu gazda: „My zde na Hroně máme za to, že dohan, když se v pipě zapeče, mocnější je, a protož ho jinak nekouříme než tak. Nechť nakladou[1] na kozub, abychom nemuseli k ohništi," kázal gazda. Blažo skočil ven a o chvíli přišla Katuška s plnou náručí chvoje, – a opět o chvíli praskal ohníček na kozubu (krbu) při velikých kamnech ve zdi, a Katuška zase odběhla, jen tak půločkem na hosta pohlédajíc. Když chvůj shořela, shrabal Blažo uhlí na krbku a při kraji do žhavého popele položil zvlhčeným dohanem napchané a vrchňáčkem volně přiklopené dýmky. –

„Nuž vidí pán, tak zapekáme. Nyní se to nechá, až se dohan začne zdúvat, potom se pipa vezme, první duch se vyduchne od sebe, potom se pěkně rúče (krásně) dohan urovná, zaklopí a fajčí se." – Mezitím se dýmky zapekly a Blažo podal jednu hostu, jednu gazdovi a jednu sobě nechal.

[1] Rozumí se: oheň rozdělat.

„Eh bystu svete, dobrý to dohan," bláhal si gazda po několikátém zaduchnutí. – „Štítnický to, a z první ruky; když dvě faječky vykouřím, nuž mi vždy odlehne."

„Eh věru tak," přisvědčil Blažo, ale Bohuš nemohl cvičeným těm kuřákům přisvědčit, ani s nimi se závodit, nebyl ť zvyklý ani mnoho, ani tak silný dohan kouřit jako Hronec.

„A či jdú pán prosto domů?" ptal se gazda Bohuše, když si trochu poduchal, „či se chtí ještě někde po našich krajech zabavovat?"

„Rád bych v zdejší krajině déle pobyl, ale nemohu; hodlám přímou cestou domů," odpověděl Bohuš.

„O den, o dva dni zle nebude, a věru by nás to těšilo, kdybyste chtěli u nás pár dní pobýt. Můžeme jít na Dumbier, na salaše, a zítra je předvečer Jana. Nuž, viděli byste, co v Praze nevídáte, a kdybyste za to i platili. A či jste viděli kdy Jana pálit?" – „Neviděl jsem, ale i po Čechách se ještě v některých místech pálí ohně před Janem Křtitelem, ale od nějakého času pomíjí pomalu způsob ten, až docela zmizí jako jiné pěkné obyčeje. Nemělo by to býti, neboť staré naše obyčeje, zvyky a mravy silnou záštitou jsou národního života," pravil Bohuš.

„I zde se mnohý starý obyčej zapovídá, nuž ale my si nedáme, co se toho týče, do kaše dúchati, a přece jen své staré zvyky vykonáváme," pravil gazda.

„Jen aby nebyla taková nechvíle zítra jako dnes, sice je vše zkaženo," namítl Blažo. – Vtom přišla Katuška, přinášejíc tři pohárky hriatého[1]. Uzardělá postavila je na stůl, neboť se Bohuš na ni díval, a sotva mohla vyřídit, že je lože pro hosta připraveno, že může na odpočinutí jíti, kdy mu vděka. – Bohuš se děkoval a gazda ptal se jí, čili ještě „padá" (dešť).

„Už se vychviluje, dědoušku, a nebe obsypalo se hvězdičkami, ažda bude zítra pěkný den," odpovědělo děvče. „Kdyby se vyčasilo, dobře by vám svědčilo na zítřejší radovánky. No ale že nám, pane, neodcházejte zítra, slovo na to?" ozval se gazda. – „Rád, gazdo, ten den u vás zůstanu; je mi u vás tak mílo, jako bych v matčině klíně spočíval," odpověděl host, podávaje gazdovi ruku.

„To nás těší," kývnul spokojeně starec. Katušce se očka zaleskly,

[1] Hriato páleno. Kořalka svařená s medem a kořením.

i vyběhla rychle ven a přede dveřmi si poskočila a začala zpívat, až se to po chyži rozléhalo.

Když Katuška odešla, začal se gazda na Prahu vyptávat a divil se, jak se mnoho změnilo, neboť uplynulo as dvacet let, co on v Praze byl, a to na krátký čas. Po shovoru mužů, a když vykouřili a hriato vypili, odebrali se všickni na odpočinek. – Stará matka vedla Bohuše s hořícím kaháncem z pitvoru přes několik schodů nahoru do malé, čisté jizbičky, kde bylo bílé lože přichystáno a na něm pokrývka z medvědí kůže. Na stěně visely dvě pušky, šavle a dvě pěkně vykládané valašky; na protější stěně mužské šatstvo. – Nábytku nebylo v jizbě mnoho, ale vše z dřeva jasanového čistě dělané. Okna zavěšena byla bílými plátěnými záclonkami, okolo krajů červeně vyšitými. Podlaha pokladena byla rohožemi. Všude po celé chyži pozoroval Bohuš zámožnost a pohodlí vedle prostoty, ale v každém koutku bylo vidět správu čisté ruky ženské a po celé chyži vanul duch, jako by dobrou myslí vykouřil. Když vešli do jizby, postavila stařenka kahanec na stolek, pak přistoupla k loži, nakypřila trochu podhlavnici, přejela rukou pokrovec, ohlédla se na zbraň nad ložem, a když se k Bohušovi obrátila, měla oči plny slzí. – „Zde bydlel v této jizbě nebožtík syn můj s Marušou. Hen ta puška byla jeho, i ta pěkná valaška, i cedilo[1] a čutora[2], a tuto medvedí kůži on si vydobil. Veselo tu bylo, když tu žilo mladoženstvo, ale nyní, vidím, tu smutný je každý kút. No, – daj vám Pánbožek dobrú noc, synku, nechť se vám pekného čos přisníje," pravila stará pohnutým hlasem, a pohladivši hosta po ruce, odešla. – V pitvoru zastavila se u ohniska, neboť opatrování ohně na ohnisku, aby nikdy nevyhasl, měla ona na hlavě[3] co stará matka (babička). I shrabala opatrně každý živý uhel do jamky uprostřed ohniska, vše kolem obložila popelem a navrch chvojem pokladla. – Nedej bože, aby oheň na ohnisku vyhasl a stará matka oheň od sousedů prositi musela! Ani bratr bratru oheň rád nepůjčí[4], po-

[1] Taška vlněná, bílá, černě vyšitá, s dlouhými třísněmi, která se přehozená přes plece nosí, a v ní, co na cestu třeba.

[2] Dyňová láhev kulatá, opletená lejčím. Bere se jen na cestu.

[3] Na starosti.

[4] Na krbu, v peci, všude může oheň vyhasnouti a opět se rozžehnouti, jen na domácím hlavním ohnisku musí oheň vždy živý býti.

něvadž víra taková, že se tím štěstí z domu vynese. Také obětování ohni bylo povinností staré matky; od každého jídla, co se na ohnisku vařilo, dostal oheň; i všechny odpadky od jídel a všechny drobty hodila stará matka do ohně se slovy: na obetu. – Když gazdina oheň uložila, šla spat a po chvíli vše utichlo. – Bohuš ale, jakkoli po cestě umdlen, nemohl dlouho usnouti; vše, co viděl a slyšel, tanulo mu na mysli, a především dvě očka jako jiskřičky. – Ani by si nebyl pomyslil, že ty očka také bdějí.

*

Slunce stálo již v plné své kráse na obloze, když se Bohuš probudil; rychle vyskočiv z lože, začal se oblékati, neboť hospodyně navrhla hostu, že by mohl jíti ráno se stryní na Muchovo, kde stál báča jejich salašem. – Obléknuv se opět do Zverkových šatů, ant mu jeho nebyli dali, vyšel druhým vchodem z jizby na pavlač, která se táhla podél chyže. – V podivení zůstal stát, vida před sebou na vše strany, kam jen oko pohlédlo, skupení zelených hor do oblak čnějících. – Chyže ležela na sklonku vrchu do údolí hronského, při samém lese. – Na pravém boku stál kostelíček a fara a pod kostelem jako v kotlině ležela roztroušená dřevěná stavení, s pavlačemi; žádná z pavlačí nebyla ale ze sloupečků sestavena a pěkně vyřezána jako ta, na níž Bohuš stál; žádné stavení tak spořádané a velké jako horní chyže. – Na prostranném dvoře stál starý košatý ořech, po straně holubník a studně. – Zásep dlážděná byla čistě umetena. Po stranách byly budovy hospodářské. – Na úslunní straně při stavení byl sad a malá zahrádka. Okolo všeho ohrada nízká, zděná, na níž rostla živá lesina (lycium europeum). Na dvoře batolila se a kutila rozličná hydina (drůbež) – u mrviště hrabala prasnice s mladými, před vraty ležel bílý, krásný vlčí pes Dunčo, zarytý to ale nepřítel vlků, – a na kládě u přístěnku seděl hlavatý kocúr. – Nad ním pod střechou, na níž tu a tam sazenička hrmotresku[1] se zelenala, hnízda měly vlaštovičky, jimž kdo by ublížil, hříchu by se dopustil a pokuty neušel, a ve vrcholu ořechu křičeli vrabci, jako by seděli v sněmu. – Tu vyšel na práh Zverka,

[1] Netřesk.

a vida Bohuše na pavlači, dvěma skoky stál u něho. „Dobré ráno – no či jste se vyspali?“ ptal se s usmívavou tváří. „Až příliš dlouho jsem spal, jak vidím,“ pravil Bohuš.

„Byl jsem už na posluchách u dveří, či jste hore, ale jste spal jako had v zimě. – My vstáváme před zorami, nebo je mnoho roboty. A či se vám líbí ten výhled?“ – „Je překrásný!“ zvolal Bohuš, a ukazuje na nejvyšší vrchol, ptal se, zdali to Dumbier. –

„Věru Dumbier, ten nejvyšší s tou plešivou hlavou; byl jsem tam s dědom, jaj ale je strmo tam hore; musíš tu pokolinsko, tu čtyrnožky, ba a i hadmo[1] lézti, a nic ti tu, ni dubu ni buku, len skála a kosodrevina, ale vidět je věru do půl světa. Nuž a tam hle pod Dumbierem je hola Baba, a hen tam Magura, Peklo, Čertová, co se jde přes ňu do Liptovské, a hen ta černá je Králův laz; a tu ty menší jsú Okošená, Hrádek, Muchovo, čo jsú naše salaše, a tuto za kostelem je Brezina, tam budem pálit Jana.“ – Právě když Zverka přes kostel ukazoval, vyšlo z něho několik mužů stejně oblečených, stejně vysokých. Měli modré kamizoly, černě šňůrované, též takové nohavice, opasky, krátké černé vesty, boty vysoké a kulaté klobouky s nevelkými střechami. Mezi nimi šel kněz v taláru a za nimi ženské. Před kostelem pod lipami se zastavili, každý podal faráři ruku, také některé z ženských podávaly jim ruce, potom rozešli se, muži a několik žen obrátili se od kostelíčka mezi pole, farář do fary vešel a ostatní dolů do dědiny.

„Kdo jsou ti muži?“ ptal se Bohuš.

„To jsou hen tam z dolní dědiny, Lehoťané, čipkári[2], co kupčí se světem. Když přijdou z ciziny, jdou nejprv do kostela a k stolu Páně, a když zase do světa musí, než odejdou, opět do kostela jdou a k stolu Páně, to vždy tak. A pan farář dá jim požehnání, aby se jim dobře vedlo na cestě,“ pravil Zverka.

„To je hezký způsob. A kde kupují krajky ti krajkáři?“

„Hen okolo Bystrice od haviarek[3], co je samy robí; jsú velmi chudobny. I naše dívky znají čipky plést, ale si přece jen ty pěkny rúči[4] na jarmoku v Brezně kupují. No ale teraz pojďte k snídaní.“

[1] Jako had.
[2] Krajkáři.
[3] Havířek.
[4] Krásné.

Snídaní stálo již na stole, ale jen pro hosta. „Musíte odpustit," omlouvala se gazdina, „že jsme na vás nečekali; čeleď jde včas ráno do práce, a je to domácí již zvyk, že snídáme pohromadě."

„Netřeba rušiti domácí zvyk ospalci k vůli," usmál se Bohuš a s chutí pustil se do snídání. – Přišel také gazda do jizby a jeden po druhém přáli hostu dobrého rána, i Katuška; každý se mu již směle podíval do očí a nic se ho neostýchali, vždyť pojedl s hospodářem chleba a soli, spal s nimi pod jedním krovem, byl tedy již jako jejich, k čemuž i oblek národní i slovenská mluva přispěla.

„A či půjde pán s námi?" ptala se stryně.

„Velmi rád, vezmete-li mne jen?" pravil Bohuš.

„Nuž, proč bychom nevzali, jen pojďte, bude nám veseleji. Nuž a ty synku, hybaj, nach sa Katuša chystá."

Bohuš jak slyšel, že půjde i Katuška nahoru, rychle běžel pro klobouk a nezapomněl s sebou vzíti nářadí kreslicí. Ale nevěděl, kam s tím v neobyčejném obleku, kde nebylo kapes v kabátě. Nesl to tedy v ruce. Když přišel dolů, stáli již přichystáni na cestu Zverka, stryně, Katuška a Zuzula služka, která měla syrce dolů přinést a bryndzu.

„A cože to tu máte?" ptal se gazda, ukazuje na kreslicí nářadí. Když Bohuš pověděl, co a k čemu to nese, pravil gazda: „No, to najde pán mnoho pěkných obrázků, ale dajteže pánovi cedilo, aby si to mohl schovat."

„Vždyť by se nenesl pán s cedilem, ale může si to dát za opasek nebo do kabanice do rukávu; v letě nosí se jen přes ramena přehozené, a proto se rukávy dole zašijou, aby se tam mohlo něco dát," poučoval Zverka.

Bohuš schoval tedy nářadí do rukávů, kabanici přehodil přes ramena a lehce ji přes prsa řemínkem upevnil. Zverka, který ho ustavičně od hlavy do paty měřil, zpozoroval, že nemá návlaky u krpců dosti přitažené, ihned shýbl se a stáhl mu je, aby se mu prý lehko šlo, a gazda vida, že drží v ruce bambasku, zakroutil hlavou, a že se taká palice k tomu šatu nehodí, jen prý k plundrám. Obrátě se do chyže, přinesl valašku se širokou sekerkou, topořiště pěkně cínem vykládané, a podávaje mu ji, pravil: „Nuž hle, bez tejto Hronec nevyjde z domu. Trefí se potkat zlou zvěr, aj co horšího, zlého člověka!"

Bohuš poděkoval upřímnému gazdovi, všickni dali sbohem a dali se na pochod. Dunčo šel s nimi a rejdil a štěkal okolo nich, jako by věděl, že jdou k bratřím na salaš.

Ze dvora vyjdouce, šli žitným polem. Katuška zůstávala pozadu a jdoucí dělala kytici z nevadzy (charpy), ohníčku (máku), kukolu, stračí nožky a všelikého kvítí polního, co po ruce měla. Když ji hotovou měla, strčila za šněrovačku. Vždyť by ani děvče děvčetem nebylo, kdyby v neděli kytice za šněrovačkou nemělo, jako zase šuhajové za kloboukem je rádi měli. Katuška měla vždy ráda kytici, a dokonce k nedělnímu šatu. Divila se babička, když Katuška ráno místo do bílé plátěné, jako všechny ženské v pracovný den nosily, do zelené, v množství záhybků složené sukně se oblekla, která se přece jen v neděli nosila. A nejen zelenou sukni vzala, ale i bílou pásovanou fěrtušku s širokým červeným tkalounem, který dvakrát okolo pasu otočený měla. A kdyby jen fěrtušku, ale i košilku, košilku bílou jako labuť, tenkou jak kment, modře a červeně vyšívanou u rukou, u krku a na ramenou. A na košilku šněrovačku barvy karmažové (karmoisin), světlomodrou pentlí lemovanou, na tři spony zpředu zapnutou, krátkou, aby viděti bylo na dobrou dlaň mezi ní a pasem bílou košilku, jak to žádal kroj. Na krku černou úzkou stužku, na dvě smyčky zpředu zavázanou, mezi smyčkami malý stříbrný křížeček přidělaný. Na nohy čižmy z korduánu oblékla. Na hlavu ráda by si byla dívčí ozdobu, partu[1], posadila. Měla ona partičku, zlatem, stříbrem vyšívanou, věncem okrášlenou a stužek při ní nesčetné množství, – takové nemělo daleko široko žádné děvče. Mělo ale také málokteré děvče tak možnou rodinu a dědouška a babičku, aby jezdili každý rok na velký radváňský jarmok, kamž přijíždějí kupci z Vídně, z Pešťu a z daleka s drahými věcmi, z kterých se vždy něco zalíbilo babičce i dědovi i Katušce. – Nuž tedy partičku vzít nemohla na salaš, ta byla jen na neděli a nevěstám. Tedy si pěkně krásné světlé vlásky dozadu sčesala, upletla vrkoč, stužkami propletla a na konec přivěsila červenou mašli. Dlouhý, plný vrkoč měla jako řemen. Pod páží

[1] Náčelka; obyčejně z kůže neb látky hedbávné, tuhá, as 3 coule vysoká, bohatě zlatem vyšitá. Vzadu je růže ze stužek, od níž množství stužek dolů na ramena vlaje.

svinula si bílou plenu; ale oblekla kabaničku bílou soukennou, vyšívanou, již v letě jen ženy nosily; v zimě teprv děvčata, když se ženy kožíšku chopily, vzaly kabaničky. – Když se tak Katuška ustrojila, divila se babička, ale když Katuška řekla, že to hostu ke cti a že i Zverka sváteční košili vzal a stryně kápku[1], neřekla nic; co Katuška chtěla, vždy babička také chtěla. Bílý ručník (šátek) musela ale přes hlavu uvázat, neboť se babička bála, aby ji ošial[2] nechytil a líčko aby jí neohořelo.

„Ale Katuška, věru bys i nám pierko uvázat měla; či nevidíš, že to, co jsi mně v neděli dala, pán na klobúku svadlé má, a já nemám žádné. Vždyť i bača by se nám vysmál!" pravil Zverka, když si Katuška kytici za šněrovačku strčila.

„A či by se pánovi líbilo?" ptala se Bohuše, s líbezným úsměvem se naň obrátíc.

„Jaký by to musel být člověk, aby se mu nelíbila kytice od hezkého děvčete podaná," odpověděl Bohuš.

Katuška neřekla nic, ale utrhnouc rychle několik charp, vyběhla na mez zapáchající mateřinou duškou a rozličným kořením, a s meze, sem tam poletujíc jako motýl, sběhla na pestrou lučinu – kvítek mezi kvítka. Trhajíc kvítí zpívala:

Čože si robila na lúke zelenej?
Perečko som vila z ružičky červenej.

Tá Lintava lúka samým kvietkom kvitne,
to moje srdienko len mi do nej lipne.

Nedalo Zverkovi, aby si také nezazpíval:

Čie to dievča, čie to na tej lúke zpieva?
Moja frajerečka na perečko sbiera,

začal silným hlasem, až se to daleko rozléhalo.

[1] Bílý čepeček, co ženy nosí, se širokými krajkami, které jim do půl čela visí a pěkně sluší.

[2] Od slunce zápal v mozku.

„Neříká se darmo, kde Slovenka, tam zpěv; zde vpravdě celý den slyšeti zpěv při jakékoli práci," pravil Bohuš, „že se věru čemu diviti, kde těch písní naberou."

„Katuška by vám hned zazpívala, že ani s nebe nepadají, ani v háji nerostou, ale že je mládenci a děvčence vynajdou," pravil Zverka.

„Té věru celý den hrdelce zvoní," přisvědčila stryně, „nechť už na poli nebo doma, při přeslici nebo u krosna[1] sedí."

„A či umí také tkát plátno?" podiven ptal se Bohuš.

„Vždyť to u nás každá ženská zná, a nejen z lenu a konopí, ale i z vlny chlapcům na kabanice a nám na sukně a čeho potřeba v zimě. A Katuška zná pěkné plátenko tkát i příst, zná i čipky dělat i pěkně vyšívat, je to věru umná děvojna."

„A kdo ji tomu všemu učil?" ptal se Bohuš, prohlížeje pěkné krajky na strynině kápce a vyšívání na košili a cedile Zverkově, co mu stryně jakožto práci Katušky ukazovala.

„Jedna od druhé se tomu naučí, a která má vtipnú hlavu, nuž té přijde všelicos na um. Eh, vždyť bychom my ženy i muži v húni chodit museli ako cikáni, kdybychom si to sami udělat neuměli a všecko v sklepích[2] kupovat museli," pravila stryně.

Mezi řečí došli ke Katušce, která právě kytice dovazovala; když přišli, podali jí mladíci klobouky. Odepnouc svadlou kytku s Bohušova klobouku, připjala naň pěknou čerstvou. – „Jaké to utěšené květy, červené, žluté, a pěkná ta tráva, jako péro," pravil Bohuš.

„To je psiarka a ty červené jsú klinčeky[3], a to je lubovník[4]; které děvče matka v lubovníku koupá, ta se potom všem chlapcům líbí," pravila stryně, ukazujíc na kvítko žluté jako živého ohňa květ[5].

„Nekoupaly i vás v něm, Katuško?" usmál se Bohuš, dívaje se jí do pěkných očí.

„Eh věru nekoupaly, vždyť jsem já se narodila na velkém se-

[1] Stav tkalcovský.
[2] Kupeckých krámech.
[3] Karafiátky.
[4] Helianthemum vulgare.
[5] Květ sirový tak jmenují.

čenu[1], a to lubovník nekvete," zasmála se, podávajíc mu okrášlený klobouk. Kdyby městskou slečinkou byla, byl by si dovolil ruku jí za to políbit, věda, že by tím neurazil; ale Katušku netroufal si uraziti lichou dvorností městskou. S nevýslovnou libostí poslouchal zpěvný její hlas a více ho prostá její mysl a řeč dojímaly než uhlazené hovory přecvičených městských slečinek, a jakkoli mu nikdy o slovo nebylo mezi děvčaty a nejedné dvořil, ke Katušce neměl smělosti tolik, aby jí byl řekl, jak se mu líbí. Díval se na její rozvíjející se krásu s rozkoší, jako poupě růžové se mu zdála, ale bál se dotknouti se ho, aby nesetřel pel s růžových lístečků.

Když i Zverkovi kytkou ozdobený klobouk podala, pohrozil jí, ukazuje na klobouk Bohušův, že na něm pěknější květy. Katuška pokrčila jen ramenem, a vyndavši z fěrtušky drobnou květinku, Bohušovi ji podala, řkouc: „Či znáte tu zelinku?" – Bohuš že nezná. - „Nuž hle, to se jmenuje turanka[2]; valaši ji nosí při sobě, aby je nepomátalo, když chodí po hore."

„Aj tam, kde v domě mátá, vepchají turanku do všech čter uhlů jizby do povaly (stropu), potom u hlavních dveří, popod práh i ponad práh, a když tak turanka vepchána je, mátoha moci k domu nemá," přidala Zuzula, aby též ze svého rozumu prodala.

„Keď ale mátoha v pustých horách člověka pronásleduje, nuž je nejlepší prekabátit se, rozprávěl mně náš bača," ozval se Zverka.

„A jak je to?" ptal se Bohuš s usmáním a Zverka vysvětlil mu, že to tak, koho mátoha honí, aby rychle obrátil si kabát neb kožich na rub, takže mátohu zmýlí, jako by jiný byl, a že ho nechá.

Neobmeškávajíce se šli zase dále malým údolíčkem podle potůčku, který se jim ale zanedlouho do prohlubiny ve vrchu ztratil. Od trativodu dali se s cesty do vrchu přes pirtě[3]. Zverka mínil, že je blíž, a šel napřed, poněvadž dobře cestu znal. Nebyl by Bohuš nikdy věřil, že by člověk takovou cestou trefiti mohl, jakou šli. Ani stopy jaké cesty, ač se zdálo na některých místech, jako by stromy uličku tvořily, a pod nimi na pěkném bujném pažitu se šlo; ale hned se octli zase mezi hustým stromovím, vysokými jedlemi a

[1] V lednu.
[2] Erigeron acris.
[3] Lesní cesty.

smrky náramné tlouštky. Přes skaliny lézti museli, do vyskyť[1] naplněných tučnou prstí padali, v spletenině ostružin se jim nohy zaplétaly, a nejednou přes ohromné setlelé stromy lézti museli, strmo dolů, strmo nahoru. A přece to byla cesta, však známá jen domácím. Zverka šelpo ní jistě jako po stole, ale ne cesta mu vůdcem byla, nýbrž stromy; po těch z obou stran se díval a na zářezy v nich pozor dával. Cestu tu naučil ho otec znát a otce snad děd; on sám pak leckdes ještě sekerkou znamení do stromu si udělal, kde nebylo dost jasné už, aneb že znamenaného stromu více nebylo. Přejdouce srázný polom[2], přišli na čistinu, kde dílem bujná pažiť rostla, dílem pařezy ze země vyčnívaly, zarostlé mechem a bujným rostlinstvem.

„Zde trochu odpočneme a něco pojíme, vždyť máme ještě hodinu chůze na salaš," navrhla stryně, střásajíc se sebe okyd[3], jenž na ně v lese spadal. Zuzula hned sundala koš se hřbetu a Zverka ihned zapálil hubku, a utrhna za žmen[4] suché trávy, která tam do kolen rostla a zase hnila, do ní ji vložil a lehko zavinul, a mezi prsty drže, rukou klátiti začal jako kývadlem, až se tráva rozžehla. Potom rychle na podkladek rozžatý položil suchého dřeva, o něž nouze nebyla, a za chvíli hranice pod stromy plápolala. Nebylo jí potřeba, ale Slováku je veseleji, když vidí ohníček vedle sebe hořeti. Stryně vyndala na pařez koláče a studené maso i čutoru s vínem; – když se trochu občerstvili, začala si Katuška pozpěvovati „Teče voda podle vody, půjdeme my na jahody", a už taky šla, pobízejíc Bohuše, aby šel s ní, což on nedal si dvakrát poroučeti. – Brodili se vysokou travou a kvítím, až prišli na místo, kde bylo jahoa trávnic až červeno. – Dali se do trhání, ale než on dvě utrhl, ona jich deset v hrsti měla. – Když si na nich nalahodili, sedla Katuška na osušený pařez, a sundajíc s hlavy plenu, utrhla kus břečtanu, který se okolo pařezu vinul, kolem hlavy si jej otočivši. „A či mi to nepřísluší pěkněji nežli šatka?" ptala se Bohuše.

„Vám všecko sluší, Katuško, ale zajisté květiny panně nejpěkněji sluší."

[1] Jámy od vykolčovaných stromů.

[2] Kde stromy od větru skácené leží.

[3] *Okyd;* krůpěje, které na stromech viseti zůstanou po dešti, nebo rosa.

[4] Přehršli.

„Vždyť si u nás dívky rády věnce do hlavy pletou, když je senoseč, nebo když si na louce besedujem. – A či to u vás není tak?“

„A snad na venku, ale v Praze přikrývají si děvčata hlavy kloboukem a čepcem,“ a vezma z rukávu nákresní knížku, vykreslil rychle slečinku v klobouku, která ale Katušce k smíchu byla. – I vzala knížku, a když se dost nadivila a nasmála tomu klobouku, obrátila list po listu a dívala se na rozličné krajinky, zámky a kroje. – – „A či jste vy malíř?“ ptala se Bohuše. – „Nejsem; to maluju si jen pro svoji rozkoš a upamatování, když jsem někde na cestách. – Kdybyste mi dovolila, Katuško, prosil bych vás, abyste chvíli tak seděla, a já bych se pokusil vás vykreslit.“

„A či bych já byla hodna toho?“ ptala se skromně, oči nedůvěřivě na Bohuše obrátíc.

„Když vy ne, Katuško, tedy žádná,“ odslovil Bohuš.

„Nuž tedy mne vymalujte,“ odpověděla rdíc se, a složivši ruce do klína, kde měla ležeti kytici jahod a struček břečtanu, mlčky sedět zůstala. – Nad hlavou její bělely se květy keře kalinového, který osamělý vedle starého pařezu vyrůstal. – Bohušovi se ruka třásla a nejednou musel přestati; ale poštěstilo se mu, že spanilé děvče dobře vylíčil.

„Ach to já ažda nejsem!“ pravila a ještě více se zarděla než předtím, a když jí Bohuš malé zrcadlo podával, aby se podívala, zamlčela se. Náhle ale, jako by jí teprv cos napadlo, ptala se úzkostlivě: „A či vy chcete ten obraz při sobě nosit?“ – „Zajisté jako poklad ho budu chovat,“ odpověděl Bohuš. – Katuška ale přitisknuvši obrázek k sobě, šeptala třesoucím se hlasem a skoro slzíc, aby obrázek raději roztrhal, než aby ho s sebou vzal.

„A proč, Katuško, proč, povězte mně?“ zvolal Bohuš, uleknut jejími slovy.

„Rozpráví lidé,“ pravila tiše, „že když děvče komu svoji podobu dá aneb vzíti si nechá, potom za tím člověkem choditi musí, a kdyby kraj světa šel; taky prý ten člověk porobit[1] může.“

Nevěděl Bohuš ani, co jí na to odpovědíti; snad si přál, aby tomu tak bylo, jak řekla, ale děvčeti to znáti nedal a chlácholivě k ní pravil: „Věříte-li, Katuško, té pověře, a myslíte-li, že jsem

[1] Učarovat.

zlý člověk, tedy si obrázek nechte. Já vás tak v paměti mám, že si vás vymalovat mohu, aniž byste o tom zvěděla.“

„Nuž mějte si ho, Pánubohu poručeno,“ pravila po chvíli, odhodlaně obrázek mu podávajíc. Vzalť od ní obrázek, lehce stiskl jí ruku a mlčky ho uschoval. – Katuška také umlkla a sklopila oči do klínu a na ruku, na niž jí sedla malá beruška. Chvílinku nechala ji lézt, potom zdvihnouc ruku do výše, začala říkati jako děti: „Pánbožkova kravička, kam poletíš? Či hore, či dolů, či k milému Bohu?“ – Beruška po ruce běhala, jako by se jí nechtělo, až náhle se vzala na křídla a stranou pryč letěla. – „U nás se jinak říká,“ pravil Bohuš.

„Zde říká se tak, a děvčata hádají z toho, na kterou stranu pánbožkova kravička letí, na tu stranu že se vdají, a když vzhůru letí, že umrou,“ pravila Katuška vstanouc. Slyšeli právě také Zverku volati, aby šli, a tudy déle nemeškali a zpátky k ostatním se vrátili. Zverka byl již oheň zase rozhrabal a Zuzula břímě si naložila. „Vždyť ty ses nakrášlila jako nevěsta,“ pravila stryně.

„Není to rozmarýn,“ usmála se Katuška, vzala plachetku pod paží a šli opět lesem po hladkých jehlinách strmě nahoru v stínu vysokých jedlin a smrků. Tu a tam plížil se pramének dolů a při něm celé křoviny paprutu[1], jehož květ si každý dostati přál v noci svatojanské, aby tím moc nabyl poklady v zemi ukryté viděti. – Ticho bylo po lese, jen tu a tam ozval se skřek orešníka, jestřába, aneb že káně s křikem z vrcholu stromu vyletělo. – Konečně vyjdouce ze zástromí na prostrannou čistinu, porostlou svěží zelenou travou, octli se na salaši. – Na horním konci stála koliba a košiary. – Od koliby přiběhl jim na kus cesty v ústrety velikánský bílý pes s náramným štěkotem, ale když se Dunčo s ním začal přátelit a Zverka naň zavolal, přiběhl k němu, vesele ohonem metaje. – Jak pes zaštěkl, vyběhl z koliby malý kluk, podíval se, kdo to jde, a rychle zase skočil do koliby: „Ej bača, bača, jdú hore Zverka, Katuška aj stryňa Ulka!“

„Eh tri sta bohův, nuž čože!“ a vezma kotel snad vatry zpředu v kolibě na zemi hořící, v němž se vařilo kus berana v kyselém mléku, postavil ho do dřevěného v kolibě přepažení, kde stály ge-

[1] Kapradí.

lety s mlékem a rozličné nářadí. – Vtom přišli už hosté do koliby. – „Dej Bůh štěstí!“ pozdravili. – „No, daj Bůh, daj Bůh,“ odpověděl bača trochu v rozpačitosti, ale hned se také obrátil a přinesl tolik čerpáků[1] žinčice[2], kolik hostů mu přišlo. – „Nechcete-li být vyhřešen od bači, tedy to vypíte najednou,“ šeptal Zverka Bohušovi. I uposlechl dobré rady, a ač dřevěná ta nádobka, pěkně vyřezaná, za holbu míry měla, vypil ji. „Na zdraví,“ pravil bača, když vypili, a šel nabrat po druhé, to ale postavil na čistý podišiar[3], – věda, že píti hned zase nebudou. – I ptal se potom, kdo by Bohuš byl, a když mu Zverka povídal, že je to pán z Čech, velice se divil a hned se začal ptát, kde je to. Slyše, že je pán po prvé na salaši, hned mu všecko ukazoval a jmenoval. – Koliba je dřevěná, velká bouda, uvnitř přepažena. Zpředu je pahreb, kde vatra hoří celý den a noc, nad ní od trámů dolů visí dřevěný silný hák, na nějž se kotel zavěšuje. – Dým vychází škulinami v střeše a dveřmi; za podkrovnicemi zastrkány bývají oštěpky[4], které se v dýmu suší. – Mimo to je tam podišiar s čerpáky a lavice. Húně zavěsí na hřeby a valašky, když domů přijdou, zaseknou se do trámu. – Za přepažením stávají vysoké gelety[5], čerpáky, dojačky, pěkně vyřezané formy na syrce a podobné nářadí salašnické. – Venku u koliby stojí košiary, ohrady to proutěné, do nichž se ovce v noci zavírají a při dojení jedna po druhé pouští. – Dají se rozkládat a skládat, poněvadž k jeseni s vysokých vrchů níženi a níženi se schází; tu se berou košiary s sebou, a kde zůstanou, tam se košiary zase rozloží. – Když vyšli z koliby, viděl Zverka kůži ovčí na střeše ležeti.

„Cože to, bača, či jste barana zařezali?“ ptal se bači. –

„Nuž a cože, veď ho slunečnica opálila, a keď je nie pravda, nach mňa Parom ubíje,“ zaklnul se chytrý bača. – I ptal se Bohuš, co tím myslí; bača mu vysvětlil, že je slunečnica slunkova dcera a že nenávidí statok (dobytek), který jí květnici po horách kazí a sežírá. – Má prý tvář jasnou jako slunko, a když se ovce či krávy dotkne, musí zahynout. –

[1] Dřevěná nádoba, co se jí žinčice nabírá.
[2] Ovčí syrovátky.
[3] Dlouhé prkno visící u stěny, na něž se nádobí staví.
[4] Syrce ve formě soudku.
[5] Kbelíky, do nichž se mléko slévá.

„A či může se ta slunečnica viděti?" ptal se Bohuš. – „Nikdy, ani si toho človek žiadat nemusí," odpověděl s posuňkem hrůzy. „Jedon valach bol ju raz viděl, ale naskutku oslepol." – Když bača celé svoje gazdovstvo Bohušovi ukázal, vešel zase do koliby. Zuzula vyndala zatím z koše mouku, masť (sádlo), sůl na stravu a co zvláštní přídavek bačovi posilu v láhvi od gazdiny. Bača zase odevzdal stryni zásobu čerstvého sýru na bryndzu, což si hospodyně potom doma samy nakládaly. – Ještě si chvíli odpočinuli, žinčice napili, bača jim ještě všelicos povídal o vlcích, o stádu svém a o poslední hrmavici, a jak v největším lijáku hledal zaběhlou ovci Tarkaňu. – Právě když odcházet chtěli, zazněly zvonce, valach přiháněl stádo, okolo něhož bílý pes obíhal a v pořádek je uváděl. – Valach pískal si na fujaru[1]; byl oblečen jako bača, úzké gatě, namaštěnou košili hrubou s širokými rukávy, okolo těla opasek, od něhož zpředu vrecko s dohanem a po boku valaška visela. Na nohou krpce, na hlavě nízkou čapku; za okolkem z beránčí kůže viděti bylo krátkou hliněnou dýmku. Přes ramena měl přehozenou hnědou húni. – Byl silný, vysoký chlap jako bača, od slunce do černa opálený, ruce sval a kost. – Dlouhé černé vlasy za uši měl sčesané. – Jak ho bača viděl, hned šel otvírat košiar a Bohuš se divil, když valach přihnal, jak každou ovci jinak jmenovali a jednu od druhé něčím rozeznali, buď tělem, buď vlastností, ačkoliv se jemu zdálo, že je Bakuša jako Tarkaňa a Belena jako Hvězdula nebo Bystrula. – Než kolibu opustili, dostal Bohuš od bači syrec jakožto host – což je způsob – a Zverka dostal od valacha z hada kůži, kterého byl ráno zabil, na potáhnutí rúry u dýmky. – I Bohuš navzájem bačovi něco dal, aby si „dobrou vůli" způsobili.

Zuzula na cestě Katušce svěřila, že toho berana neopálila slunečnica, ale že si ho bača pro sebe zaklal a v kotli vařil.

„Nuž, vždyť proto dědo nezchudne, má jich ještě dvě stě – a bača chce také někdy maso jíst; jenže má pravdu mluvit," pravila Katuška.

„Nuž to," přisvědčila stará. – Cesta domů rychleji ucházela, neboť nešli pirtěmi, ale cestou schůdnější, ač delší.

Na cestě vypravoval Zverka o životu valachů na salaši, jak tam

[1] Píšťala pastýřská.

jsou bez přestání, od Jura do Dimitra, a kterak jsou proti všem nehodám otuženi. – Jak jim mnohdykráte potýkati se s vlky a začasté že je i chlapci[1] navštíví a nejpěknější berany odnesou a že musí ještě „parády s nimi robit" a žinčice se jim dát napít, aby po dobrém odešli. Tak všelicos vespolek rozprávějíce sstoupali s hory dolů do zeleného údolíčka, jímž se prýštila „živá voda"[2], a zanedlouho octnuli se před domácí chyží, kdež je gazda i gazdina pod ořechem sedíce očekávali. Nastalo opět rokování, gazda ale prvně se ptal, co nového nahoře, a slyše o zkapání ovce, zavrtěl hlavou a ušklíbl se, jako by chtěl říci: „Znám já tě, ferino!" – O chvíli zmizely ženské zpod stromu, i Zverka odešel; jen Bohuš zůstal s gazdou seděti, a když si starý přál viděti, co Bohuš maloval, ukázal mu nejdřív kolibu a baču, což se starému velmi líbilo, a jako by ho před sebou viděl, zahrozil mu: „Ty bolvan, ty!", ale hned dodal: „Nuž co, aj toho barana někdy si zařeže, přece je jinak hodný bača, – jinak nedají už!"

Také Katuščin obrázek ukázal Bohuš a poctivě pověděl, jak se děvče strašilo. „To tak lidé tárají," přisvědčil gazda a dlouhou chvíli nemohl s obrázku, ač jen nastíněného, oči spustit. „Tělem, pravil hlasem pohnutým, „tělem nese se na matku, ale tváří na otce, mého nebohého Juru." Slza leskla se na jeho šedých obrvách, když obrázek Bohušovi podával.

„Než odejdu, udělám vám podobný," nabídl se Bohuš, vida na starci, že by ho to těšilo.

„Eh věru, velkou radosť byste mi udělali, nebo nevím, či nám dlouho doma bude. Nedbám ji vdát, jako zde způsob, v patnáctém šestnáctém roku že se dívky vydávají, ale když by ji přišli prosit na poctivý chléb a ženich se jí líbil, nuž cože na to povím? Jen jí už musím vůli povolit. Ale bych ji rád viděl v dobrém bydle, neboť ji chováme jako tu jahodečku."

Dojat tou řečí schoval si Bohuš obrázek, a že se svečeřívalo, přicházel dobytek domů, což je z další rozprávky o Katušce vytrhlo. Ona sama, slyšíc zvonce krav, vyšla ven a přivolávala krávy, dávajíc každé zvláštní jmeno. Gazda začal mluviti o svém statku, vy-

[1] *Chlapci z hory*, hajduci.

[2] Každou vodu bystro tekoucí zovou *živou*.

pravoval, mnoho-li od každého má, neopomenuv při slově „ošípané“ – s oprošením vaší poctivé hlavy – dodati. „A jako ovce, voli, koně, tak i krávy mají každá své jmeno,“ pravil dále; „je-li veselá – Veselena, má-li štíhlé nohy – Jelena; je-li doma chována – Chovana a tak podobně.“ – Po některé chvíli utichl šum na dvoře, vše bylo v pořádku a gazdina volala k večeři.

„A či máte už dřevo nachystané?“ ptal se gazda chasy.

„Eh, bude to hranica,“ zaluskl si Zverka. „Jen co hvězda vyjde, půjdeme, abychom první pálili!“ –

Bylo po večeři. – Bylo se zatím trochu setmělo; jak první hvězdička na obloze zableskla, chasa svobodná sebrala se a všickni čistě oblečení brali se na Brezovú. Dcera gazdova, zeť, starý gazda i Bohuš šli zároveň s chasou, ale na podívanou jen. Stará gazdina ale, stryně a stará Zuza doma zůstaly nejen k hlídání domu, ale aby také obvyklé prostředky užívaly k zahnání zlých strig[1], které také tu noc rejdy své prováděly a zvlášť dobytku škodily. – Na nejvyšším místě na Brezové, uprostřed starých břiz a jedlí, nakladena byla vysoká hranice a při ní na stráži stáli šuhajové, než by chasa přišla. – Na jihovýchodní straně při úpatí vrchu leží dědina, od níž zpovolně přes zorané pole a pastviny cesta na vrch vede. Na sever spadá vrch srázně dolů, skoro k samému břehu Hronu, odkudž se dnem a nocí bušení a klepání z železných dílen ozývá. – Na západ strmá je stěna, holá skála, ale pěkná vyhlídka na hronské údolí, až k Lopeji a dále. – Věděla chasa, že to nejpěknější místo k pálení ohňů. Když přišla družina Medvedů na Brezovú, bylo tam již i mnoho vesnické chasy, děvčat i šuhajů; na vrchu nebyla dosud všecka svobodná mládež a co chvíle jich přibývalo. – Gazda se svojí rodinou a Bohuš postavili se stranou mezi břízy, Katuška vstoupla mezi děvčata, Zverka k šuhajům. – Zapálila se hranice a v okamžení vysoko plamen vyšlehl a rudým světlem osvítil okolostojící břízy; zavejskli chlapci jedním rykem, – až se to daleko rozléhalo. Děvčata vzaly se za ruce, utvořily kolo okolo ohně, a točíce se zpovolna kolem, zpívaly:

Keby já vedela, kedy bude Jána,
ver by som nakládla na tri strany ohňa;

[1] Čarodějnic.

jedon by nakládla od slnca východu,
druhý by nakládla od slnca západu;
tretí by nakládla mojému milému,
mojému milému, šuhajku švarnému.
Jáno, Jáno, Vájano! –

Nato následovalo množství písní, nejvíce milostných, jež děvčata při neustálém točení se odzpěvovaly, až hranice padati začala. Tu přiskočili chlapci, schytali hořící hlavně, točili jimi nad hlavou, vyhazovali je do výše, helékali a zpívali, až se hora otřásala. Mezitím vzplanuly ohně i na jiných vrších, hluk a zpěv se zanášel s vrchu na vrch, až údolí hlaholilo. Když oheň trochu spadal, začaly děvčata přes něj skákat a každá snažila se skočit co nejdál; ale přece jen šuhajci dále skočiti dovedli. Ale bylo při tom žertu a smíchu dost a dost; děvčata škádlily chlapce, chlapci děvčata, a tu přinesl chlapec čerstvého zase chrastí, hodil na žhavé uhlí, až vysoko plamen vyskočil, a děvčata vzaly se za ruce a znovu začaly zpívat:

Ej húsky, moje húsky,
ej biele moje húsky!
ej vysoko letíte,
ďaleko vidíte,
ej či ste nevidely,
ej mojho milého?

Ej po tabore chodit,
ej čtyry kone vodit,
ej, keď ho uvidíte,
takto mu povedzte:
že sa musím vydat,
nemuožem ho dočkat. –

Melodie písně té byla překrásná. A mnoho jiných zase zpívaly, v chóru i jednotlivě, aneb jeden druhému přizpěvoval. Tu děvče, jíž mladý chlapec cosi přišeptával, zpěvem odpovídá:

Nač ti šuhaj, mladá žena,
keď ty nemáš zimoviska doma?

a on odpovídá:

Narubám si čtyry vozy tŕňa,
budeme mať zimovisko doma.

A tak ze všech konců ozýval se zpěv a radost, a všem hořely tváře rozkoší. Tu i tam dovolil si chlapec děvče i pobozkat a obejmout, ale nebylo žádné rozpustilosti při tom. Bujní chlapci rozličné kousky tělocvičné vyváděli, sekerkami zvrtali a přes oheň přeskakovali jeden přes druhého, až jednomu půl širice shořelo. Vždy, když oheň dohoříval, nově se naložilo a děvčata opakovaly: „Jáno, Jáno, Vájano." – Bylo již pozdě, když gazda napomenul, že by čas byl domů jíti. – Shrabali tedy šuhajci oheň na krbu, přikryli prstí a šlo se domů. Ohně na druhých vrších také již pohasly, ale na obloze vyšel měsíc a osvěcoval bledým svitem hronské údolí. Jdouce domů, jako by si řekli, začali jedním hlasem:

„Vinohrad, vinohrad, zelený vinohrad,
nejdi preč, šuhajko, prenocuj že u nás!"
„Veď bych já nocoval, sivá holubička,
kebys ma zbudila, keď vyjde zornička."

„Už zornička vyšla, povedá, že svitá,
vstaň že, milý, hore, už ja budem bitá,
už ja budem bitá od mojej mamičky,
že som nenažala zelenej travičky."

„A já budem bitý od mojho tatička,
že som nenapojil vraného koníčka;
vysoko zornička, dobrá noc, Zuzička!"
„Ešte vyššie nebe, Pánboh daj aj tebe." –

„Dobrá noc! Dobrá noc!" znělo ze všech stran, neboť se dělily cesty, jedna k dědině, druhá k chyži Medvedů. I Bohuš, ačkoliv jen divákem, tak rozjařen byl všeobecnou veselostí, že i do zpěvu s druhými se pustil. Nic mu neušlo při slavnosti té, a jakkoli tam bylo několik hezkých děvčat, zvlášť pěkně urostlých, proti Katušce

bylo to všecko rosa. Každý pohyb její byl pln přirozené miloty. Také vesničtí chlapci chovali se k ní docela jinak než k ostatním děvčatům, po celý večer si netroufal žádný vzíti ji kolem pasu aneb ji štípnout do ramena, aneb jí nenazdajky dát políbení, jak to jiným dělali. – Zverka točil se ustavičně okolo mladého hezkého děvčete a třikrát skočil za ní šťastně přes oheň. Když se ho Bohuš ptal, čí to děvče je, skoro se zapálil, řka: „To je moje vrstovnice Fruža, dcera rychtářova." – Neptal se Bohuš více, ale v duchu přál dobrému hochu štěstí, aby se mu sny jeho pravdou staly, jakož i sám sobě. – Když k domu přicházeli, nahodilo se mu jíti vedle Katušky. I ptala se ho, či viděl již Jana kde pálit. „U nás," pravil, „pálívaly se ohně svatojanské též, ale už tuším všude to pominulo a se zapovědělo; viděl jsem to zde po prvé a jsem tomu rád. Ale proč je při tom přeskakování přes oheň, vždyť je to nebezpečné?"

„Nuž to jinak být nemůž, vždyť se to přeskakuje za to, co by člověk rád, aby se mu podařilo. Když šťastně přeskočí, podaří se, a když upadne aneb se popálí, nuž se to nepodaří."

„A co vy jste si myslila, Katuško?" ptal se Bohuš.

„Lonský rok jsem přeskakovala," usmála se, „aby dlouhý len byl, a zdařilo se mi."

„A dnes?" ptal se Bohuš. – Chvíli neodpověděla, až přece pravila: „Dnes – dnes jsem – pověděla tak: Za to, co kdo lubí, a jednou aj za zdraví rodiny."

„A zdařilo se vám; já viděl!"

„Zdařilo; ale vždyť se to jen jako památka slaví, že to i naši předkové slavili, říká dědo, a že se tomu nemusí víra přikládat," pravila Katuška; ale Bohuš vyrozuměl z její řeči, že by radší věřila než nevěřila, a rád by byl věděl, zdali přece na jistou osobu myslila; ale otázka uvázla mu na rtech.

Když vešli do stavení, cítili všude zápach černobýlu, jímž ženské stavení vykadily proti strigám. Dávajíce si vespolek dobrou noc, každý na své lože se ubíral. Bohuš ale otevřel okno a dlouho ještě díval se do krásné, jasné noci, na temné vrchole hor a zelené pod nimi údolí, kde se kolíbaly bělavé obláčky nad vrbami okolo potoku, třpytíce se ve svitu měsíce jako stříbrná roucha. – Tam, vypravovali si lidé, že tancují lesní panny (bosorky) při svitu měsíce, že sladce zpívají a mladé hochy k sobě vábí. Běda ale tomu,

kdo by v kolo jejich zvábiti se dal! Toho by prý „ulubily", nohy po kolena mu utancovaly a tělo v povětří rozmetaly, aby ani památky po něm nezůstalo. Ráno, když šly děvčata na trávu a vídaly na lukách místa, kde nebylo rosy, říkaly: „Tu tancovaly v noci bosorky; rosa je setřena!" – „Jak mnoho krásné poesie jsem zde našel," myslil si Bohuš zavíraje okénko; „ale nejkrásnější poesií v celé té přírodě je přece jen ona!" dodal, vrhaje se na lože.

*

Ráno než slunce vyšlo, vybíhaly děvčata do polí mýti se žitnou rosičkou, zpívajíce přitom:

Tvár moja, tvár moja, kvitni mi ružičkou,
budem ta umývat tou žitnou rosičkou;
tou žitnou rosičkou, sbieranou za rána,
kým slnce nevyjde na svatého Jana. –

Katuška nebyla mezi nimi; seděla v své komůrce, hlávku na loket opřenou, a smutně si zpívala:

Tak je obloženo mé srdce slzami,
jako je uhorská koruna perlami. –

Ani sama nevěděla, proč jí smutné jen zpievánky na mysl padají, proč jí do pláče, kam se poděla ta její „dobrá vuolička".

Kdožví jak dlouho by tak byla seděla, kdyby nebyla babička přišla. Začala se rychle strojiti, aby babička nepoznala, že není, jako byla, aby se neptala proč.

Když Bohuš dolů k snídaní přišel, ne již ve Zverkových, ale v svých šátech, byla celá rodina pohromadě i čeleď; i přišel všem na první pohled, jako by to on nebyl; on ale cítil se přece jen volnějším ve svém dávno obvyklém šatu, což i gazda hned na něm poznal. Ve Zverkových šatech zdál se jim skoro jako jejich, ale když ho v panských šatech viděli a od paty do hlavy prohlídli, myslil si sám gazda: musí to být z hodného domu dítě. Katuška jediná se po něm neohlížela, ale když do jizby vešel, zčervenala

i zbledla. Byla ráda, když dědeček Blažu pobídl, aby jsa z chlapů nejvyšší, zeza grady[1] bielé králíke[2] dolů podal, aby se vidělo, čí kvítok uschl, čí neuschl. Bohuš nevěděl, co to za králíky, ale když vzhůru se podíval, viděl za gradou celou řadu bílých kvítků, jeden vedle druhého. Ty se tam večír daly; pro každého jeden, od nejstarší hlavy počítajíc do nejmladší. Čí kvítko do rána zcela uschlo, ten prý do roka že umře. Blažo sundávaje kvítky dolů, každému jeho podal; byly sice mnohé uvadlé, ale žádné nebylo tak čerstvé jako Katuščino, což ale tím bylo, že kvítko pro ni určené ne zcela rozvité bylo. Jediná Zuzula měla kvítko zcela suché. „No Pánubohu poručeno, když mám umřít, umřem, však jsem už dost stará," pravila plačíc.

„Eh blázne ty starý, snad bys tomu nevěřila, to jsou zvyky, obyčeje našich předků, kteří tomu snad věřili; my to děláme na jejich památku, ale nesmíme již všemu věřit," pravil gazda, ač tajně sám mnohému věřil. –

Zuzula se trochu upokojila, když jí to gazda tak řekl, ale přece jí to z hlavy nešlo. – Po snídaní podal Bohuš gazdovi nástin koliby a bači – a obraz Katuščin, ale ne pod keřem kalinovým ověnčenou zeleným věncem. Dělal je časně zrána, chtěje starci radost udělat, což se mu i podařilo. – Potom děkoval za vlídné pohostinství a oznámil, že je na cestu připraven, ač dost nerad. – Všickni, aby ještě zůstal; jediná Katuška mlčela, ale jako by jí nůž do srdce vrazil, i vyšla, jako by musela ven, a šla do srubu, a ve srubu nevěděla, co tam chce; na dvůr vešla a z dvoru do sadu až do nejzazšího konce pod jabloň; tam na kolena padla, a ruce zalomíc, vzkřikla: „Cože to se mnou, bože, bude!" –

A v jizbě pravil tu chvíli gazda: „No, když jinak být nemůž, jděte s Pánembohem, a když zase někdy do naší krajiny přijdete, víte, kde bydlíme. – Nuž ale tu valašku přijměte na památku, sám jsem ji dělal. Nuž a dříve vás domů nepustíme až po polední, když prosto domů chcete; přijedete do Brezna dosti časně, Zverka vás tam doveze jako na tátoších. A ty Zverko, cože, dej pánovi ty šaty, nech je tam ukáže doma a často se na nás zmyslí. – Eh veru som se až roztěžkal," dodal starý pohnutým hlasem a stará přisvědčila,

[1] Grada, hrada, příční trám na stropu.

[2] Také květ sv. Jana, Chrysanthemum leucantheum.

že i jí Bohuš jako syn přicházel. – Když se vše umluvilo, žádal Bohuš s gazdou o samotě mluviti. – Co mluvili, to nikdo nevěděl, ani by nikdo neuhodl, ale „zaklela se kdys země ráji, že se pod sluncem nic neztají". Snad i to najevo přijde. Byli ale oba pohnuti. –

„Katuška – Katuška – kde jsi – ozvi se!" tak to znělo z úst babičky; hledala Katušku po stavení, hledala ji jako vajíčko, a Katušky nikde.

„Snad šla s děvčaty věnce házet do potoka?" mínila dcera.

„Ne, ne, to by ona byla ohlásila," kroutila hlavou babička.

„Aneb šla k horárce; stůně jí děvčička a víte, že ji má Katuška ráda," pravila stryně. –

„No, hledejte ji, však někde bude," kázal gazda, jda se Zverkou ohledati vůz, na němž host odjeti měl. – Bohušovi také to divné bylo, kde by Katuška byla; byl starostliv o ni, neboť jak náhle od stolu odešla, neviděl ji, a byl by se rád ještě pohledu jejího nabažil, vždyť ji měl za několik hodin opustit a dlouho neb nikdy nevidět. – I běžel do své jizby pro klobouk, chtěje ji hledat, a tu oknem se podívaje do sadu, viděl běleti se cos v zelenu. „To je ona," pomyslí a již letí dolů a do sadu, kde v nejzazším koutě Katušku pod jabloní státi vidí, všecku skleslou. „Probůh, Katuško, co je vám, – hledají vás; co se vám stalo?" ptal se hlasem třesoucím, vida ubledlou, uslzenou její tvář. Spustíc složené ruce dolů, pohlédla na něho – až mu to duši projelo – a s úsměvem na rtech a se slzami v očích pravila: „Myslím, že mi z očí přišlo."

Při tom pohledu, těch slovích zapomněl Bohuš na všecka předsevzetí; nic neviděl na světě než ji. Ruce jí líbaje zvolal: „Mně, mně, Katuško drahá, přišlo z očí, z tvých očí! Díval jsem se do nich tak dlouho, až se mi srdce rozbolelo. Ty sladká, drahá, jediná má, – miluješ mne?" ptal se tiše, ovina rámě okolo štíhlého jejího pasu. Jako osikový list zachvěla se, slza vyhrnula se jí z očí, a přitisknouc ruce k srdci, pravila šeptem skoro: „Slyšíc, že odjedete, bylo mi, jako bych umřít musela, – a nyní - ach já to neumím vyslovit, jak mi je!" –

„Má roztomilá!" zvolal Bohuš všecek šťasten jejím vyznáním. Úžeji přivinul drahé děvče k srdci a zlíbal oči i bílé její čelo. – Dlouhou chvíli stáli tak v tichém láskání a v sebe zahledění. Když

se Bohuš vzpamatoval, vzal Katušku za ruku, a co k ní mluvil, padlo do srdce jejího jako teplý deštíček na vadnoucí lučinu. – Když ze sadu vycházeli, nevyhlížela již Katuška jako hravé děcko, ale jako Bohušova oddanica[1], a Bohuš vedle ní se nesl, jako by v ní „tři světy" měl. –

Téhož dne k večeru loučil se Bohuš s obyvateli chyže pod horami. – Všickni byli pohnuti i gazdina; gazda ale spokojen dával mu sbohem. - Věděl co, ale nepověděl. – Katušce se ruka třásla, když ji svému jedináčku na rozloučenou podávala, a slza kalila jí oko; ale když on důvěrně na ni pohlédnuv, zlatý kroužek na snubním prstu pravé ruky k ústům přitiskl a na její ukázal, utřela slzu s oka, a když vůz s očí jí zmizel, tiše vešla do stavení. – Večír ale, když děvčata pod okny na louce zpívaly:

Milovali sme sa ako holubičky,
rozlúčili sme sa ako lastovičky,
nechal si mňa, drahý, v žialu postavenú,
a ty si zaletel za horu zelenú,
za horu zelenú, za ten čierný oblak,
milý, duša moja, skuoro[2] sa mi navrát,

tu zaplakala.

*

Rok minul, co umřel starý pan Sokol ze Sokolova, a půl druhého roku, co zabloudil syn jeho – který se od té doby doktorem práv stal a bohatým dědicem – do chyže pod horami. –

V salonu Frau von Sauerschüll – jak se paní Zavřilová psala –, u níž se scházela jen nóbl společnost, na to ona si zakládala – býval mladý pán Sokol ze Sokolova (ona ho baronem zvala) velmi rád viděn z mnohých příčin; za jedno, že byl „von", za druhé bohatý, za třetí doktor a za čtvrté, že slečna Amélie, dcera její, na vdaní byla, krása to, okolo níž mladí páni lítali jako motýlové okolo růže, zovouce ji královnou všech plesů. – K tomu zpívala jako švédský

[1] Panna zaslíbená.
[2] Záhy.

slavík, na fortepianu byla mistryní, francouzsky, anglicky znala, Decamerona čítala před spaním v originálu a španělsky se učila. – Všechny romány znala a o divadle rokovat uměla jako o módách. – Frau von Sauerschüll nepochybovala a slečna Amélie tím méně, že by si každý z těch pánů za čest pokládal, kdyby si ho vzala, – a proto skoro za jisté měla, že se pan Sokol o Amélii ucházeti bude, jak jen smutek odbude a z cest se vrátí, na které po smrti otcově se vydal. – Vždyť se k ní vždy se zvláštní zdvořilostí choval, na housle ji při hře provázel a slečna Amélie tvrdila, že je do ní zamilován. – Uplynul čas, který si byl mladý Sokol na cestování do ciziny určil; v salonu Frau von Sauerschüllové čekali ho již každý den, i s přítelem, který s ním cestoval – ma chère maman myslila již na věno –, když tu najednou strašná zvěst salonem Frau von Sauerschüllovým otřese. – „Skandál, hotový skandál! Kdo by se toho byl nadál, že si on, nóbl člověk – vzdělaný – bohatý – který to nejkrásnější děvče míti mohl z nóbl rodiny, že si ten vezme prasprosté děvče – cikánku!" –

„Ale snad ne cikánku, Frau von Zaplethal!" zvolalo několik hostů na paní, která s novinou tou přišla. „Veritabel cikánku, vždyť v té zemi jen cikánky jsou; prý mu učarovala," jistila Frau von Zaplethal.

„Skandál, skandál!" – Vtom přišel nový host. „Ach, pane doktor!" radostně znělo ze všech úst. Přítel, jeho spolucestovník, ten jim to nejlépe poví. Sotva se dočkati mohli, až by sedl. –

„A kde, pane doktore, jste přítele svého nechal?"

„V novém jeho domově, – kde s mladou svou krásnou paničkou se ubytoval." –

„S krásnou?" –

„Ano, paní moje, s krásnou, ušlechtilou, bohatého kmeta vnučkou, jejíhož otce přítelův strýc náhodou zastřelil." –

„Ach tedy povinnost ho k tomu vedla?" pravila domácí paní. –

„To se teprv později vysvětlilo. Ona byla první jeho láskou; při ní teprv našel, co pannu krášlí!" odpověděl doktor s úsměškem, a pokloně se vybrané společnosti, odešel. – Slečna Amélie ohrnula pysk, hlavou hrdě pohodíc, ale chère maman ten skandál odstonala.

PAN UČITEL

I

BYLO MI ŠEST LET, KDYŽ SE RODIČE ZAČALI RADIT, kterak to bude „se školou". U nás školy nebylo a děti musely chodit na učení do města hodinu cesty vzdáleného. Ráno šly, večer přišly. Mně by se to chození bylo také líbilo; děti vypravovaly, jak po cestě skotačí, jak si v čas jahod a borůvek s cesty do dubiny zaskočí, jak chlapci po stromích lezou, a o rozličných hrách, jimiž se po cestě do školy a mezi polední hodinou před školou baví. – Rodiče ale měli z toho jiný rozum; pravili, kdybych celý den sama sobě ostavena byla, že bych zvlčela, a proto se uradili se strýcem, že mne dají do Chvalína, abych tam chodila do školy, a u paní kmotry že budu ve stravě. Sousedé mínili, že by mne rodiče neměli dávat do vesnické školy, že se ničemu nenaučím, ve vesnicích že nebývají tak cvičení učitelé jako v městech; ale rodiče zůstali při svém a s provoda bylo, když mne otec odvezl do Chvalína na učení. Myslilit moji rodiče a nemýlili se, že k životnímu vzdělání mi lépe škola vesnická s řádným, svědomitým učitelem než škola městská poslouží. Znalit bezpochyby, že nejen v městě, ale sem a tam i v městečku hrává si učitel na pana profesora a dává si taktéž říkat od rodičů i od žáků, a v té důmince že se nesníží, jak toho třeba, k žákům svým, ani v mluvení ani v obcování; pracujet obyčejně napřed se zámožnějšími, a poněvadž, jak desátá a čtvrtá hodina padne, od učení přestává a pro děti nuznějších rodičů času mu nezbývá; v hodince, v privátě, za něž zvláštně má placeno, odhaluje teprv tajnosti všelikera umění, dělá nejdůležitější úlohy, opravuje bedlivěji a mírněji všeliké poklesky dětské. Však nižší městské školy bývají velmi přeplněné a těžko jimi k vyšším, prázdnějším třídám probřednouti.

Znala jsem školu jen dle pověsti, co mně o ní sousedovic děti vypravovaly, a to bylo takové, že jsem měla před školou strach. K tomu i domácí přispívali, neboť jakmile jsem něco dokázala, hned mi vyhrožovali: „No, počkej, počkej, jen až přijdeš do školy, však oni tě tam naučí být tichou!" a stará chůva chtíc mne potěšit říkávala: „Milá dušinko, to už jinak na světě není, učení je mučení,

to si musíme každý přetrpět. Já když chodila do školy, byla jsem bita jako žito!" Slýchala jsem též poklasnou, ana se proti škole zpouzívala a vzdorně tvrdívala, že své dítě do školy nepošle; že sama do školy nechodila, že ač neumí ani číst ani psát, přec živa; a by její dítě umělo na modlitbách říkat a se podepsat, tomu že je tatík sám za několik zimních večerů naučí. Viděla jsem tutéž poklasnou, anaž jindy sama své dítě nemilosrdně prala a křikem a láním ku škole vyprovázela, byvsi k tomu úředně donucena. – Nebylo tedy divu, že jsem se školy bála co nějaké mučírny.

Když jsem první ráno v Chvalíně se probudila, zdálo se mi, že nikomu není tak zle na světě jako mně; plačíc jsem vstávala, plačíc se oblékala. Při snídaní kázala paní kmotra tetě Anežce: „Až půjdeš pro maso, vezmi tu holku s sebou do školy, ohlášená už je!" – Ve mně to hrklo, jako v hodinách; ale plakat jsem se před kmotrou bála. –

Paní kmotra byla žena rozšafná, dobrá, ale neměla ve zvyku cit svůj najevo dávat, takže kdo ji blíže neznal, za chladnou a bezcitnou ji měl. Ani s vlastními dětmi se nikdy nemazlila, ač by byla život za ně dala. Zvyklá na známé, přívětivé tváře a laskavý pohled rodičů, na starostlivost jejich, když mi cos chybělo, na políbení matčino a křížek večer, než jsem ulehla, nemohla jsem přivyknouti novým tvářím, které se na mne tak chladně, a jak se mi tehdáž zdálo, lhostejně dívaly. Měla jsem srdce jako v kleštích a pláč na kahánku. – Teta Anežka vzala košík a mně zavěsily mošinku se slabikářem přes rámě. Tu nemohla jsem se zdržet pláče, a když se mne kmotra ptala, co mi je, napadlo mi v úzkosti té vymluviti se na nemoc, jakž jsem to slýchávala doma, že to děti dělají. Řekla jsem tedy, že mne bolí žaludek. Ale paní kmotra byla žena moudrá, na očích mi poznala, že lhu, a zaklepajíc mi na rameno pravila s usmáním: „Nech ho bolet, však on přestane, a jen jdi do školy, k učení potřebuješ hlavy!" – I zastyděla jsem se, Anežka chopila mne za ruku a šly jsme. – Dole u vrátek ale napadl mne strach, i chytila jsem se pilíře a že do školy nepůjdu. „No, tohle by byla čistá věc," začala Anežka, „pročpak tě sem rodiče dali, než abys do školy chodila?" „Až zítra půjdu!" prosila jsem. „Dnes jako zítra, škola zůstane školou; jen ty pojď, nikdo tě tam neukousne," broukala teta. „Ale oni mne tam budou bít!" vzlýkala jsem. „Když

budeš hodná, nebudou tě bít, pan učitel je hodný. A nyní chutě, pojď, sice ti udělám hanbu a povedu tě na provázku do školy!“ Vidouc, že mi vše nic platno, šla jsem jako bez vůle, pro slzy neviděla jsem na cestu a přes každý kámen jsem klopýtala. – Bydlely jsme v starém někdy rytířském zámku, který stál na skále; při něm byl dvůr i veliká zahrada. Pod zámkem byl rybník zarostlý rákosím; od zámku okolo rybníka do půlkola táhla se vysoká stráň, při vrchu stála stavení, obklopená ovocnými sady a zahradami. Na protějším od zámku konci stráně na samém vrchu stál kostel, fara, škola a pěknější domky. Pod zámkem u rybníka při hrázi byl mlýn a pivovár a od pivováru táhly se dolů dolinou dvě řady domků a chalup. Šly jsme přes hráz, Anežka mi začala ukazovat, kde co je, kde kdo zůstává, kam pro to neb ono chodí; když jsme vycházely na stráň ku kostelu nahoru, docházely nás děti do školy jdoucí, všickni nás slovem božím pozdravovaly, každé se na nás ohlédlo a usmálo a já přestala plakat. „Vidíš, to jsou tvoje kamarádky!“ pravila Anežka. Přišly jsme před kostel, okolo něhož hřbitov byl, ohražen zdí. „No, vidíš, to je náš kostel! O sv. Jiljí je tu pouť, a bývá tuto plno bud jako o jarmarce. Tamhle za kostelem je fara. Pan farář má krásnou zahradu a je hodný, když se budeš dobře učit, budeš smět do zahrady se podívat a dostaneš od něho ovoce. On má hodné děti rád. No, a to je škola!“ pravila, a stály jsme před jednopatrovým dřevěným stavením, ale velmi přívětivým. Zápraží bylo vydlážděné a před ním stála stará lípa. Z pravé strany vchodu byla před okny malá květinová, zeleným plotem ohražená zahrádka, což mne na domov upamatovalo, i ty vlašťovičky pod střechou. – Za školou bylo vidět sad. U práhu ležel vích slámy; teta mi přikazovala, abych si vždy obuv očistila, pan učitel že to má rád, když jsou děti čistotné. Srdce se mi třáslo úzkostí, když jsem přes práh kráčela, ale plakat jsem se styděla. Vtom otevřely se postranní dvéře a do síně vešel pan učitel. – Jak nás spatřil, pozvedl černou aksamitovou čepičku nad lysou hlavou, poděkoval na Anežčino pozdravení, a skloniv se ke mně, za ruku mne vzal, pohladil a velmi srdečným hlasem promluvil: „To je Bětuška, moje nová žačka, není-li pravda? Z té bude dojista dobrá dívčina!“ – „Naši vzkazují uctivou službu a máte již s ní míti strpení, pane učiteli,“ vyřízovala Anežka. – „Jako s každým, panno Anežko!“

odpověděl pan učitel. – Anežka přikázavši mi ještě, abych poslouchala, poroučela se a odcházela, provázena panem učitelem přes práh. Co jsem pana učitele viděla a co na mne tak laskavě promluvil, odpadla mi od srdce všecka tíže. – Vždy mi doma u nás říkávaly děti, že je pan učitel ušňupaný, že má vestu a prsty samý tabák, že nosí pod paží rákosku, a když se rozzlobí, že zaskřípá zubami, že si položí dítě přes koleno a kam řeže tam řeže. Učitel byl pro mne tedy člověk hrozný, ošklivý, a bála jsem se ho více než Mikuláše.

Ale jak zcela jiný byl pan učitel chvalínský! Vlasy jako sníh bílé splývaly mu až po límec, temeno hlavy měl lysé, přikryté obyčejně černou čepičkou. Tvář měl hodně vráskovitou, ale pěknou, přívětivou a modré jeho oči se na každého z nás tak laskavě dívaly, že jsem z něho oči spustit nemohla. Na šatu neměl pan učitel ani chmýrka a pod paží si nesl knihu. – Když Anežku přes práh vyprovodil, vzal mne za ruku a vešli jsme do školní světnice. Pan učitel posmekl a děti všecky jako jedno vstaly a pana učitele pozdravily. Vlídně jim poděkoval a ptal se jich: „Jste tu všecky, moje děti? Nikdo z vás neschází?" – „Nikdo," ozvaly se děti jednohlasně. – „To slyším rád. Nyní vás bude o jednu víc; tuto přivádím sobě novou žačku a vám družku. Doufám, že se budete s Bětuškou dobře srovnávat a že ji budete mít rády?" pravil pan učitel, ukazuje na mne. – „Budeme!" ozvala se děvčata a hned se na mne přívětivě usmívala. – Chlapci se na mne dívali, ale neříkali nic. Potom posadil mne pan učitel do třetí lavice vedle pekařovic Barušky, zeptal se, co všecko mám s sebou, a vida knížku, ptal se, umím-li již číst, a ukázal mi, kam si mám mošinku klást, jak mám sedět, a vstoupna zase před lavice, smekl čepičku a ruce složě pravil: „Dítky, modleme se!" Dítky, čekajíce již na to vybídnutí, všecky slušně povstaly a sepjavše ruce na kříž nábožně pohlédly a zrakem tamo upřeným říkaly mírným hlasem kratičkou modlitbu, kterou pan učitel, též ku kříži obrácen, předříkával. Vidouce takto jeho opravdovou nábožnost, tvářili jsme se všickni po něm, aniž komu na mysl přišlo mezi modlitbou se ohlížeti, rozprávěti, tím méně dováděti. Někdy, zvláště když jsme se připravovali ke svaté zpovědi aneb ku sv. přijímání, pokleknul před křížem a předříkával nám krátké sice, ale dojemné modlitby. Po modlitbě

následovala píseň buď obsahu náboženského aneb podněcující k učení, k mravnosti, k pilnosti; načež jsme začali se učit. – Ohlížela jsem se chvílemi po rákosce, po oslovské lavici, po pytlíčku s hrachem, na němž prý děvčata klečívají, po černé tabulce a po jiných strašidlech, ježto jsem si z domova přinesla. Ale ve chvalínské škole nebylo ani oslovské lavice, ani rákosky, ani černé, ani jiné potupné tabulky. V čele světnice, na bílé stěně, visel pěkný obraz „Kristus, jak žehná maličkým"; nad stolkem pana učitele visela podobizna císaře pána a vyobrazení města Prahy, a na pobočni zdi visela mapa Čech a v rámci za sklem čistě napsaná mravná průpověď, obyčejně každý týden jiná. V pondělí totiž vyvěsil pan učitel při krasopsaní předpis ten, který v celém předešlém témdni byl nejpěknější. Psali jsme při krasopisu vždy toliko jednu průpověď. Napřed ukázal pan učitel jednotlivá, buď těžší aneb snad méně známá písmena, kteréžto jsme po něm psali na tabulkách a v sešitech svých; též slova celá napsal zprvu, a prohlednuv hnedle všem písařům práce jejich, shledal, že to půjde, a napsal konečně celou – avšak jen jednu a krátkou průpověď. Bývalyť průpovědi ty vždy užitečné, a poněvadž byly krátké a my je po celou hodinu psali, při čemž nám neustále pan učitel po ruce byl, hluboce v paměti nám utkvěly. Kdo tedy tu neb onu průpověď nejpěkněji napsal, tomu stala se ta čest, že dal pan učitel písmo jeho za sklo, kde zůstalo až zas do druhého pondělí. –

Nedaleko dveří v koutě byly zelené kachlové, starodávné kamna, ale v zimě vydávaly příjemné teplo. – Na protější straně světnice bylo tré oken, skrze něž bylo viděti na zámek, za zámkem na zelené návrší a borový lesík. U kamen stála almara, v níž byly spisy, knihy a jiné vyučovací úpravy a pomůcky. Když pan učitel prvníkráte almaru před mýma očima otevřel, štrochla mne Barča loktem, a ukázavši hlavou do almary na knihu v červených deskách se zlatou řízkou a okrasami, šeptala mi: „To je ta zlatá kniha!" – „A kde je černá?" ptala jsem se jí. – „Černé my nemáme. Do zlaté knihy zapíšou se ty nejhodnější a o zkoušce se čtou nahlas a potom dostanou od pana vikáře obrázky a knížky!" Ale v též skříni spatřila jsem také všeliká zvířátka: veverku, kolčavu, tchoře a jiná mnohá, ano i ptáky, kterých jsem posud neznala. Stáli, seděli tam. Však to mi hlavu mátlo. Jak jsou tam živi? Proč nejsou venku? To mi

divné bylo a chtěla jsem se již Barči ptát, když vtom pan učitel, čta s malými „o veverce", šel a vyndal z almary veverku, sedící na pařízku, a ukazoval ji, vypravuje a tázaje se o její podobě, potravě, povaze a způsobech života. Tu jsem teprv zpozorovala, že nejsou zvířátka ta živá, ale jen vycpaná. A když na otázku pana učitele: „Což se vám, dětičky, na veverce nelíbí?" já odpověděla, že všecko pokazí a rozkouše, a on s tou mou odpovědí spokojen jsa ji opakoval a dětem vykládal, tu já oblažená usednouc, nespustila více s něho ani oči ani uši, po celé vyučování jen myšlénka na zlatou knihu a touha: kýž bych v ní už zapsána byla, vytrhovala pozornou mysl mou. Když jsem přišla ze školy domů, ptala se mne Anežka: „No, ukaž se, jsi-li celá, jestli tě tam kousek neukousli?" – Neřekla jsem nic, jen jsem se usmála. Odpoledne ale bez pobízení jsem vzala mošničku a s chutí do školy pospíchala.

II

Bylo nás dětí ve škole čtrnácte lavic; osm lavic chlapců a šest lavic děvčat; v prvních dvou lavicích seděly, co měly tabulky a slabikáře. Když větší psaly, vybírajíce ze čteného buď podstatná jmena neb časoslova a jiná, aneb jiné příklady na pravidla mluvnická čili pravopisná, aneb početní úlohy pracujíce: učil pan učitel menší děti písmena znát, v složky a slova skládat; počítat s kuličkami, ano i s kroužky a fizolemi, učil je zvířata a květiny jmenovat, popisovat, rozeznávat; při čemž se však obyčejně dítky tím způsobem zúčastnovaly, že co na zvířatech, bylinách samy našly, pan učitel pochválil a potřebné doplnil; načež povídané napsati a přečítati musely. S malými musel milý náš učitel zvláštní trpělivost míti, neboť jak se poučily, štěbetaly a hrály si, překážejíce větším v učení. Avšak ihned pomáhal a výtržnost zamezoval, dal jim kreslit buď písmenka buď cifry, jež právě jmenovat se naučily, aneb jim sám nakreslil čárkami: stoleček, stolici, domek, pejska a podobné věci. Štěbetaly sice mezitím některé, ukazujíce sobě vespolek práce své a vyčítajíce si chyby, to ale větším nepřekáželo, a mělo-li se s většími něco důležitějšího a těžšího pracovati, odešli maličcí, jak se poučili, domů.

O rok později přišel mladý pomocník, který učil malé děti ve zvláštní světnici. Já seděla v třetí lavici, neboť jsem již uměla dosti obstojně číst, začínala jsem psát a počítat jsem znala do dvacíti, když jsem do školy přišla. Ačkoli jsem hned na začátku mezi čtenáře přišla, přece z pana učitele jsem nespustila ani zraku ani sluchu, když učil on číst. Byl mi způsob jeho zcela nový. Napsal totiž hlásky, na př. *m*, a napodobil mumlání medvědovo a vypravoval o něm, což i děti dělaly; pak k té mumlavé souhlásce připsal buď *a*, buď *e*, buď *i*, aneb *o*, a děti hned čtly *ma*, *me*, bez slabikování, píšíce spolu na svých tabulkách. Měl také písmenka na tabulkách nalepená, která děti vyhledávaly a do složek od něho vyřknutých skládaly. Jaká to bývala radost, jaký řechtot, když takto na tabulce byla *má ma*, aneb *tá ta*, aneb *ko tě*, neb *ja ho da*, aneb něco jiného, co děti zajímalo! S jakou radostí, s jakým smíchem si to každé to pouzdrátko na svou tabulku křídou aneb rafijí psalo! To mi bylo zcela nové a já upřímně spolu se smála, a v radostných posuňkách překvapených maličkých sebe samu viděla, ač jsem se tomu tak neučila. Neboť když mi byly čtyry léta, přinesla mi matka z jarmarku tabulku, na níž byl lístek, potištěn černými literkami; nad nimi byl vymalovaný červený kohoutek. „Tu máš tabulku, když si pamatuješ písničky, můžeš si pamatovat i písmenka," pravila mi matka. V sousedství bydlel pan strýček, tak ho všickni volali, ačkoliv nebyl nikoho strýcem, také o něm povídali, že umí víc než chleba jíst. K tomu jsem druhý den šla tabulkou se pochlubit, a on sám se nabídnul, že mne naučí literky znát. I naučil mne je znát, potom dohromady skládat v slabiky a ze slabik skládati slova; tak jsem se hravě a pomalu číst naučila. Přitom jsme také zároveň psali a na velikých olověných knoflících, co měl na modré kamizole našité a u dlouhé vesty s velikými kapsami, učil mne strýc počítat. – Ale v letě málo jsme se učili, více mne vodíval po zahradě, učil mne, jak se který strom jmenuje, dívali jsme se, jak včelky pracují, aneb jsem s ním v květné zahradě pracovala, maličkou motyčkou okopávala a zalévala z malé konevky. Práce moje za mnoho nestála, ale těšila mne, a strýc měl též ze mne radost. – V zimě jsme se více učili, a když jsem byla hodná, ukázal mi strýc knihu, ve které bylo mnoho krásných ptáků a květin; povídal mi také někdy pohádky a učil mne zpívat. Rodiče však mysleli, že to tak

jen hračka a žádné opravdivé učení, že do školy přece jen musím. Dali mne tedy do Chvalína, jak jsem později se dověděla, na radu strýcovu, který slyšel, že je tam hodný učitel. – Když mne pan učitel po prvé vyvolal, abych čtla, rychle jsem vstala, ale tu mi napadlo, že mne budou všickni poslouchat, i zapálila jsem se a nemohla slova ze sebe vypravit. I povzbuzoval mne pan učitel laskavými slovy: „Neboj se, Bětuško, a byť jsi i dobře číst ještě neuměla, nemusíš se za to stydět. Učeným se nikdo nenarodil, každý se musil teprv učit, a když jsem já byl tak malý jako ty, také jsem ještě číst neuměl.“ Osmělená těmi slovy pustila jsem se do čtení, a když jsem dočtla, pochválil mne pan učitel, že to šlo dosti dobře. – Tak byl k nám, ke každému laskav a k učení chuti nám dodával. – Předměty učení měly jsme, jaké jsou obyčejně v normálních školách: čtení, psaní, počty, mluvnici, náboženství. Mimo to vypravoval nám pan učitel týdně alespoň jednou některý děj z historie české. Činíval to obyčejně za odměnu, buď že jsme pozorny byly, aneb když v nehodě žádný školy nezanedbal, aneb že jsme uložené práce všecky pořádně zhotovily, a podobně. A my větší, které výslovně určil, musely jsme doma, co a jak jsme pamatovaly, napsati a ve škole jeden neb druhý, jak koho určil, z napsaného čísti; čímž se nám ovšem při stálých jeho opravách a doplňcích vlastenecké děje hlouběji, úplněji a dokonaleji do paměti vštípily. Také jsme měli dvakrát v témdni učení zeměpisné. Ale jak? Čistý papír rozprostřel pan učitel na tabuli a na tom papíru poznenáhla nakreslil před námi podobu vlasti, hranice nejprv zelenou barvou – křídou, protože jsou to prý hnedle vesměs lesnaté hory; pak jedna řeka po druhé, též (jezera a) rybníky, ovšemže modrou křídou, přibývaly a konečně na těch řekách (a jezerech), u lesů a pat hor stavěly jsme červené vesnice, zámky, městýse, města, pevnosti, až i hlavní město Prahu. Také jsme si musely krátká poznamenání psát toho, což při jednotlivých těchto věcech nám vypravováno. Na toto učení jsme se zvláště těšívaly; neboť věděl pan učitel velmi mnoho a krásně o kroji a životu obyvatelstva, o tvaru a úrodnosti jednotlivých krajin povídati a nejvíce ze své vlastní zkušenosti; poněvadž větší část Čech sám byl prošel a prohledl. Neopomenul spolu vybízeti k cestování, netoliko ty, kteří budou řemeslníci, nébrž i ty, kteří pluhem vzdělávati budou role otcovské. Ani zpěv

nebyl v naší škole v podruží. Ačkoli jsme každý den na počátku školy i po škole, ano i mezi vyučováním, přecházeje od jednoho předmětu k druhému, jako na zotavení, písně zpívaly, při nichž pan učitel houslemi přizvukoval, nicméně jsme měly dvakráte do téhodne vesměs všecky řádné cvičení ve zpěvu, kteréž obyčejně půl i tři čtvrtě hodiny trvalo. Učily jsme se tehdáž děvčata diskantovým, chlapci altovým notám (vyjma zpěváky); učily jsme se je číst i psát, terce, kvarty, kvinty, sexty bráti; nové písně zpívaly jsme obyčejně dvojhlasně. Školní písně naše mívaly dvě, tři, nejvýš pět slok. Než učily jsme se i chorálu. Dva zpěváky, v notách i v hlasu bezpečné, diskantistu a altistu, postavil před nás, těm nejdřív jednotlivým, pak v souzvuku dal zpívati několikrát nový nápěv; my nato nejprv děvčata, pak hoši (ti s altem, my s diskantem spolu), pak i společně celá škola pokoušely jsme se, dívajíce se do svých not, o novou píseň, až to šlo. Učitel buď stál před námi, aneb chodil mezi námi s housličkami v ruce, aby při nejasném aneb hlubším ozvaném pronikavém zvuku struny i naši chybu napravil. Že jsme s chorály nezačaly, nébrž co s vrchem dokonalosti končily, nemusím snad ani připomenout. Třikrát v témdni měli po škole hudební hodinu chlapci, co na kruchtě hráli a zpívali. I já se učila později zpívat i hrát na klavír, ale po třech letech řekl mi pan učitel: „Nemoř se s tím, Bětuško, nech toho, z tebe nebude nikdy zpěvačka, ani muzikantka, spíše by z tebe byl dobrý student, kdybys chlapcem byla! Vynaložten čas na něco užitečnějšího!“ Poslechla jsem ho. Ve čtvrtek scházívaly jsme se do zahrady a pomáhaly jsme panu učiteli při práci; což nám bylo velmi užitečné, neboť nám při práci ustavičně vykládal, proč se to tak a ono jinak děje a jak která květina a strom se jmenuje, a rozličné věci z přírodopisu nám povídal. – Větší chlapce učil pan učitel i štěpovat a malou školku měl při sadě; také včely ve dvou úlích pěstoval a často nám o nich povídával, zvláště pracovitost jejich za príklad nám dával. Říkávala jsem někdy, když jsem to neb ono jmenovat slyšela: „To já už vím, to mi strejček také povídal,“ a pan učitel ptal se mne na strejčka, a já vypravovala o něm; povídala jsem, že mi říkával: „Pamatuj si to, Bětuško, a děkuj každému, kdo tě něčemu dobrému naučí“; což i pan učitel pochválil a potvrdil slovy svými. Po práci přinášívala nám stará paní učitelová chléb a mléko, anebo

nám pan učitel načesal ovoce. V neděli odpoledne po požehnání chodívalo nás, co jsme se sešly ze žáků i z opakováků, s přemilým panem učitelem na procházku, a to nám celou cestou povídával: tu byli mravenci na cestě, a povídal nám o nich; tu pták, tu motýl, tu pole, tu rybníček, při všem a všudy nás poučoval. – Jednou jsme šly špatnou cestou okolo suchého vrchu, pod nímž stál močál. I zastavil se vůdce náš a pravil: „Vidíte, dítky, kdyby tu ten močál hospodáři vysušili, měli by o kus dobrého pole víc; kdyby tento holý vrch třešněmi posázeli, měla by obec za několik let několik set zlatých užitku, a kdyby si tu cestu spravili, nemuseli by koně týrat, vozy lámat a o čtvrt hodiny byli by dříve na místě. Pamatujte si, vy chlapci, až někdy hospodařit budete, co vám tuto řekl starý váš učitel!“ – Nejčastěji s námi chodíval na jedno návrší, s kterého na všecky strany daleko viděti bylo do kraje. A aj, tu učil nás znáti úhly země, jmenovati polní lány ve vůkolí, jmenovati vesnice všecky, ježto jsme odtuď mohly spatřiti; ukazoval směr, v kterémž to neb ono znamenitější město leží a jež jsme na mapě dobře uměly hledati; vypravoval nám o dějích a zvláštnostech hradů, vsí a krajin, na které jsme hleděly; upínal pozornost naši na vrchy v dálce se buď modrající aneb černající, a kdo z nás ten neb onen vrchol nejdříve znamenal, pochválil bystrost zraku i pozornost jeho a pojmenoval je k obecné všech radosti. Tenkrát jsme i hry své nejraději provozovaly, při kterýchž ovšem i milovaný náš učitel se zúčastnoval, obyčejně buď sám aneb jedním z nás je řídíval. Tuť jsme z velkého kamene učinily sobě kazatelnu a radostně, co kdo uměl, deklamovaly, což i pan učitel spolu s námi činil. Tu jsme u nohou jeho usednuvše písně naše školní u velkém roznícení prozpěvovaly, takže jimi okolí se rozléhalo, a lid z nejbližších vsí vycházel do polí a zahrad, aby nás poslouchal. O, kterak jsme se na neděle a svátky těšívaly, kterak nás nastalý dešť aneb vítr zarmoutil! Na takovémto výletu častěji i pan kaplan s námi býval, kterýž pak k rozmnožení veselosti naší buď mléka aneb višní aneb jiného ovoce nám nakupoval. Procházky takové bývaly nám milejší než kdovíjaká jiná zábava. – Ano, pan učitel trestával nezbedné děti tím, že buď nesměly do zahrady aneb s ním na procházku. A jakkoli bychom často bývaly trestu zasluhovaly, – ale on nás přece málo a nerad trestal. Tresty pozůstávaly obyčejně

v mírném opisování některé průpovědi, znějící o vině opisovače, – aneb musel vinník ve škole přes oběd zůstati, aneb že nesměl jak již povědíno do zahrady a s panem učitelem na procházku. Mnohý by byl raději citelný než takový trest vydržel. Před školní hodinou bývalo ve škole jako v úle, ale jak pan učitel vkročil, hned se stalo ticho jako v kostele. Nekřičel na nás ani nám nehrozil, mlčky se po nás po všech podíval, ale tak jaksi, že jsme usedly jako pěny, mimovolně oči sklopily a ruce na lavice složily. Málo zakazoval, ale co zakázal, nesmělo se dělati. Žalovat jeden na druhého jsme nesměly, toho nestrpěl, a jen tenkráte směly jsme vztýčením ruky hlásiti se, když kterému z nás soused v učení překážel. Partiky, nadávky, posmívání se jeden druhému pro neduh tělesný, neb cokoliv podobného, jak mezi dětmi bývá, zapovídalo se přísně. Také netrpěly se dětem nezpůsobné návyky, jichž mezi námi rozličných bylo, že jim některý žák dlouho neodvykl. – Já se mžhourat naučila, moje sousedka vytahovala si ustavičně prsty z kloubů, až je měla tak ohebné, že je nazpět dlaně obrátit mohla a „stoleček udělat", jak to děti jmenovaly, dovedla. Jeden ze žáků při psaní ukazováček levé ruky mezi zubami držel; druhý hubou stříhal; třetí zase zubami skřípal, a takových a podobných nezpůsobů bylo i mezi většími. Ale všechny nás tomu moudrý vychovatel náš odnaučil, dílem trpělivým napomínáním, dílem hrozbou, že se na nás hněvati bude, když nezpůsobům těm neodvyknem, pro které bychom někdy v posměch a ošklivost před lidmi přijíti musily. Ráno když jsme měly jíti do kostela, dovedl nás tam, a uspořádav a napomenuv nás, abychom se nábožně modlily, zpívaly a tiše se chovaly, šel na kruchtu. Byl též ředitelem kůru a měl k ruce větší žáky a některé selské synky, svoje vyučence. On sám hrával na varhany. Podivno, že se mohl na nás spolehnouti, že až na některé malé, které však nikdy do kostela nenutil, tiše a slušně chovati se budeme. Však nás také hned po mši svaté za zpěv a chování naše v kostele, ježto v zrcátku před sebou na varhanách upevněném alespoň zčásti pozoroval, buď pochválil aneb pokáral. Kdo se několikrát v kostele neslušně choval, ten tam na nějaký čas nesměl. My pak samy mezi sebou kárávaly nepokojných, nenábožných rejdílků nechtíce pana učitele zarmoutiti. Všichni měli jsme písně, každý svůj sešitek s pěknější obálkou; každý znal dokonale nápěv; my zpívali v dvou-

hlasu a dospělejší výrůstkové a lid doplňovali hlubšími hlasy náš zpěv dětinský. Kvůli našemu zpěvu i ze vzdálenějších vesnic a cizích osad přicházel lid k nám na služby boží, a často zastavil se cizinec před chrámem, naslouchaje zpěvu našemu, a nás z kostela jdoucí chválil; což my ovšem s panem učitelem nikdy sděliti neopomenuli.

Každé ráno, jako když jsem po prvé do školy přišla, ptával se pan učitel před učením, jsme-li všickni; chyběl-li který, hned se ptal, kde je, a byl-li nemocen, neopomenul navštíviti jej, a viděl-li, že je choroba značná, domlouval rodičům, aby pro lékaře poslali, což oni ovšem ne velmi rádi učinili, an lékař skoro hodinu cesty bydlel. – Byltě pan učitel učiněná dobrota a láska jak k nám, tak i k lidem. – Kdo jaké rady potřeboval, jakou stížnost měl, kdo prosbu jakou neb žádost napsanou míti chtěl, každý jen k panu učiteli, ten poradil a posloužil každému pocitvě nežádaje odměny. Jen v tom poslechnout ho nechtívali, když jim mnohdy dobré rady dával, co se jich živnosti týkalo, to měli svůj rozum, ač k své škodě. Vůbec byli pan učitel i paní učitelová ve vážnosti u lidu; paní kmotra říkávala, když se kdo zmínil o paní učitelové: „To je dokonalá žena!“ My školáci a školačky měli jsme starou paní také rádi. Měla šedivé vlasy, ale červené tváře, oči přívětivé a pracovala a běhala celý den po domě jako čemerka. Nosívala vždy bílý čepeček s modrou pentlí pod bradou zavázaný, na krku tmavý šátek, v letě soukenný kabátek, v zimě kožíšek, ve všední den kanafasovou sukni a širokou, na celé kolo zástěru s kapsami. Jako pan učitel vždy čist byl, tak také paní učitelová, jako by ji ze škatulky vytáhl; a tak i po domě všude čisto jako sklo. – Říkávalať: „Čistota poloviční zdraví.“ – Když viděla, že některý ze žáků do školy jde neučesaný, neumytý, hned se ho ptala, proč není umyt a učesán? Jestli se dítě vymlouvalo, že ho matka neumyla, říkala mu, že se může samo umýt, a hned mu podala vody i hřeben a ukázala mu, jak se má spořádat, a doložila, že je dost schopné, aby si to samo udělalo. Druhý den přišel žák ten jistě umyt, buď že sám se umyl, buď že se doma o tom zmínil, a matka zahanbena jsouc, jej spořádala. – Abychom se mezi učením nevyprošovali ven, měli jsme po každém delším předmětu chvíli svobodnou. Šli jsme obyčejně ven se napít; jak nás stará paní slyšela,

vyšla z kuchyně se žbánkem plným vody a se sklenicí, nechtíc nás pustit ke studni, abychom tam nespadli. Přitom se nás obyčejně ptávala na rodiče, a jsou-li zdrávi; řekl-li kdo, že mu stůně matka, hned paní učitelová se začala vyptávat, co jí je a mají-li, čeho by potřebovali, jestli by si něčeho nepřála, což obyčejně dítě všecko povědělo. Když se na všecko vyptala, pozdravovala nemocnou a vzkázala, že ji navštíví; druhý den povídala nám dcerka neb synek: „Hleďte, včera byla u nás paní učitelová a přinesla mamince dobré jídlo, maminka nám potom také kousek dala!"

Od chudých dětí nebral pan učitel žádného sobotálesu, knihy a papír zaopatřil jim od velebných pánů a říkával: „Jen choďte do školy a učte se pilně, a já vám rád zaopatřím a vyžádám, čeho budete potřebovati." – Byliť mezi námi zvláště dva chudí sirotci, chlapci, jimž rodiče jeden den a jednu hodinu na choleru zemřeli. Měli jen starého dědečka, chudého záplatkáře, který sotva sebe uživil. O ty dva chlapce staral se pan učitel jako otec; dostávali šat, stravu, učení, všecko zdarma, a ještě se s nimi dědeček přiživil. Pan učitel věděl, že je pan farář dobrosrdečný člověk, panna Faninka, sestra jeho, že je dobrá hodina, pana pátera znal co lidumilného a na paní zámeckou (jak paní kmotru jmenovali) mohl ve všem spoléhati; nebyla tak chladná, jak se dělala. Chlapci se velmi dobře učili a byli i jinak poslušní a pořádní, pan učitel je měl rád a říkával: „Snad se na nich dočkám někdy radostí!" A dočkal se radostí na nich. Z jednoho stal se dobrý truhlář a druhý měl též řemeslníkem se státi, že však neobyčejné schopnosti k hudbě ukazoval a žádost jeho byla státi se hudebníkem, nebránil mu v tom moudrý pěstoun, řka: „K čemu má člověk chuť, v tom i lépe prospěje." Cvičil ho sám, pokud síla stačila, a potom se přičiněním přátel do pražského konservatoria dostal. Stal se z něho výborný hudebník a došel později skvělého zaopatření v cizině, čeho se ale pan učitel nedočkal.

Vdova po zemřelém synu pana učitele zůstávala i s dcerkou ve škole; učila nás děvčata ženským pracím. Odměnu za své přičinění brala jen od několika zámožnějších, kteří drůbeží, obilím aneb vařivem, málokterý penězi jí spláceli. Za chudá děvčata platil pan farář, který též len na přízi, kůžele a vřetena, roubelce a vlnu k pletení punčoch, jehlice, jehly, nítě, náprstky, plátno a kanafas k šití zjed-

nal a zaopatřil. Punčochy, rukavice, sukně, šátky, košilky takto námi zhotovené rozdávaly se spolu s obuví na sv. Mikuláše chudým pilným dítkám; při čemž se obyčejně celá osada sešla, zvláště ženské, dílem ze zvědavosti, aby viděly a slyšely dítky dárky podělené jásati, dílem aby shlédly a posoudily práce naše, při které příležitosti neopomenuly chválit a díky vzdávat neunavené vdově, která tak pěkným věcem nás naučila. Byla to velmi upřímná paní a měly jsme ji rády, při práci nám buď povídala o věcech hospodářství se týkajících, co nám prospěšné býti mohlo, buď nám čtla některou pěknou povídku, aneb z nás některá předčítala, pletouc přitom punčochu. Někdy přišel k vyučování v prácích také pan kaplan, někdy i pan farář; každé dílo prohlíželi a pro každou malou dělnici slovo povzbuzující i potěšující měli. Často přicházíval k nám pan učitel, a tu buď poslouchal a vykládal, co některá předčítala, aneb pěkné domácí pověsti nám povídával, anebo hádankami, jichž na sta sepsaných měl, mysl naši bystřil a nás rozesmával. Někdy prosívala vnučka: „Dědečku, zahrajte nám některou píseň!" – a dědeček, pan učitel, laskavě na vnučku se usmál, sednul ku klavíru a zahrál nám některou národní píseň a my zpívaly; zvlášť rád hrával „Osiřelo dítě", při kteréž se nám obyčejně oči slzami zalívaly! Měla-li paní učitelová pokdy, přišla mezi nás, sedla do široké sesle, ruce složila do klína a oči upřela na pana učitele a to bývala tvář její jako ozářena, a když pan učitel hráti přestal, přistoupil k ní a buď jí ruku podal aneb ji po hlavě pohladil. – Někdy jsme v zahradě pomohly okopávat, plet, někdy Márince na bělidle plátno polívat, což nám potěšením bylo největším. Paní učitelová nám vždy říkala: „Jen vy se učte, děvčata, takovým pracím, jestli to nebudete muset samy dělat, budete umět poručit; což také každý neumí!" – Po práci dostaly jsme vždy dobrou svačinu. – Pan učitel měl ve své skříni mnoho krásných kněh, z nichž i nám půjčoval, měl mnoho květin, zvláště kamenů; ale čeho jsme se z počátku bály, byla umrlčí hlava, kterou měl na skříni ležeti. Každý týden dostali jsme báseň, kterou jsme potom, když jsme se jí nazpamět naučili, přednášet museli. Když jsme se dobře učili, ukazoval nám některé věci ze své přírodovědecké sbírky a jmenoval nám je a jednou nám i umrlčí hlavu na stůl postavil a museli jsme ji vzít do ruky – až posuď tkví okamžik ten v paměti mé.

Šest let byla jsem v Chvalíně, a čemu jsem se tam naučila, to mi zůstalo dobrým základem dalšího učení; a nejen já, ale všickni, kteří jsme tam do školy chodili, na pana učitele s vděčným srdcem pamatovat budeme. Naučil nás milovati Boha, vlast a bližního jako sebe samého, a i méně schopní tolik vědomosti nabyli, co každému k živobytí nevyhnutelně třeba. – Vystoupila jsem z chvalínské školy o celoroční zkoušce přede žněmi. Mívali jsme každý rok dvě zkoušky, jednu v postě, druhou o sv. Prokopě, po každé mohli žáci dospěvší k dvanáctému roku vystupovati ze školy. Ale zkouška o sv. Prokopě bývala slavnější, poněvadž k ní pan vikář a mnoho kněžstva z vůkolí, úředníků a více osadníků přicházelo. My pak také školu sobě květinnými a obilními věnci a rozmanitými ratolestmi ozdobily. Nejprvé zkoušel pan katecheta a pan učitel, pak pan vikář a mnoho se zvláště těch mladších a slabších tázával; posléze předvolali se ti z nás, kteří ze školy měli vystoupiti, a tu žádal pan vikář všecky přítomné hosty, aby sami tázali a přesvědčili se, zdali jsme pro obecný, společný život dosti vycvičeni. Duchovní pánové, tážíce se nás o různých věcech náboženských, země-, přírodo-, dějepisných a o povinnostech občanských, dodali druhým hostům chuti, a hned se tázal lékař o některých zdravotných pravidlech, tu pan hospodářský úřední o něčem z hospodářství a pan obroční dal si o obilí, pan starý o pivu, kramář na lokte a kusy v různých penězích počítat; sousedé pak dali si číst a psát; načež pan vikář vybídnul nás, abychom napsali seznam vydání a příjmů hospodářských, a vida, že v tom sběhlí jsme všickni, pokynul, bysme děkovací list našemu dobrému učiteli ještě zde před vystoupením složili. Když jsme práce své, ten i onen v jeden smysl a upřímně znějící předčítali, hluboce dojatí hosté ohlíželi se po pilném učiteli a moudrém vychovateli našem, ale on tam nebyl; mezi prací naší tiše, aniž od koho pozorován, vyšel; neboť nedala mu skromnost poslouchati díků našich.

III

Nemohla jsem na Chvalín zapomenout; a často ještě z domu jsem tam docházela, a když jednou za rok pan učitel nás navštívil, byl to pro mne svátek. – Ale potom přišla jsem z domu a šest let

v Chvalíně jsem nebyla. Po šesti letech přijdouc domů na návštěvu, ptám se hned, co dělá učitelovic rodina. Pravilo se mi, že stará paní umřela, vnučka že se vdala a pan učitel že stůně. I nedalo mi, chtěla jsem ho ještě jednou vidět a druhý den jela jsem do Chvalína. Když jsme přijeli k onomu suchému vrchu, pod nímž močál býval, nebyla bych se tam poznala; neboť byl celý ten vrch stromky posázen, močál vysušen, cesty všude spraveny, okolo cest také stromy nasázené; zkrátka, krajina okolo Chvalína stala se mnohem přívětivější. I ptám se vozky, jak to přichází, a ten pravil: „Teď je to zde všecko jinačí, než to bývalo za starých hospodářů, – dříve nedbali o nic, raději všecko propili, ale co jsou ti mladší hospodáři, to jsou jiní chlapíci. A to je všecko to, že tu mají hodného učitele; dříve neuměl nikdo ani svého jmena podepsat, a teď vám zná ta mládež psát jako nějací písaři.“ Vzpomněla jsem na rozmluvy pana učitele a přála si, aby každé zrnko, co zasil, do půdy dobré bylo padlo. Vjeli jsme do zámečku, paní kmotra přijala mne s radostí, ale hned mi řekla: „Holečku, přijela jsi k smutné slavnosti, pan učitel má dnes pohřeb!“ Ustrnula jsem leknutím. Já se tak na něho těšila, a už jsem ho neměla vidět než mrtvého. – „Co mu milá jeho žena umřela, od té doby nebylo v něm života, jako by mu žíly podťal. Chřadl, až předvčírem tiše, jako by svíci zhasil, skonal – v Pánu zesnul. Bylo nás tam několik při jeho smrti, se všemi se rozloučil a žákům svým že zanechává svoje požehnání, aby nezapomněli na jeho slova.“ Tak mi paní kmotra vypravovala a obě jsme plakaly.

Odpoledne šly jsme do školy, kde nás nevěsta a vdaná dcera její přijaly slzící. Ležel v rakvi stařeček ten milý, jako by spal, blažený mír rozpoložen byl po pěkné jeho tváři, kterou jsme nikdy rozhněvanou neviděli, bílé vlasy splývaly mu na černý rubáš a ruce, které nás nikdy rády netrestaly, nébrž jen žehnaly, složené ležely přes prsa, držíce křížek. Okolo těla všude byly zastrkané obrázky a květiny, dárky to vděčných žáků a žákyň. – V sednici, na záspí, všude stály davy lidu. – Tu náhle rozstupují se lidé a do světnice přikvapí dva mladí muži v pocestném oděvu. Oba vrhají se na rakev a plačíce líbají čelo a ruce svého dobrodince. Nemohli se od rakve ani odtrhnout a jen želeli, že otce svého živého již nezastihli. – „Když jsem viděla, že otec schází,“ šeptala mi paní nevěsta ne-

božtíka, „chtěla jsem těm chlapcům psát, protože vím, jak ho milovali, ale otec nechtěl, že by se vytrhovali ze svého zaměstnání, abych jim mysl nekalila. ‚Dost jsem odměněn, že se stali z nich hodní, počestní muži!' pravil mi, a když k smrti se blížil, s Bohem svátostně se smířil a okolo něho jsme stály, pravil: ‚Zde jest úkol můj dokonán; umru pokojně a děkuji Bohu, že požehnal práci mojí!' – a tato byla jeho poslední slova."

Co hřbitov hřbitovem stál, nebylo na něm tolik lidu a tolik pláče jako o pohřbu pana učitele, div že jeden druhého neutlačil. Na hřbitovní zdi sedělo plno dětí, kteréž nemohouce se skrze dav lidu protlačiti k hrobu, na zeď vylezly. U hrobu měl pan farář dojímavou řeč, v kteréž celý život nebožtíkův obecenstvu v paměť uvedl; jak syn jsa zámožných rodičů studiím se věnoval, v nichžto znamenitě prospíval. – Avšak po několika letech ztratili rodiče nešťastnými okolnostmi jmění a oba z toho měli smrť. – Nemaje prostředků k dalším studiím, věnoval se vychovatelství. Jsa několik let v zámožném jednom domě za vychovatele, dostal se ven za pomocníka, kde mnoho utrpěl, neboť se jeho náhledy o učitelství nikterak nesrovnávaly s jednáním a vyučováním sprostého, nevzdělaného toho učitele. Přece však dvě leta při něm vydržel. Tamodtud dostal se na lepší místo do městečka v horách, kde poznal svoji milovanou Verunku, kterou si později, když se dostal za učitele na vesnickou školu, vzal. Oba chudí měli se dosti co ohánět při skrovných příjmech; předchůdce pana učitele vyhrával po hospodách, chodil po koledě, sobě táles neodpustil ani nejchudšímu a lecjaks hleděl přijít k penězům. Pan učitel ale, smýšleje jinak o cti a vážnosti stavu svého, raději trpěl, než aby ji byl zadal, a Verunka s ním. Mladí byli, rádi se měli a láska učí trpělivosti, snesli tedy všecko. Více ho trápilo, že nemohl svými náhledy prorazit a při nejlepší vůli tak působit, jak by si byl přál. Z mnohých stran kladly se mu překážky, a největší byla sprostnost a nerozum rodičů samých. Nemoha to sám překonati a nemaje, kdo by s ním souhlasil a mu pomáhal, žádal jinám a dostal se k nám do Chvalína. Zde vedlo se mu dle přání. Žil spokojeně, vykonávaje povinnosti stavu svého s největší svědomitostí, plných třicet let. – V čase tom potkala ho bolestná rána úmrtím hodného syna a poslední leta i drahé Verunky, dokonalé to ženy, která od oltáře až k smrti věrnou mu byla po-

mocnicí. Byltě co manžel a otec příkladný, co křesťan nábožný, co učitel dokonalý. – Takou a větší ještě chvalořeč činil velevážený pan farář pohnutým hlasem zesnulému příteli svému – a nebylo v celém shromáždění suchého oka. – Když oba schovanci a čtyři mladí hospodáři rakev do hrobu spouštěli, hlasitě zaplakaly děti u hrobu stojící: „Ach, náš dobrý pan učitel!“ Cítily jako já a mnoho, přemnoho jiných, že se klade do hrobu srdce, kteréž pro blaho svých bližních jako pro své vlastní žilo.

Mramorový kříž se zlatým nápisem, překlenutý jasanem, stojí na jeho a Verunky hrobě, ale krásnější a trvalejší je pomník ten, kterýž sám si vystavěl v srdcích svých vděčných žáků a žákyň.

CESTA Z POUTI

PRÁVĚ BILO NA SVATOŠTĚPÁNSKÉ VĚŽI PĚT HODIN zrána, když z jednoho domu v té ulici vycházely dvě ženské. Jedna mladá, v selském oděvu, mošinku rákosovou na ruce, uzlík na zádech; druhá obstarožná již, zavalitá, v oděvu městském. „Ach, teta, už bílý den – bojím se, aby mně neujel!" pravila úzkostným hlasem mladší.

„Neboj se, právě odbila pátá hodina, do půl šesté jsme na Smíchově," pravila stará, a zavírajíc za sebou domovní dvéře, doložila: „No, a kdyby ujel, nebylo by zle – zůstala bys zde, nebo bys mohla jeti po dostavníku, byla bys aspoň dříve doma."

„Oh, já bych raději už byla doma!" odpověděla mladší.

„Což se ti u nás nelíbilo?"

„U vás, teta, bych byla ráda, ale v Praze bývat by se mně nelíbilo – je tu člověk jako ztracen."

„I jdižiž, bláhová, to se ti jen tak zdá, co bys jen trochu se oboulala – mluvila bys jinak. Já z počátku také myslila, že tu nikdy nezvyknu, a nynčko je dvacet let, co jsem zde, a nešla bych již z Prahy."

„To vy, teta, ale já bych zde nebyla, kdybyste mne žemlemi chovali; když jsem po ulicích chodila, každý do mne oči vrážel, jako bych z lesa přišla, – div jsem hanbou neshořela."

„To jen to nezvedené mužské plemeno, co se celý boží den po ulicích prohání za pletkami a Pánubohu den ukrádá, – ale poznala bys tu také dosti hodných, upřímných lidí jako u nás doma. No ale jsem ráda, že jsi tu byla a že jsem tě poznala."

„Ale že jste mne hned poznala a přece jste mne dříve neviděla?"

„Vždyť jsi neumírající matka – jako bys jí z oka vypadla. – Ráda bych ji viděla, tu sestru, – ale ona se vždy do té Prahy vypravuje jako chudý rytíř do boje." – „To je pravda," zasmálo se děvče, „naše matka není k vypravení z domu. – Ale mohla byste vy, tetičko, k nám přijet, strejček tam již byl, a vy jste už mnohonácte let u nás nebyla?" – „Ba, co jsem se vdala. Milá dívčí, jde-li on z domu, ví, když by třeba bylo někomu zatím míru vzít na boty nebo střevíce, že já ho zastanu, ale já vím, kdybych z domu

šla, že by on mne v krámku nezastal, on neví, mnoho-li dříví za groš, mnoho-li másla dáti, a nic neví, zač čeho jest, a tudy musím já vždy býti doma."

„Tedy nám pošlete Honzíčka na vagace; – Bartík by radostí do stropu skákal!"

„No budeme-li živi a zdrávi, to se může stát. On vám toho napovídá, až vás bude hlava brnět."

„I to budeme rádi, – já bych ho poslouchala celý den. Včera, když mne hyn v zámku v tom pěkném kostele vodil, všecko mně vykládal o těch českých králích, co tam leží. – Já své divy slyšela!"

„Tomu všemu se, holečku, učí v té české škole, co jsem ti ji ukazovala v té Panské ulici. Co chodí do té školy, přináší si domů všeliké čtení a tatíka tím celého zbláznil, ten by ti jen ustavičně četl a poslední vindru by na knížky dal. Jindy – šindele mohly praskat, a musel být večer na pivě, – nynčko jedva za týden dvakrát že jde a to jen tehdáž, když nemá právě co čísti. Z počátku jsem na to bručela, ale nynčko také ráda poslouchám, ač některým věcem nerozumím. Kdo to slýchal za předešlých časů u nás venku, aby věděl mladý chlapec, co se za starodávna v zemi dělo, jak se lidé nosili, kde jaký zámek stál, kde jaká vojna byla, o cizích zemích, jací tam jsou lidé, jaká živnost jejich, co kde roste, z čeho se to a ono dělá! – Ty můj bože, byli jsme rádi, když jsme jen číst, psát a počítat se naučili. – Já řku, nynčko je ten svět zcela jiný a pomalu bude kuře chytřejší než slepice."

„Ráda bych poslouchala o takových věcech, ale u nás jen v zimě o přástkách, aneb v neděli tatíček nebo Bartík čítají. Půjčuje nám pan kaplan knížky; v některých je pěkné říkání. V knížce, co strejček tatínkovi posílá, jsou prý také pěkné příběhy."

„Však jsem se divila, že ti ji dal, neboť on dal by si pro knihu koleno vrtat. – Ale nepospíchej, Verunko, vždyť jsme asi za čtvrt hodiny na Smíchově a já nemám tak lehké nohy jako ty a tvoje matka – ta je prý jako vítr, povídal mi náš tatík, když od vás přišel!"

„Ano, ona je celý den jako v kolovratě, ani nepostojí a přitom je chválabohu zdráva, jako ryba."

„Však to je, milá dívčí, nejlepší; kdo nemá zdraví, kdybys mu nebe a zemi dával, nepotěšíš ho. Ale to ti přikazuji, ať mi sem

matku o svatý Václav pošlete na posvícení a že jí potom ještě sama pěkně poděkuju za to plátno, co mně poslala. – Nemohly jste mně přijíti žádným darem lépe vděk."

„Matka také řekla, že vám milejší bude, co dům než co trh dává."

„To má pravdu, po domácím zelí břicho nebolí. – A jestlipak jsi, Verunko, na nic nezapomněla? Máš všecko? A máš-li pak jaký domovní list?"

„Mám všecko; ale domovní list nemám, tatíček povídal, že ho nepotřebuji, když jedu s Dohnálkem a v Praze když budu u vás."

„Inu ovšem, ale kdybys sama šla, musela bys výkaz míti, odkud a kdo jsi, sice by tě četníci sebrali."

„Smrť bych z toho měla," zděsila se Verunka. – Všelicos ještě rozprávějíce přešly Řetězový most, Oujezdskou bránu a přišedše na Smíchov zastavily se u první hospody. Podomek stál mezi vraty. – „Neodjel ještě klatovský vozka Dohnálek?" ptala se rychle Verunka.

„Jen o minutu dříve měla jste přijít; právě odjel. – Ale jděte jen rovnou cestou za ním, bude asi za mýtem; snadno ho dohoníte."

„Já se tedy nynčko vrátím, a ty jdi s Pánembohem dále, pozdravuj matku, tatíka, Terinu a Bartíka, a mámu sem pošlete na posvícení! A máš-li pak jaké peníze na cestu?"

„Mám ještě tři dvacetníky; máma mně je dala, abych si něco pro sebe koupila, ale já si za ně nic nekoupila, mám je tuhle v kapse," pravila Verunka, vyndavši zpod zástěry v papírku zaobalené a pentličkou obvázané dvacetníky.

„Dej si je za ňádra, z kapsy bys je mohla snadno vyhoditi, a tu máš pár grošů drobných, abys je nemusela měnit," to řkouc vypustila pytlíček s drobnými penězi Verunce do kapsy.

„Ale teta, vždyť já jich měnit nepotřebuji, dala jste caltu a chleba, mám jídla až dost," namítla Verunka.

„Jen ty si je nech, peněz a opatrnosti na cestě nikdy nezbývá. Budete půl třetího dne na cestě, hodí se ti to všecko. – No a už jdi – Pánbůh tě provázej, a pozdravuj domácí!"

Verunka chtěla jí ruku políbiti, ale ona ruku odtáhnuvši, udělala děvčeti křížek, políbila je v líce a slzíce daly si poslední spánembohem. – Teta vracela se volným krokem ku Praze, Verunka pospíchala za vozem. – Přišedši za mýto viděla před sebou dvě silnice

a po jedné nedaleko za mýtem vidí jeti veliký vůz přikrytý plachtou, zahlídne také při vyhýbání vozu, že je náruční kůň ryzka.– „To je Dohnálek, on má ryzku a zrovna takový vůz," myslí si Verunka a ubezpečena, že to nikdo jiný není, šla za ním, nevšimnuvši si na druhé silnici daleko již vzdáleného povozu. – Jista jsouc, že jí Dohnálek již neujede, oddechla si a šla povolnějším krokem pozdálečí za vozem. Bylo jí milejší jíti pěšky, po krajině se rozhlížeti, zažívati dojmy, jež cítila, a vštěpovati si v mysl obrazy, které viděla za svého třídenního pobytu v Praze, než seděti stěsněna ve voze a poslouchati rozprávky dvou starých poutnic, o nichž věděla, že s Dohnálkem zpátky pojedou. – Ráno bylo krásné, všude zeleno, obloha jak by vymetl, cesta jako mlat. Tu jel okolo ní vůz, tu kočár, jehož páni se po ní ohlíželi, a zase potkávala rozličné lidi, kteří se na ni podívali, ale jménem božím jí nepozdravili, jak tomu z domu byla zvyklá. A tam na vršku viděla kostelíček, v dolině dědinku, ale nejvíc se jí líbila ta široká řeka, po které tu prám, tu loďku viděla plouti. Rozhlížela se okolo, divila se, že toho neviděla, když jela do Prahy, ale napadlo jí hned, že to nemohla viděti, ana pod plachtou seděla a v noci přijela do Prahy. Když byla již dobré dvě hodiny šla, začínalo jí býti horko; – i zastavila se a svléknuvši dlouhý kabátek řebíčkové barvy, s červenou podšívkou, zůstala v černé šněrovačce, stříbrnými prýmky lemované, a bílých širokých rukávcech, které měla pod loktem v pásek složené a krajkou obšité. Na krku měla strakatý šátek, světle modrou sukni z vlněné látky, zástěru z červeného kanafasu, na noze vysoké botky na špalíčkách. Na hlavě měla bílou plenu, pod bradou zavázanou a hluboko přes oči staženou, takže zpod bílé stříšky jen kousek hezkého nosejčku, pěkná jak malina červená ústa a pod nimi rozkošnou malou bradičku bylo viděti. Když ale plenu s hlavy sundala, aby si ji vyprášila, objevilo se líčko – jako z jádra, bílé čílko, modré oči, tmavší než charpa, s dlouhými obrvami; i pěkné kaštanové vlasy bylo viděti, sčesané dozadu a u veliký drdol v týle otočené. Nad čelem okolo hlavy měla černou aksamitku. – Bylo se radost na ni podívat! – Když si byla plenu zase pod bradu uvázala, aby od slunce příliš neuhořela, a konce uzlíku přes plece přehozeného na prsou zavázala, položila si složený kabátek navrch mošinky a rychlým krokem pospíchala dále. – Když byla od vozu

tak daleko, co by dohodil, umírnila krok, ale do vozu se jí nechtělo. Chvilkami si prozpěvujíc, chvilkami vzpomínajíc na svatojanskou pouť, na Honzíkovo vypravování, aneb jak byla se strýcem v divadle, z něhož se jí ani nechtělo, a jak se divila, když ta mladá panna, co umřela a jíž opravdu litovala – zase živá ven vyšla, kráčela dál a dále, a cesta jí ucházela, ani nevěděla jak. Tu nenadále vidí před sebou veliké stavení jako zámek, na něž se nepamatovala, a k stavení tomu zajížděl před ní jedoucí vůz. – „Dohnálku, Dohnálku, počkejte na mne!" vzkřikla hlasitě, pospíchajíc rychle za ním. Vozka vyhne se z vozu, podívá se na děvče a vjede do stavení. – „Matičko klatovská!" zvolalo děvče vidouc, že to není Dohnálek. Chvíli stála, jako by ji omráčil, ale potom pustila se do usedavého pláče. „Co počnu, smutná dívka, kam se nyní obrátím?" naříkala. Tu vidí přicházeti dva mužské, byli to, jak soudila dle obleku, nějací pánové. I osmělila se, a když došli až k ní, prosila jich, aby jí pověděli, kde je?

„V Zbraslavi jste, panenko," odpověděl starší.

„A kudypak bych odtud, prosím, pánové, přišla do Berouna? – To je asi daleko?" ptala se úzkostným hlasem a slzy stály jí v očích.

„Do Berouna, panenko, není tuze daleko, když se jde přes vrchy pěšinkami, ale tudy byste netrefila. A co chcete v Berouně?" ptal se starší.

„A co se vám stalo, že pláčete?" ptal se mladší, se zalíbením na ni pohlížeje.

„Kterak nemám plakati, když jsem takový kus světa zbůhdarma šla, a nyní vozku klatovského, s kterým jsem měla domů jeti, snad již ani nedohoním," odpověděla Verunka a vypravovala pánům, kterak si zmýlila cesty a šla za jiným vozem.

„Nejlépe bude, panenko, když necháte Beroun Berounem a půjdete přímo do Cerhovic; tak vozkovi nadejdete, tam můžete zůstati v hospodě přes noc a čekat na něho, přijeti tam musí."

„A kudy to přijdu, prosím, do těch Cerhovic? Já nevím z místa."

„Kdybych měl prázdnou chvíli, vyprovodil bych vás na kousek cesty, ale nemohu. Jděte jen tedy, panenko, ustavičně touto silnicí, až přijdete do dědiny; říkají té dědině Jiloviště. – V Jilovišti poproste někoho, aby vám ukázal cestu do Řevnic; pamatujte si to: do Řevnic."

„Já si to budu dobře pamatovati, Jiloviště a Řevnice."

„Když přijdete do Řevnic, ukáže vám každé malé dítě cestu do Svinař a odtud do Cerhovic. Zblouditi nemůžete."

„Zaplať Pánbůh za radu – nevím, kam bych se byla smutná obrátila!" děkovala Verunka.

„Jděte s Pánembohem, šťastnou cestu!" přál jí starší muž s přívětivým pohledem, posmeknuv letní čapku, a šel dále. – Mladší se jí poklonil, ale přitom stiskl jí kulaté, holé rámě, takže div nevykřikla. Všecka uzardělá rychle se obrátila a utíkala, jako by za ní hořelo. On díval se chvíli za ní, potom šel za starším. – „Na mou věru," pravil ušklíbaje se, „kdybych nemusel do fabriky, udělal bych dobrý skutek a doprovodil to děvče až do Klatov!" – „Rád věřím, jenže ty při každém takovém dobrém skutku přes hřích klopýtneš," pravil starší káravým trochu hlasem.

„Ale ta by stála za hřích!"

„Známo, že máš, co se děvčat týče, svědomí jako vozová plachta, avšak i na tebe uzraje metla, jen počkej." – „Když bude tak hezká jako ta, co na tebe dozrála, staré bručivo, nedělám si z toho nic, nechť mne i trochu zmrská," smál se mladý a oba vešli do továrny.

Verunka pospíchala po silnici úzkosti a strachu plna. Nevšímala si tu a tam pracujícího v poli lidu, neposlouchala zpěvu vysoko nad ní se vznášejících skřivánků, neohlédala se po svěžích lukách, zelených polích, kvetoucím stromoví, nedbala ničeho, po ničem jiném netoužila, jedině po tom, když ne doma, alespoň u Dohnálka býti, neboť jí bylo ke všem strastem napadlo i to, že nemá výkazu, a kdyby ji potkali četníci, že ji seberou, jak jí to tetka řekla. – Srdce se jí svíralo úzkostí a hrůzou, jak na to pomyslila, a oči její bystře prohlížely každého příchozího člověka zdaleka již, není-li to četník. – Přišla do Jiloviště. Hned prvního člověka, kterého potkala, ptala se na cestu do Řevnic. „Dejte se za vsí vpravo a držte se ustavičně vpravo, až dojdete k první vsi, to jsou Řevnice," ukázal jí muž; a bez odpočinku spěchala Verunka vpravo k Řevnicům. Ač bylo již po poledni, nepocítila ještě hladu, jen žízeň ji trápila. Šla vedle Berounky, ráda by se napila, ale voda byla jako rmut. Přišedši k Řevnicům nevěděla, má-li jít do vsi, či nemá, bála se, aby tam nebyli právě četníci; ale nemohouc žízní vydržeti, osmělila se a vešla do nejprvnější chalupy vody si prosit. – Děvče asi

desítileté, bledé, chatrně oblečené, vyběhlo právě na práh. „Pochválen buď Ježíš Kristus!“ pravila Verunka. „Až na věky,“ odpovědělo děvče, s podivením na Verunku se dívajíc.

„Nedala bys mně, panenko, trochu vody?“ ptala se Verunka.

„I dám, vody máme dost, ale já nevládnu navážit,“ odpovědělo děvče.

„Já si naválím sama, jen mně ukaž studni,“ nabídla se Verunka. Děvče odskočilo pro okov a Verunka odložila zatím mošinku a uzlík s plecí, položivši to na zásep; ale děvče odneslo to do sednice a potom vedlo Verunku do malé zahrádky, kde byla studně. – Verunka naválila si vody, a když se do chuti napila, viděla teprv nedaleko studně na slunci v trávě ležeti spícího člověka, žlutého jak svíce. „Kdopak to tam leží?“ ptala se děvčete, nesouc plný okov do chaloupky.

„To je náš tatínek; má zimnici již několik neděl. Maminka ho vynese vždy na slunce a tatínek si to chválí,“ odpovědělo děvče.

„A kdepak máte maminku?“

„Maminka musí chodit po chlebě, když tatínek pracovat nemůže.“

„A čím je váš tatínek?“ ptala se Verunka.

„Dělal ve fabrice a bude tam zase dělat, až bude zdráv, ale když mu nemůže maminka nic dobrého uvařit, aby se posilnil. Nám také nemůže dát nic dobrého, protože si nemůže mnoho vydělat. Však ona se dost naše maminka napláče,“ pravilo děvče prostosrdečně a šlo utřít děvčátku as čtyrletému, které kolébalo menší dítě a s Verunky očí nespouštělo, umazanou tvář. – V sedničce bylo čisto, ale chudoba hleděla ze všech koutů.

„Máte asi hlad, dětičky, vete?“ ptala se Verunka pohnuta.

„Máme,“ znělo smutně z úst děvčete staršího.

„No počkejte, já vám dám chleba,“ pravila Verunka, a rozvázavši uzlík, vyndala na stůl caltu a půl velikého bochníku chleba, v němž vykrojený důlek máslem byl naplněn a máslo přikryto výkrojkem, jak si to venkovští lidé na cestu jdouce dělávají. Vyndavši kudlu z kapsy, nakrájela tři krajíce chleba a namazala máslem. – Jeden odložila sobě a po jednom dala děvčatům; menší děvče, které, jak Verunka chleba vyndala, nechalo kolíbání a přistoupilo

ke stolu, vzalo chleb a hned začalo jísti, ale větší se obrátila, chtíc ven. „Kampak utíkáš?“ ptala se jí Verunka.

„Já ho dám tatínkovi, on už dávno nejedl s máslem chleba,“ odpovědělo děvče a oči mělo zalité slzami.

„Jen si ho sněz, dáme tatínkovi něco lepšího,“ zdržela ji Verunka a odkrojila z calty tři krajíčky; po jednom dala děvčatům a největší kousek dala většímu děvčeti, aby jej dala otci, „až se probudí,“ doložila. – Když snědla svůj krajíček, odkrojila si kus calty a dala do uzlíku, ostatní chléb a caltu na stole ležeti nechávajíc, pravila k děvčeti: „Až přijde maminka, dej jí tuto, ať vám to sama rozdělí.“

„Ach bože, božínku, to bude maminka ráda. Ale já půjdu vzbudit tatínka,“ zvolalo dobré děvče a bledé tváře jí radostí zčervenaly. – Ale Verunka jí nedala, neboť viděla malým okénkem, že chorý muž ještě spí. Potom přistoupila ke kolébce a přežehnavši spící dítě, aby mělo dobré spaní, vyňala ze záňadří tři dvacetníky a zpolehounka položila je dítěti pod podušku, takže to děvčátka ani nezpozorovala. – Potom aby dětem nějakou radost udělala, vyňala z mošinky modlitební knihu, v níž skoro za každým listem byl obrázek! „Kterakpak říkají tobě?“ ptala se staršího děvčete.

„Mně říkají Bětuška!“ odpovědělo děvče.

„No, tvoji patronku, svatou Alžbětu nemám, ale dám ti svoji patronku, svatou Veroniku – tu máš!“

S radostí děvče sáhlo po malovaném obrázku se zlatým okolkem.

„A jak se jmenuje ta maličká?“ – „Mařenka.“ – „Tu máš tedy Pannu Marii. To jsou obrázky z Prahy ze svatojanské pouti, schovejte si je.“

„Maminka nám je dá do knížek,“ pravila Bětuška, a když se ještě chvilku na ně dívaly, zavřela svůj i Mařenčin obrázek do přístolku. Poté vzala Verunka uzlík mnohem lehčí na záda, mošinku na ruku, a když se ještě napila, ptala se Bětušky, zná-li cestu do Svinař.

„I znám dobře, já s vámi půjdu a ukážu vám. Kolíbej, Mařenko, Honzíčka, aby se neprobudil, já přijdu hnedlinko,“ a Mařenka hned také ku kolébce sedá, dojídajíc krajíček chleba.

„Pánbůh vás tu zachovej!“ pravila Verunka, kráčejíc přes práh, a když Bětuška dvéře na petlici zavěsila, vyšly na malý dvorek

a zadními dvířky za humna. „Je to vaše chalupa?“ ptala se Verunka.

„Oh není, jsme tu jen v podruží, ale hospodář je náš pan kmotr a neutiskuje nás,“ odpověděla Bětuška. Všelicos se jí Verunka ještě po cestě ptala a děvče ve své dětinské prostosrdečnosti líčilo jí obrázek domácnosti, kde jak se říká v jedné ruce prázdno, v druhé nic. Když se Verunka ptala, jestli jim zámožnější selky někdy něčeho neposkytnou, pravilo děvče: „Leckterá dá, ale za to jí musí maminka něco udělat, darmo nerady dají a žebrati se maminka stydí.“

„Kdyby to jen bylo blíže Obic!“ myslila si Verunka. Když tak šly kus cesty, zastavila se Verunka, řkouc Bětušce, aby jí ukázala, kudy má jíti, a potom se vrátila domů. Bětuška chtěla ještě jíti dále, ale Verunka jí nedala. – Ukázalo tedy děvče na kříž u cesty stojící, řkouc: „Tamto od božích muk nechoďte cestou dolů, ale jděte po mezi nahoru, až k plané hrušce. Od hrušky slezete s kopečku dolů na cestu a ta vás povede rovničičko do Svinař. Ale já vás přece ještě kousek vyprovodím!“

„Ne, Bětuško, vrať ty se domů k tatínkovi, já již trefím!“

„A co řeknu mamince, kdo nám to všecko nadělil?“ ptala se ještě Bětuška.

„Co jí řekneš? Řekneš jí, že vám to Pánbůh nadělil.“

Bětuška se na ni podívala a nevědouc, jak jinak vděčný svůj cit projeviti, pravila: „Však já se budu za vás s maminkou modliti.“

„Modlete se, abych se dostala šťastně domů! A vrať se nyní, Bětuško, tatínek se zajisté již probudil. Spánembohem!“ Se zvlhlým okem potřepavši děvčeti ruku, obrátila se a kráčela ke kříži. – Ale Bětuška vracejíc se domů několikráte se po ní ohlédla.

Tak zaujata byla mysl Verunčina od prvního vkročení do chalupy bídou ubohé rodiny, že dočista zapomněla zeptati se, zdali v okolí jakých četníků, což dříve na paměti měla. A nevzpomněla ani potom, jdouc po cestě. – U božích muk zastavila se na otčenášek a tak jí bylo utěšeně, že si, jdouc po mezi nahoru, zpívati začala: „Kdes, holubičko, lítala, kdes tvé bílé peříčko zmáchala“, hlasem jako zvon. – Ale utěšená ta chvíle netrvala dlouho. – Když přišla k plané hrušce, zastavila se, aby si oddechla. – Oko její utkvělo na osvětlených vrších Housínského pohoří a přála si, aby to byly

vrchy šumavské a ona jim tak nablízku. – Od božího rána na nohou, byla by si ráda trochu odpočinula, ale do Svinař měla ještě kus cesty a ze Svinař, to nevěděla ještě ani, kudy a jak dlouho bude muset jít, a blížilo se již k večeru. – I sebrala se tedy zase a právě chtěla sběhnout s vysoké meze dolů na cestu, vedoucí k Svinařům, ana tu vidí po téže cestě od dědiny nahoru přicházeti muže, jehož ale v dáli poznati nemohla, kdo by byl, či pán či sedlák, ale byla by raději sedláka viděla. – Ukryvši se napolo za hrušku, nespustila s příchozího očí. Chvíli tak stála, ale náhle sebou trhla, jako by jí blesk projel. Příčinou leknutí jejího bylo, že viděla zablesknouti se na hlavě příchozího – četnickou čáku. Nečekajíc, až by přišel četník blíže, mykla sebou jako mřeňka nazpět a utíkala po mezi dolů, kudy byla před krátkou dobou nahoru kráčela zpívajíc. – První její myšlénka byla utéci se do Řevnic k chudé rodině, kde jak doufala nejlépe schována bude. Ale pod křížem zmátla si cesty a místo vlevo běžela vpravo cestou dolů, přes kamení, hroudy, přes koly, rejhy a stoky, přes pole, luka, vrchy, přese všecko uháněla jedním vrhem jako štvaná strašnou mátohou, neohlédajíc se ani vpravo ani vlevo, ani za sebe, jen vždy před se, kde by našla úkrytu a odpočinku. – Již nepostačuje jí dech, nohama sotva vládne a tu hle, pod vrchem svěží louka a pěkný háj. Tam dovleče se k smrti umdlena a klesne na zem porostlou mechem a travou.

„Děj se již co děj," myslila si a hluboce si oddechnuvši zaryla uhořčenou tvář do chladné, vlhké trávy. – Dlouhou dobu tak seděla, poslouchajíc chvílemi, zdali někdo nejde. – Byla by si přála, aby někdo šel mimo, žena nebo děvče. – Všude ticho. – Bylo by ji potěšilo, kdyby slavík v háji byl zazpíval – anebo pes zaštěkal! – Ani hlásku nikde, ani ten lístek nezašuměl! Verunka zdvihala pomalu hlavu a ohlížela se po slunci – slunce bylo na západě – ohlížela se po louce, po háji, ale nic – ani živé dušičky nikde. Začalo jí býti teskno a zdálo se jí, jako by zem pod ní rostla, jako by se rozšiřovala do nekonečnosti, zdálo se jí, že vůkol všecko převeliké, a cítila se všecka opuštěna, tak malou proti té velikosti. Navzdor všemu vzchopivši se, vyšla rychle z podstromí na louku. Ticho jako v hrobě. „Ani ten cvrčíček necvrká!" šeptala sama sobě, a jako by se bála přerušiti hlasem svým hrobové to ticho. – Jakkoli nohy bolestí necítila, přece přemohši se kráčela rychle dál a dále, jen aby

přišla mezi lidi. – Nešla ani čtvrt hodiny, ana tu zaslechne zvoniti klekání „Anděl Páně". Jako hlas s nebe zazněl jí zvonek večerním pozdravem, a nikdy snad tak vroucně se nemodlila jako tehdáž, neboť zvonek zvěstoval jí, že je nablízku lidem. Vskutku přišla po chvíli k dědině. Ale tu jí zase napadlo, zdali jí dají nocleh, nebudou-li žádati výkazu, nebudou-li tam četníci a jaká to asi dědina, neboť poznávala, že zaběhla v docela jinou stranu, než jíti měla.

„Ach, ty milý božíčku, mám býti dnes v Cerhovicích a nevím ani, kde jsem," naříkala si a pustila se do pláče. – Tu když plačíc a všeckna umdlena kráčí k dědině, dohoní ji děvče poloměstsky oblečené, s nůší na zádech. – „Dej Pánbůh dobrý večer!" pozdravila Verunku, stranou na ni pohlednuvši.

„Dej Pánbůh i vám," odpověděla Verunka, obrátivši se k ní uslzenou ještě tváří.

„Kampak jdete, děvče? Jak vidím, není vám tuze kale," ptalo se děvče Verunky, vidouc ji uplakanou a že stěží jde.

„Nohy mne tuze bolí a jsem umdlena, ale proto nepláču. Více mne trápí, že mám býti dnes ještě v Cerhovicích a že nevím, kterak se tam dostanu a kde jsem," odpověděla Verunka.

„Jste ve Velkém Vosově, ale že budete ještě dnes v Cerhovicích, na to, osobo, nemyslete, i kdybyste zdravé nohy měla. A odkudpak jste? A co budete dělati v Cerhovicích? Neptám se vás nadarmo!"

„I pročpak bych vám to nepověděla, alespoň mně odlehne," pravila Verunka a začala vypravovat, že je z Obic, za Klatovy, bečvářovic dcera.

„To patříme k jednomu pořádku," přerušila jí řeč druhá, „můj otec je kolářem, ale nedělá již řemesla, a bratra mám truhláře. Ale kterak vám říkají?"

„Volají mne Verunka Blaženovic."

„A já se jmenuju Tonička a po rodičích Bradáčova."

„To máte hezké jméno, takového u nás není," pravila Verunka.

„Náš tatík říká, že je každé jméno hezké, když mu dělá člověk čest. Ale přišly jsme s cesty, povídejte dále!"

Verunka vypravovala dále, jak šla do Prahy na pouť a co se jí na zpáteční cestě přihodilo. Když o Zbraslavi se zmínila a těch dvou pánech, z nichž staršího chválila a mladšího jako rozpustilce haněla, ozvala se druhá.

„Uhodla jste mu barvu, to je lovec – dvounohých ovec! Ale o tom starším vám něco jiného povím, až bude na to čas. No tedy mluvte vy zase."

Verunka pokračujíc ve vypravování svých nehod, nezamlčela ničehož, vyjmouc svoji dobročinnost, o té ani nehlesla. – Když domluvila, zvolala Tonička: „Oh, vy blázinku, to jste se zbůhdarma prohnala! Ani by si vás byl ten žandár nevšiml, a kdyby se byl i ptal, odkud a kam jdete, mohla jste říci, že jste ze Zbraslavě a že jdete do Žebráka. Však on by se nešel ptát, je-li to pravda. Kdyby měli, milá holka, každého takového člověka sebrat, ani by jim všechny šatlavy nestačily. Mně by se tuto nestalo, já bych ho tak nalila, že by nevěděl, odkud je rodem. To musí míti člověk filipa! No ale nechme toho a promluvme o něčem jiném. – Do Cerhovic nemůžete dnes, ale do Hostomic, odkud já jsem, pomalu dojdete. U nás si odpočinete a ráno, budete-li moci na nohy, dovedeme vás do Cerhovic, to není tak daleko."

„Ale co řeknou vaši?" omlouvala se Verunka.

„Co by řekli? Budou rádi, že jim vedu hosta. Náš otec je na místě hodný člověk a matka učiněná dobrota. Ale ten uzlík a tu mošinku si dejte do mojí nůše, já tam nemám než trochu koření a vy, chudáku, beztoho jedva jdete."

Verunka se zdráhala, ale musela konečně Toničku poslechnouti. – Šly dále.

„U nás," pokračovala Tonička v řeči, „je to ještě po starosvětsku; rodiče nosí se po starodávnu a já ve všední, jak vidíte, kanafasové sukně i zástěry, všecko domácí předivo, černý kabátek, šáteček na hlavu a jsem hotova. – Na neděli mám pěknější šaty, ale nic skvostného. Černý aksamitový kabátek, a ten vezmu, jen když bubnujou.[1] U nás ve městečku i jinde vzmáhá se po několik let náramná paráda. Drahé šaty nosí i dcery řemeslnické, klobouky, salupy, paraplíčka, a bůhvíjak ty pletky všechny se jmenují. Na tu parádu všecko obětují – vem kde vem! Mně by toho rodiče netrpěli; tatík říká: Když nemůžeš být velkou paní, nebuď alespoň bláznem! – Taková děvčata jsou darmo drahá. Stydí se to potom za práci i za svůj poctivý stav. Řemeslník je jim sprostý a pán si

[1] Na velké svátky.

jich nevezme. A který řemeslník si vezme takovou nedělnou fifle-nu, ten nemusí říkat: Panebože, netresci mne, ten je s ní dost po-trestán; nedivím se také našemu Václavovi, že se nechce ženit, je to na pomyšlenou!"

„U nás," pravila Verunka, „ve městě je také mnoho parády, ale selky se nosí po starodávnu a my řemeslnické dcerky, co jsme mezi nimi, nenosíme se ani selsky ani pansky – jen tak, jako já jsem přistrojena."

„Hezky vám to sluší, já si vás zdaleka všimla. Náš Václav byl tři leta ve světě a vypravuje nám často, jak děvčata v jiných ze-mích se nosí a jak si krojů svých váží, a u nás se jimi opovrhuje. To jste si sama vyšívala tu loktušku?"

„To říkáme u nás plena; ano, sama, my si také všecko samy ši-jeme, předeme a bílíme. Matka má ještě stav na ponebí na památku schovaný, na kterém tkávala, ale otec tomu nechce, že by ji to na-máhalo, aby toho výdělku dopřála tkáčům. – Matka se ráda ve všem upokoří otci, u nás je to tak, co jeden, to druhý," pravila Verunka.

„U nás také, jeden před druhým vody nezkalí. Před třemi lety stonal otec a od té doby je sláb na dech. – Tehdy zakusila matka mnoho strachu a od té doby musel nechat otec řemesla a jen si tak už hoví na stará kolena. Máme domek, pár korců polí, louku, tři krávy a všecko čisté bez dluhů; ani to nespotřebujem. V létě každý týden jednou nebo dvakrát nesu do Prahy máslo, vejce, a když je mladá drůbež, housátka nebo kuřata, a když se urodí švestky, i povidla. – Ale nenesu to na trh, mám už svá jistá místa, kde mi to poctivě zaplatí, protože přece laciněji ode mne koupí než od překupnic. – Když tam již tak chodím, ku-puju zase pro nás to koření, a co tam člověk lepší a laciněji dostane než zde. – Václav dělá nynčko také v Praze, je prvním tovaryšem v jedné velké dílně truhlářské a vydělá si hezkých pár zlatých; ale umí také čistý kus práce udělat. Tatík by rád, aby se někde usadil, má hezkých pár set uschráněných a tatík by mu také pomohl, ale on ještě váhá a – o ženění nechce dokonce slyšeti. Mohl by dostat děvčat dost, i bohatých, je hezký chlapec jako panna, ale on s nimi zatancuje, zadovádí, ale brát si nechce žádnou. Je to chytré, to Ada-movo pokolení, každý, třebas byl sám dost světa užil, ohlíží se přece

po ženě, která za pecí, v koutku ráda sedávala. Bylo by ho škoda, toho našeho chlapce, kdyby dostal nehodnou ženu, on kuřeti neublíží a jako knížka je, každý může v něm číst. Zná se také dobře v písmě a německy mluví, jako když bičem mrská. Tatík ani matka neznají slova německy a já rovněž tak; ale myslím si, nevídáno, jestli umím německy nebo neumím, proto svět obstojí. Ještě mám menšího bratra, ten se učí v Praze zámečnictví. A vy, Verunko, jste jedinačka?"

„Jsme také tři, já jsem nejstarší; bratr Bartík je čtrnáct roků a učí se při otci, sestra Terina chodí ještě do školy. Mně minulo o selském posvícení sedmnáct roků."

„To jste proti mně mladá, mně je čtyryadvacet roků; jsem o dvě leta mladší než Václav, ale on vyhlíží skoro mladší než já. – Přes jeho hlavu se ale nepřevrhlo, co přes moji. Hleďme, tak nám tím povídáním ušla doba a setmělo se. – Podepřete se jen na mne, aby se vám lehčeji šlo, – a je-li vám to milé, Verunko, když jsme se tak sešly a seznámily, mohly bychom si tykat?"

„Tykejme si," přisvědčila Verunka, ochotně podávajíc jí ruku, „já jsem tomu ‚ty' tak zvyklá, že jsem ti chtěla nejednou už ‚ty' říci!"

„A když jsme nyní svoje, musím ti povědít, že ten starší mužský, co ti v Zbraslavi cestu ukazoval, je můj ženich," pravila Tonička.

„Tak? No dej vám Pánbůh štěstí! Já si hned myslila, jak jsem ho viděla, že to nějaký hodný člověk," pravila Verunka.

„Kdyby nebyl hodný, nevzala bych si ho. Přivandroval vloni s bratrem Václavem z Vídně a ten ho potom k nám přivedl. Je šikovný zámečník a nynčko má práci ve fabrice na Zbraslavi."

„A jakže mu říkají?" ptala se Verunka.

„Franěk a příjmením Milevec, ale my ho voláme jen Franěk. Je to dobrá hodina, ten člověk, a mne by za ňádry nosil, mne má tak rád, že toho ani hodna nejsem."

„Pročpak bys nebyla hodna jeho lásky? Což ho nemáš tak ráda jako on tebe?" ptala se Verunka.

Tonička neodpověděla, neboť přicházely k městečku a došel jich soused jeden, který se s Toničkou pustil do řeči a další rozprávku děvčatům přerušil.

Domek Toninčiných rodičů byl nevelký, ale spořádaný. Zpředu

bylo podloubíčko a před ním dvě lípy; zezadu dvůr, chlév a stodola a za stodolou pěkný, dosti veliký sad. – Zajisté již po desáté, co byli „Anděl Páně" odzvonili, vyšla stará kolářka, jak ji posud každý zval, na zápraží vyhlížet, zdali Tonička nejde; ale vždy se vracela do sednice zvěstujíc muži, že ještě nejde.

„I neměj starosti!" chlácholil ji starý kolář, který již ležel, „beztoho jde s ní Václav, co by se jí mohlo stát? Snad se zastavili u Fraňka!"

„Ale co si to myslíš, starý, třebas byl jejím ženichem, ona k němu nepůjde," pravila stařena, „já se beztoho bojím, jestli to bude šťastné manželství. Tak ráda, jako měla Jana, nemá ho to děvče."

„Neboj se, Kateřino, já ti povídám, že to bude šťastné manželství; Tonka není dítě, je rozumná holka! Žádný ji k tomu nenutil, dobrovolně mu dala slovo, protože si ho váží. Až se budou mít, bude si jeden druhého ještě více vážit, a dokonce, dá-li jim Pánbůh rodinu. Já bych si přál, aby Váša takovou ženu dostal jako Tonka muže."

„Pánbůh dej! Ale ten chlapec je mně divný; nadhodila jsem mu onehdy Manču Petráčkovic – je to zajisté hodná holka –, ale tak se ti utrhl, jako by ho včela píchla."

„I nech ho, stará – ještě neodbila souzená mu hodina – však on se potom ohlásí. A mně se zdá, že slyším Tončin hlas!"

„No chvála pánubohu, již jsou tu!" obveselila se stará, a vzavši se stolu kahanec, chtěla vyjíti ven, ana tu již Tonička s Verunkou do dveří vcházely.

„Dej Pánbůh dobrý večer," pozdravily jednohlasně; ale Tonička hned doložila: „Vedu vám, mamičko, noclehářku, je chudáček celá chromá. Jdeme z Vosova co noha nohu mine, šly jsme jako za pluhem, a proto jsme se zdržely. Sedni, Verunko, a zuj se, já ti přinesu svoje pantoflíčky – co mně přinesl Václav z Vídně, ale mně jsou trochu těsny – a vy, mamičko, prosím vás, podívejte se jí na nohy."

„I podívám, podívám; sedněte, panenko, a dělejte, jako byste byla doma," pravila stará. – „Ty, Toničko, zavolej na pasačku, aby rozdělala na ohništi oheň, a potom ji pošli do hospody pro pivo a pro jitrnici tomu našemu hostu. Ty máš jahelník v troubě."

„I nechte jen, mamičko, já udělám k večeři pár vaječníků; to

bude lepší než jitrnice, viď, Verunko?" pravila Tonička, vyndávajíc z nůše Verunčinu mošinku a uzlík; „a položíme ji do druhé sednice, Václav dnes nepřijde," dodala, když jí byla Verunka přisvědčila.

„Copak se mu stalo?" ptali se otec i matka jednohlasně.

„Nic se mu nestalo, pán mu vzkázal, že má pro něho nějaké řízení, aby zůstal v Praze. Snad přijde zítra," dodala Tonička a vyšla ven.

Matka vzavši se stolu kahanec, posvítila nejdříve Verunce do tváře, a vidouc před sebou pěknou, mladou, nevinnou tvář dívčí, vyklouzlo jí z úst: „Požehnej tě Pánbůh, děvečko!" Ale posvítivši si na její nohy, zvolala lítostně: „Ubohá, kterakpak jsi mohla jen krok udělat, vždyť máš nohy jediný pryskýř! Odkudpak to jdeš?" – I vypravovala Verunka v krátkosti, co nám již známo. – Litovala jí kolářka a mínila, že ji to blud obešel, to že se tak někdy stává člověku, a vzavši potom z truhly bílý plátěný šátek, šla natrhat bezových listů Verunce na nohy.

„A nedělejte si z toho nic, panenko, že už ležím, já chodívám se slepicemi spát," ozval se tatík na loži.

„A s kohouty vstáváte," doložila Tonička, zaslechnuvši ve dveřích otcovu řeč. – Přinesla Verunce lehké pantoflíčky, a když si je Verunka navlékla, daly otci dobrou noc a Tonička vedla ji přes síň do protější sednice.

„Je to tatíkova hodina, to se mu již oči ubírají k spánku," omlouvala se za dveřmi.

Byla to hezká sednička, do níž vešly. U zdi stály dvě postele proti sobě, jedna odestlaná, druhá ustlaná, několik židlic, uprostřed stůl, almara, dvě kované truhly, prádelník a na něm skříně se skleněnými dvířky, za nimiž bylo viděti cínové a majolikové nádobí. – Na stěnách viselo několik obrazů, malé zrcadlo, u dveří kropenička, u kamen uzel bílé příze. Na okně stálo několik vrhlíků květin.

„Zde spává můj ženich, když tu někdy s Václavem přes noc zůstane, a zde," pravila Tonička, ukazujíc na odestlané lože, „spává Václav, ale dnes budeš ty zde spát. Cíchy jsou po bílu, nikdo v nich ještě neležel. A nyní sedni a odpočiň si, matka tu bude hned s listem; beztoho ti není asi valně, viď? A hlad asi také máš?"

„Nohy mne tuze bolí, ale hladu nemám; vy se tak o mne staráte,

kdypak já se vám odsloužím?“ pravila Verunka, pohnuta jsouc laskavou jejich starostí.

„I nemluv o tom,“ zakřikla ji Tonička, „vždyť nejsme pohané, abychom jeden druhému nepomohli! Jen si uvolni, já hned zase přijdu!“ – S těmi slovy vyběhla Tonička ze dveří a matka její vešla do sednice, nesouc plný šátek bezového listí. – Verunka chtěla si obvázati nohy sama, ale stará matka toho nedopustila; musela sednouti na lože a nechati si nohy listy obklásti, mokrými kusy plátna obvázati a do šátku zaobaliti. – I děkovala stařence srdečně a velmi si chladný obklad libovala.

„A nyńcko zůstaň, děvečko, už na loži a nevstupuj na zem, aby se ti ten obvazek nepocuchal. Dá Pánbůh, že ti bude do rána lépe.“ Vtom přinášela pasačka chléb a pomazánku a Tonička v patách za ní, nesouc čerstvé vaječníky a mléko. „Občerstvěte se tedy a potom jděte záhy spat; dej vám Pánbůh dobrou noc!“ To řkouc omočila stařenka v kropeničce prsty a přežehnavši obě děvčata odešla na lože.

Když matka odešla a pasačka též, přistavila Tonička stůl k loži, sedla vedle Verunky na pelest a tak spolu večeřely. – „Ale snad bys byla přece raději pivo pila a tu jitrničku jedla?“ ptala se Tonička.

„Já ho nepiju celý rok a po roce zase, i kdybych je měla. A ty vaječníky jsou dobré zrovna dost!“ lahodila si Verunka.

„Václav je také rád jí, a proto mu je také vždy dělám, když přijde domů, anebo buchty s mákem, masa nají se v Praze dost, a on rád z mouky.“

„To bychom mohli spolu chodit, já také o maso nedbám,“ pravila Verunka. – Tak všelicos rozprávějíce ukončily večeři a pak, odstavivši stůl, vynesla Tonička chléb a nádobí ven.

„Jen co to uklidím, a za chvíli přijdu ještě trochu na dychánky,“ pravila ve dveřích.

„Jen přijď, přijď,“ posvědčila Verunka, jsouc ráda, že ještě bude s Toničkou, kterou si byla velmi zamilovala. Neměla sice Tonička tvář krásnou, ale velmi líbeznou. Vlasy měla černé jako uhel, černé oči a pěkný souměrný vzrůst. Byla o málo vyšší než Verunka, ale silnější a měla pěknou nožku jako strunku. – Když se po chvíli vrátila, přisedla zase k Verunce, která vzavši ji za ruku pravila:

„Myslila jsem si právě, kdybys byla v Klatovech, abych tě alespoň jednou za týden viděla! – Takovou mám k tobě důvěru, jako bychom spolu byly rostly."

„I já bych si přála, abys u nás byla," odpověděla Tonička, tisknouc jí ruku, „a je to divno, že se nám některý člověk na první pohled zalíbí a některý zprotiví."

„Pravda jest tuto. Mně není žádný člověk tak protiven jako u nás mladý jeden sedlák, Chundera mu říkají, a sama nevím, proč ho nenávidím. A vidíš, právě ten mne chce mermocí míti. Jako by po mně sáhalo – když si na něho jen vzpomenu," otřásla se Verunka.

„A nutí tě k němu rodiče?" ptala se Tonička.

„Nenutí, ale rádi by to viděli, kdybych ho chtěla, protože je bohatý a sám syn, myslí, že bych dobře byla zaopatřena, a tudy mně někdy otec předkládá, že bych si ho mohla ráda vzít, že není také ošklivý."

„Máš milejšího chlapce v srdci, viď?" ptala se Tonička důvěrně.

„Mýlíš se, Toničko, mně jsou všickni rovno milí, nemám žádného, který by mi ze všech byl nejmilejší, ale Chundera je mi tak protiven, že bych raději v černé zemi ležela, než bych šla za něho. Vstávajíc lehajíc prosím Pánaboha, aby rodičům myšlénky jiné vštípil, aby mne k němu nenutili."

„Milé děvče, také jsem jednou prosívala Pánaboha, aby obměkčil tvrdé otcovské srdce, ale nadarmo – Pánbůh mne nevyslyšel – a snad k mému dobrému. – Minulo mně šestnácte let, když jsme se s Janem zase shledali. – Chodili jsme spolu do školy, ale potom dali ho rodiče mimo dům a neviděli jsme se pět let. Otec jeho – jmenovat ti ho nebudu – pokládán za boháče, ale bylo několik dětí. – Jan byl nejstarší. – Znenadání se mu roznemohl otec a Jan vrátil se domů. Viděli jsme se v kostele a tak jsme se do sebe zahleděli, že bylo po vší pobožnosti. Láska jako slza rodí se v očích a padá k srdci. Našli jsme se zase – tu a onde – a byli jsme svoji – jedna duše. Byl to krásný člověk, děvčata se po něm dost ohlížela, ale on jen ve mně se zhlížel a já v něm, a nikdo nevěděl, že se máme rádi. Ale štěstí naše netrvalo dlouho. Otci Janovu se ulehčilo, a Jan odejel zase do Prahy do škol. Chtěl býti stavitelským mistrem a povídal mi, za dvě léta že bude hotov, potom že má již službu jistou

a že se vezmeme. Těšili jsme se na budoucnost a slíbili si věrni zůstati až do smrti. Člověk míní a Pánbůh mění! – Otec jeho neuzdravil se nadobro; postonával celý rok ještě, až náhle mu bylo k smrti. – Psali pro Jana. Jan přijel a první cesta od lože otcova byla ke mně, na známé nám místo. – Nevím, jak se dověděl, že jsem se měla zatím vdávat za pořádného jednoho měšťana, ale povídal mi, že několik nocí nespal a jako blázen chodil, dokud se nedověděl, že jsem ho kromě přání mojich rodičů odbyla. Potom se mi svěřil, že otec není tak bohat, jak se myslí, že má dluhy, a netajil mi, že ho rodiče nutí, aby přejal hospodářství a jedinou dceru si vzal bohatého jednoho obchodníka v obilí, jich známého, který by to rád viděl. ‚Ale,' dodal, ‚já to nemohu rodičům k vůli udělat, abych jim štěstí celého svého života, tebe, Toničko, obětoval, všechno, jen toho ať na mně nežádají!' – Já mu věřila, ale bylo mi přece při slovech jeho úzko. Ale on mi to všecko rozmluvil a jsouce šťastni, že se zase vidíme a viděti budeme, rozloučili jsme se. – Za několik dní přišel v noci k mému oknu – však to bylo tuto okno, ale neměli jsme to tehdáž ještě tak zřízeno, byla to jen komora. – Já se lekla, přistoupla jsem k oknu a tu mi vypravoval, že otci řekl, když na něho doléhali, aby si vzal tu bohatou nevěstu, že má rád mne a beze mne šťasten že nebude. – Nad tím se otec tak rozzlobil, že mu hrozil, jestli si nevezme, kterou on mu dává, aby v tu chvíli z domu šel a že mu nedá ani požehnání. – Ve mně krev stydla. – ‚Bez požehnání rodičů nebyli bychom šťastni, Jene,' povídám, ‚jestli Bůh srdce otce tvého neobměkčí, upokoř se mu, je to tvojí povinností.' – Podala jsem mu ruku, ale on mne ani pustit nechtěl, až konečně všecek zoufalý odešel. – Já klečela do rána u okna a prosila Pánaboha, aby srdce tvrdého otce obměkčil a nad láskou naší se slitoval. – Nemělo to být! Kde zlato mluví, všecka jiná řeč – slabá. Jan musel se upokořit otci, třetí den bylo zasnoubení jeho s bohatou nevěstou a v noci potom otec skonal, tiše a spokojeně. – Když mi to matka povídala, jak by mně nožem o srdce zavadil, a padla jsem před ní na zem jako mrtva. – Dlouho jsem stonala, a když jsem přicházela k vědomí, slýchávala jsem pod oknem vzdychání a pláč, že se mi z toho div v hlavě nepopudilo. – Povstala jsem zase, ale chodila jsem jako tělo bez duše. – Neptala jsem se po Janovi a nikdo mi o něm nemluvil. – Když jsem trochu

sesílila, radila mně matka, která jediná tušila, co mi je, abych šla do Prahy sloužit, a když jsem k tomu ráda svolila, sama mi zaopatřila místo u lidí, kde jsem byla jako doma a kde jsem se lecčemu užitečnému naučila. – Byla jsem tam přes dvě léta, a teprv když jsem slyšela, že se Jan se ženou odstěhoval k tchánovi, hospodářství že pronajali a matka jeho s dětmi že bydlí v Praze, vrátila jsem se domů. – Nechtěla jsem se s Janem nikdy více setkati, a přece nás to neminulo! – Jednou v neděli - byla jsem as tři neděle teprv doma - jdu do hájku pro vodu, a tu as dvacet kroků za naší zahradou, koho potkám – Jana! Zůstali jsme proti sobě státi jako dva sloupy, a ruce nám oběma sklesly. On byl tak vychudlý a bledý jako já, a oba dva jsme se třásli jako lupeny. ‚Přece vyslyšel Bůh prosbu moji, že tě ještě jednou ve svém živobytí vidím, abych tě odprosil,' promluvil ke mně po chvíli, ruku mi podávaje. – ‚Můžeš mi odpustiti, Toničko?' – ‚Nemám, co bych ti odpouštěla, Jene – a tomu, který se proti nám prohřešil a vinen před Bohem, nechť odpustí Pánbůh. Těš se tím, žes vykonal synovskou povinnost, a dej ti Pánbůh štěstí!' – ‚Po mém štěstí je veta!' odpověděl smutným hlasem a ještě smutnějším dodal: ‚A shledáme se ještě jednou, Toničko?' ‚Shledáme, Jene, před Bohem!' a stiskli jsme si ruce, zaplakali jsme a na věky jsme se rozešli. – Přišla jsem domů smutna jako z pohřbu, ale od toho dne byla jsem pokojnější a vzpomínala jsem na něho jako na mrtvého. A když mne někdy stesk přece napadl, konejšila jsem se myšlénkou, že bychom snad nebyli v manželství tak šťastni bývali, jak jsme si to líčili, že bych se mu byla třebas potom znelíbila a sprostou zdála, až by pánem učiněn býval; a že nás tedy Pánbůh proto raději dříve rozloučil, když jsme byli nejšťastnější, abychom mohli na sebe bez hněvu a lítosti vzpomínati; což nám nikdo zabrániti nemůže! Člověk zvykne všem křížům, milá Verunko! Ač jsem nikam nechodívala, ani po známostech netoužila, ucházelo se přece několik hodných chasníků u rodičů o moji ruku, ale rodiče jediní, znajíce můj zármutek, nedomlouvali mi nikdy, ač by mě byli rádi dávno zaopatřenou viděli. Ale lidé, že jsem několika ženichům košem dala, drchají o mně, že jsem hrdopyška a že snad na svoji krásu si zakládám a na pána v kočáře čekám, a takové pletky. – Před rokem vrátil se bratr Václav a ten mne nejvíce rozveselil; máme se velmi

rádi. Později přicházíval s ním Franěk, kterého jsme všickni rádi viděli, nejen jako přítele bratrova, ale že jsme v něm poznali dokonalého člověka. Ke mně choval se vždy uctivě a slušně a tím mně nejvíce hlaholil a na Jana upomínal, který měl také docela jiné způsoby nežli naši nevycepovaní městští chasníci, drsní jako smrková kůra. – Dlouho nesvěřil se ani bratrovi, že mne má víc rád než jako dobrou známou, ale konečně přece vyjel s barvou ven. – Václav sdělil mně to za tepla, ale já mu nemohla jinak říci než pravdu, že jsem totiž na Jana dosud nezapomněla. – Václav mu to vyřídil a myslela jsem, že již nepřijde, ale on přicházel jako dříve a tak se choval ke mně, jako by se nic nebylo stalo. – Ale viděla jsem dobře, že bývá smuten a roztržit, a rodiče chovali se k němu tak šetrně, jako by ho za něco odprošovat měli. Tak to trvalo, až jsme náhodou nějaký čas byli sami dva v zahradě. Tu povídal mně, že mu první jeho láska umřela a od té doby že se mu žádná ženská nelíbila, až poznal mne. – ‚Vím, že mne nemůžete tak milovat, jako jste milovala Jana,‘ dodal potom, ‚ale je-li tolik náklonnosti v srdci vašem pro mne, že byste se chtěla bez přemáhání věrnou a upřímnou družkou mého života státi, uděláte mne nejšťastnějším člověkem, jinak musel bych vás navždy opustit.‘ – Byla jsem tak dojata řečí jeho, že jsem mu mimovolně ruku podala se slovem, že mu chci býti věrnou, upřímnou ženou. Když mně radostí líbal ruku, když mně potom rodiče plačíce žehnali a bratr Václav rozveselen objímal, nelitovala jsem daného slova – a nelituji podnes. – Líto mi jen, že nemohu vroucí jeho lásku opláceti stejnou vroucností a tak šťastna ho učiniti, jak by to hodnost jeho ke mně zasluhovala. No bohda že i to moje zamrzlé srdce na výsluní jeho lásky roztaje,“ dokončila Tonička. – Verunka, držíc chladnou její ruku ve své, plakala.

„A o Janovi jsi už neslyšela?“ ptala se po chvíli.

„Není ho pro mne na světě, rozloučili jsme se na věky!“ odpověděla Tonička s povzdechem.

„Bože, Toničko, kdyby se mně to stalo, nepřežila bych toho,“ pravila Verunka.

„Já to nepřeju žádnému a nanejméně bych to přála tvému srdci, Verunko; tobě přála bych muže jako náš Václav! Škoda, že jste se nepoznali!“

„Ach Toničko, kdybych já byla jako ty, ale já jsem tak hloupá, nezkušená dívčí, já bych se před ním hanbila."

„Milá brachu, mužští jsou začasté při vší moudrosti hloupější mnohého děvčete. Však jsi ty dost chytrá a zkušení nabudeš ještě až dost. – Slyš!"

Venku troubil ponocný jedenáctou a odtroubiv začal basovým hlasem ponocnou: „Odbila jedenáctá hodina, chval každý duch Hospodina!"

„Tu to máme, jedenáct hodin, a já tu ještě sedím a zdržuju tě umdlenou od spaní," pravila Tonička rychle vstávajíc.

„I já se vyspím ještě dost a nohy mně už také trochu otrnuly, jen zůstaň ještě!" zdržovala Verunka Toničku.

„Už musím jíti, Verunko, dokud matka v prvním spaní trvá, kdyby mne slyšela, lála by, že jsem tak dlouho u tebe zůstala."

„A kde spíš ty?" ptala se Verunka.

„Vedle rodičů v komoře, ale tam bys nebyla měla pokoj. Otec v noci pokašlává a ráno se sluncem vstáváme. Neškodí tak večerní sedění jako ranní ležení."

„No dej ti Pánbůh dobrou noc a pěkný sen!"

„Pravda, kde člověk po prvé spí – co se mu zdá, vylíčí se. Dobrou noc i tobě, Toničko!" – Když Tonička zhasila na stole stojící starodávný kahanec, dala Verunce ještě jednou dobrou noc a tichounko vycházejíc ze dveří, kradla se do druhé sednice u své komůrky. Když si byla Verunka jehlici z vlasů vytáhla, šněrovačku a svrchní sukni svlékla, klekla u lože a přežehnavši se pomodlila se složenýma rukama večerní modlitbu „Anděle boží, strážce můj!" a otčenášek za dušičky, aby ji časně vzbudily. Potom políbivši stříbrný křížek na hrdle zavěšený, ulehla pomalu na lože, neboť cítila přece jen nemalou v nohou bolest, jak vstoupila na zem. – Odhrnuvši na stranu velikou, nadýchanou svrchnici, přikryla se jen sukní, aby jí zůstalo chladno. – Chvíli ještě přemítaly se jí rozličné obrazy v mysli, ale vždy temněji a temněji, až jí spánek očka zavřel.

*

Právě odtroubil a odzpíval ponocný jednu hodinu, když přes nevysoký plot do sadu za domkem skočil mladý muž a sadem

kráčel k domku. – Pes vyběhl z boudy, ale neštěkal, jen radostně kňučel, a když ho příchozí zakřikl: „Lež!“, ani už necekl, jen se lichotně okolo něho třel.

„No jdi, Kartuši, zase do boudy, jdi!“ poručil mu mladý muž, když přišel k zadním vrátkám. Pes odběhl kousek, ale zastaviv se čekal, bude-li ho pán volati, ale ten neohlédnuv se již po něm, vytáhl z kabátu klíč, zlehka odemknul vrátka, tiše vešel dovnitř, a zamknuv za sebou, kráčel po prstech k postranním dveřím; zpolehounka otevřel a vešel do sednice, kde Verunka spala. Noční ten host byl Václav, domácí synek. – Odložiloť se řízení, pro něž v Praze zůstati měl, a tedy směl odejíti domů, čehož také hned použil, nedbaje pozdní doby ani daleké cesty. – Věda, že má doma sedničku vždy přichystanou, a klíček od zadních vrátek maje vždy při sobě, mohl přijíti domů ve dne jako v noci. – Šel tedy. – Ve Zbraslavi stavil se u Fraňka, domýšleje se, že půjde s ním, ale Franěk nemohl odejíti, nabízel však Václavovi nocleh, a ráno že půjdou spolu. – „Eh, když jsem se již tak rozehnal,“ pravil, „doženu se až domů a ráno ti přijdu naproti. – Matce by ani to nedělní snídaní tak nechutnalo, kdyby mne neviděla při stole sedět, to víš, jak se vždy těší na neděli!“ – Franěk mu už nedomlouval znaje, co si do hlavy vezme, od toho že neupustí. – Noc byla jasná, teplá, měsíček svítil jako rybí oko, a Václav dívaje se na oblohu osypanou hvězdami, zpíval si: „Vy krásné hvězdičky, jak jste vy maličký“ – a čistý hlahol mocného jeho hlasu mísil se s libým klokotáním slavíka, jež se ozývalo z blízkého háje. – Zpívaje, hvízdaje a chvílemi přemýšleje, přišel domů, a víme již, jak potichounku, aby rodičů ze spaní nevytrhl, dvéře otvíral a zavíral a vešel do sednice, kde spával. „Toť je tu jako v limbu,“ myslil si, vida hustou záslonou zastřené okno. – Ale znám jsa v místnosti postavil hůl u kamen do kouta, pověsil klobouk na hřeb a právě si začal svlékati kabát, když zaslechne lehounký povzdech jako dítěte, když si hoví v spánku. – „Co to?“ myslí a poslouchá – neklame ho sluch – slyší lehounké dýchání spícího člověka, a ve svém loži. – „Kdožpak to tu spí?“ myslil si, „Frantík to není, a ten chrápe, jako by hrnce vozil, to bude sestra, snad ji bolí hlava, a že mne nečekali, lehla si sem, aby mčla pokoj. No vždyť tu jsou dvě lože, ale musím si přece rozsvítit.“ To řka svlékl kabát, a sáhnuv jednou rukou do

kapsy pro sirky, druhou na almárku pro voskový sloupek, rozsvítil; avšak nechtě, aby zář světla padala sestře do tváře, shýbl se a chtěl jej postaviti na židli za hlavami svého lože. Když padlo světlo na židli a na stoleček, s velikým podivením utkvělo oko jeho na řebíčkovém kabátku s červenou podšívkou přes lenoch židle přehozeném, na černé aksamítové šněrovačce se stříbrnými prýmky, na strakatém šátku, modré sukni a malých botkách se špalíčky. „To není sestřin šat, čí to je?" divil se Václav, prohlížeje kus po kusu. Náhle, jako by mu bylo něco napadlo, obrátil se, a vida protější lože, kde obyčejně Franěk spával, ustlané, vstal a zaclonil světlo rukou. Přistoupil k svému loži. – O málo že nevykřikl, vida v bílých poduškách krásnou hlavu spícího děvčete ležeti, jako růžové poupě v mechu. Zář světla osvěcovala krásnou tvář Verunčinu, která těžkou svrchnicí jen dopola přikryta v bílé košilce až po krk zavřené a strakaté sukničce, ruce majíc přes prsa složené, tiše spala. Václav stál nad ní všecek zaražen – jako začarovaný. – „Bože kdo je to? Jaké to krásné stvoření! Jak tu krásně leží." – Tváře mu planuly i oči a tělo se mu chvělo, nemohl s ní očí spustit. – Václav stál u lože jako začarován, nevěděl, bdí-li či sní-li. – Srdce mu prudce bilo, ruka se mu třásla, planoucí oko nespouštělo se s tváře dívčí a chvějící se rtové šeptali: „Bože jaká je krásná, a tak tu spí jako fialka v listu." Vtom vyvinul se hluboký povzdech z pootevřených úst děvčete, pravá ruka sklesla jí po boku dolů a víčka jako by se chtěla otvírati.

Když se tak na ni s opojenou duší díval, ulekl se, aniž věděl proč, – zhasil a nepohnut zůstal u lože státi. Tak stál dlouhou chvíli; ve světnici bylo úplné ticho a nebylo slyšeti než lehounké odměřené dýchání spícího děvčete. – Náhle přejel si rukou tvář a šel ze sednice ven – u vrátek sáhaje po klíči teprv se vzpamatoval, že je svlečen a že odnáší v ruce sloupek, a když se do sednice vracel, viděl, že i dvéře otevřeny nechal. Postaviv sloupek na římsu u kamen, sebral odložený oblek i hůl a vykradl se ze dveří. Venku se oblékl, a jako by za ním hořelo, spěchal ze vrátek do sadu ku plotu – ale chtěje přeskočiti plot, narazil hlavou o jabloňovou větev a kulatý klobouk sletěl mu s hlavy do trávy. Ustoupiv od plotu, zvedl tmavé bystré oči vzhůru ke kvetoucí jabloni, k zářícím hvězdám, a jako by se byl vzpamatoval, vjel si rukou do tmavých ku-

čeravých vlasů. Potom zdvihl si klobouk a nesa ho v ruce kráčel volným krokem do malé květinové zahrádky, kde si lehl do loubí na drnové sedátko, oblíbené to svoje místo, kde v letní nedělní večery s přítelem a sestrou sedávali. „Co se to se mnou stalo?“ šeptal sám sobě: „Oh já blázen! Jako by mě někdo očaroval!“ Položiv hlavu na chladnou pažit, zavřel oči, ale nespal. – Jaké to myšlénky byly, co mu spáti nedaly, prozrazovala ....

EDIČNÍ POZNÁMKY

První díl *Povídek* Boženy Němcové v těchto jejích Spisech v Knihovně klasiků (sv. 4, 1951) obsahoval všechny povídky z prvního desítiletí jejího tvoření, z let 1846—1855. Do tohoto druhého dílu jsou zařaděny všechny její povídky pozdější; jsou to především povídky z let 1856—1858: *V zámku a v podzámčí*, *Chudí lidé*, *Dobrý člověk* a *Chyže pod horami*, dále poslední dokončená povídka *Pan učitel* z r. 1859 a zlomek nedokončené povídky *Cesta z pouti*, psané patrně na rozhraní 1859—1860.

Vydávají se zde v chronologickém sledu jejich původního uveřejnění, třebaže autorka sama ve svém dochovaném rukopisném soupise svých prací klade povídku „Chudí lidé" před novelu „V zámku a v podzámčí" — a omylem „Dobrého člověka" do Posla z r. 1857 místo z r. 1858.

Povídka *V zámku a v podzámčí* byla prvně vydána v brněnském kalendáři Matice moravské „Koleda" na r. 1857 (str. 74—108), *Chudí lidé*, „obraz ze života", v katolickém kalendáři V. Štulce „Poutník z Prahy" na r. 1857 (str. 103—127).

Tyto povídky B. Němcová dokončila již na jaře 1856; povídku první „zcela přejinačila, než ten starý rukopis byl", jak píše v dopise synu Karlovi z 20. června 1856, — ale první její verse je nám jinak neznáma; z téhož dopisu víme, že původní název obrázku „Chudí lidé" byl *Alina*, podle ústřední postavy, Jakuba Haliny. Oba kalendáře vyšly na podzim r. 1856 (srov. rovněž dopis Karlovi ze 4. listopadu 1856); příspěvek v brněnské Koledě je otištěn beze jména autorky, ač v témže svazku dvě její slovenské pohádky jsou podepsány alespoň zkratkou „B. N."

Povídka *Dobrý člověk*, vzniklá koncem r. 1857, vyšla r. 1858 v časopise „Posel z Prahy", v únorovém, březnovém a dubnovém čísle III. ročníku (č. 2, str. 77—97, č. 3, str. 177—199 a č. 4, str. 257—275), *Chyže pod horami*, „obrázek ze Slovenska", byl otištěn v známém Jarním almanachu Máj, vyšlém v květnu r. 1858 (na str. 225—284) a *Pan učitel* vyšel koncem r. 1859 ve Sborníku, kalendáři učitelském na r. 1860, na str. 26—44.

Rukopis autorčin ani u jedné z těchto povídek nemáme a z rukou jejích nevyšlo ani jiné vydání těchto povídek, třebaže o povídce „V zámku a v podzámčí" sama soudila hned při vzniku, „že také vyjde o sobě" (srov. uvedený již dopis z 20. června 1856). Proto se kritické vydání musí opírat jen o uvedené otisky v kalendářích, v lidovém časopise a v almanachu, které již svou povahou jsou nezbytně různorodé. Nesourodost jejich je zvyšována nestejnou péčí věnovanou jejich sazbě a tisku. Především po té stránce nepečlivá je sazba a tisk v obou kalendářích: pod obvyklou míru nepečlivosti hluboce

kleslo zejména vydání povídky „V zámku a v podzámčí" v brněnské Koledě, hemží se tiskovými chybami, jsou v ní vynechávána slova, zkomolená místa; tisk „Chudých lidí" v Poutníku je o něco lepší, ale i zde je značně chyb, zejména v *i/í*, dále si tiskárna patrně sama upravovala odstavce, které se svou nesouměrností a místy naprosto nemožnou rozsáhlostí liší od způsobu členění autorčina. — Mnohem lépe je sázen „Dobrý člověk" v Poslu, „Pan učitel" v kalendáři učitelském a „Chyže pod horami", pokud se týče češtiny; v slovenských slovech v „Chyži pod horami" zůstaly hojné tiskové chyby, na něž si trpce autorka stěžuje již v dopise Č. Bendlovi z 25. V. 1858.

Dost rozsáhlý zlomek nedokončené povídky *Cesta z pouti* vydal po prvé až r. 1891 J. V. Novák v posledním, 9. sv. Sebraných spisů B. Němcové (str. 152—186) podle dvou rukopisů, z nichž první „načrtán" a druhý „více rozveden", ale přetržen ještě dříve než první náčrtek (v uved. 9. sv., str. 316); rukopisný podklad tohoto vydání je bohužel dnes nezvěstný. Existují sice ještě dva fragmenty „Cesty z pouti", ale zcela krátké a oba obsahem paralelní s koncem textu uveřejněného J. V. Novákem (otiskl je věrně Zdeněk Záhoř v časopise pro moderní filologii 30, 1927, str. 33—34), ale třebaže fragment druhý je dosti blízký textu vydanému r. 1891, zřejmě žádný z nich nebyl podkladem Novákova vydání; oba obsahují jen nepatrnou část obšírného zlomku tam vydaného. Nezbývá tedy jiná možnost než přetisknout „Cestu z pouti" z Novákova vydání z r. 1891, třebaže vydavatel podle ediční techniky tehdy obvyklé zřejmě dost v textu opravoval. (Oba kratičké zlomky jsou zde přesně přetištěny v poznámkách na str. 299.)

Kritické vydání všech těchto povídek je proto velmi ztíženo; není možné vydávat je bez oprav, zejména není to prostě myslitelné u povídky „V zámku a v podzámčí". Kriticky je lze upravit jen za stálého zřetele k jazyku celého díla Boženy Němcové. — Podrobně nesnáze jejich kritického vydání a způsob jak řešit tuto úlohu vyložila jsem ve svém kritickém vydání všech těchto povídek — kromě „Pana učitele" — v Národní knihovně (sv. 22, 1950 a 2. vyd. 1952, str. 302n.). Z tohoto mého vydání v Národní knihovně vychází do všech podrobností i toto jejich vydání v Knihovně klasiků; je ovšem nově zrevidováno a provedeno v něm několik oprav, které vyplynuly jak ze srovnání s originálním textem, tak z důsledného uplatnění edičních zásad, zejména v tom, aby se neměnila interpunkce autorčina, kde toho není nezbytně třeba. O těchto nových úpravách interpunkce viz podrobně dále na str. 293. Opravena byla tato přehlédnutí: na str. 75 *jak předeno příze* oprav. na *jako* . . ., na str. 121 *zpíval jsem a každého na potkání objímal* doplněno na . . . *jsem objímal*, na str. 177 *Ale ono se to přece všecko* oprav. na *Ale ono se přece všecko*, na str. 44 ponecháno *zvrub navrub* (s *v* jak má autorka zde i jinde a jak v té době je častěji doloženo) na místě dřívější opravy *zrub na rub* a na str. 182 ponecháno rovněž ve shodě s originálem

Nebylo tam hnutí na místě opravy . . . *k hnutí*. Úpravy jiné, vesměs ještě důsledněji zachovávající psaní originálu, jsou uvedeny dále vždy na příslušném místě.

Vcelku se ovšem řídí i tento svazek edičními zásadami shrnutými v prvním svazku Spisů B. Němcové v Knihovně klasiků, v Národních báchorkách na str. 349 n., a ještě zpřesněnými ve vydání Babičky ve sv. 5, str. 255 n. Jsou společné pro Národní knihovnu i Knihovnu klasiků; ty zde neopakujeme. Také jednotlivé případy, které ve smyslu těchto zásad opravuji, uvádím zde stručněji, než jsou již uvedeny v mém vydání v Národní knihovně, str. 302—305, ale ovšem rozmnožuji je o doklady z „Pana učitele" a z „Cesty z pouti".

Ve smyslu těchto edičních zásad opravuji zřejmé tiskové chyby, dále upravuji pravopisné psaní, kde nezasahuje do hláskové podoby slov.

S tím souvisí i úprava psaní cizích slov, obecných i vlastních; upravuji jejich psaní na dnešní pravopisný usus, v slovech francouzských — pokud jde o citáty — na správný pravopis francouzský, na př. *ma chère, madame* (m. *ma chere, madam*) a pod., sjednocuji psaní jmen jako *Jacques, Katy* (ps. *Jacques* i *Jaques, Katy* i *Kati*); nechávám *angelé* (52) vedle *anjel* (127) i *andělé* (102), ale opravuji zřejmou chybu *filibusem* na *fidibusem* (60).

V cizích slovech se psaní délek neřídí výslovností, nýbrž pravopisným usem; píši tedy délky v nich podle dnešního našeho usu tam, kde odlišné psaní u Němcové neznamená jinou výslovnost, na př. otiskujeme *pan páter, hrubiánští, Marjánka, mariánský, italiánský, do Prátru, skandál* atd. (bylo vesměs psáno jen s *a*, jen *skandál* i *skandal*, 240), *baron, salon* (zčásti psáno s *ó*) a pod.; sjednocuji také psaní *Jolínek* (často psáno s *-i-*), *Lóra* (psáno i *Lora*).

Jinak se věc má s psaním délek v slovech domácích, které odráží výslovnost. Proto je ponechána odchylná kvantita v slovech jako *chvílka, Jihlava, jihlavský, Ján, kůře, kůří, v letě, lůza, lžíčka, nít, pomazanka, psísko, travnice, vzlýkala, v zimě*, ponecháno také celkem ojedinělé *polivka, poliček, nařikat, říkat, neříkat, vypujčit, svojí* (první p. množ. č.) a pod. i *povídám, povídali* . . . (*-i-* právě v živém dialogu podruhyň v povídce „V zámku a v podzámčí"), ponecháno kolísání v tvarech slova *dvéře* (*dveří* i *dvéří, dveřmi* i *dvéřmi* . . .), *páždí* i *paždí* (143). Nově v tomto vydání ponechávám *do domů* (66) a *z domů* (183) s významem ‚do domova', ‚z domova' podle lid. usu (ale na str. 257 je *z domu*) a *chleb* (87). — Ponechávám také dobovou kvantitu spisovného jazyka tam, kde byla spojena s výslovností, i když není důsledná, na př. délku v slovech jako *líbost, líbý, náděje, nerád, oblíčej, proníkající, radší, radějí, postíhnout, stíhl, zdvíhl, shromážďovat, zřízovat, zvýšovat, vyřízovala* a pod. krátkost v slovech jako *jmeno, navštivit, rynský*, i vůbec značně rozšířené kolísání v slovech jako *schvalně, všiml, oblekl, pohledl, mohutný — schválně, všíml, oblékl, pohlédl, mohútný* a *výjimka, výmínka* i *vý-*

minka. Jde v takovýchto případech lidové a dobové kvantity vesměs o případy často se v díle Němcové opakující.

Upravuji však psaní délek tam, kde jde o doznívající pravopisnou tradici, která se od dob obrozenských rozcházela s výslovností; jsou to krátké infinitivy jako *zabit*, *pomstit* atd. (proto také *rost* opraveno na *růst*, 108), podstatná jména slovesná jako *kázaní* (98 a j.), *doufaní* (201), předložky *podlé*, *vedlé*, adv. *prvé*, *nejprvé* a případy ojedinělé, jako *k ustům* (140), *mímo* (98), *ráději* (20), *dálší* (74), *třida* (122). Upravuji délku tam, kde se autorka zřejmě nutila do zdánlivé správnosti, jako *na bílé dni* (18 a j.), obdobně ojedinělé *po úškách* (68) opravuji na *ouškách*; také časté psaní *panín* v povídce „V zámku a v podzámčí", kde jde spíše rovněž o zdánlivou správnost a nikoli o podobu nářeční, opravuji na *panin* a pod.

Konečně opravuji také psaní dlouhé nebo krátké samohlásky tam, kde jde o případy ve výslovnosti lidové a dobové spisovné sice možné, ale u Němcové zcela neobvyklé; v ojedinělých takových dokladech nepečlivě sázených povídek je možno vidět jen tiskové chyby. Náleží sem ojedinělé *-í* v 1. pádě množ. čísla (*podruzí* 15, *hoší* 88, *muží* 92, *dětí* 94), dále odchylky v kvantitě, zpravidla jen jednou doložené, jako *Hajkové* (27), *líchotíce* (42), *užítku* (53), *čístota*, *čísto* (85, 96), *určítý* (87), *bíč* (91, 97), *v nedělí* (24, 252 a j.), *poctívost* (108), *přípomněla* (118), *líst* (143), *otčim* (196), *vytahl* (26), *blahové* (54), *mydla* (56), *par zlatých grošů*, *set* (13, 58), *zdravo*, *zdrav* (76, 77), *miče* (82), *stupinky* (83), *čeledinové* (93), *lek* (118), *kolisal se* (137), *mučirny* (244), *pišíce* (249), *nahorů* (245), *spolů* (250, 251), *zvlaště* (256), *přijdouc domu* (258) a j.

Sjednotila jsem také psaní slov *tatínek*, *Vavřínek* na psaní jen s *í* (a podle toho bylo třeba upravit i *strejčínku*, str. 54), protože zde jde jen o nerealisování možné délky — pokud nejde prostě o nedbalou sazbu — a takovéto rozdíly nelze v pravopise zachycovat. Z obdobných důvodů také normalisováno psaní *-i* a *-í* v koncovkách, zvláště u zájmen (*jí*, *ji* . . .), protože zde se potenciální délka a výslovnost neshoduje s psaním.

Kde jde v odchylném psaní u Němcové o rozdíly hlásek, necháváme ovšem vždy formu lidovou, jako *císarský*, *hospodárství*, *vídenský* a pod., *student* a pod., *hospodiňka*, *břečela*, *řežný*, *tříšky*, *vzpali se*, *žížeň*, *dědič*, nářeční *sotvy*, zájmeno *ní*, *ním* . . . (bez předložky) a snad jen dobové *štochati se*, *sprostáctví*, *zúčastnovaly* (248); nově v tomto vydání ponechávám: *se žbánkem* (64, *s žb.* 172, *se žb.* 255) a uvedené již *zvrub navrub* (44). — Podle výslovnosti nechávám *odpověd*, dále *výpověd* (22), *smrť* (259), ač jinak u tohoto typu upravuji podle normy (*vlast* m. *vlasť* a pod.). — Opravujeme však psaní předpon *s-*, *z-*, *vz-* podle dnešního pravopisu, kde nesouvisí s výslovností, jako *zchudnout* a pod., a jen zcela ojediněle také *sválená* (peřina) na *zválená* (196) pro rozdíl významový; jednotně také píšeme *jsem*, *jste* . . .,

prázdný. — Sjednotila jsem také podobu vlastních jmen, kde texty kolísají, zejm. *Martoň, Martonek, Martoňovic* (ps. také s *-n-*) a *Lapan* (ps. také *Lapán*) v Chudých lidech. — Ojediněle psané *ú* místo *ou* upravuji na *ou*, protože Němcová leckdy tak psala *ou*, na př. *v soumraku* m. *v súmraku* (201).

S velkou opatrností je upravována interpunkce; Němcová je v ní značně důsledná tam, kde do ní nezasahoval rušivě tisk nebo redaktor. Rušíme nebo doplňujeme její rozdělovací znaménka jen tam, kde je to s hlediska dnešní normy nezbytné. Všude tam, kde kolísání je možné, nechávám interpunkci autorčinu, zejména tam, kde odpovídá skutečnému členění v mluvené řeči. Jde za prvé o typ: *Ach dítě moje!* (24), *Inu ženy* (18), *Jdi mrcho* (42), *Ano přijdu* (100) — a zde nově v tomto vydání nechávám: *No teď jsme tomu trefili na zub!* (29), *ach toho od pána nikdo nedostane* (51). Za druhé o typ: *nechalo . . . dělat co chtěly* (10), *víte že nám radila* (24), *Dobře že o tom neví* (89) — a zde nově nechávám podle autorky bez čárky: *víte že vám jednou řekl* (28), *Já dělám co mohu* (35), *neví jak se chovat* (57), *Viď že mi to uděláš* (63), *to víš že v tu hodinu . . .* (67), *a běda že nepřišly* (76). Dále ponechávám nově bez čárky: *chtěl ho ještě potěšit než odběhne* (28), spojení se spojkou *ani*: *ani ranní ani večerní pobožnost* (32), *ani jeho ani psíka* (53), a *zarazil se vida ji bledou* (67), dále ponechávám čárku: *císařovny, Alžběta — Kateřina* (51). — Zato na rozdíl od originálu vynechávám čárku: *Po obědě doufám že budeš zase při dobré chuti* (52) a doplňuji: *jsou někdy zlí a neposlechnou, jen mne* (148). — Rovněž nově upravuji podle originálu pomlčku: *žebroty — a co nejhlavnější* (38), *líce si natřela* — (55), . . . se *zaklepalo* —, *ale to* (56) a . . . *povídám.* — (89). — Dále podle originálu vracím dvojtečku: *pravila jí: že to dělá proto* (50) a vykřičník: *jindy!* (51) a *jasný hlas! Slýchávám* (orig. slýchávám, 103).

Upravuji však neurčité stopy archaického užívání dvojtečky a středníku (vnášeného zdá se tiskárnou nebo redaktorem, zejména v Štulcově Poutníku z Prahy) a jednotně označuji přímou řeč. Nezachovala také edice označení *?!* u stereotypních řečnických otázek paní Hlouškové v Chudých lidech (na př. „*I ukážu, ukážu — proč bych neukázala?!*", str. 83), protože toto označení je naprosto nedůsledné.

Rozepsala jsem v Panu učiteli zkratky: *p.* (pana profesora 243, pan učitel 248, s panem učitelem 252, pan katecheta a pan učitel 257), *t.* (v pondělí totiž 247), *zl.* (zlatých 252) a číslice (desátá a čtvrtá hodina 243, dvě, tři, nejvýš pět slok 251, k dvanáctému roku 257).

Odstavce jsem upravila v povídce „Chudí lidé", kde to bylo nezbytné, a to začala jsem novým odstavcem na stránce:

81: *(Minulo tenkráte . . .)*,

82: *(Naproti faře . . .)*,

93: *(„Poslouchejte, maminko, . . .* a *Vážné a těžké to byly kusy . . .)*,

96: *(Jednou když jsem . . .)*,
106: *(„To víte, milá paní . . .)*,
111: *(Pak odejel zase . . .)*,
112: *(Vidíte, paní, . . .)*,
126: *(Tu najednou přišel . . .)*.

Zrušila jsem odstavce na str. 96 *(„I tak si dělej, co chceš . . .)* a 99 *(„I já také nedám . . .* a *„Za nevděčníky . . .)*, které jsou v originále, a dále odstavce na str. 117 *(Ale Jakub . . .)* a 128 *(Pochopovala jsem . . .)*, které jsou ve vydání Národní knihovny, ale ne v originále.

Dále jsem začala novým odstavcem v „Panu učiteli" na stránce:
244: *(Paní kmotra . . .)*,
247: *(Nedaleko dveří . . .)*.

Neopravuji ovšem nic po stránce tvarové (kromě *-í*, *-i* v koncovkách), v pořádku slov a v lexiku; nechána tedy koncovka v 3. pl. *-í* a *-ejí*, tvary jako *tyjou* a pod., *pracem*, *o žních*, imper. *pomyslite*, vesměs tvary u Němcové častější, *stůnu* (68), *dlanou* (‚dlaní', 120) a podobně. Ponechán je ovšem i starší typ podst. jmen, jako *štací*, *pensí*, *licitací* a pod. Rovněž je ponechána shoda u podst. jmen stř. rodu podle usu lidového, jako *okna se osvítily*; neopravuji ani tvary „spisovné" vzniklé z této shody lidové, jako *černé pichlavé její očka* (56) — ve smyslu takovýchto míst upravuji však na str. 42: *slov, které . . . neplynula* na *neplynuly*. Ponechávám však také *ti bláhové lidičky* (54). Výjimku činí jedině tři typy, kde autorka ve snaze o spisovnost dopouští se násilné hyperkorektnosti, a to v některých tvarech instr. množ. čísla, jako *očmi*, v užívání tvaru *mne* v dativě, instrumentálu bez předložky *s*, *se*, a konečně v některých tvarových nepřesnostech v přechodnících. Jde o tyto případy, které opravuji:

a) Instr., převahou duálové: *čtyrma očima* (m. *čtyrmi očmi*, 51), *svýma veselýma očkama* (m. *svými veselými očkami*, 191), *krajkami* (m. *krajky*, 223), nechávám ovšem instrumentály jako *hrnkami*, *schodami*, *chvílema* a pod.

b) Hyperkorektní dativ *mne*: *Jednou mně koupil* (23), *kvůli mně* (51), *jestli se mně nebude tetička líbit* (72) a j.

c) Vazby s předložkou *s*, *se*, neprávem vypuštěnou: *nechalo s sebou dělat* (10); *recept s sebou* (11); *s česáním a s prodáváním práci neměl* (30); *S těmi slovy Jacques Sáru . . . odstrknuv* (62); *se zrakem jiskřícím . . . řekla*; *řka se špatně tajeným úsměškem*; *přiberouc s sebou* (65); *se stejnou vroucností k sobě přivinuly* (72); *jeti s sebou* (74); *stál doktor s čelem zasmušilým* (76); *sloužil mladému . . . s touž poctivostí a věrností* (108), *S těmi slovy odešla tetka* (143); *drobty hodila stará matka do ohně se slovy* (219); *mám s sebou* (246); *S jakou radostí, s jakým smíchem si to každé to pouzdrátko . . . psalo* (249); *Se zvlhlým okem potřepavši děvčeti ruku, obrátila se* (271); — ale ponechávám: *byl také se skládáním šatů zaměstnán* (65).

d) Tvar přechodníku: (kněžna) *dostavši* (m. *dostavše*, 11), (Dorota) *odhodivši* (m. *odhodivše*, 22), (matka) *uviděvši* (m. *uvidivše*, 26), Klárka *jsouc* (m. *jsa*, 66), (Marjánka) usmála se *řkouc* (m. *řka*, 71), *vzav* (m. *vezmuv*, 76), řekla paní, *ukazujíc* (m. *ukazuje*, 84), usmál se Hájek, *nevytýkaje* (m. *nevytýkajíc*, 188), pan učitel *ukazuje* (m. *ukazujíc*, 246) a j.; oko . . . na něho *obrátivši*, zvolala (m. *obrátivší*, 268), ona, *přežehnavši* se křížem, jde s námi (m. *přežehnavší*, 130), odpověděla Verunka, *obrátivši* se k ní . . . (m. *obrátivší*, 273), a *vidouc* před sebou . . ., vyklouzlo jí z úst (m. *vidoucí*, 278), — ale nechávám: *vidouc dítě tak zcela změněné, projelo bolestné tušení její duši* (26); *vida, že si chranitelka hledí svého, bylo mu v pokoji úzko* (42); *Odkládaje péro, padlo jeho oko na podobiznu paní* (64); *ale tu přistoupna k stolu, mimovolně mu vyklouzlo z úst* (193); *Ačkoli jsme každý den . . ., přecházeje od jednoho předmětu k druhému, jako na zotavení, písně zpívaly* (251).

Upravuji také kolísání mezi *-li* a *-ly* v minulém čase podle náležité shody (anebo smyslu, jako nově zde opravené: *dost jsme tam zkusili bídy*, 166) a ojediněle upravuji shodu i jinde, jako *jsou tam uvázáni* (orig. *-ny*) *velicí psové* (25).

Textové úpravy jiné byly provedeny na těchto stránkách:

V ZÁMKU A V PODZÁMČÍ

12: ačkoliv *si* ji i Joliho dost předcházeli — m. *se* . . . předcházeli;
13: když se ho (Boha) *nespustí* — m. . . . *neopustí*;
15: bylo by největší urážkou pro ně bývalo — m. byla by . . . bývala;
16: kteří *u nich* noc přespali — m. kteří *v nich* . . .;
18: *třeba bychom* — m. *třebachom*;
19: ona jí *vzkázala*, že ji . . . vyžene . . . — m. *vykázala*;
36: chtěla (se) s nimi *svézt* — m. *svést*;
37: *za něj* (život) . . . ručit může — m. *za ně* . . .;
39: nic mu nechybělo — jen matka — m. . . . nechybělo jen matka;
42: za čtvrt hodiny *vytrhl* je z rozkošného láskání křik a hluk — dodávám chybějící sloveso (*vytrhl*) ve shodě s Mil. Novotným;
53: ani když mouku rozdával, *nenechal* se ošidit . . . — m. *nechal*;
55: z *mnoha* voňavých mýdel — m. z *mnoho* . . .;
58: „Nechci se přít, že by to nemohlo být, jak vy myslíte, ale myslím, že to bude spíše takové, jak povídám já." „Nepozoroval jste žádnou podobnost mezi nimi?" — „Nechci . . . povídám já" má své uvozovky u Němcové, u otázky „Nepozoroval jste . . .?" uvozovky doplňuji; pokládám první řeč za poznámku Jacquesovu a otázku za reakci Sářinu. Většina vydání (Gebauerová, Hikl, Mil. Novotný) připojila vše jen jako pokračování předchozího výkladu Sářina, ale tím porušuje živost dialogu.

60: V Meranu jsme *ho* trefili, a byl všecek zoufalý — m. jsme *to* trefili;
61: stydlivě *sklopíc oči* řekla — m. stydlivě *sklopíc* řekla;
62: *zaměstnáni* sami sebou — m. *zaměstnání*;
64: Mimo to byl*a* při tom poukázka — m. . . . byl*o*;
65: *osiřel* — m. *osiřil*;
67: záclonu, *jež* byla místo dvéří — m. *jenž*;
69: pozorujíc, povídala — m. pozorujíc *i* povídala;
obě *ženské* — m. *ženský*;
k nadlesnému — m. *k nadlesnýmu*;
72: chlapec *sepna* ruce . . . — m. *sejma*;
jako bývalo, tak zdálo se mu, že je, matka že u něho stojí — m. . . . je matka, že . . .;
77: Sp. Odpusťte . . . — m. Odpusťte (označena osoba mluvící „Sp." — totiž Spisovatel — podle úpravy celého dialogu);

CHUDÍ LIDÉ

85: Dělám *kracky* — m. *kročky* (srov. v „Karle": Báby dělaly kracky z kúdele na plátno dvanáctikopové);
97: *moji* domácí — m. *moje* domácí;
106: A tak se ty dvě duše, které měly zcela jiné náhledy . . ., přece *sešly*; *pověděli si*, že se mají rádi, poplakali si — m. . . . *sešly*, *pověděly si* . . . rádi . . . poplakali si;
slovu svému — m. *slovu svém*;
110: Ano, abych *nesešel* z cesty . . . — m. *nesešla* (vypravuje kupec);
111: co ten pohřeb stál, neboť . . . — m. . . . stál. Neboť . . .;
119: *Kortrej* — m. *Kostrej* (jde o belgické město Courtrai, holandsky Kortrijk);
125: *Děd* Mariettin . . . — m. *Otec* (podle smyslu);

DOBRÝ ČLOVĚK

143: my *staré* zůstaly jsme věrny svému kroji — m. my *staří* zůstaly jsme věrny;
159: Zář ohně . . . padal*a* — m. padal*o*;
166: co *jsem* odtamtud odešla — m. co *jste* (podle smyslu);
přetrhla jí řeč paní Kateřina, *a by* nemohla Anča v řeči své déle pokračovati, začala sama — m. . . ., *aby* nemohla . . .;
180: nemělo pojmu *o zášti*, která hubí národy — m. *o záští*;
182: mistr *Krček* — m. *Křeček* — opraveno podle str. 168, kde jméno *Krček* je podepřeno i poněmčenou formou *Keršek*;

196: k řemeslu, které se ti nelíbilo, byť i *živné* bylo — m. *živé*;
200: koňstvo . . . *jež* by ho bylo málem se světa sprovodilo — m. *jenž*;

PAN UČITEL

251: Větší *chlapce* učil pan učitel — m. . . . *chlapci* . . .

Vše, co jsem dosud řekla o úpravě textu, týká se i CHYŽE POD HORAMI. Zvláštní místo však v ní mají slovenské prvky. Jejich ráz rozbírám a vykládám způsob, jak řešit jejich úpravu podrobně ve své edici v Národní knihovně (str. 308). Podle tohoto výkladu postupuji i zde.

Jen v přímých citátech (písních, pořekadlech a pod.) jsem odstranila ze slovenského textu vše, co se příčí slovenštině (na př. pozn. na str. 215 „Ažda ma *dakdo* s prázným prešiel, že sa mi *zlé* vodí" opravuji na Ažda ma *dakto* s práznym . . . *zle* . . .), ani zde však úprava nepřekročuje nejnezbytnější míru (nechávám tam na př. *ažda*, *s práznym* . . . a neopravuji na *azda*, *prázdnym*). Píši ve shodě se slovenským pravopisem i s Němcovou *de*, *te*, *ne* (vyslov. *dě*, *tě*, *ně*). — Provedené opravy uvádím teprve dále ve Vysvětlivkách (v. zejm. u písní ke str. 233 a násl.).

Neupravuji však vůbec slovenskou podobu ani u slov. termínů užitých v českém textu (zde je to samozřejmé, neboť jde o slova přejatá), ani v přímých řečech. Co zde jde přes míru prvků lexikálních, je jen náznakové; hláskoslovně jde zpravidla o *ú* (*jsú* 208, 211, *za živú hlavu* 212, *věčnú slávu* 213, *súsedé* 214 a pod.) a jen ojediněle o znaky jiné (*po hore* 209, *kosodrevina* 220, *tri sta* 228 a pod., *u Medvedů* 207, *medvedí* 213, *pekného* 218 a pod., *daj* Bůh 282, *čože* 223, *přes ňu* 220), tvaroslovně jen o jednotlivé případy, jako na př. *tej* (častěji), *som* se až roztěžkal (237). — Přitom dochází i ke kontaminaci mezi tvarem slovenským a českou podobou a čteme na př. na str. 207 *búřka*, 237 když mám umřít, *umřem*. — Upravuji zde jen jevy pravopisné, jako *hiba* (m. *hyba*, . . .), *hydina* (m. *hidina*, 219), *striga* (m. *stryga*, 232, 235), *okyd* (m. *okyt*, 226, srov. *od okyďu* nebo *okyda*), odstraňuji některé neodůvodněné kolísání, jako mylnou délku v prvním dokladu slova *čípky* (213), ojedinělé *strýně* (211), ač jinak je důsledně *čipky* (220, 224), *stryně* (216 a m. j.), dvojí psaní *-ja*, *-je-* (podle normy štúrovské: *hrjatého*, *hrjato*, 217 n., *vjeděk*, 214) a *-ia-*, *-ie-* (podle normy hattalovské: *haviarky* 220, *ošial* 223 atd.) jednotně na *-ia-* *-ie-*. — Nechávám však krátké *buzalky* (207), *v nesnadce* (208), *dohan* (216 a j.), tvrdé *Dumbier* (207 a j.), *bystu* (212 a j.), dále *Filekovo* (212), *nach* (221), *kukol* (222), ba i *vieděk* (214), *čter* (225), kde bychom čekali *búzalky*, *v nesnádke dohán*, *Ďumbier*, *bystu*, *Fiľakovo*, *nech*, *kúkoľ*, *vidiek* a tak dále. — Němcová neoznačuje *ä*, měkké *ľ*, dlouhé *ŕ* a píše — ve smyslu staršího pravopisu — na př. *nevadza* 222, *lubovník* 224, *ulubily* 236, *zvrtali* 234; ponechávám toto psaní. Dále, protože autorka píše

převahou *jsú, jste* a řidčeji *sú, ste*, píšeme v textu důsledně *jsú, jste* . . . podle pravopisu českého.

Jen v přímých řečech, které mají znaky slovenské, nechávám *radosť, žalosť* (215, 231 a j.) a pod.; jinde v textu českém opravuji *živnost* (209, m. *živnosť*) a pod.

Vzhledem k dialektu s tvrdou výslovností (viz výše) nechávám tvrdé *-t* v infinitivech jako *žiadat, robit* (230, 231) atd., rovněž *okyd* (psáno *okyt*), *paprut* (226, 228).

Jinak textové úpravy v CHYŽI POD HORAMI jsou předně ty, které vytkla sama autorka v dopisu Bendlovi z 25. V. 1858 (viz výše), a to na str.:

212: *bystu* — m. *byštu* (srov. správné *bystu*, 217);
214: *na votochu* — m. *o votochu*;
220: *hola Baba* — m. *Holá Baba*;
222: *parta, partička* — m. *porta, portička*;
227: zámky a *kroje* — m. zámky a *kraje*;
238: *čelo* — m. *tělo*;

dále ještě tyto — kromě výše již uvedených:

214: *s mackem* — m. *s myckem*;
s gajdami — m. *s gojdami*;
218: *pěkného čos* — m. . . . *coš* (*coš* opravit na což brání význam, ale srov. pak *čože* 223);
220: přes *ňu* — m. přes *ňú*;
222: *pásovanou* fěrtušku — m. *pašovanou* (srov. Němc., Slov. 288);
223: *oblekla kabaničku* — dodáno: *oblekla*;
232: brali se *na Brezovú* — m. . . . *na Brezovu* (srov. přišla . . . na Brezovú).

CESTA Z POUTI nevyšla za života autorčina a byla vydána teprve J. V. Novákem r. 1891 z rukopisu nám dnes neznámého tehdejší technikou ediční, která zřejmě jazyk upravovala. Protože však dva malé zlomky, otištěné přesně podle rukopisu (viz výše str. 290), které dole přetiskujeme, jsou příliš krátké a jsou jen variantami konce zlomku otištěného r. 1891, nezbylo nic jiného než vzíti za základ vydání Novákovo.

Opravuji v něm jen jevy pravopisné, jako již v nadpise *Cesta s pouti* na *Cesta z pouti, jen že* (str. 268) na *jenže* a pod., *stkvostného* (str. 274) na *skvostného*. Dále normu z doby edice jako *živnosť, radosť* a pod. opravuji na *živnost, radost*, ale ponechávám *smrť* (265), *pelesť* (279), kde jde o skutečnou výslovnost. Opravy *obrátivší se* a *vidoucí* na *obrátivši se* a *vidouc* jsou již uvedeny výše na str. 295. Také interpunkci upravuji na místech zřejmých podle zásad výše již uvedených (na str. 293), zejména u typu *No tedy mluvte, No dej vám Panbůh štěstí* a pod.

Jinak textové úpravy jsou tyto:

274: „Uhodla jste . . . něco jiného povím, až bude na to čas. No tedy mluvte vy zase." — m. . . . na to čas." a nový odstavec „No tedy . . . zase." (protože zřejmě obojí mluví Tonička k Verunce, přerušujíc její vypravování);

já *ve všední*, jak vidíte, kanafasové sukně . . . — nedoplňuji za *všední* slovo *dny*, jako činí M. Novotný.

Dva malé zlomky Cesty z pouti přesně přetištěné z vydání Záhořova v Časopisu pro mod. filologii 13, 1927, str. 33—34 (v závorkách jsou místa autorkou přeškrtnutá):

I.

[Str. 1] lati; ale ten neohlédna se více (po) na něho, vytáhl z kabátu klíč (tiše) z lehka odemknul zadní vrátka, tiše vešel do síně a zamkna za sebou, kráčel po prstech k postranním dveřím sednice, jež zpolehounka otvíral. Noční host ten byl Václav, domácí synek. Řízení, k vůli němuž měl v Praze zůstati, odložilo se. — Ač bylo již pozdě, když (se) mu to pán řekl(o), přece vybral se na cestu k domovu — Maje klíček od zadních vrátek vždy při sobě, nedbal že v noci domů přijde. — Výborný chodák nedbal na kus cesty; (an) a bylo mu jíti v noci jako ve dne. — V Zbraslavi stavil se u Fraňka domýšleje se, že půjde s ním, ale Franěk nemohl odejíti až ráno; i nabídl Václavu, aby u něho zůstal přes noc, ale Václav se děkoval: Měsíček svítí jako rybí oko a když jsem se již (takto) rozehnal (dojdu) doženu se až domů a časně ráno to ohlásím Toničce" pravil, a vesele kráčel nocí dále, až přišel domů a do sednice kde spával. Myslel si vida hustou záclonou zatažené okno (myslil si), toť je (něco nového) tu jako v limbu" . . . ale znám s místností postavil do koutka ke kamnům hůl a klobouk pověsil na hřeb a právě začal (si) svlékati (letní) letní kabát, an (sly) tu zaslechne lehký povzdech, jako dítěte, když si ve spánku hoví. — „Co(ž) to? (pak tu někdo spí) myslí si naslouchaje a (odloživ) drže kabát v ruce (kulatý klobouk na stůl) tiše postoupil o krok blíže k svému loži naslouchaje, (zdali) či uslyší dýchá(t)ní, či se jen klamal. Neklamal se, slyšel lehounké pravidelné dýchání. — „Kdo pak to asi spí na mém loži, (šeptal sám) myslil si — Frantík to není, ten chrápe jako když hrnce vozí; tetka Hořovská také nedýchá jako ptáče — snad je to sestra — (*po straně na téže stránce:*) zarazí se — jde pro světlo — vidí mošinku. Krásně leží — bdím — sním — strnulý, na mém loži — ale jakoby ho boží prst zasáhl tak bez hnutí (z) státi zůstal — očí s lože neodvraceje

[Str. 2] slova, chvílemi udušeným hlasem pronešená. — ne aby spal, ale aby jasněji viděl před sebou (viděl tu)obraz té, která ho o spaní připravila. („Odkud asi přišlo) Kdo je asi to krásné stvoření (? — Ty vlasy její a ty ústa do mého lože) a jak přišlo do mého lože?" myslil si, a (přemítaje na

mysli) připomínaje si všechny ženské tvářnosti (které kdy viděl, ale) celého okolí.

„Jak krásná je" — šeptaly jeho rtové jak utěšená je šeptaly jeho rtové — a ty krásné vlasy a ústa — o kéž bych je mohl zulíbat! — s onou horoucností — vzdychl si jinoch.

II.

[Str. 1] volati, ale ten neohlédna se více po něm, vytáhl z kabátu klíč, zlehka odemknul vrátka, tiše vešel do vnitř a zamknuv za sebou, kráčel po prstech k postranním dveřím. — Zpolehounka otevřel a vešel do sednice, kde Verunka spala. Noční ten host byl Václav, domácí synek. Odložiloť se řízení k vůli němuž v Praze zůstati měl a tedy (s)měl dovoleno domů odejíti, čehož také i hned použil, nedbaje na pozdní dobu — Bylo mu přijíti domů ve dne jako v noci, věděl že je vždy vítán, sedničku že má vždy přichystanou a klíček od zadních vrátek míval vždy při sobě, aby (nepotřeboval) nemusel časně ráno, když se sluncem z domů vycházel, nikoho buditi. — Šel tedy. — V Zbraslaví stavil se u Fraňka, domnívaje se, že půjde s ním; ale Franěk nemoha odejíti, (nutil) nabídl Václavu, aby zůstal u něho přes noc a ráno že půjdou spolu — „To víš bratře, jak se matka ten sobotní večer už na mně těšívá, nechci tedy aby i nedělní ráno zkažené měla a když jsem se už tak rozehnal, doženu se až domů, noc je krásná!" odpověděl Václav. —

„No tedy jdi a pozdravuj zatím rodiče i Toničku" —

„Zdrávi vzkazovali — dobrou noc — na shledanou!" pozdravil Václav nastávajícího švakra a posmekna kulatý klobuk ubíral se cestou dále.

Zdeňka Havránková

V ZÁMKU A V PODZÁMČÍ

Str. 9: *ze Springenfeldu (von Springenfeld)* — něm. překlad jména Skočdopole; *mamsel* — zkomoleno z mademoiselle (vysl. madmoazel)[1]; *Joli* — rovněž *Jolínek* (vysl. žo-), z franc. joli ‚hezký'; *přídavné jméno* — přídomek;

10: *honetní* kavalír — slušný, pořádný;

12: *vrch koně jezdit* — na koni jezdit; venkovští *bisonové* — velicí psi;

13: *fortele si přiosobilo* — osvojilo si vhodnou obratnost, zručnost;

14: *pojezdný* — první hospodářský úředník po správci na bývalých panstvích;

15: *pramen* (řeky) — rameno řeky; *podruhovina* — podruhové a podruhyně (výklad o nich v textu); *ratajna* — velká společná místnost pro čeleď na bývalých velkostatcích, čeledník; *nádvorník* — zaměstnanec na bývalých velkostatcích, který pečoval o pořádek na dvoře;

16: *zimní poživa* — živobytí, potrava na zimu; *jsme jako v jíše* — namačkáni (*v jíše* — v omáčce); *snad se jinde obejdete* — pomůžete si jinde;

17: byla *živná* osoba — která se umí živit prací; dokud *vládla* — byla při síle;

19: na smrtelném loži teprv *se poznala* — uznala svou chybu;

20: *kdo z darů se šatí, bez sukně chodí* — lid. čes. přísloví, srov. Čelakovského Mudr. 49: Kdo z darův se šatí, bez kalhot chodí; *vytrhněte komáru nohu, jsou hned i střeva venku* — srov. v Mudr. Čelakovského 176: Vytrhni komáru nohu, a hned jsou i střeva venku (přísloví „ilyrské"); *nevládnost* — slabost, nedostatek síly k práci; *lebeda* — rostlina z čeledi merlíkovitých (Artiplex), v nouzi a v dobách hladu sloužila za potravu chudině;

21: *bohatý jí, co chce, chudý, co má* — v Mudr. Čelakovského, str. 168, jiný variant j. přísloví rus.: Boháč jídá, kdy chce, a chudý, kdy může (kdy má); *rynský* — stříbrný peníz t. zv. konvenční měny, měl 60 krejcarů; v běžné mluvě totéž co zlatý;

22: *šlakovitou kuráž* — pořádnou odvahu; do té jeho *pazdrny* vjela — ob. pazderna, stavení, v němž se len nebo konopí suší a tře, pak zanedbaná chalupa, zde obrazně rozcuchaná hlava;

[1] U slov francouzských, často užívaných v této povídce zejm. v řeč Jacquesově, neoznačujeme původ, jen výslovnost.

23: *dalamánek*—houska (nepletená) z chlebového těsta (z výražkové mouky);
26: oni by mě *hřešili* — hubovali, láli;
28: *žejdlík* — stará dutá míra, asi půl litru;
29: *rok za rok* — starý způsob bezplatného učednictví, kdy si učedník každý rok bezplatného učení musel odpracovat bez platu;
30: *byla čáka* — byla naděje, vyhlídka; *holeček* — malý chlapec;
31: *muškát* — druh pelargonie s vonnými listy;
32: *mateční koření* — proti bolestem žaludku, obsahovalo především heřmánek (Matricaria chamonilla); *lidem na světlosti být* — takže ji lidé stále vidí;
33: *bez mluvu* — bez schopnosti mluvit;
37: *lebeda* — v. vysv. k str. 20; *přívar* — příkrm; *Blaze tomu, kdo nic nemá, nestará se, kam co schová* — lid. čes. píseň, srov. Erb. Písně národ. II, 1843, č. 325, str. 214; *dát do hlasu* — rozhlásiti; *úmor* — umírání, smrt;
38: *nezmrzačilo* — nezmrzačelo, nestalo se mrzáky; *obecnomyslnost* — sociální cítění, smýšlení (slovo Klácelovo);
40: *páchnul pačulí* — voněl pačulí, t. j. voňavkou ze sušených listů rostliny Pogostemon Patchouli; *„mille de fleurs"* (vysl. mil d-flér) — dámská voňavka („tisíc květů"); *cuckové plátno* — vyrobené z cucků (z lněné koudele);
41: *sliby a trošty* — sliby a utěšování;
46: *musje Joli* — zkomoleno z „monsieur Joli" (pan Joli);
47: *gróm* — (z angl. groom, vysl. grúm) chlapec v livreji pro drobnou obsluhu; *alterací* — rozčilení;
50: *furore dělat* — působit sensaci, rozruch; *nedohlednost na Jolínka* — to, že dobře nedohlížela na Jolínka;
53: *přívar z lebedy* — viz vysv. k str. 20; *rathúz* — rathauz, radnice; *rumfordská polívka* — o ní vykládá Ig. Herrmann (Před padesáti lety II, 1925, str. 141 n.): „O (její) vyváření se tuším staral zvláštní dobročinný spolek . . . vídal jsem její vyváření po Praze na samém sklonku let šedesátých i pak ještě na počátku let sedmdesátých." „Byl (vynálezcem té polévky) hrabě Benjamin Rumford, původně prostý občan americký Thompson, přírodozpytec filosof (1753—1814), z počátku učitel, pak vojín v angl. službách, . . . ministr války atd. . . . Připravovala se z bramborů, krup, hrachu, pšeničného chleba, vinného octa, vody a soli, taky z krve a z vyvářky kostí";
54: *malvaz* — druh piva;
55: *čajovní stroj* — samovar; *strojní stolek* — toaletní stolek; *vrkoč* — cop; *à la greque* (vysl. grek) — na řecký způsob, hladce sčesané vlasy s velkým uzlem vzadu; *„eau de mille fleurs"* (vysl. ó d-mil flér) — voňavka (v. vysv. k str. 40);

56: lípová *dračka* — tenká louč, štěpina dřeva na svícení nebo podpalování; *delikat* — delikátní, vkusné; *k přírući* — na místo při ruce; *bien* — dobře, dobrá; *sardíny* — sardinky; *vestfálská uzená kýta* — šunka (syrová); *bon, mamsel* — dobře n. dobrá, slečno (v. vysv. k str. 9);

58: *přehrští* — co se vejde do hrsti; *sekvestor* — vnucený správce majetku, zejm. zadluženého; *z brku vyrazit* — uvésti do zmatku, neklidu;

59: *dělat fuky* — chlubit se; *od Halánků* — známá palírna a obchod s lihovinami na Betlemském náměstí, patřily rodině Náprstků; *par honneur, madame* (vysl. paronér) — vskutku, paní; *à Betlémský plácek* — na Betlemském náměstí (à, franc. předložka); *Sacre Dieu* (vysl. sakr dje) — můj bože (doslovně svatý bože);

60: *simple domestique* (vysl. sémpl domestyk) — prostá panská, služebná; *prózám* — řečem; *harlekýn* — komická postava italské komedie, zde maškara; *gusto je superbe* (vysl. syperb) — vkus je vynikající; *fidibus* — speciální papír k podpalování dýmky, doutníku; *avec permission* vysl. avek . . .) — s dovolením; *apropos, ma chère* (fr. à propos, vysl. . . .šér) — mimochodem, drahoušku; *chevalier servant* (vysl. švalje serván) — oddaný kavalír, milenec; *štací* — stanice;

61: *amours* (vysl. amúr) — milostné pletky; *par dieu* (vysl. pardje) — probůh; *jaloux, capable* (vysl. žalú, kapabl) — žárlivý, schopen; *rival* — sok; *parola* — (franc. parole) řeč; *fidélní* — věrný; *attaché de chambre* (vysl. ataše d-šámbr) — komorník, lokaj; *esprit a kapacitu* — důvtip a schopnost; *původ* — původce; *afektů* — vzrušení; *paprlap* — citoslovce ostřejšího nesouhlasu; *dělat si flauze* — jalově mluvit;

62: *charmantní* (vysl. šar-) — okouzlující, půvabná; *joli enfant* (vysl. žoli ánfán) — milé dítě (doslovně krásné); *konversírovat* — vésti rozhovor, bavit se; *‚bon soir'* (vysl. soár) — dobrý večer;

64: *právní* — právní zástupce; *domovní* — vrátný, správce domu;

65: *horká nemoc* — tyfus anebo každá horečnatá nemoc; *pásl* jako oko v hlavě — střežil;

66: však *se* ona *pozná* jednou — sezná;

73: *navrub* obracet — do podrobností prohlédnout;

74: *původ* — viz vysv. k str. 61;

75: *dobrobyt* — blahobyt; *nebylo jí rovně* — nebylo jí rovné (ustrnulé rovně místo rovného, rovné);

77: dal *„adieu"* (vysl. adyjé) — nechal ji (doslovně: dal sbohem).

CHUDÍ LIDÉ

81: *do K . . .* — dějištěm je Kostelec, zvaný dnes Červený Kostelec, kde pobývala B. Němcová hned po sňatku, od září 1837 do jara 1838;

do lázní — do Malých Svatoňovic; *farář* — vzorem pro něho není tehdejší farář, ale kaplan Jiří Ehl, dobrý hudebník, a na něho je přeneseno mnoho s postavy Regnera, známého hronovského faráře Havlovického z Jiráskovy kroniky U nás (byl v Kostelci administrátorem 1835—36); *lesy jehlinové* — jehličnaté; *město skoro celé vyhořelo* — stalo se tak 11. srpna 1831, podle domácí tradice právě neopatrností panského myslivce;

82: *N...* — Náchod; naproti faře byl *domek* — domek kupce Aug. Hůlka (zde Hlouška), kde Němcová po sňatku skutečně bydlela (je znám z obrazu K. Štaffra v ilustr. vydání Babičky z r. 1891); *harasky* — sukně nebo jiné části šatu z harasu, t. j. hrubé vlněné tkaniny (zvané podle franc. města Arras);

84: *pecinky* — zdrobnělina od pecina, vyzděný okraj kamen, též schůdky, po nichž se vystupovalo na pec; *vinutí* — nerozstříhané, v stůčkách svinuté plátno, kanafas a p.; *špižírny* — truhly na mouku; *kadlub* — vydlabaný silný špalek sloužící za obrubu studně, zde z kamene;

85: *kracky* — chomáče, zejména koudele, vznikající při předení; sotva *kráčky*, t. j. z chvojí udělaný podklad pro lepší sušení lnu (to by nebylo dost smyslem výstižné); *pardus* — výprask, zejména metlou;

86: *šajny* — papírové peníze (t. zv. vídeňské měny) vydané roku 1811 při rakouském státním bankrotu a vyměňované v poměru 1 : 5 za dotavadní papírové peníze (t. zv. měny konvenční); také peníze měděné vydané na podkladě těchto šajnů; *šajnový krejcar* — nejnižší jednotka uvedené měny („šajnů"); *dobrák* — krejcar stříbra, platil dva troníky (t. j. původně 6 haléřů, pak 2 haléře);

87: *cukrovka* – cukřenka; *licitací* – dražba; *Martoň* – v historii rodiny tohoto kupce-pláteníka je povšechně zachycena rodina Machova;

88: *štípání* — ujímání;

89: *poživa* — potraviny;

93: *dřevenky* — dřeváky; *travnice* — plachta neboli loktuše na trávu;

94: *odprázdnit se* — udělat si volný čas;

97: vozka v modré *kytli* — kytle byl dlouhý, téměř stejně široký šat svrchní, zpředu dolů volně visící a vzadu bez rozparku, z hrubého plátna; *Maria Cella* — mariánský poutní chrám v Mariazell v sev. Štyrsku;

98: *Jakub Halina* — vzorem byl autorce Josef Alina, žijící tehdy v Kostelci (nebyl však vojákem v Italii; byl v l. 1832—33 v Čenstochové a na Sibiři); *vybytí* — vybavení;

100: *kálá dříví, rozkálal* — štípá, rozštípal;

101: *vysoustrované* — vysoustruhované;

103: *„V borovém na skále háji stála někdy poušť!"* — oblíbená tehdy píseň anonymního skladatele na slova K. S. Šnajdra, otištěná v Českém zpěv-

níku vydávaném Pospíšilem od 1. vydání r. 1855 (v Pichlově Společenském zpěvníku českém teprve od 4. vyd. z r. 1857 atd.), srov. B. Václavek, R. Smetana, Český národní zpěvník, písně české společnosti 19. století, 1940, č. 2; *na kredit* — na úvěr;

104: *kastor* — někdejší druh tvrdého klobouku s vlasem (Biberhut); *nankinky* — kalhoty z nankinu, nankingu, z husté bavlněné tkaniny, pojmenované podle čínského města Nanking (Nan-ťin); *karneolové* bambule — z karneolu, žlutě červené odrůdy chalcedonu;

105: *šlář* — závoj; *tisknuté šaty* — šaty z potištěného kartounu;

106: *samopřízné* (plátno) — celolněné; *strojné* (plátno) — strojově vyrobené;

107: *při kopě* — kopa je 12 svazků, t. j. 60 kusů po 4 přadenech příze lněné a pod.; ten *stroj* na dětech — způsob oblékání;

108: *strojná* — parádivá; do krámu to všecko *z domů* chodilo — . . . od nich . . . (v. dále vysv. ke str. 183);

110: *labužky* — lahůdky, pamlsky; *nadlouho* — dávno;

114: *těžká žena* — těhotná;

115: *Salve Regina* — píseň Zdrávas Královno (doslovně: zdráva buď), začáteční slova latinského mariánského hymnu;

117: *jako modráčky* — srov. v dopise Čejkově z Ratibořic v České včele 1844; „(v okolí náchodském) ženské mezi obilím jako opravdoví modráčkové vypadaly";

118: *osudné kroužky* — patrně kroužky z dlouhé trávy (zde ostřice), které náhodně vznikají takto: konce několika stébel trávy ve svazek složených se svazují, a dají-li po rozložení jeden kroužek, je to příznivé znamení (vyplní se přání);

119: *Kortrej* — Courtrai, holand. Kortrijk, město v Belgii (v záp. Flandrech), proslulé jemným textilnictvím;

120: *vypadla* (léta) — prošla, vypršela (léta vojenské služby);

121: *Marietta* — ital. zdrobnělá forma jm. Marie;

122: *do křížku* — patrně do vězení;

123: *pykal jsem* — litoval jsem;

124: *ke kostelu sv. Zenona* — románský kostel S. Zeno Maggiore ve Veroně;

125: *Romeo a Julie* — známý příběh o nešťastných milencích, zpracovaný ve stejnojmenné tragedii Shakespearově; *jedinačka* — jediná dcera; *Ečava* — řeka Adiže, z něm. Etsch;

126: *Aňola* — z ital. zastar. Agnola, Anděla;

127: *v kostele u sv. Zenona* — v. vysv. k str. 124;

128: *Byla jsem celou zimu ve městečku* — B. Němcová byla právě v Kostelci přes zimu, v. vysv. k str. 81;

132: *jistit* — s jistotou tvrdit;

133: *N*.... — v. vysv. k str. 82; *lot* — stará jednotka váhy, v Rakousku 17,5 g.

137: *Vídeňská silnice* — silnice přes Jihlavu do Vídně; *pantáta Hájek* — živým vzorem k němu byl rtyňský rychtář a forman Ant. Hejna (1795 až 1844), kterého Němcová znala z dětství — po něm rodina Panklova posílala věci do Vídně — a s nímž se setkávala i v Kostelci a patrně setkala i ve Vídni; *mejtní cedulky* — potvrzení o zaplaceném mýtu na silnicích; *jakou to má správu* — jak to dobře vede;

138: *cestovníci* — cestující, pocestní;

140: *v šlepu a kokrheli* — s vlečkou a v klobouku, posměšně o městsky nastrojené; *sourozenci* — vrstevníci; *Jesenice* — Velká Jesenice u České Skalice a o tu patrně jde, poněvadž je bližší k Malé Skalici (zde zv. Malá Skalička, na str. 181, 185) než *Jasená* (úř. Jasenná) v okrese jaroměřském, která je nedaleko, blíže k Josefovu, a kde — podle laskavého sdělení správce Jana Krtičky — nikdy mlýn nebyl; *přístěnek* — výstupek;

141: *troudník* — krabička na troud; *zápekýlko* — zápecek, zápec, místo mezi pecí a stěnou; *ramenáč* — svícen na louč, zpravidla dvouramenný;

142: zašel mně všecek *smysl* — jasné vědomí; *družbovstvo* — družba a ostatní, kteří přišli na námluvy;

143: *proukázala* — prokázala; *mezulánka* — sukně z mezulánu, který vyložen na str. 191; *varhánky* (na kožichu) — drobné faldy; *strouček rozmarýny* — větvička rozmarýny; *ramenáč* — viz vysv. k str. 141; (líce) *neuhořelo* — neosmahlo, neopálilo se (slovensky, viz str. 223);

144: *jerusalemský balšám* — lidový léčebný prostředek, lihový roztok pryskyřic, šafránu, aloe a jiných aromatik na rány (podle sdělení doc. dr. Hladíka); *rýnský* — v. vysv. k str. 21;

145: *modlitebník* — modlitby; *bratrovkyně* — neteř, dcera bratrova;

146: *kalibán* — zlý, surový člověk (nestvůrná postava ze Shakespearovy Bouře); *shodím dolů jako kozla* — narážka na starý lidový zvyk shazování živého černého kozla s věže nebo vysokého domovního štítu na den sv. Jakuba (25. července). Krev zabitého zvířete se považovala za zázračný lék. „Slavnost" byla provázena pitím a muzikou — jak to popisuje Al. Jirásek v kronice „U nás" II, kap. 21; *majolena* — hezké a zdravím kypící děvče; *hudrman* — nadávka tomu, kdo hudruje (hubuje), zde ještě silnější; *mám srdce jako v povlace* — jsem rozlítostněná;

149: *jako homolku* — jako nic (*homolka* — malý sušený sýrec); *pokrovec* — přikrývka, deka; líčko *jako z jádra* — zdravé;

150: *žíhon* — část lidového účesu: vlasy v uzlu vzadu (v týle) podvázané (a vpředu rozčísnuté); *Zaloňov* — v okr. jaroměřském;

152: *až se zvedl* — až se vzepřel; *Lochenice* — na Hradecku;

153: *mezulán* — vyložila Němcová v pozn. na str. 191; *cicové fěrtochy* —

zástěry z cicu, potištěného kartounu, Němcová sama vykládá jako druh pergálu (*pergál* — perkál, bavlněná tkanina); *Josef Pavel* — skutečná osoba;

154: paní *od stavu* — ze šlechtického stavu;

156: *jako by na sucho vyvezl* — dostal se do bezpečí, šťastně pořídil; slunce až *požáry* házelo — mlžné šmouhy, opar; *uhořelé čelo* — v. již vysv. k str. 143;

158: *zůstala jako kalina* — začervenala se (srov. u Němcové v Pohorské vesnici, str. 31: červená jako kalina — podle červených plodů kaliny);

160: *nákov* — kovadlina (ze slovenského nákova); *placna* — žena žvanivá, která plácá;

161: *fouskové* — hanlivě: panáci, hejskové, šviháci;

163: *Grüss' di Gott, Bruder* — (Grüsse dich . . .) Pozdrav tě Pánbůh, bratře;

164: *Herrgott Schwernot, ist dös a sakrisch Madl* — (Herr Gott, Schwerenot, ist dies ein sakrisches Madel) hergot, hrom do toho, to je kakraholtský děvče; *i konn jo nix* — (ich kann ja nichts) to neumím; *eure Sproch is n' sakrische Sproch, do müsst ich mir n' extra Zunge verschoffen um dös zu lernen* — (euere Sprache ist eine sakrische Sprache, da müsste ich mir eine extra Zunge verschaffen, um diese zu lernen) vaše řeč je sakramentská řeč, to bych si musel pořídit zvláštní jazyk, abych se jí naučil; vesměs ve vídeňské němčině; *merenda* — taneční zábava s programem, zde zábava vůbec;

165: *pomazanka* — máslo k mazání na chleba; *pokradomky* — tajně; *Ples* — obec, kterou dal zbořit Josef II. a na jejím místě vystavět pevnost, později po něm nazvanou Josefov, město známé i z Babičky;

166: *hnětenka* — placka z hněteného těsta (v. Obr., str. 13); za Prachaticemi z *Jelínkova* — patrně Jelenky (též Jelenka), lidově místo názvu staršího a dnes úředního Jelemek; *dřevnější leta* — dříve;

167: *libra* — stará jednotka váhy, něco přes půl kila (vídeňská — 560 g, česká 514 g); *vědro* — Němcová vykládá i v Karle (Povídky I, v KK, str. 161); *minula se jídla* — byla spotřebována, snědena; (učedník) *rok za rok* — viz vysv. k str. 29;

168: *Myslivecká třída* — Jägerstrasse; *z Příkopu* — z třídy Graben (blízko Štěpánského dómu); *mimotní věc* — vedlejší věc;

169: do ruky dohazovačů *zákupných* — zabývajících se obchodem s děvčaty; *najmula jsem se* — šla jsem do nájmu; *na svatoštěpánské věži* — na věži Štěpánského dómu;

170: *Štěpánské náměstí* — ve středu města okolo Štěpánského dómu; *Elisium* — velké zábavní místnosti, zejména tančírny, navštěvované tehdy „nižšími" vrstvami; *Prátr* — Prater (něm.), zábavní park vídeňský; *pověděla, zač je perník v Pardubicích* — notně vynadala;

171: *běží jako s troudem* — rychle (tak, aby nevyhasl); *mist* — hra v karty, asi whist v lid. výslovnosti; *klazáňata* — hanlivě o dětech; *dělat trety* — dělat štráchy; *amant* — milý; *k Šperlovi* — zahradní restaurace v čtvrti Leopoldově (Leopoldstadt), navštěvovaná v létě;

172: *každého přikreješ* — každého sjedeš; *trolení* — patrně reumatické bolesti;

173: *pro krásu může se vyspat* — o kráse není ani řeč; *dvojka* — dva zlaté; *být na řešetě* — být na holičkách; „*Popelář*" — rozšířená tehdy pouliční píseň „Gassenhauer";

174: *kolit si* — trkat; *habrovino usmolená* — neotesanče usmolený; *lupeno liliové* — plátek lilie; *zastala* — zastavila se; *hrubý vrkoč* — silný cop;

175: *drchny* — klepavé ženy;

177: *na té Vídni* — na vídeňském předměstí (v. str. 178), čtvrt Wieden;

178: ani svato, co *se vidí* — zdá se;

179: *ta mu vybrala z kapsy drobečky!* — vyčinila mu do každé maličkosti; *se vším všudy nábytkem* — se vším majetkem;

181: *žíhon* — lidový účes, v. vysv. k str. 150; *kostel svatého Jána Nepomuckého* — na Praterstrasse;

182: *Matka Boží na Schodech* — kostel zvaný Maria-Stiegen na ulici Salvatorské (Salvatorstrasse), kde byly české bohoslužby; *odprázdnit se* — viz vysv. k str. 94; *rohatina* — věšák nebo police na stěně; *kruhule* — květináč;

183: *z domů* vyhnalo — od nich, z domova (srov. vysv. k str. 108);

184: *od Táborské linie* — výpadní silnice z Vídně (přes Floridsdorf) z počátku stejná na Tábor i na Jihlavu;

185: *polámaly se mi váhy* — totiž váhy u vozu, obrazně: nedospěl jsem ke konečnému cíli; *pustil jsem od uzdy* — ustoupil jsem od toho;

186: *na půl kola* — o soužití v nemanželském poměru; *že si zůstala stejná* — že se nezměnila;

187: *usilovný* — přičinlivý;

189: *zůstala jako kalina* — v. vysv. k str. 158;

190: *kapitální holka* — prima holka;

191: *na cvičení* chodí — na povinné cvičení náboženské; *kunšty* — (z něm.) umělecké kousky;

192: zahráli něco *kalého*; *kaleji* zahrát — něco kloudného, pořádného; pořádněji, lépe; *šlakovitě* hezké — emfaticky zesilující: hrozně a pod.;

193: *Štraus* — Strauss Johann ml., oblíbený vídeňský skladatel tanců a operet; *půlrenčák* — půlzlatý (v. vysv. k str. 21); *partes* — noty rozepsané pro jednotlivé nástroje;

196: *živné* (řemeslo) — které dá obživu, uživí; *postel* — peřiny; *podhlavnice* — polštář; *pápěrnice* — polštář plněný pápěrami, t. j. odranými ostny ptačího peří;

197: *kraječ* — nůž na krájení kůže, knejp; *stíh* — nával práce (slovensky, v. Němc., Slov. 303);
199: *hejsat* — bujně si vésti; *obrátili čihy* — obrátili vlevo; *pozdravení s pomazánkou* — v. vysv. k str. 165;
200: *zchudla* — zhubla; dělal *vrtochy* — starosti, neklid;
201: *se vším všudy bydlem* — s celým zaopatřením; *hlavní kostel* — Svatoštěpánský dóm;
202: *od Příkopů* — viz vysv. k str. 168; *vycivený* — hubený, vysílený (slovensky, srov. Němc., Slov. 258);
204: *oblaha* — blaženost.

CHYŽE POD HORAMI

Slovenská slova vykládá autorka zčásti již sama, a to trojím způsobem: přímo v textu samém, na př. *lubovník* (224), *košiary* (229), anebo výkladem nebo českým překladem v textu, daným do závorky, na př. *kozub* (*krb*) na str. 216, *statok* (*dobytek*) na str. 229, anebo konečně nejčastěji v poznámkách pod čarou. — Poznámky ty jsou otištěny pod textem v úplnosti jen s tou změnou, že je začínáme velkou písmenou; vynechali jsme v nich pouze německý překlad u slov *bratová* (*Brudersfrau*, 211), *vieděk* (*Distrikt*, 214), *živý oheň* (*Schwefelblüte*, 224). — Výklady těchto slov, autorkou již vyložených, zde ovšem neuvádíme, leda v těch řídkých případech, kde výklad autorky je třeba opravit nebo doplnit. — Ojedinělá slova česká, která rovněž je třeba vyložit, označujeme zkratkou č.

207: *gazda* — hospodář; *pitvor* — síň i s ohništěm; *čuje vlka* — cítí vlka; *napučený* (klobouk jako houba) — č. dial., nabobtnalý, nasáklý; *nocka* — nocleh; *vděčně* — zpr. vďačně, s radostí;
208: *chytro* — rychle; *spravte* — připravte, upravte; *halúšky* — drobné trhané noky; *praženica* — výklad na str. 210, pozn.; *ažda* — zpr. azda, snad, myslím; *žák* — student; *gazdina* — zpr. gazdiná, hospodyně; *zmok* (umoklý jako zmok) — hospodáříček, rarášek v podobě zmoklého kuřete; *hádám* — soudím, tuším; *nechvíle* (v pozn.) — nečas; *bratrovec* – synovec; *širica* — „širica je z bílého flanelu, na způsob burnusu, má široké rukávy, které se ale jen v zimě potřebujou, v létě jsou obyčejně při konci sešité a slouží co kapsy, límec je čtverhranný a jde dopolo zad, délka její je po kolena", tak ji popisuje Němcová ve Vzpomínkách z cesty po Uhřích, Dílo XI, str. 43; *oplecko* — „Přes tílko (košile) nosí ženy ‚oplecko', lajblíček to bez rukávů a šůsků, zpředu vystříhnutý, na dně sponkami sepjatý. Je ze sukna, v létě lehký, v zimě kožešinou podšitý." — „Muži nosí oplecko kožešinou podšité", srov. Němcová Dílo XI, str. 84 a 86; *krpce* — „punčochy, čili vlastně boty po kolena

sahající z bílé tlusté vlněné látky" (Němc., Slov. 273); by se v tom *neveznal* — č. dial., nevyznal (srov. i v Babičce, str. 21);

209: *dráhně času* — dávno; *živnost* — statek; *hevešská stolica* — hevešský komitát, dnes v sev. Maďarsku při hranicích československých; *horné pirtě* — pozn. autorčinu doplň: pěšinky od ovcí vyšlapané v lese; *zmátá* — zmate, způsobí, že zabloudí;

210: *zakrútěn* — zamotán, zahalen; *mátoha* — strašidlo (viz str. 225: mátoha moci k domu nemá); jemu *roveň* neznala — rovného (v. vysv. k str. 75); *stryně* — stryňa (tak je na str. 228), stryná, otcova sestra;

211: *hen od Trnavy* — tam, tamhle . . .;

212: *Ej bystu bohu* — zpr. bysťu, zaklínací citoslovce; *Filekovo* — Fiľakovo, blízko Lučence; *Vávra Brezula* — správně Pal'o (Pavel) Brezula, známý hrdina z místních bojů s Turky z 2. pol. 17. stol.; *aga* — titul vyšších tureckých důstojníků; *teraz* — nyní, teď; *dětné děti* — děti dětí, vnuci; *fladrové dřevo* — není jen dřevo z jasanu, ale každé dřevo jádrovité, sukovaté; „dříví jasanové, javorové, jakož i brestové nazývají *drevo fládrovuo*", Němc., Kraje a lesy na Zvolen., Dílo XI, 259;

213: *nenazdajky* — znenadání; *z čista vedra* — z čista jasna (*vedra* není však slovenské, ale jihoslovanské); *pod Bělohradem* — pod Bělehradem; *vědomý* — znalý; *ažda* — snad; *nemá ho kto nariekať* (v pozn.) — Němcová: . . .*kdo nariekati*;

214: *polovačka* — pol'ovačka, lov; *prezvísko* — přezdívka; *hiba, iba* — jen; *gajdy* — dudy; *Černý Hronec* — přítok Hronu tekoucí prudce od Klenovského Vepru; *věstice* — zpr. věštice, věštkyně, hadačka; *vědomice* — vědma;

215: *strmý* (na vás) — příkrý, přísný; *Ažda ma dakto s práznym . . . zle . . .* (v pozn.) — Němcová: *Ažda má dakdo s prázným . . . zlé . . .*; *ažda* — jestliže;

218: *shovor* — rozhovor; *pokrovec* — pokrývka, deka; *mladoženstvo* — mladí manželé; *čos* — cos; *přisníje se vám* — bude se vám zdát;

219: *obeta* — oběť; *úslunní* — slovenský úslnný; výslunný, sluneční; *živá lesina* (Lycium europeum) — kustovnice;

220: *na posluchách* (byl jsem) — naslouchal jsem; *jste hore* — jste vzhůru; *jaj ale* — zesílené ‚ale' jako výraz údivu; *pokolinsko* — po kolenou (Němc., Slov. 273 *kolnisko*, ale patrně má být rovněž *kolinsko*); *hola* (Baba) — zpr. hol'a, holý nebo jen travou a kleči porostlý vrchol hory, hřbet horský; *hen tam* — tamhle; *laz* — vymýcená místa (stráně) na horách, neobdělaná i obdělaná, kopanina; *okolo Bystrice* — t. j. Banské Bystrice; *ty pěkny rúči* — slovensky tie pekné rúče (čipky), krásné (krajky); *jarmok* — jarmark, výroční trh;

221: *nach* sa chystá — nech, nechť; *cedilo* — viz pozn. na str. 218; *kabanica* —

„Přes sebe nosí pod kolena dlouhé bílé vlněné, černě vyšité kabanice, které přes ramena lehce přehozené, u krku šňůrou přidržené mají," píše Němcová ve svých Zápiscích, Dílo XI, 86; *návlaky* — v. pozn. na str. 208; *bambaska* — bambusová hůlka; *palice* — hůl; *plundry* — široké kalhoty;

222: *stračí nožka* — stračka, rostlina z čeledi pryskyřníkovitých, Delphinium; *pásovaná fěrtuška* — zástěrka zdobená pásky; *kment* — č., jemné batistové plátno; barvy *karmažové* (karmoisin) — karmazín, červené barvivo z červce nopálového, karmín; *čižmy z korduánu* — botky z jemné zbarvené usně z kozí nebo ovčí kůže; *možná* — zámožná; *radváňský jarmok* — Radvaň, dříve městys, dnes předměstí Banské Bystrice s vyhlášenými kdysi výročními trhy zářijovými (Němcová je poznala, v. dopis rodině ze Sliače z 8. IX. 1855); *coul* (pozn.) — palec (z něm.), zaniklá stará míra (2,63 cm); *vrkoč* — cop;

223: *kabanička* — kabátek z houně (v. výše kabanica, k str. 221); *ošial* — ošial', Němcová uvádí v pozn. „zápal mozku", ale patrně jen závrať; *neohořelo* (líčko) — neosmahlo se; *pierko, perečko* — v. piero na str. 208; písně *Čože si robila . . ., Tá Lintava . . ., Čie to dievča* otištěny v úpravě Vlčkově, jen v písni *Tá Lintava . . .* ponecháno *srdienko* (a zde i ve všech ostatních místech v dnešním pravopise *kvitne* — nikoli kvitně atd.); Němcová: Čože si robila na lúce zelené . . . z růžičky červené; Ta Lintava . . . kvítkom kvitne, to moje srdénko . . . do něj . . .; Či to děvče, či to, na té lúce zpievá? . . . sbierá; u Němcové jsou tyto písně vloženy do souvislého textu; první z nich *Čože si robila* je v Kollárových Národ. zpievankách I, 137 (ale *v tej hore zelenej* m. na lúke zelenej), druhou uvádí sama Němcová ve svém Dodatku k písním Kollára (Dílo XIII, 16), ale se začátkem jiným: *Lintava roľa samým kvietkom kvitně, to moje srdienko len mi do něj lipně*; třetí je opět v Nár. zpievankách I, 59 (ale *na tom vršku* m. na tej lúke; zpievá, zbierá s délkou jako u Němcové); *že ani s nebe nepadají, ani v háji nerostou, ale že je mládenci a děvčence vynajdou* — podle známé písně z Kollárových Nár. zpievanek I, 59: Zpievanky, zpievanky, kde ste sa vy vzaly, či ste z neba padly, či ste rástly v háji? Z neba sme nepadly, v háji sme nerástly, ale nás mládenci, a děvčence našly;

224: *kabanice, čipky* — v. vysv. k str. 221 a pozn. na str. 213; *děvojna* — dospělé děvče, panna; *kápka, cedilo* — v. pozn. na str. 223 a 218; *psiarka* — psárka, travina (Alopecurus pratensis); *lubovník* — devaterník;

225: *turanka* — patrně turan ostrý; *nepomátalo je* — nezavedlo je, nezabloudili; chodí *po hore* — po lesích, viz pozn. na str. 209; *mátá* — straší; *mátoha* — viz vysv. k str. 210; *keď* — když; *pirtě* — viz vysv. k str. 209;

226: *vykolčované* stromy (pozn.) — vykácené; *čistina* — mýtina; *pažiť* — pažit, trávník; *čutora* — viz pozn. na str. 218; *Teče voda podle vody, půjdeme my na jahody* — zaznamenává Němcová v Dodatku k písním Kollára: Těčie voda podle vody, pujdzeme my na jahody (Dílo XIII, 17); *plena* — šátek; *přehršle* (pozn.) — množství, které se nabere do obou hrstí, řidčeji do jedné;

227: *nákresní knížka* — č., skizzák;

228: *pánbožkova kravička* — beruška, sluněčko sedmitečné; *orešník* — č. (ořešník), pták z čeledi havranů (Nucifraga caryocatactes); *zástromí* — č., místo za stromy; *čistina* — v. vysv. k str. 226; *košiary* — výklad v textu na str. 229; *snad vatry* — (kotel byl zavěšen) nad ohněm (*snad* — znad, složená předložka); *gelety* — v. pozn. na str. 229;

229: *podkrovnice* — trámy v krovu; *květnice* — č., květinová zahrada;

230: *gazdovstvo* — hospodářství; *hrmavice* — bouřka; *vrecko s dohanem* — pytlík s tabákem;

231: *„parády s nimi robit"* — dělat s nimi ceremonie; *ty bolvan* — ty chlape, lenochu; *tárají* — žvaní, povídají; *na poctivý chléb* — do řádného statku;

232: *ošípané* — prasata; *s oprošením* — s odpuštěním; *Lopej* — osada v okrese Brezno;

232—233: píseň *Keby já vedela* . . . otištěna shodně s Němcovou (jen *vedela* m. věděla, *ver by* m. verby, *Vájano* m. Vajáno); je ve stejném znění u Kollára, Nár. zpievanky I, 16 (*švárnému* m. švarnému), kromě posledního verše *Jáno, Jáno, Vájano* — ten je u Kollára na uvedeném místě v písni jiné ve znění *Jano, Jano, Vájanuo*; *ver* — věru, tedy;

233: *hlavně* (hořící) — hořící dřevo, polena;
píseň *Ej húsky* otištěna shodně s Němcovou (jen *ďaleko* m. daleko, *nevidely* m. neviděly), popěvek *Nač ti šuhaj* i s odpovědí rovněž (jen opraveno — podle Vlčka — *trňa* na *tŕňa* a v posledním verši *zimoviska* na *zimovisko*; ponecháno *čtyry* m. *štyry*); popěvek *Nač ti, šuhaj* má sice obdobu v Kollárových Nár. zpievankách (I, 249, *Na čo ti je šuhajíčku žena, keď ty nemáš zimovisko doma?*, ale odpověď se zde naprosto liší: *Kúpím si já zo tri vozy sena, budem mati zimovisko doma*, — odpověď shodná s Němcovou je v Sušilových Morav. nár. písních (1860, str. 681, z Březové: *Na čo je ti, šohajenko, žena, keď ty nemáš zimoviska doma? Narúbeme štyry fůry trnja, budeme mať zimovisko doma*); *vydat sa* — vdát se; *zimovisko* — píce na zimu;

234: *pobozkat* — políbit; *sekerkami zvrtali* — o tom vykládá sama Němcová (Dílo XIII, 68): „(sekyrkami čili valaškami) rádi nad hlavami pohazují, čili, jako oni říkají, *zvŕtají*, poněvadž když sekyrku vyhodí vzhůru, s velikou hbitostí a lehkostí se to stává, jako by se jim z ruky vy-

vrtla"; píseň *Vinohrad, vinohrad* ponecháváme opět ve znění Němcové (jen *veď* m. veť, *bitá* m. bita, *bitý* m. bity, *vyššie* m. vyšší, *Pánboh* m. pánbůh); Vlčkova úprava zbytečně změnila na *Boleráz, boleráz*, ač právě obdobné písně mají variantu *Vinohrad, vinohrad // Boleráz, boleráz*, srov. Slovenské spevy II, 1894, č. 442, 443;

235: pln přirozené *miloty* — půvabu; *černobýl* — pelyněk obecný (Artemisia vulgaris), hojně v domácím lékařství užívaný; stavení *vykadily* — vykouřily;

236: *ulubily* — spr. ul'ubily, umilovaly k smrti; píseň *Tvár moja* . . . ponecháváme opět ve znění Němcové, úplně shodném s Kollárovými Nár. zpievankami (I, 18), jen *ružičkou* m. růžičkou (to i u Kollára); „*dobrá vuolička*" — dobrá nálada;

237: *bielé králike* — svatojanské kvítí, kopretina bílá; *nástin* — č., náčrtek; *prosto* domů — přímo domů; *jako na tátoších* — jako na ohnivých koních; *zmyslí se na nás* — pomyslí si, připomene si; *roztěžkal som se* — roztesknil jsem se;

238: *horárka* — hajná; *přišlo mi z očí* — byla jsem uhranuta;

239: píseň *Milovali sme sa* . . . otištěna v úpravě Vlčkově (jen *nechal* a podobně m. něchal, *žialu* m. žial'u); Němcová přešla zde značnou měrou do češtiny, má:

Milovali sme se ako holubičky,
rozlúčili sme se ako vlaštovičky,
nechal si mne drahý v želi postavenou,
a ty si zaletěl za horu zelenou,
za horu zelenou, za ten černý oblak,
milý, duša moja, skuoro sa mi navrať.

Sauerschüll — čti Završil, zkomoleno z českého Zavřil n. Zavřel;

240: *veritabel* cikánka — skutečná cikánka; *kmet* — zeman, sedlák; *chère maman* — (franc., vysl. šér) drahá maminka.

PAN UČITEL

243: *dubina* — dubový les, doubrava; *Chvalín* — vymyšlené jméno místní podle Chvalkovic, kde byla Božena Němcová na vychování v letech 1830—1833; do školy však v Chvalkovicích nechodila a nebydlela u své kmotry, nýbrž u óbročního Hocha v starém zámku chvalkovickém kdysi pánů z Dubé a Dobřenských; *s provoda bylo* — po první neděli po velikonocích; *v té důmince* — v té falešné představě; *v hodince, v privátě* — v soukromé hodině;

244: *mošinka* — malá taška pletená z rákosí; takovou mošinku nosila Němcová sama do školy, jak na to vzpomíná v Obrazích z okolí domažlic-

kého („tu jsem viděla zas tu roztomilou mošinku z rákosí s nesčíslnými barevnými klůckami, jakou jsem sama do školy nosívala", Obr., str. 22);

245: Bydlely *jsme v starém někdy rytířském zámku* — v. výklad místa Chvalín k str. 243; *slovem božím pozdravovaly* — t. zv. křesťanským tehdy obvyklým na venkově pozdravením, t. j. Pochválen Pán Ježíš Kristus;

247: *vyučovací úpravy a pomůcky* — přípravy a pomůcky k vyučování; *vikář* — duchovní dozorce na školách v určitém obvodu; *kolčava* — drobná kunovitá šelma, lasička;

248: (písmena) . . . *v složky* . . . skládat — do slabik;

249: *pouzdrátko* — mazlivě dítě; *rafijí* — pisátkem (z lat.); *přinesla mi matka z jarmarku tabulku, na níž byl lístek, potištěn černými literkami; nad nimi byl vymalovaný červený kohoutek* — dřevěná destička, z níž se kdysi učívalo číst; srov. v Babičce (str. 148, NK): „Adelka dostala tenkráte jarmarku dřevěnou desku, na níž byla abeceda. . . . ‚A když si pamatuješ otčenáš a písničky, budeš si pamatovat i abecedu,' pravila matka."; *V sousedství bydlel pan strýček* — patrně jde o zahradníka Bosse, Němce, který bydlel v sousedství Panklových a s malou Barunkou se hodně obíral a poučoval ji hlavně o přírodě (srov. Sborník 1912, str. 47); *v květné* zahradě — květinové;

250: *v nehodě* — v nepohodě, nečase; dvakrát *v témdni* — dvakrát týdně;

251: ani zpěv nebyl . . . *v podruží* — nebyl zanedbáván, opomíjen; dvakráte *do téhodne* — dvakrát týdně; učily jsme se . . . *diskantovým . . . notám* — notám v klíči C (sopránovém), který se píše na první lince; *diskantista* — zpěvák s vysokým sopránovým hlasem; *na kruchtě* — na kostelním kůru (z lat.);

252: *úhly země* — světové strany;

253: *partiky* — pletichy (z lat.);

254: *cizinec* — člověk cizí, přespolní (nikoli jen z cizí země); běhala *jako čemerka* — čiperně (*čemerka* — lid. čemeřice, rostlina z řádu pryskyřníkovitých; kýchací prášek z ní); širokou *na celé kolo* zástěru — zástěru okolo celého těla;

255: *sobotáles* — někdejší školní plat na škole, který se učiteli dával, a to v sobotu; *záplatkář* — ten, kdo dělá záplaty, správkař; *roubelce* — dřevěné jehlice na pletení;

256: *neunavené* vdově — neúnavné;

257: Šest let byla jsem *v Chvalíně* — viz výkl. k místu Chvalín k str. 243; *v postě* — v církevním životě v době od Popeleční středy do velikonoc; *vikář* — v. vysv. k str. 247; *hospodářský úřední* — hospodářský úředník; *obroční* — vrchnostenský hospodářský úředník, který měl dohled nad obilními zásobami;

259: *sprostnost* . . . rodičů — hloupost.

263: *co bys jen trochu se oboulala* — otrkala, okoukala; jsi *neumírající* matka — podobná matce tak, že její podoba nezemře, zůstane v dceřině;

264: *groš* — v 17.—19. stol. rakouská drobná mince v hodnotě tří krejcarů; později nejmenší mince; *na vagace* — na vakace (z lat.), prázdniny; *Bartík* — zdrobnělina os. jména Bartoloměj; *hyn* — dial. (chod.) tuhle; poslední *vindru* by . . . dal — z něm. Wiener — penízek, haléř, groš; *šindele mohly praskat* — ať se dělo co dělo; *jak se lidé nosili* — o jejich kroji a způsobu života; *jaká živnosť jejich* — jakou prací se živí; *přástky* — zimní hromadné předení v domácnosti (srov. Povídky I v KK, str. 15); *je celý den jako v kolovratě* — točí se, je v pohybu;

265: *domovní list* — dříve průkaz o tom, že někomu přísluší v jisté obci právo domovské; *mýto* — místo, kde se vybírala dávka za užívání silnic, mýtní závora; *dvacetník* — stříbrný peníz platící 20 menších, zpravidla krejcarů (podle konvenční měny do r. 1857 bylo 60 krejcarů do jednoho zlatého); *calta* — „pečivo vánoční, vánočka", tak vysvětluje Němcová sama v pozn. ke Karle (v. Povídky I v KK, str. 185);

266: *jménem božím* ji nepozdravili — v. vysv. k str. 245; *líčko jako z jádra* — zdravé (v. pozn. k str. 149);

268: svědomí *jako vozová plachta* — takové, že vše se do něho směstná;

269: *ale já nevládnu navážit* — nemám síly navážit; *vete* — dial. (chod.) viďte; v. Různořečí z okolí domažlického II, Obr. str. 172; srov. vet? v Karle (Povídky I v KK, str. 169);

270: *dvacetník* — v. pozn. k str. 265;

271: *v podruží* — být v nájemném bytě na venkově, zpr. s povinností pracovat u majitele (v. Povídky II v KK, V zámku a v podzámčí, str. 15); *Kdes, holubičko, lítala, kdes tvé bílé peříčko zmáchala* — známá lidová píseň z Hradecka; je u Čelakovského v Slovanských národních písních I (1822), str. 62 ve znění: „Kdes, holubičko, bloudila, / že jsi své peříčko, /zlatá holubičko! / zmokřila?"; Erben má ve sbírce Písně národní v Čechách, sv. III (1845), str. 93, č. 439 tento text: „Kdes, holubičko, / lítala, / žes sobě líčko, / krásné peříčko / zrousala?"; poněkud jiný text je u Sušila v Moravských národních písních (1860), str. 250, č. 299: „Kdes, holubičko, lítala, /žes své pérečka zmáchala?" — a u Kollára ve sbírce Národnie zpievanky II (1835), str. 131, č. 11 (Sivá holubička), kde po úvodních verších „Holubička sivá lietala, / že se nebe, zeme krídelečky týkala" následují verše: „Kdes, holubička, lietala? / Kde si svoje zlaté krídelečka zmáčala?"; *Housínské pohoří* — podhůří Brd, jižně od Berouna, táhnoucí se ve směru východ—západ;

272: *četnická čáka* — černá helmice, přilbice se žlutým kováním a bodcem;

mykla sebou jako mřeňka nazpět — mrskla sebou jako rybka; *mřeňka* — drobná ryba, grundle; uháněla *jedním vrhem* — v jednom kuse, bez přestávky; *uhorčenou* tvář — uhřátou, rozpálenou;

273: není vám tuze *kale* — dobře, valně; *bečvář* — bednář;

274: *žandár* — četník (z fr.); *ve všední* — ve všední dny; *salup* — velký ženský šátek, jímž se zaobalovala celá horní část těla;

275: *nedělná* fiflena — nepracující, vyhýbající se práci; *na ponebí* — na půdě; *upokoří se otci* — podvolí se, poslechne; *jeden před druhým vody nezkalí* — jeden druhému nezpůsobí nepříjemnosti;

276: *jedinačka* — jediná dcera; *Bartík* — v. výkl. k str. 264; *selské posvícení* — starší, t. zv. mladé posvícení, které se slavilo týden po t. zv. císařském, svatohavelském, později zavedeném;

277: *šla jsem jako za pluhem* — pomalu, těžce; *vaječník* — patrně druh vaječné omelety;

278: *blud ji obešel* — zabloudila; šla natrhat *bezových* listů — t. j. listů černého bezu (bezinky), které se v lidovém léčení přikládalo hlavně na otoky; *vrhlík* — (chod.) květináč; (cíchy) jsou *po bílu* — čistě povlečené;

280: *mermocí* — mermomocí, stůj co stůj;

281: *kromě přání mojich rodičů* — proti přání; *upokoř se mu* — v. pozn. k str. 275; *že se mi z toho div v hlavě nepopudilo* — že jsem se z toho div nepomátla (srov. Karla, Povídky I v KK, str. 180);

282: *vychudlý* — vyhublý; *drchají o mně* — klevetí, pomlouvají; *pletky* — hlouposti;

283: *tím mně nejvíce hlaholil* — tím si mne nejvíce získával;

284: *dívčí* — dial. (chod.) dívka, děvče (srov. Karla, Povídky I v KK, str. 147; *vylíčí se* — dial. vyplní se; *otčenášek za dušičky, aby ji časně vzbudily* — modlitba, kterou si lze podle pověry vyprosit probuzení v jistou hodinu;

285: *Vy krásné hvězdičky, jak jste vy maličký* — národní píseň z Berounska; uvádí ji Čelakovský v Slovanských národních písních I (1822), str. 23 a Erben v Prostonárodních českých písních a říkadlech (1864) č. 325 pod titulem „Vzpomínky vojínovy", a to se stejným začátkem: „Překrásné hvězdičky,/ jak jste vy maličky", další text se na obou místech poněkud liší; *je tu jako v limbu* — tma jako v pytli (*limb* — předpeklí);

286: *řebíčkový* kabátek — rezavě hnědé barvy podle koření hřebíčku.

Zkratky užité ve vysvětlivkách: *Dílo* — Dílo Boženy Němcové, vydané Mil. Novotným ve 14 svazcích; *Němc., Slov.* — Slovenský slovník Němcové, uveřejněný v Díle, sv. XIII; *Obr.* — Národopisné a cestopisné obrázky z Čech, KK (sv. 3); *KK* — Knihovna klasiků (Spisy Bož. Němcové); *NK* — Národní knihovna.

OBSAH

V zámku a v podzámčí 7

Chudí lidé 79

Dobrý člověk 135

Chyže pod horami 205

Pan učitel 241

Cesta z pouti 261

Ediční poznámky 289

Vysvětlivky 301

KNIHOVNA KLASIKŮ

SPISY BOŽENY NĚMCOVÉ

Svazek sedmý

POVÍDKY

II

Vydalo Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n. p., jako svou 127. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1953. Šéfredaktor Jan Řezáč. Odpovědný redaktor Jiří F. Franěk. Technický redaktor Jindřich Šťastný. Korektor Vladimír Reis. Z nové sazby písmem Corpus Bembo vytiskly Brněnské knihtiskárny, n. p., základní závod, Brno. Vydání 1., náklad 15.400 výtisků.

Cena brož. 8 Kčs, váz. 13 Kčs

1. 10. 1953

301 13 1 – 51301/3/52/III/2 – 127 – 8% – Sazba 18. XII. 1952. – Tisk 5. IX. 1953. – 8,64 plánovacích archů, 20,55 autorských archů, 20,83 vydavatelských archů. Papír 221–10, formát 84 × 108 cm, 80 g.